

A stylized graphic in light gray, featuring a large, thick, curved line that sweeps across the page from the bottom left towards the top right. Below this curve, there are several parallel, slightly curved lines that resemble the fingers of a hand, pointing towards the right side of the page.

**Economische
vooruitzichten
2002 - 2007**

April 2002

Federaal Planbureau

Het Federaal Planbureau (FPB) is een instelling van openbaar nut.

Het FPB voert beleidsrelevant onderzoek uit op economisch, sociaal-economisch vlak en op het vlak van leefmilieu.

Hiertoe verzamelt en analyseert het FPB gegevens, onderzoekt het aanneembare toekomstscenario's, identificeert het alternatieven, beoordeelt het de gevolgen van beleidsbeslissingen en formuleert het voorstellen.

Het stelt zijn wetenschappelijke expertise onder meer ter beschikking van de regering, het Parlement, de sociale gesprekspartners, nationale en internationale instellingen.

Het FPB zorgt voor een ruime verspreiding van zijn werkzaamheden. De resultaten van zijn onderzoek worden ter kennis gebracht van de gemeenschap en dragen zo bij tot het democratisch debat.

Internet

URL: <http://www.plan.be>

E-mail: contact@plan.be

Publicaties

Terugkerende publicaties:

De economische vooruitzichten
De economische begroting
De "Short Term Update"

Planning Papers (de laatste nummers)

Het doel van de "Planning Papers" is de analyse- en onderzoekswerkzaamheden van het Federaal Planbureau te verspreiden.

91 *Verkenning van de financiële evolutie van de sociale zekerheid 2000-2050 - De vergrijzing en de leefbaarheid van het wettelijk pensioensysteem*
M. Englert, N. Fasquelle, M.-J. Festjens, M. Lambrecht, M. Saintrain, C. Streef, S. Weemaes - Januari 2002

92 *De administratieve lasten in België voor het jaar 2000 - Eindrapport*
Greet De Vil, Chantal Kegels - Januari 2002

Working Papers (de laatste nummers)

3-02 *Evaluatie van de economisch impact van het faillissement van Sabena N.V.*
L. Avonds, F. Bossier, A. Gilot, B. van den Cruyce, F. Vanhorebeek - Maart 2002

Overname wordt toegestaan, behalve voor handelsdoeleinden, mits bronvermelding.
Drukwerk: Ministerie van Economische Zaken.

Verantwoordelijk uitgever: Henri Bogaert

Wettelijk Depot: D/2002/7433/14

Inhoudstafel

I	Inleiding en synthese	1
II	De internationale omgeving: opnieuw een trendmatige groei	11
	A. Een trendmatige internationale omgeving	12
	B. De onzekerheden	14
III	Macro-economische en sectorale evoluties	17
	A. De componenten van de economische groei	19
	1. De buitenlandse vraag	19
	2. De binnenlandse bestedingen	20
	3. De evolutie per bedrijfstak	26
	B. Structuur van het nationaal inkomen en vorming van de vorderingenoverschotten	28
	1. Structuur van het nationaal inkomen	28
	2. Verdeling van de besparingen en de vorderingenoverschotten	29
	3. De rekening van het buitenland	31
IV	Prijzen, kosten en rentevoeten: beperkte herneming	35
	A. Prijzen en kosten	36
	B. Rentevoeten	40
V	De arbeidsmarkt: gestage toename van vraag en aanbod	43
	A. Demografie en potentieel arbeidsaanbod	45
	B. Vergoede uittreding en beroepsbevolking	48
	C. Werkgelegenheid en arbeidsduur	55
	D. Arbeidsreserve en werkloosheid	58
	E. Verminderingen van sociale bijdragen en loonsubsidies	65

VI	Overheidsfinanciën: schommelingen rond het evenwicht	67
A.	Algemene ontwikkeling	69
1.	Vooruitzichten voor de gezamenlijke overheid	69
2.	Samenvatting van de evolutie per deelsector van de overheid	75
3.	Het stabiliteitsprogramma: doelstellingen en vooruitzichten	78
B.	Fiscale ontvangsten	81
C.	Federale overheid	87
D.	Sociale zekerheid	95
E.	Gemeenschappen en gewesten	100
F.	Lagere overheid	103
VII	Energieverbruik en broeikasgasemissies	105
A.	Evolutie van de vraag naar energie	106
1.	Evolutie van de energie-intensiteit van het bbp	106
2.	Sectorale analyse van het energie-eindverbruik	107
3.	Analyse per productcategorie van het bruto binnenlands energieverbruik en het energie-eindverbruik	109
4.	Onzekerheden omtrent de energieprijzen	111
B.	De evolutie van de emissies van de voornaamste broeikasgassen	112
1.	De energiegerelateerde emissies van CO ₂	113
2.	Niet-energiegerelateerde emissies van CO ₂	116
3.	Emissies van CH ₄ en N ₂ O	116
4.	Totale broeikasgasemissies	117
VIII	Belangrijkste hypothesen van de projectie	121
IX	Macro-economische resultaten	125
X	Sectorrekeningen	135
XI	Openbare Financiën	143
XII	Resultaten per bedrijfstak	153

Inleiding en synthese

De Europese en Amerikaanse groei verlopen synchroner

In 2001 kende de Europese economie een sterke terugval. De aangewakkerde inflatie (door de hoge olieprijs in 1999-2000), de val van de beurskoersen en de vertraging van de Amerikaanse groei, die eind 2000 begon en aanhield in 2001, lagen daaraan ten grondslag. De omvang van de Europese groeivertraging, die verlengd werd door de gebeurtenissen van 11 september, verraste. Alle internationale organisaties verwachtten een sterke economische groei in 2001, omwille van de gunstige budgettaire en monetaire context en door de gunstige wisselkoers en inflatie. De relatief geringe openheid van de EU-economie deed vermoeden dat de impact van de Amerikaanse groeivertraging beperkt zou blijven.

De Europese en Amerikaanse groei lijken synchroner te verlopen. Dat kan het gevolg zijn van de verdere globalisering van de wereldeconomie, wat onder meer tot uiting komt door:

- een toenemend belang van de directe investeringen in het buitenland, vooral in de vorm van grensoverschrijdende fusies en overnames;
- een grotere synchronisatie van de koersen in de verschillende financiële centra, terwijl de invloed van de financiële markten op het Europese consumptie- en investeringsgedrag groter kan geworden zijn;
- een grotere overeenstemming tussen de evolutie van de vertrouwensindicatoren in de verschillende zones.

De wereldeconomie zou zich in 2002-2003 herstellen

Recente conjunctuuranalyses tonen aan dat zowel in de Verenigde Staten als in Europa het economisch herstel een aanvang heeft genomen. Dat herstel zou niet enkel steunen op louter conjuncturele elementen (zoals een nieuwe voorraadvorming en het verdwijnen van de economische gevolgen van 11 september 2001), maar ook op een macro-economisch beleid dat gunstig is voor de groei. Het monetaire beleid zorgde voor renteverlagingen aan beide zijden van de Atlantische Oceaan, maar vooral in de Verenigde Staten. Het budgettaire beleid is sterk anticyclisch in de Verenigde Staten (belastingverlagingen, verhoging van de militaire uitgaven). Het budgettaire beleid in de EU laat de automatische stabilisatoren vrij werken, terwijl die anticyclische politiek in sommige EU-lidstaten versterkt wordt via de verlaging van de verplichte heffingen.

De versnelling van de wereldgroei en de Amerikaanse en Europese groei in 2002 zou in jaarlijkse groeivoeten slechts in geringe mate tot uiting komen, gelet op het kwartaalprofiel van de groei in 2000-2001. De groei in 2003 daarentegen zou volop de vruchten plukken van een dergelijk scenario en groter zijn dan de trendmatige groei. De economische groei in de EU en in de VS zou in 2002 respectievelijk 1,5 % en 2 % bedragen en in 2003 2,9 % voor beide zones. In Japan zou de groei zwak blijven (-0,8 % in 2002 en 0,6 % in 2003).

Onzekerheden over het herstel van de wereldeconomie

Het scenario met een herstel van de wereldeconomie in 2002-2003 is echter niet vrij van risico's. De onzekerheden hebben vooral te maken met de energieprijzen¹, de structurele onevenwichten van de Amerikaanse economie (tekort op de lopende rekening, lage particuliere spaarquote) en de financiële kwetsbaarheid van sommige groeilanden. Daarom werd een variant gemaakt om de impact van een hogere prijs van de ruwe olie op de Belgische economie na te gaan (20 % boven het niveau van de basisprojectie)².

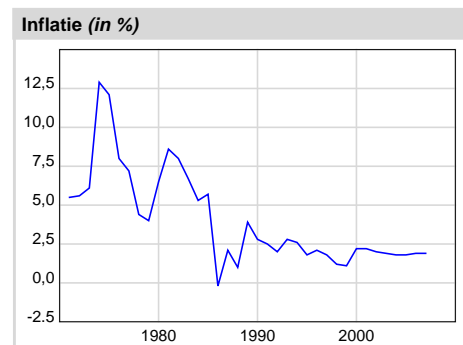
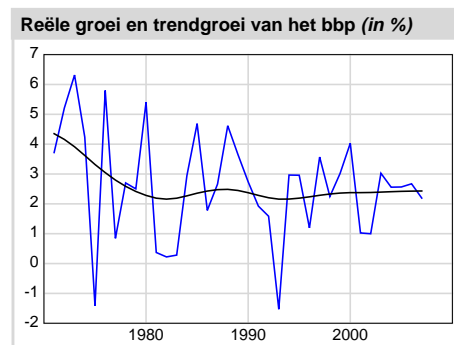
Een trendmatig Europees groeiscenario op middellange termijn

Het gehanteerde scenario stelt een geleidelijk herstel van de trendmatige groei³ van de verschillende Europese economieën na 2003 voorop. Het scenario steunt op de middellangetermijnvooruitzichten van de Europese Commissie. Voor de periode 2004-2007 zou de economische groei gemiddeld 2,6 % bedragen in de EU, 3,2 % in de VS en 1,8 % in Japan.

Het herstel zou gepaard gaan met een verhoging van de rentevoeten (op middellange termijn 4,6 % voor de euribor en 5,6 % voor de lange rente⁴). Het gaat om een beperkte verhoging omwille van de afnemende overheidstekorten in de EU en voor zover de stijging van de nominale lonen beperkt blijft en slechts een geringe weerslag heeft op de inflatie. Die zou 2 % bedragen op middellange termijn, wat lager is dan de Amerikaanse inflatie (2,5 % op middellange termijn). Dat inflatieverschil verklaart de hypothese van een lichte appreciatie van de euro ten opzichte van de dollar op middellange termijn.

De Belgische groei is zwak in 2002, sterk in 2003 ...

Bij een groei van de Belgische potentiële uitvoermarkten van nauwelijks 2,5 % in 2002, zou de uitvoer dit jaar slechts met 1,4 % toenemen. De particuliere spaarquote trekt opnieuw aan o.m. als gevolg van de oplopende werkloosheid. Het gunstige koopkrachteffect van de fiscale lastenverlagingen weegt hier niet tegen op, waardoor de toename van de particuliere consumptie vertraagt tot 0,9 %. De economische groei zou dit jaar slechts 1 % bedragen. Hierbij moet worden opgemerkt dat die cijfers een herneming veronderstellen in de loop van het jaar 2002⁵.

In 2003 zou de groei van de Belgische potentiële uitvoermarkten 6,1 % bedragen en stijgt de uitvoer met 5,5 %. De particuliere consumptie zou met 2,8 % toenemen dankzij de stabilisatie van de spaarquote en de fiscale maatregelen. Ook de investeringen herstellen zich, waardoor de economische groei 3 % zou halen.

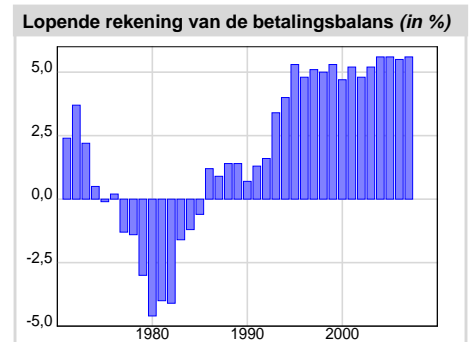
1. De hypothesen voor de internationale omgeving werden afgesloten vóór de politieke en militaire spanningen in het Midden-Oosten.
2. Zie kader op het einde van hoofdstuk 3.
3. Dit scenario veronderstelt dat de 'output gaps' van de lidstaten op middellange termijn nul bedragen.
4. Duitse obligatierendement op 10 jaar.
5. Bron: INR, 'Economische vooruitzichten 2002', februari 2002.

In de variant met een 20 % hogere prijs van de ruwe olie zou de Belgische economische groei in vergelijking met de basisprojectie 0,3 procentpunt verliezen in 2002 en 0,2 procentpunt in 2003.

... en ligt daarna dichtbij de trendmatige groei

De Belgische trendmatige groei zou ongeveer 2,4 % bedragen in de projectieperiode. Toch zorgen enerzijds de impact van de hervorming van de personenbelasting op de binnenlandse vraag en anderzijds de herneming van de overheidsinvesteringen naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen van 2006, voor een ondersteuning van de economische groei tussen 2004 en 2006. Die zou dan gemiddeld 2,6 % bedragen. Beide elementen leiden evenwel tot een economische groeiverzwakking tot 2,2 % in 2007. In dat jaar vallen de overheidsinvesteringen terug en levert de fiscale hervorming geen bijkomende impulsen meer.

De bruto-investeringen van de ondernemingen, die na 2002 worden ondersteund door een hogere rendabiliteit en een relatief sterke vraag, nemen sneller toe dan de economische groei. Nominaal stijgen de investeringen van de ondernemingen van 14,4 % van het bbp in 2001 en 14,2 % in 2002 tot 14,7 % van het bbp in 2007. De totale brutokapitaalvorming in bbp-termen blijft evenwel beduidend lager dan de binnenlandse spaarquote (resp. 21,3 % en 26,9 % van het bbp in 2007). Hierdoor wordt het overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans gehandhaafd en nemen de nettoactiva op het buitenland verder toe.

Genormeerde lonen

De maximale macro-economische groeionorm van de loonkosten voor 2001-2002, waarover de sociale partners overeenstemming bereikten in het kader van de wet ter bevordering van de werkgelegenheid en de bescherming van de concurrentiekracht (6,4 %, maar dit kan verhoogd worden tot 7 % voor sectoren die aan bepaalde voorwaarden voldoen), was de leidraad bij de loononderhandelingen binnen de verschillende paritaire comités. Op basis van de niet-geïndexeerde loonstijgingen, die voorzien zijn in de collectieve arbeidsovereenkomsten, en rekening houdend met de verwachte evolutie van de gezondheidsindex die de aanpassing van de lonen aan de prijzen bepaalt, zou de toename van de nominale uurloonkosten in de Belgische marktsector¹ de norm overschrijden, omdat de inflatie groter is dan verwacht werd tijdens de onderhandelingen.

Na 2002 wordt een strikte toepassing van de loonnorm verondersteld. Op basis van de verwachte evolutie van de loonkosten in Frankrijk, Duitsland en Nederland, zou het jaarlijks groeitempo van de nominale uurloonkosten in de Belgische marktsector dalen tot 2,9 % in 2003 en daarna stijgen tot 3,6 % op middellange termijn.

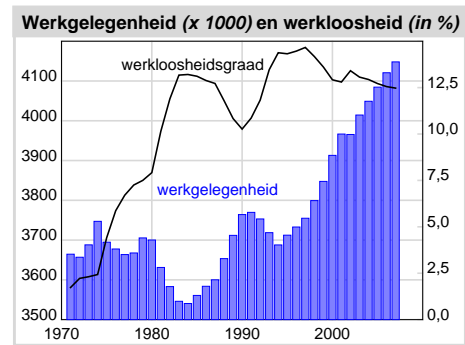
De reële loonstijgingen zouden dus lager blijven dan de groei van de productiviteit per uur (rond 2 % per jaar).

1. Over die twee jaar gaat het om 7 % als de loonmassa betrekking heeft op de werkgelegenheid op 30 juni, maar om 7,4 % wanneer de jaargemiddelde werkgelegenheid wordt gebruikt.

Herstel van de arbeidsmarkt in 2003

Ondanks de economische groeivertraging nam de werkgelegenheid in 2001 nog toe in jaartermen (+1,4 %¹) dankzij de sterke jobcreatie in het eerste semester van dat jaar. Dat blijkt uit de bijna nulgroei van de arbeidsproductiviteit in de marktsector. Die aanpassing gebeurt in 2002, waardoor de productiviteitswinst per uur (+1,7 %) een cyclisch aspect krijgt en de werkgelegenheid onvermijdelijk stagneert.

In 2003 zou de jobcreatie opnieuw belangrijk worden (+1,2 %) en zou zij zich tussen 2004 en 2007 rond gemiddeld 0,8 % per jaar stabiliseren. Over de periode 2002-2007 zouden er netto meer dan 180 000 arbeidsplaatsen gecreëerd worden (186 000 werknemers in de privé-sector, 8800 bij de overheid en een daling van het aantal zelfstandigen).

De sectorale verdeling van de werkgelegenheidscreatie is zeer ongelijk. Terwijl in de verwerkende nijverheid 25 000 arbeidsplaatsen verloren zouden gaan over de periode 2002-2007, zou het aantal nieuwe arbeidsplaatsen in de marktdiensten met iets meer dan 200 000 eenheden toenemen.

De economische groei vormt de belangrijkste bron van de werkgelegenheidstoe name. De jobcreatie wordt eveneens ondersteund door de beheersing van de loonkosten en door de daling van de gemiddelde arbeidsduur, die op middellange termijn vooral te verklaren is door de ontwikkeling van deeltijdse arbeid. Die ontwikkeling wordt versterkt door de maatregelen rond tijdskrediet en deeltijdse loopbaanonderbreking om het beroepsleven en het privé-leven beter op elkaar af te stemmen en om de oudere werknemers aan te moedigen langer te werken.

Groei van de beroepsbevolking, stagnerende werkloosheid

De groei van de bevolking op arbeidsleeftijd (+165 000 eenheden) doet zich vooral voor in de leeftijdsgroep van 50-59 jaar (+158 000 eenheden), een groep met een lage activiteitsgraad. De beroepsbevolking in de brede betekenis² stijgt nog meer (+195 000 eenheden) als gevolg van de toegenomen activiteitsgraad van de vrouwen en de verdere daling van het aantal bruggepensioneerden.

Na een sterke stijging in 2002 (+17 000 eenheden), zou de werkloosheid in de brede betekenis¹ iets dalen en op het einde van de projectieperiode nauwelijks onder het peil van 2001 liggen (585 000 eenheden tegenover 591 000). De overeenkomstige daling van de werkloosheidsgraad zou beperkt blijven (van 12,8 % in 2001 naar 12,2 % in 2007). Het aantal werklozen dat 50 jaar en ouder is, neemt sterk toe (+61 000), o.m. als gevolg van de demografische ontwikkeling, de verhoging van de activiteitsgraad van de vrouwen en de pensioenhervorming. Dat leidt echter niet tot een stijging van het aantal niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen³ (-9 700) omwille van een verandering van de regelgeving. Bijgevolg zou de evolutie van de officiële werkloosheid⁴ en van de overeenkomstige werkloosheidsgraad niet fundamenteel verschillen van de ontwikkeling van de werkloosheid in de brede betekenis.

1. Het gaat hier om de werkgelegenheid op 30 juni. De jobcreatie in 2001 deed zich in het eerste semester voor.
 2. Met inbegrip van de niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen.
 3. Verkeerdelijk 'oudere werklozen' genoemd.
 4. Definitie van het FMTA (omvat niet de 'oudere werklozen').

*Een jobcreatie die
verenigbaar is met het
loonscenario*

De groei van de werkgelegenheid op middellange termijn wordt gedeeltelijk bepaald door de gematigde stijging van de lonen. Maar die matiging zou in het gedrang kunnen komen indien de spanningen, die in bepaalde segmenten van de arbeidsmarkt voorkomen, zouden toenemen. Er werden twee verkennende studies uitgevoerd om de aannemelijkheid van het gebruikte loonscenario na te gaan.

De eerste studie steunt op het gebruik van een specifiek loononderhandelingsmodel¹ met daarin een koppelingsindicator tussen het arbeidsaanbod en de arbeidsvraag ('matching'-model). Met dat model kan de stijging van de loonkosten als gevolg van de toegenomen spanningen gesimuleerd worden. Die stijging kan voortvloeien uit het feit dat het arbeidsaanbod niet aangepast is aan de vraag -qua geografische ligging, opleiding, e.d. - of uit een daling van het aantal werkzoekenden. De loonontwikkeling, die met behulp van dat specifieke model in de werkgelegenheids- en werkloosheidscontext van de 'Economische vooruitzichten 2002-2007' geprojecteerd werd, blijkt overeen te komen met het gebruikte loonscenario.

De tweede studie toont aan dat de projectie van de werkloosheidsgraad in de 'Economische vooruitzichten 2002-2007' niet impliciet een onrealistische ontwikkeling van de werkloosheidsgraad in de drie gewesten veronderstelt. Omdat er geen macro-economisch model voorhanden is voor elk van de drie regio's, kan er onmogelijk, in het kader van deze studie, een betrouwbare regionale desaggregatie van de nationale werkloosheidsgraad gemaakt worden. Er werd daarom een poging tot desaggregatie ondernomen op basis van de hypothese dat de drie regio's een identieke groeivoet van de werkgelegenheid kennen in de projectieperiode (dat stemt ongeveer overeen met de geobserveerde regionale verdeling van de werkgelegenheidsgroei in de periode 1995-2001). Er wordt dus geen rekening gehouden met de impact van regionale beleidslijnen en specifieke structurele problemen in de regio's. Volgens die mechanische benadering zou de werkloosheidsgraad in Vlaanderen (de regio met de zwakste groei van het arbeidsaanbod) verder kunnen afnemen tot minder dan 5 %² voor de leeftijdsklasse van 15 tot 49 jaar in 2007. Dat stemt bijna overeen met een situatie van volledige werkgelegenheid.

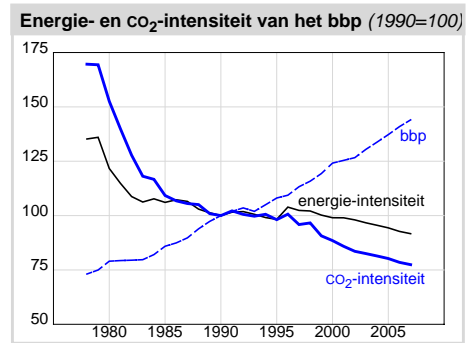
Dit resultaat toont aan dat het loonscenario van de 'Economische vooruitzichten 2002-2007' plausibel is, maar toch gepaard gaat met onzekerheden, o.a. over de mate waarin het beleid activiteitsbevorderend werkt bij de oudere werknemers in Vlaanderen en over de mate waarin de macro-economische norm wordt nageleefd. Het loonscenario van de EU gaat overigens met vergelijkbare onzekerheden gepaard.

---

1. Zie kader in afdeling D van hoofdstuk 5.
2. Definitie FMTA.

Daling van de energie- en CO₂-intensiteit van het bbp

De dalende trend van de energie-intensiteit van het bbp¹ zou zich voortzetten in de projectieperiode (gemiddeld -1,3 % per jaar voor 2002-2007). Het energie-eindverbruik zou daarentegen toenemen met gemiddeld 1,2 % per jaar.

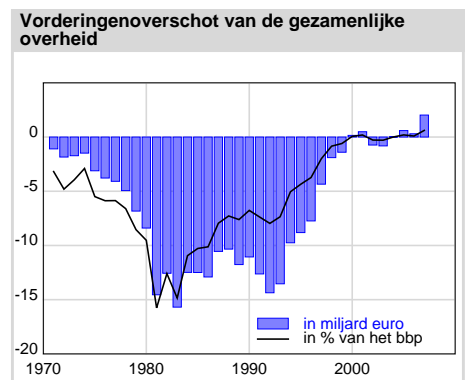

Het aandeel van gas en elektriciteit in het energie-eindverbruik zou toenemen ten nadele van de vaste en vloeibare brandstoffen. Het aandeel van gas en - in mindere mate - hernieuwbare energie in de productie van elektriciteit zou eveneens toenemen. Die evoluties dragen bij tot de daling van de CO₂-intensiteit van het bbp (gemiddeld -1,7 % voor 2002-2007), die meer geaccentueerd is dan de daling van de energie-intensiteit van het bbp.

Na een tijdelijke daling in de beginperiode zouden de emissies van de belangrijkste broeikasgassen (CO₂, N₂O en CH₄) opnieuw toenemen vanaf 2003 (met gemiddeld 0,7 % per jaar). Bij ongewijzigd beleid zou België niet voldoen aan de doelstelling in verband met de beperking van de uitstoot van broeikasgassen, waartoe het zich internationaal verbonden heeft.

Positief vorderingenoverschot op middellange termijn ...

De evolutie op middellange termijn van de overheidsfinanciën wordt gekenmerkt, in orde van belangrijkheid, door een lagere fiscale en parafiscale druk (-1,7 % van het bbp over de periode 2002-2007), lagere rentelasten (-1,6 % van het bbp), lagere primaire uitgaven (-0,7 % van het bbp) en lagere niet-fiscale ontvangsten (-0,5 % van het bbp). Tegen 2007 zou het vorderingenoverschot dus positief worden (0,6 % van het bbp) dankzij de dalende rentelasten en ondanks een sterke achteruitgang van het primaire surplus, dat zou afnemen van 6,7 % van het bbp in 2001 tot 5,5 % in 2007.

dat zou afnemen van 6,7 % van het bbp in 2001 tot 5,5 % in 2007. Bij ongewijzigd beleid zou de doelstelling van het Belgisch Stabiliteitsprogramma, namelijk een vorderingenoverschot van 0,7 % van het bbp in 2005, niet gehaald worden. Deze bevinding verschilt fundamenteel met die van de 'Economische vooruitzichten 2001-2006' (Federaal Planbureau, april 2001). Dat is hoofdzakelijk het gevolg van de conjunctuurvertraging in 2001-2002, die leidt tot neerwaartse herziening van de economische groei over de periode 2001-2005 (gemiddeld 2 % t.o.v. 2,8 %).

De lagere fiscale en parafiscale druk is vooral toe te schrijven aan de hervorming van de personenbelasting, maar ook aan de maatregelen tot belastingverlaging in de gewesten en de afschaffing van de aanvullende crisisbelasting². De daling van de rentelasten (in % van het bbp) vloeit voort uit de aanhoudende daling van de overheidsschuld ratio (die zou afnemen van 108,6 % van het bbp in 2001 naar

1. Het energieverbruik gerelateerd tot het bbp. De daling van de energie-intensiteit vloeit dus voort uit het groeiverschil tussen het energieverbruik en het bbp.
 2. Er is in deze vooruitzichten geen rekening gehouden met de aangekondigde hervorming van de vennootschapsbelasting.

84,8 % in 2007), als gevolg van een begroting die bijna in evenwicht is in de hele periode. Voor de dalende primaire uitgaven (ook in % van het bbp) wordt ervan uitgegaan dat er, op middellange termijn, terug een restrictief beleid komt voor de lonen in de overheidssector (na verschillende stijgingen in 2001-2002) en voor de welvaartsaanpassingen van de sociale uitkeringen. De daling van de sociale-zekerheidsuitgaven (in % van het bbp) vertraagt echter door de toenemende uitgaven voor gezondheidszorg, die sterker stijgen dan de economische groei.

De gemiddelde jaarlijkse groeivoet van de primaire uitgaven zou over de periode 2002-2007 2,1 % bedragen in reële termen, een tempo dat iets lager is dan het tempo in onze vorige editie. Dat tempo moet echter vergeleken worden met een economisch groei die ook naar beneden is herzien (2,3 % gemiddeld).

De afname van het primaire surplus doet zich vooral voor in entiteit I¹, die de belangrijkste verlagingen van de verplichte heffingen toekent. Het is echter ook entiteit I, in het bijzonder de federale overheid, die door de dalende rentelasten zorgt voor de verbetering van het vorderingenoverschot.

... maar op korte termijn negatief

Hoewel de afname van de fiscale en parafiscale druk en de daling van de rentelasten tegen 2003 ongeveer equivalent zijn, zorgt de evolutie van de andere componenten van de overheidsfinanciën tegen die tijd voor een verslechtering van het saldo. Enerzijds dalen de niet-fiscale ontvangsten met 0,2 % van het bbp zowel in 2002 als in 2003. Anderzijds, rekening houdend met de zwakke groei in 2002 en de effecten van de verschillende maatregelen, vertonen de primaire uitgaven in 2002 een duidelijke toename in % van het bbp. De primaire uitgaven dalen opnieuw in 2003 maar blijven boven het peil van 2001. Hierdoor ontstaat opnieuw een vorderingstekort in 2002 en 2003 (0,3 % van het bbp).

Niettemin realiseert entiteit I haar beoogde primaire surplus in 2002. Het verschil van 0,2 % van het bbp t.o.v. de budgettaire evenwichtsdoelstelling van de gezamenlijke overheid² is daardoor vooral toe te schrijven aan entiteit II, meer bepaald aan de lagere overheid. De budgettaire resultaten van de gemeenschappen en gewesten zijn namelijk in overeenstemming met het samenwerkingsakkoord van 15 december 2000.

In 2003 is er een beduidend verschil t.o.v. het budgettaire traject dat vastgelegd werd vóór de conjunctuurvertraging. Het totale vorderingenoverschot is 0,7 % van het bbp lager dan de doelstelling. Dat verschil zou enkel overbrugd kunnen worden via bijkomende maatregelen. Toch zou de vereiste van een budgettair evenwicht in 2004, zoals bepaald door het Europese Stabiliteits- en Groeipact, gerespecteerd worden.

-
1. Entiteit I: federale overheid en sociale zekerheid; entiteit II: gemeenschappen, gewesten en lagere overheid.
  2. Rekening houdend met een definitieverschil op het vlak van de rentelasten (zie hoofdstuk 6, p. 88, voetnoot 1).

TABEL 1 - Voornaamste macro-economische resultaten van de basisprojectie

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Gemiddelden	
								1996 2001	2002 2007
VRAAG EN PRODUCTIE (constante prijzen)^(*)									
- Consumptieve bestedingen van de particulieren ^a	1,7	0,9	2,8	2,1	2,2	2,7	2,0	2,3	2,1
- Consumptieve bestedingen van de overheid	2,0	1,2	1,7	1,4	1,7	1,5	1,8	2,0	1,5
- Bruto-investeringen	0,4	0,3	3,2	2,8	3,4	3,7	2,5	3,1	2,6
. Ondernemingen	1,3	0,6	3,2	2,7	3,0	3,9	3,7	4,2	2,9
. Overheid	-13,7	-4,0	9,5	5,5	12,2	6,0	-8,8	0,2	3,4
. Woongebouwen	2,8	0,5	1,4	2,0	1,8	2,1	2,9	1,2	1,8
- Voorraadwijziging ^b	-1,0	0,5	-0,0	-0,0	0,0	0,0	-0,0	-0,2	0,1
- Totale binnenlandse vraag	0,4	1,3	2,7	2,1	2,4	2,7	2,1	2,2	2,2
- Uitvoer van goederen en diensten	-0,3	1,4	5,5	5,4	5,2	5,2	5,2	4,9	4,6
- Totale finale vraag	0,1	1,4	4,0	3,7	3,8	4,0	3,7	3,5	3,4
- Invoer van goederen en diensten	-1,0	1,8	5,2	5,1	5,2	5,4	5,2	4,7	4,7
- Bruto binnenlands product	1,0	1,0	3,0	2,6	2,6	2,7	2,2	2,5	2,3
- Bruto binnenlands product (lopende prijzen)	3,5	3,1	5,1	4,4	4,4	4,6	4,2	4,1	4,3
PRIJZEN EN KOSTEN^(*)									
- Consumptieve bestedingen van de particulieren	2,2	2,0	1,9	1,8	1,8	1,9	1,9	1,8	1,9
- Bruto-investeringen	2,4	1,3	1,8	1,7	1,8	2,1	2,0	1,9	1,8
- Uitvoer van goederen en diensten	2,3	0,9	1,8	1,9	1,9	1,9	1,9	2,9	1,7
- Invoer van goederen en diensten	2,3	1,1	1,6	1,8	1,8	1,9	1,9	3,4	1,7
- Ruilvoet	-0,0	-0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,1	-0,5	0,0
- Bruto binnenlands product	2,5	2,0	2,0	1,8	1,8	1,9	2,0	1,5	1,9
- Langetermijnrente (10j.)									
. nominaal	5,1	5,4	5,6	5,7	5,8	5,8	5,8	5,4	5,7
. reëel	2,9	3,4	3,7	3,9	4,0	3,9	3,9	3,6	3,8
- Kortetermijnrente (certificaten, 3m.)									
. nominaal	4,1	3,6	4,4	4,4	4,4	4,4	4,4	3,6	4,3
. reëel	2,0	1,6	2,6	2,7	2,7	2,5	2,5	1,8	2,4
WERKGELEGENHEID									
- Werkgelegenheid (in duizendtallen)	3966,6	3965,6	4014,4	4049,0	4084,6	4120,8	4148,0	3835,7	4063,7
. (wijziging in duizendtallen)	53,6	-1,1	48,9	34,6	35,5	36,2	27,3	42,4	30,2
. (wijziging in %)	1,4	-0,0	1,2	0,9	0,9	0,9	0,7	1,1	0,7
- Werkloosheid in ruime zin (in duizendtallen)	590,7	607,8	597,3	595,3	588,6	585,2	584,7	620,7	593,2
. (wijziging in duizendtallen)	2,2	17,0	-10,4	-2,0	-6,7	-3,4	-0,4	-6,4	-1,0
- Werkloosheidsgraad, in % van de beroepsbevolking	12,8	13,1	12,8	12,7	12,4	12,3	12,2	13,8	12,6
- Werkloosheid, concept MTA (in duizendtallen)	431,3	445,0	434,3	439,7	442,2	438,2	435,0	489,4	439,1
- Werkloosheidsgraad, concept MTA, in % van de beroepsbevolking	9,7	10,0	9,6	9,7	9,6	9,5	9,4	11,2	9,6
- Productiviteit per uur ^(*)	0,1	1,7	2,2	2,0	1,9	2,0	1,7	1,7	1,9
INKOMENS									
- Reëel uurloon (marktsector) ^(*)	1,1	2,0	1,1	1,6	1,7	1,7	1,6	1,4	1,6
- Loonkost per eenheid product (marktsector) ^(*)	2,6	2,3	0,7	1,2	1,6	1,6	1,9	1,3	1,6
- Beschikbaar inkomen van de particulieren ^(*)	1,7	1,6	2,9	2,0	2,1	2,8	1,8	1,2	2,2
- Spaarquote van de particulieren	14,7	15,4	15,5	15,4	15,4	15,6	15,4	16,1	15,5
- Loonmassa in % van het nationaal inkomen	50,8	51,3	50,9	50,7	50,8	50,7	50,8	50,5	50,9
- Winstmarge van de ondernemingen ^c	27,6	27,3	27,9	28,2	28,3	28,4	28,5	27,3	28,1
- Brutorendement van de kapitaalvoorraad ^d	13,3	13,1	13,7	13,9	14,1	14,3	14,3	13,4	13,9

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Gemiddelden	
								1996 2001	2002 2007
OVERHEIDSFINANCIEN									
- Verplichte afhoudingen(**)	44,4	44,0	43,5	43,3	43,1	42,6	42,6	44,7	43,2
- Vorderingenoverschot (+) of -tekort (-) van de gezamenlijke overheid									
. in miljard euro	0,5	-0,7	-0,8	0,0	0,6	0,3	2,0	-2,5	0,2
. in % van het bbp	0,2	-0,3	-0,3	0,0	0,2	0,1	0,6	-1,2	0,1
- Overheidsschuld									
. in miljard euro	279,3	280,3	281,6	282,0	281,9	282,1	280,6	272,0	281,4
. in % van het bbp	108,6	105,8	101,1	97,0	92,9	88,8	84,8	117,8	95,1
DIVERSEN									
- Netto-uitvoer									
. in miljard euro	9,7	8,7	10,3	11,8	12,6	13,1	14,1	9,2	11,8
. in % van het bbp	3,8	3,3	3,7	4,1	4,2	4,1	4,3	4,0	3,9
- Saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland									
. in miljard euro	13,5	12,8	14,4	16,3	17,2	17,7	18,7	11,7	16,2
. in % van het bbp	5,2	4,8	5,2	5,6	5,7	5,6	5,7	5,0	5,4
SECTORALE GROEI(*) (toegevoegde waarde tegen basisprijzen in volume)									
- Industrie (totaal), waarvan	0,6	1,2	3,0	2,6	2,4	2,5	1,9	2,7	2,3
. verwerkende nijverheid	1,4	1,2	3,0	2,6	2,3	2,2	1,7	3,1	2,2
. bouw	-0,5	-0,3	3,6	2,9	3,4	3,5	2,2	1,6	2,5
- Marktdiensten, waarvan	2,0	1,0	3,7	3,1	3,1	3,4	2,8	2,5	2,9
. vervoer en communicatie	1,1	-1,9	4,0	3,2	3,2	3,4	2,8	2,8	2,5
. overige marktdiensten	2,2	1,5	3,6	3,1	3,1	3,4	2,8	2,5	2,9
- Niet-verhandelbare diensten	1,5	1,1	0,8	0,5	0,9	0,6	0,9	1,3	0,8

a. Huishoudens en izw's.

b. Bijdrage tot de bbp-groei.

c. Bruto-exploitatietooverschot in % van de toegevoegde waarde tegen basisprijzen - marktsector zonder landbouw.

d. Bruto-exploitatietooverschot in % van de kapitaalvoorraad tegen vervangingskost - marktsector zonder landbouw.

(*) Groeivoeten in %.

(**) Geheel van fiscale en parafiscale afhoudingen in verhouding tot het bbp.

TABEL 2 - Enkele resultaten van de olieprijsvariant op de Belgische economie^a
(verschil t.o.v. de basisprojectie)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Bbp-groeiverschil in constante prijzen	-0,26	-0,20	0,00	+0,17	+0,03	0,00
Groeiverschil van de consumptieprijzen	0,37	0,11	0,11	0,10	0,07	0,04
Werkgelegenheid (verandering in duizendtallen)	-4,64	-8,45	-8,87	-5,71	-5,17	-5,23
Saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland (verschil in miljard euro)	-0,94	-1,17	-1,20	-0,96	-0,84	-0,78
Vorderingenoverschot van de overheid (verschil in miljard euro)	-0,46	-0,88	-1,01	-0,98	-1,04	-1,11

a. Meer details zijn te vinden in de kader op het einde van hoofdstuk 3.

De internationale omgeving: opnieuw een trendmatige groei

Nadat de economische groei op het einde van de jaren 90 relatief sterk was, zwakte de groei van de wereldeconomie enigszins af, vooral onder invloed van de conjuncturele ommekeer in de Verenigde Staten op het einde van 2000. De conjunctuurvertraging werd snel gevolgd door een gelijkaardige beweging in Europa en Japan.

Ondanks de terroristische aanslagen van 11 september 2001, zou de Amerikaanse economie vanaf het vierde kwartaal van vorig jaar opnieuw groeien, wat de voorbode kan zijn van een gelijkaardige herneming binnen de andere grote economische zones. Het jaar 2002 zou de overgangperiode vormen tussen de zwakke conjunctuur van vorig jaar en de terugkeer naar sterkere jaarlijkse groeigemiddelden vanaf 2003.

Op middellange termijn zou de groei van de eurozone gemiddeld ongeveer 2,7 % bedragen. Die groei is voor een groot deel toe te schrijven aan de dynamiek van de binnenlandse vraag, maar ook aan de relatief gunstige uitvoerperspectieven. De inflatie in de eurozone zou, na een opflakking in 2000 en 2001, opnieuw gemiddeld ongeveer 2 % bedragen o.a. als gevolg van een loonstijging die lager is dan de productiviteitswinsten.

Binnen die context zou de groei van de Belgische uitvoermarkten zich stabiliseren op 5,6 % op middellange termijn, een groeitempo dat overeenstemt met de geobserveerde trend tijdens de periode 1980-2000.

A. Een trendmatige internationale omgeving

De gebruikte internationale omgeving steunt op de jongste scenario's van de Europese Commissie en de OESO. Voor de kortetermijnvooruitzichten, namelijk de periode 2002-2003, werden de hypothesen van de Europese Commissie¹ gebruikt die, indien nodig, werden aangepast om rekening te kunnen houden met de recentste beschikbare gegevens, m.n. op het vlak van de wisselkoersen, de rentevoeten en de grondstoffenprijzen. Voor de periode 2004-2007 is het scenario hoofdzakelijk gebaseerd op de jongste middellangetermijnvooruitzichten van de Europese Commissie².

TABEL 3 - Hypothesen i.v.m. de internationale omgeving van de middellangetermijnprojectie
(groeivoeten in procent, tenzij anders vermeld)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Periode- gemiddelden	
								1995- 2000	2003- 2007
Potentiële uitvoermarkt voor België	2,1	2,5	6,1	5,9	5,6	5,6	5,6	7,9	5,8
p.m. bbp-groei in de eurozone	1,6	1,4	2,8	2,8	2,7	2,7	2,7	2,4	2,7
p.m. bbp-groei in de Verenigde Staten	1,2	2,0	2,9	3,3	3,2	3,2	3,2	3,9	3,2
Consumtieprijzen in de eurozone	2,7	2,0	1,8	1,9	2,0	2,0	2,0	2,2	1,9
Wereldprijzen excl. energie in USD									
Uitvoer (goederen en diensten)	-1,8	-0,9	1,4	2,7	2,6	2,6	2,6	-1,8	2,4
Invoer (goederen en diensten)	-2,0	-0,5	1,2	2,7	2,6	2,6	2,6	-2,3	2,3
Wereldprijzen excl. energie in euro									
Uitvoer (goederen en diensten)	1,0	1,0	2,6	2,2	2,1	2,1	2,1	2,7	2,2
Invoer (goederen en diensten)	0,8	1,4	2,4	2,2	2,0	2,1	2,1	2,0	2,2
Olieprijs (Brent, dollar per vat)	24,4	22,6	22,4	23,2	24,1	24,9	25,8	19,2	24,1
Wisselkoers									
USD / euro (x 100)	89,5	87,9	86,9	87,3	87,7	88,2	88,6	113,1	87,7
Kortetermijnrente (3 maanden, niveau in %)									
Eurozone	4,3	3,8	4,6	4,6	4,6	4,6	4,6	--	4,6
Verenigde Staten	3,7	2,8	4,3	5,1	5,1	5,1	5,1	5,7	4,9
Langetermijnrente (10 jaar, niveau in %)									
Duitsland	4,8	5,2	5,4	5,5	5,6	5,6	5,6	5,5	5,5
Verenigde Staten	5,0	5,6	6,0	6,2	6,2	6,2	6,2	6,0	6,2

1. Europese Commissie, DG ECFIN, 'Autumn 2001 Forecasts for 2001-2003', oktober/november 2001.
2. Interne vooruitzichten van de Europese Commissie, januari 2002.

Europese en Amerikaanse groei­vertraging in 2001

In 2001 kende de Europese economie een sterke terugval. De aangewakkerde inflatie (door de hoge olie­prijzen in 1999-2000), de val van de beurs­koersen en de vertraging van de Amerikaanse groei, die eind 2000 begon en aan­hield in 2001, lagen daaraan ten grondslag. De omvang van de gelijktijdige Europese groei­vertraging verraste. Alle internationale organisaties verwachtten een sterke economische groei in 2001, omwille van de gunstige budgettaire en monetaire context en door de gunstige wissel­koers en inflatie. De relatief geringe openheid van de EU-economie deed vermoeden dat de impact van de Amerikaanse groei­vertraging beperkt zou blijven.

De Europese en Amerikaanse groei lijken synchroner te verlopen. Dat kan het gevolg zijn van de verdere globalisering van de wereldeconomie, wat onder meer tot uiting komt door:

- een toenemend belang van de directe investeringen in het buitenland, vooral in de vorm van grensoverschrijdende fusies en overnames;
- een grotere synchronisatie van de koersen in de verschillende financiële centra, terwijl de invloed van de financiële markten op het Europese consumptie- en investeringsgedrag groter kan geworden zijn;
- een grotere overeenstemming tussen de evolutie van de vertrouwensindicators in de verschillende zones.

Een geleidelijk hernemende wereld­groei

De economie zou zich slechts geleidelijk beginnen herstellen in 2002 (de groei van de eurozone is niet hoger dan 1,4 %) en pas vanaf 2003 zou het groeitempo van het bbp in de eurozone opnieuw bijna 3 % bedragen. Na 2003 gaat het scenario uit van een trendmatige groei in de landen van de Europese Unie. Dit scenario, dat steunt op de middellangetermijn­vooruitzichten van de Europese Commissie, veronderstelt de geleidelijke weg­werking van de productiever­schillen tussen de verschillende landen. Op middellange termijn zou de groei van de Europese Unie (eurozone) zich stabiliseren op ongeveer 2,7 % gemiddeld.

In het licht van die Europese groei die in het begin van de periode verstoord werd, zou de Belgische uitvoermarkt, na een dieptepunt in 2001 en 2002, opnieuw sterker stijgen vanaf 2003 en daarna blijven groeien met gemiddeld 5,6 % (een groeitempo zoals in de periode 1980-2000, maar kleiner dan in de periode 1996-2001).

De wereldinflatie onder controle

De stijging van de wereld­prijzen¹, uitgedrukt in euro, zou in 2002 niet meer dan 1,4 % bedragen en daarna ongeveer 2 % tussen 2003 en 2007. Die ontwikkeling weerspiegelt het volgende:

- een relatieve stabilisering van de waarde van de euro ten opzichte van de dollar, waarbij het scenario rekening houdt met een zekere depreciatie van de euro in 2003 en daarna met een lichte maar aanhoudende appreciatie. De ontwikkeling vanaf 2004 is gebaseerd op de technische hypothese van een constante reële wissel­koers tussen de eurozone en de Verenigde Staten. De ontwikkeling van de koers van de euro weerspiegelt het inflatie­verschil tussen beide zones.

1. De wereld­prijzen zijn gewogen volgens het relatieve belang van de verschillende uitvoer­markten van België (voor de uitvoer­prijzen) en volgens het relatieve belang van de invoer­markten (voor de invoer­prijzen).

- een inflatie in de eurozone die, na een opflakking in 2000 en 2001 (gemiddeld 2,5 % voor de geharmoniseerde index van de consumptieprijzen), opnieuw 2 % bedraagt in 2002 en gemiddeld 1,9 % in de periode 2003-2007. Het feit dat de inflatie onder controle zou blijven, is voornamelijk toe te schrijven aan de gematigde evolutie van de lonen, de appreciatie van de euro en het niveau van de korte rente.
- een relatief stabiele evolutie van de grondstoffenprijzen.

Een lichte stijging van de reële olieprijs

Voor de olieprijsen gaat het scenario ervan uit dat, na een daling in 2001 en 2002 en een relatieve stabilisering in 2003, de prijs per vat ruwe olie opnieuw zou stijgen (in reële termen met 1 % per jaar) en op het einde van de periode bijna 26 dollar zou bedragen.

Het nieuwe scenario gaat er ook van uit dat de rentevoeten toenemen vanaf 2002. De kortetermijnrente van de eurozone zou geleidelijk stijgen van gemiddeld 3,6 % in 2002 tot 4,6 % op het einde van de periode, wat neerkomt op 2,6 % in reële termen. De langetermijnrente (voor Duitsland) zou ook aantrekken en 5,6 % bedragen in 2005, waarna zij stabiel zou blijven op dat niveau.

B. De onzekerheden

De opstelling van de internationale omgeving gaat gepaard met een aantal onzekerheden. We belichten hierna enkel de negatieve risico's.

De huidige vertraging van de wereldeconomie begon in de Verenigde Staten, waar de conjuncturele afkoeling aanvankelijk werd toegeschreven aan een afgenomen vraag naar ICT-producten, de naweeën van de hoge olieprijsen en de daling van de beurskoersen. De onzekerheid over de toekomstige ontwikkelingen van de Amerikaanse economie is des te groter geworden na de aanslagen van 11 september. De actuele situatie van verregaande voorraadafbouw kan op korte termijn weliswaar tot een hogere productie leiden, maar dat garandeert nog geen duurzaam herstel, gelet op de reeds hoge schuldgraad van de consumenten en van de ondernemingen. Dat kan een rem zetten op bijkomende schuldfinanciering - die de heropleving mee kan ondersteunen - en wegen op de particuliere consumptie. Deze laatste handhaaft zich vooralsnog door kredietopname, terwijl de gezinsspaarquote op een historisch laag niveau is beland. In die context is ook de evolutie van de Amerikaanse langetermijnrente belangrijk. 2002 en 2003 zouden echter gekenmerkt kunnen worden door omvangrijke overheidstekorten (omwille van de recessie, de belastingverlagingen en verhoogde uitgaven i.v.m. 11 september), waarvan de financiering op de kapitaalmarkt renteverhogend kan werken. Een eventuele verhoging van de Amerikaanse lange rente kan ook de rendementen in de andere economische zones beïnvloeden.

Voor 11 september maakte duidelijk dat de eurozone gevoelig blijft voor Amerikaanse conjunctuurschommelingen. Het neerwaartse risico voor de groei in het eurogebied bestaat vooral in een langer durende vertraging van de wereldgroei, die in grote mate afhankelijk blijft van de Amerikaanse economie. Daarnaast bestaan er ook onzekerheden van interne aard. Binnen de eurozone stevenen Frankrijk en Duitsland (samen goed voor de helft van het bbp in de zone) dit jaar

af op begrotingstekorten van meer dan 2 % van het bbp. Voor Duitsland wordt zelfs 2,7 % vooropgesteld in 2002, gebaseerd op een misschien te optimistische Duitse bbp-groei van 0,75 %. Hierdoor wordt de 3 %-grens van het Europese Stabiliteits- en Groeipact benaderd. Aan een eventuele overschrijding zijn twee risico's verbonden. Wat de kapitaalmarkt betreft, kan de financiering van de tekorten - door het grotere aanbod van overheidsobligaties - een renteverhogend effect hebben in de eurolanden. Op monetair vlak kan een afnemende begrotingsdiscipline de Europese Centrale Bank een argument geven om de rente te verhogen.

Wat Japan betreft, blijft het economisch herstel uit de deflatoire situatie op korte termijn onzeker. De heropleving hangt af van de buitenlandse vraag - de economische activiteit is exportgericht en lijdt onder de inkrimping van de Amerikaanse afzetmarkt - en van de realisatie van de geplande herstructurering van de financiële en niet-financiële ondernemingen. De mogelijkheden tot bijsturing via de overheidsfinanciën (hoge schuldgraad) en het monetaire beleid lijken beperkt.

De kleine open Aziatische economieën lijden eveneens onder de sterke daling van de ICT-productie en zien hun vooruitzichten gedetermineerd door het mondiale herstel. De Latijns-Amerikaanse economieën zijn eveneens kwetsbaar voor de Amerikaanse conjunctuur. Ook de financiële problemen van Argentinië (benarde budgettaire toestand en kapitaalvlucht) tasten de regionale productie aan.

De vooruitzichten van de andere economieën blijven vooralsnog vrij gunstig dankzij een verbeterd concurrentievermogen (Rusland) en een sterke binnenlandse vraag (Verenigd Koninkrijk, China). Uiteraard kan de mondiale situatie ook de Britse en de Russische economieën aantasten, maar de Chinese economie blijft grotendeels immuun door haar gesloten karakter en een expansief budgettair beleid.

Ten slotte vormen de olieprijsen een belangrijke factor van onzekerheid, mede als gevolg van de actuele spanningen in het Midden-Oosten. Een hogere olieprijs heeft inflatoire gevolgen en tast de internationale conjunctuur aan. Op het einde van hoofdstuk 3 is daarom een variant opgenomen om de macro-economische en budgettaire gevolgen voor de Belgische economie na te gaan van een olieprijs die 20 % boven het niveau van de basisprojectie ligt.

III Macro-economische en sectorale evoluties

Na de hoogconjunctuur van het jaar 2000 (met een bbp-groei van 4 %) is de Belgische economie in een vertragingsbeweging terechtgekomen. Net als in 2001 bedraagt de groei dit jaar 1 %. De heropleving wordt pas in de jaarcijfers van 2003 zichtbaar met een groei van 3 %. De economische activiteit ontwikkelt zich daarna in een tempo dat nauwer aansluit bij de trendgroei. In de periode 2004-2007, bedraagt de gemiddelde bbp-groei 2,5 %.

Figuur 1 vergelijkt de geobserveerde en verwachte reële bbp-groei met de trendgroei¹, die ongeveer 2,4 % bedraagt tijdens de projectieperiode. De zwakke conjunctuur leidt in 2002 tot een negatieve output gap². De output gap sluit in 2005 en blijft vervolgens licht positief.

Het jaar 2002 lijkt sterk op 2001 qua economische groei, maar de samenstelling verschilt aanzienlijk. Vorig jaar had zowel de binnenlandse vraag als de netto-uitvoer een positief aandeel in de bbp-groei (resp. 0,4 en 0,6 %). Dit jaar compenseert de grotere rol van de binnenlandse vraag (1,3 %) de negatieve bijdrage van de buitenlandse handel (-0,3 %).

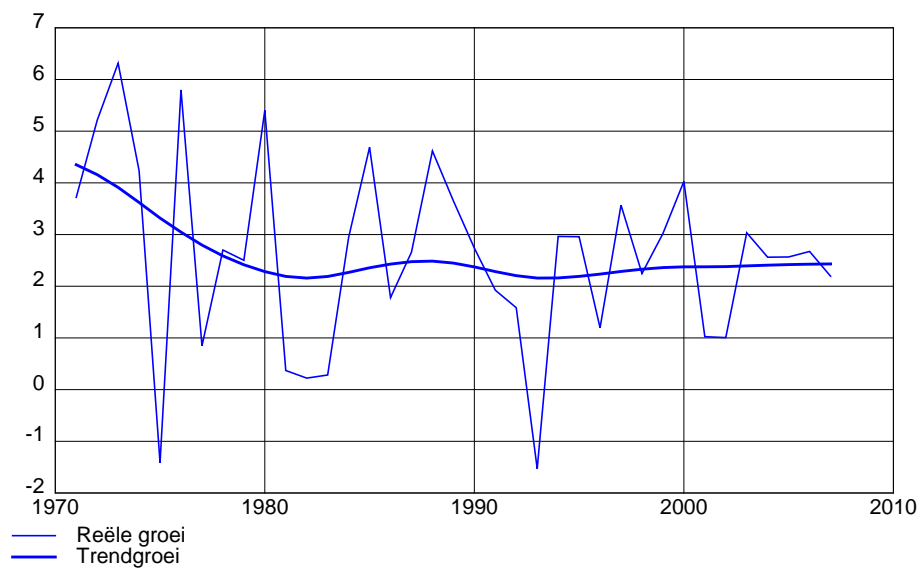
In de periode 2003-2007, leveren beide groeicomponenten een positieve bijdrage. De rol van de binnenlandse vraag is prominent. Op een gemiddelde bbp-groei van 2,6 % is 2,3 % voor rekening van de binnenlandse bestedingen, tegenover 0,3 % voor de netto-uitvoer. Niettemin vertraagt de toename van de binnenlandse vraag in 2007. In dat jaar zijn de impulsen van de fiscale hervorming op de particuliere consumptie uitgewerkt en vallen de overheidsinvesteringen terug.

Het overschot van de lopende rekening van de betalingsbalans blijft hoog. In bbp-termen bedraagt het surplus 4,8 % in 2002 en 5,7 % op middellange termijn.

Op het vlak van de toegevoegde waarde toont deze projectie een toename van het gewicht van de marktdiensten, zowel in nominale als in reële termen. Op het einde van de projectieperiode vertegenwoordigen de marktdiensten nominaal 60 % van de toegevoegde waarde van de economie. Het aandeel van de industrie bedraagt dan een kwart.

-
1. Die trendgroei is mechanisch bepaald door de tijdreeks van het bbp in constante prijzen af te vlakken door middel van de Hodrick-Prescott-filter met lambda gelijk aan 100.
  2. De output gap (niet afgebeeld) wordt hier gedefinieerd als het procentueel verschil tussen het 'feitelijke' reële bbp (geobserveerd of voorspeld) en het trendmatige bbp in niveau.

FIGUUR 1 - Reële groei van het bbp en trendgroei
(in procent)

A. De componenten van de economische groei

1. De buitenlandse vraag

Wachten op de herneming van de internationale conjunctuur

Na de uitzonderlijk sterke groei van de potentiële uitvoermarkten in 2000 (+11,7 %), leidde de vertraging van de wereldconjunctuur in 2001 tot een aanzienlijk lager groeicijfer, m.n. 2,1 %. Dit jaar zou de groei van de potentiële uitvoermarkten met 2,5 % nauwelijks hoger liggen¹.

Die evolutie weerspiegelt zich uiteraard in de Belgische uitvoercijfers. In 2001 daalde de uitvoer in reële termen zelfs met 0,3 %. Dit jaar herneemt de uitvoer naar verwachting met een bescheiden 1,4 %. In termen van netto-uitvoer was er toch nog een positieve bijdrage tot de economische groei in 2001 (+0,6 %), want de terugval van de invoer was nog sterker. In 2002 leidt de toename van de invoerbehoefden met 1,8 % tot een negatieve groeibijdrage van de netto-uitvoer tot de economische groei (-0,3 %). Het effect hiervan wordt in lopende prijzen nog versterkt door de licht negatieve ruilvoet. In procent van het bbp valt het overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans terug van 5,2 % in 2001 naar 4,8 % dit jaar.

In de periode 2003-2007 zou de groei van de potentiële uitvoermarkten opnieuw versnellen tot gemiddeld 5,7 %. De gemiddelde toename van de Belgische uitvoer is minder uitgesproken, nl. 5,3 %. Dat betekent dat de Belgische exporteurs verder marktaandeel verliezen. Ook de invoerbehoefden zitten met een gemiddelde toename van 5,2 % per jaar duidelijk in de lift onder impuls van de sterkere binnenlandse vraag. Hierdoor levert de netto-uitvoer in die periode een positieve bijdrage van 0,3 punt tot de economische groei. Dankzij de stabiele ruilvoet komt de gunstige volumeontwikkeling van de netto-uitvoer eveneens tot uiting in nominale termen, waardoor het surplus op de lopende rekening van de betalingsbalans oploopt tot 5,2 % van het bbp in 2003 en tot 5,7 % op het einde van de projectieperiode.

Het verlies aan marktaandeel is geen nieuw fenomeen

Het verlies aan marktaandeel in België doet zich al langer voor en heeft een structureel karakter. Het gebeurt ook in periodes waarin de competitiviteit zich handhaaft. De samenstelling van het exportpakket kan een rol spelen, waarbij de wereldvraag naar goederen - die relatief minder vertegenwoordigd zijn in het Belgische exportpakket (bvb. technologische producten) - sterker groeit dan de vraag naar meer 'traditionele' producten.

Een recente studie van het Federaal Planbureau over de periode 1991-1997 wijst vooral op de relatief beperkte geografische spreiding van de uitvoer, terwijl er voor die periode een licht positief competitiviteitseffect werd gevonden².

1. Dit lage cijfer is voor een deel toe te schrijven aan een negatief overloopeffect, waarbij de jaar-op-jaargroei van de indicator in het eerste en het tweede kwartaal nog negatief is, maar op het einde van het jaar versnelt tot 5 %.
2. Zie 'Belgium's export performance. A constant market shares analysis', Working Paper nr. 2-00. Het gaat over BLEU-data.

België is vooral een toeleverancier binnen de eurozone, waar de groei doorgaans lager ligt dan de groei van de wereldeconomie. Er bestaat nog een belangrijk groeipotentieel in Oost-Azië, Oost-Europa en andere groeilanden.

2. De binnenlandse bestedingen

Een aarzelende binnenlandse vraag in 2001-2002, nadien is er beterschap

De vooruitzichten voor de binnenlandse bestedingen zijn dit jaar meer bemoedigend (1,3 % tegenover 0,4 % in 2001). Die verbetering is echter uitsluitend te danken aan de voorraadvorming van de ondernemingen, die een positieve bijdrage leveren tot de bbp-groei van 0,5 %. In de beginfase van de herneming, die in de loop van het tweede semester dit jaar wordt verwacht, worden de voorraden namelijk opnieuw opgebouwd¹. De andere vraagcomponenten tonen - met uitzondering van de overheidsinvesteringen - een beduidende groeiverzwakking in jaarcijfers tegenover 2001.

In de periode 2003-2007 dragen alle componenten van de binnenlandse vraag bij tot zijn herneming - met uitzondering van een nulbijdrage van de voorraadopbouw - maar ook dan blijft het gemiddelde groeitempo (2,4 %) beneden dat van de periode 1996-2000 (2,6 %). Het verschil tussen beide periodegemiddelden ligt vooral in de minder uitgesproken dynamiek van de bedrijfsinvesteringen. Niettemin vormen zij samen met de particuliere consumptie de hoekstenen van de binnenlandse vraag.

a. Consumptie van de particulieren²

De verzwakking van de particuliere consumptie is slechts tijdelijk, de spaarquote herneemt

De particuliere consumptie nam in 2001 slechts toe met 1,7 %, tegenover 3,8 % in 2000, maar bleef als hoofdbestanddeel van de binnenlandse vraag³ de grootste bijdrage leveren tot de economische groei. De consumptieve bestedingen volgden daarmee de koopkrachtstijging, die eveneens 1,7 % bedroeg. Ondanks de conjunctuurvertraging, kende die nog een behoorlijke toename dankzij de werkgelegenheidscreatie (de werkloosheid begon pas in de tweede jaarhelft te stijgen) en de loonsverhogingen die in het kader van de centrale akkoorden 2001-2002 bedongen werden. Bovendien droegen ook fiscale maatregelen, zoals de afbouw van de aanvullende crisisbijdrage en het optrekken van bepaalde sociale uitkeringen, bij tot het beschikbaar inkomen.

De koopkracht zou dit jaar met 1,6 % toenemen. Die ontwikkeling is toe te schrijven aan fiscale maatregelen, zoals de verdere afbouw van de aanvullende crisisbijdrage en de hervorming van de personenbelasting. De daling van de olieprijs ondersteunt eveneens het reële inkomen⁴. De verbruikers nemen evenwel een afwachtende houding aan, waardoor de particuliere consumptie met amper 0,9 % toeneemt. De oplopende werkloosheid tast namelijk het consumentenvertrouwen aan. Bovendien is er een verschuiving in de nationale boekhouding. Door een aanpassing van het statuut van de RTBF en de VRT (die resulteert uit de

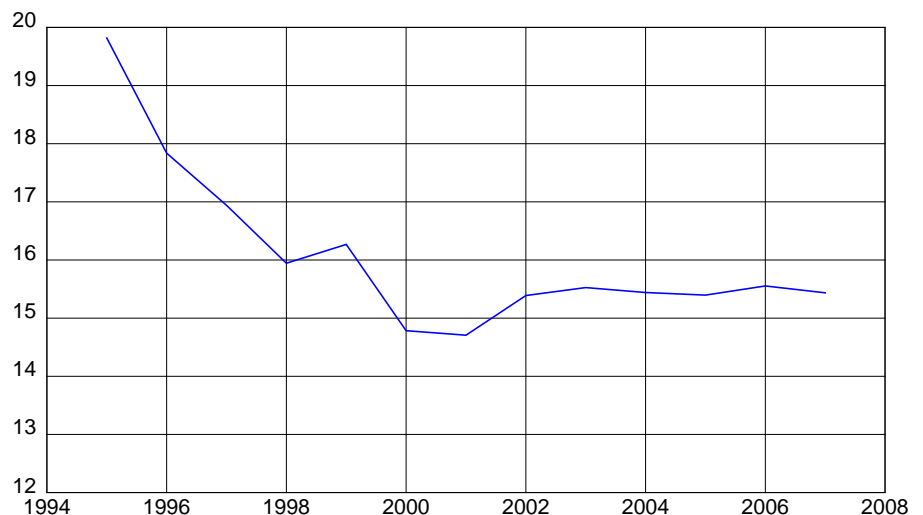
-
1. In 2001 leidde de versombering van de vraag nog tot een negatieve bijdrage van de voorraadvorming tot de bbp-groei van 1 %.
  2. Gezinnen en izw's.
  3. De particuliere consumptie vertegenwoordigt momenteel 54 % van het bbp.
  4. De gezondheidsindex, die van belang is voor de indexering van de lonen en de sociale uitkeringen, stijgt sneller dan de algemene index der consumptieprijzen (resp. 1,8 % en 1,7 %).

afschaffing van het kijk- en luistergeld of de wijziging van de aard van die belasting) wordt een bedrag van ongeveer 280 miljoen euro uit de consumptieve bestedingen van de gezinnen¹ overgeheveld naar de consumptieve bestedingen van de overheid. Macro-economisch is die verschuiving ongeveer neutraal, maar ze verkleint de groeivoet van de particuliere consumptie dit jaar met 0,2 punt. In combinatie met het behoedzame bestedingsgedrag van de particulieren leidt dat tot een aanzienlijke toename van de spaarquote van 14,7 % in 2001 tot 15,4 % in 2002.

Vanaf 2003 neemt de particuliere consumptie opnieuw het voortouw

Vanaf 2003 verbeteren de vooruitzichten voor de particuliere consumptie dankzij de sterkere stijging van het beschikbaar inkomen in combinatie met een stabiele spaarneiging. Met een gemiddelde van 2,3 % groeien de consumptieve bestedingen in de periode 2003-2007 even snel als de koopkracht. De inkomensontwikkeling is vooral in de jaren 2003-2006 dynamisch (gemiddeld 2,5 %), wat o.m. toe te schrijven is aan de hervorming van de personenbelasting. In 2007 is het positieve effect van de fiscale hervorming uitgewerkt en vertraagt de reële groei van het beschikbaar inkomen tot 1,8 %. De groei van de particuliere consumptie bedraagt dan nog 2 %. De particuliere spaarquote bedraagt 15,4 % in 2007 en eindigt daarmee op hetzelfde niveau als in het begin van de projectieperiode. Dat spaarprofiel weerspiegelt tevens de gunstige evolutie van de andere determinanten van de particuliere consumptie. De inflatie blijft met gemiddeld 1,9 % binnen de perken en de verbeterde situatie op de arbeidsmarkt ondersteunt het consumentenvertrouwen.

FIGUUR 2 - Spaarquote van de particulieren
(sparen in procent van het beschikbaar inkomen)

Structurele aspecten

Tabel 4 geeft de evolutie weer van de componenten van de particuliere consumptie. Het nominale aandeel van de energieconsumptie in de gezinsbestedingen kende een tijdelijke toename in 2000 als gevolg van de hoge petroleumrijzen in dat jaar. In de projectieperiode krimpt het energieaandeel in de bestedingen geleidelijk. Vooral de post 'verwarming en verlichting' neemt in reële termen minder snel toe in de projectieperiode dan in de jaren 90. Dat kan worden toegeschreven aan de relatief lage temperatuur in het midden van de jaren 90.

1. Het gaat hier meer specifiek om de consumptie categorie 'ontspanning en ontwikkeling'.

Bovendien daalden de reële energieprijzen in die periode (zie ook hoofdstuk 7). Ten slotte wordt rekening gehouden met een efficiënter energieverbruik in de projectieperiode.

De projectie bevestigt de tendentiële afname van het aandeel van de noodzakelijke goederen (voeding en kleding), terwijl een steeds groter gedeelte van het gezinsbudget besteed wordt aan producten met een meer luxe-karakter en diensten. Die laatste kennen trouwens ook de meest dynamische ontwikkeling in de projectieperiode¹.

TABEL 4 - Structuur en groei van de particuliere consumptie

	Structuur in lopende prijzen				Gemiddelde reële groeivoeten	
	1995	2000	2002	2007	1991-2000	2002-2007
Consumptie, energie niet meegerekend	92,6	92,5	92,9	93,4	2,1	2,2
- Voeding, drank en tabak	17,4	15,8	16,1	15,2	0,7	1,2
- Kleding	6,3	5,1	4,8	4,7	-0,6	1,2
- Huur	16,9	15,8	16,0	15,7	1,6	1,9
- Andere goederen en diensten	52,0	55,7	56,1	57,8	3,1	2,6
Energie	7,4	7,5	7,1	6,6	1,7	1,5
- Verwarming en verlichting	4,6	4,4	4,2	3,9	2,0	1,6
- Transport	2,9	3,1	2,9	2,7	1,4	1,3
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	2,1	2,1

b. Investerings

In bbp-termen kunnen de totale investeringen zich net handhaven

De investeringsquotes van de ondernemingen en van de overheid brokkelen af tijdens de eerste jaren van de projectieperiode en herstellen zich pas op middellange termijn. De investeringsquote van de gezinnen kent een trendmatige daling. Het gevolg is dat de nationale investeringsquote in 2007 maar net boven het niveau van 2001 uitstijgt, namelijk 21,2 %.

Investerings van de ondernemingen blijven dynamisch

In de periode 1995-2000 groeiden de investeringen van de ondernemingen gemiddeld met 4,8 % per jaar, wat beduidend sneller was dan de gemiddelde bbp-groei van 2,8 %. De dynamiek van de bedrijfsinvesteringen werd ondersteund door gunstige binnen- en buitenlandse afzetperspectieven, een gematigde ontwikkeling van de loonkosten (verbetering van de rendabiliteit) en een gevoelige daling van de reële rentevoeten.

Het groeicijfer van de bedrijfsinvesteringen vertraagde evenwel tot 1,3 % in 2001 als gevolg van een verminderde rendabiliteit, het wegvallen van investeringen i.v.m. de Y2K-problematiek en een gedaalde benuttingsgraad van de productiecapaciteit vanwege een zwakke ontwikkeling van de vraag. Het economisch

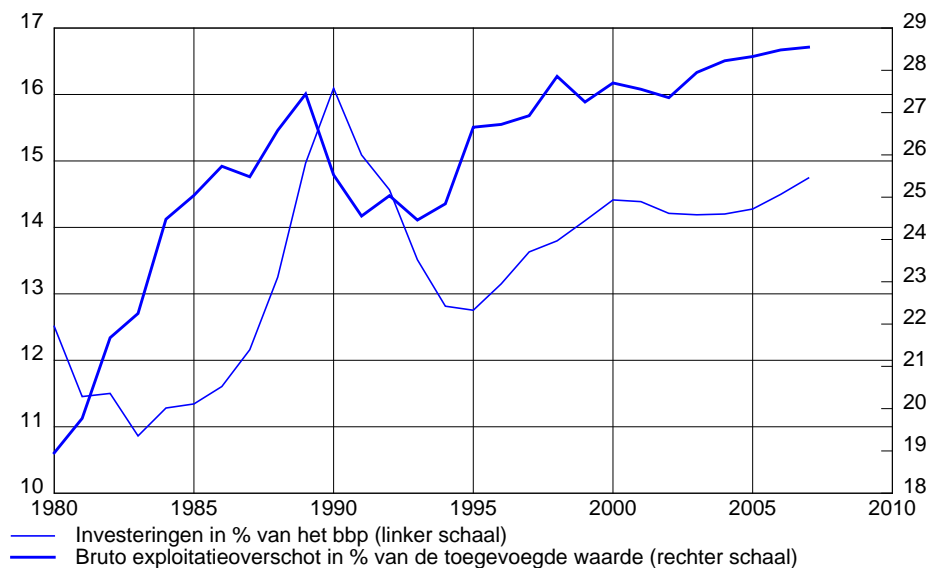
1. Voor meer gedetailleerde resultaten per consumptiecategorie, zie de statistische bijlage.

klimaat versomberde nog ten gevolge van de aanslagen van 11 september. Dit jaar valt de bruto vaste kapitaalvorming verder terug tot 0,6 %.

Toch winnen de investeringen aan dynamiek in de loop van 2002, maar in de jaarcijfers wordt dit pas duidelijk in 2003. Met een gemiddeld groeicijfer van 3,3 % in de periode 2003-2007 worden zij opnieuw een belangrijke motor van de economische groei. Het groeiverschil tussen de bruto vaste kapitaalvorming en het bbp wordt niettemin kleiner ten opzichte van de jaren 1995-2000. De bedrijfsinvesteringen worden weliswaar aangemoedigd door het herstel van de binnen- en buitenlandse vraag en een verbetering van de rendabiliteit, maar de internationale conjunctuur evolueert minder dynamisch dan in de tweede helft van de jaren negentig¹ en de ontwikkeling van de capaciteitsbezettingsgraad, die na het topjaar 2000 gevoelig is teruggevallen, blijft relatief gematigd. Bovendien trekken de reële rentevoeten vanaf 2003 opnieuw aan², waardoor de stimulerende rol van die determinant uitgespeeld is.

De investeringsquote van de ondernemingen daalt van 14,4 % van het bbp in 2001 naar 14,2 % in de jaren 2002-2004 en herneemt uiteindelijk tot 14,7 % in 2007 (zie figuur 3). Hiermee blijft de investeringsquote weliswaar onder het peil van 1990 (16 %), maar dat cijfer was het resultaat van een belangrijke inhaaloperatie in de late jaren tachtig.

FIGUUR 3 - Investeringsquote en rendabiliteit van de ondernemingen

Investerings in woningen

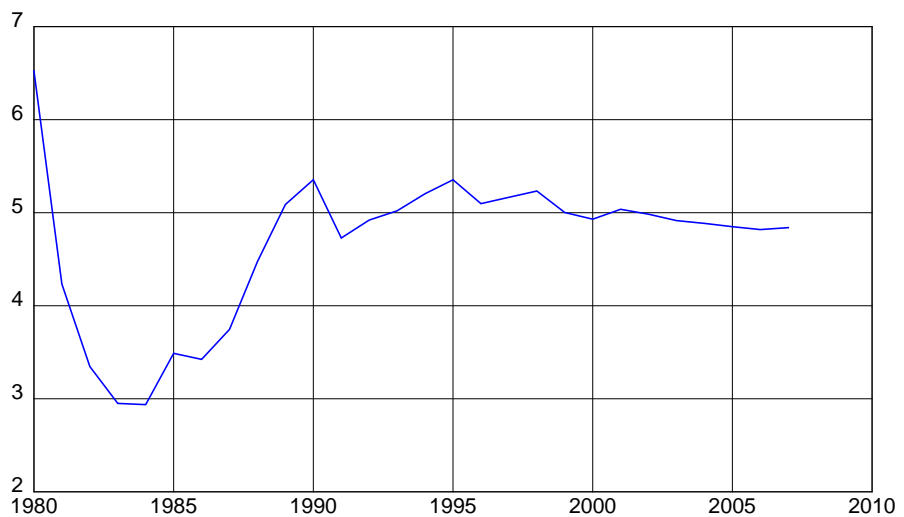
Na twee uiterst zwakke jaren veerden de gezinsinvesteringen in 2001 terug op met een groei van 2,8 %. De heropleving kon worden toegeschreven aan de relatief laag gebleven hypothecaire rente, de gunstige impact van de werkgelegenheidsevolutie op het vertrouwen van de gezinnen en het minder voordelige rendement op roerende beleggingen.

1. De potentiële uitvoermarkten zouden in de jaren 2003-2007 gemiddeld met 5,7 % groeien tegenover 7,9 % in de periode 1995-2000.
2. Ter indicatie, de reële tienjaarsrente herneemt van 2,9 % in 2001 tot 3,9 % vanaf 2004.

In 2002 schakelt de woningbouw opnieuw over naar een lagere versnelling, met een groei van amper 0,5 %. De vertraging is vooral toe te schrijven aan de hogere werk- en inkomensonzekerheid van de gezinnen, waardoor een aantal bouwlustigen hun plannen uitstellen. De verbetering van de economische omgeving, die in de tweede jaarhelft wordt verwacht, zal zich pas manifesteren in de loop van volgend jaar.

De gezinsinvesteringen zouden in de periode 2003-2007 een behoorlijke groei van gemiddeld 2,1 % per jaar laten optekenen. De (ver)bouwactiviteit wordt gestimuleerd door de gunstige evolutie van de koopkracht van de gezinnen en de lichte daling van de werkloosheid. Minder gunstig is de hogere financieringskost doordat de reële hypothecaire rente aantrekt¹. In bbp-termen leidt dat tot een lichte terugval van de gezinsinvesteringen in de projectieperiode (zie figuur 4).

FIGUUR 4 - Investeringen in woningen
(in procent van het bbp)

Overheidsinvesteringen

De belangrijkste verklaring voor de evolutie van de overheidsinvesteringen ligt bij de (infrastructuurwerken van de) lagere overheid. Die investeringen volgen namelijk een cyclus die verband houdt met de gemeenteraadsverkiezingen. De jaren 2001-2002 zijn op gemeentelijk vlak post-electorale jaren, waardoor de lokale investeringen terugplooiën. Achteraf bekeken waren de overheidsinvesteringen daardoor pro-cyclisch van karakter, want ze leverden een bijkomende impuls toen de binnenlandse vraag reeds sterk was (de jaren 1999-2000) en vielen terug in de periode 2001-2002. In het vooruitzicht van de gemeenteraadsverkiezingen van 2006 veronderstellen we een nieuwe investeringsimpuls in 2005.

De tweede determinant, die eveneens zowel in 2001 als in 2002 speelt, is de verkoop van onroerende goederen door de federale regering. Dat wordt in de

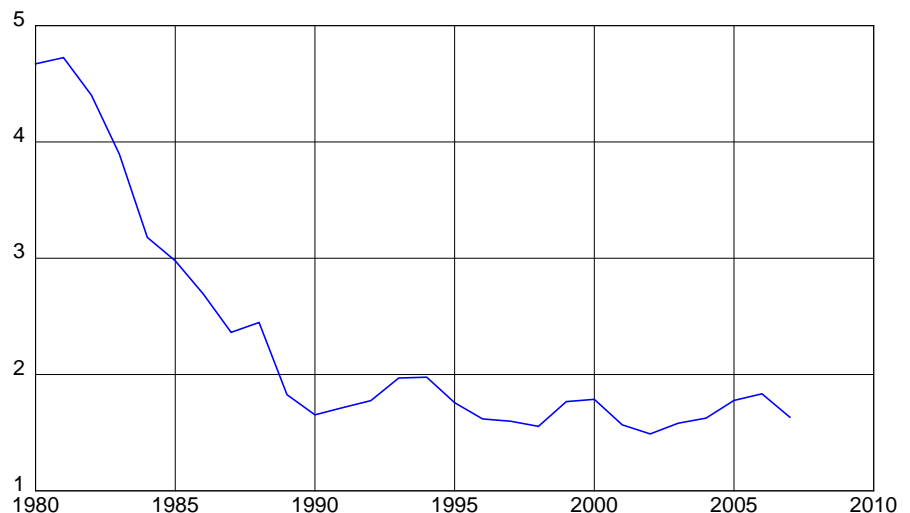
1. De reële hypothecaire rente ligt op middellange termijn 100 basispunten boven het niveau van 2000-2001.

nationale rekeningen geboekt als een desinvestering van de overheid en als een bijkomende investering voor de ondernemingen.

Beide effecten vallen weg in 2003, wat het groeiherstel van de overheidsinvesteringen verklaart.

Figuur 5 geeft het verloop van de investeringsquote van de overheid weer over de periode 1980-2007. Die bedroeg in het begin van de jaren tachtig nog meer dan 4 %, maar kende in dat decennium een versnelde afbouw in het kader van de besparingen in de primaire uitgaven. Ook de impact van de voorbije drie gemeenteraadsverkiezingen (1988, 1994 en 2000) is zichtbaar. De investeringsquote daalt van 1,8 % in de periode 1999-2000 tot 1,5 % in 2002, waarna de quote opnieuw aantrekt tot 1,8 % in 2005-2006. Het gemiddelde in de eurozone bedraagt in de projectieperiode 2,5 %.

FIGUUR 5 - Overheidsinvesteringen
(in procent van het bbp)

c. Overheidsconsumptie

In constante prijzen verliest de overheidsconsumptie dit jaar aan dynamiek met 1,2 % groei (na 2 % in 2001). De oorzaak ligt deels bij de sociale uitkeringen in natura, waarvan de reële groeivoet nog 2,2 % bedraagt tegenover 4 % in 2001 en deels bij de uitgaven voor overheidslonen en -pensioenen, die reël met 1,3 % toenemen t.o.v. 1,8 % in 2001.

Vanaf 2003 neemt de reële overheidsconsumptie toe met gemiddeld 1,6 %. De consumptiequote brokkelt geleidelijk af van 21,8 % van het bbp in 2002 naar 21,1 % in 2007 en ligt daarmee twee procentpunt boven het gemiddelde in de eurozone, die eenzelfde evolutie kent in de projectieperiode. Een gedetailleerde analyse van de overheidsconsumptie is te vinden in hoofdstuk 6.

3. De evolutie per bedrijfstak

Evolutie van de toegevoegde waarden

Tabel 5 toont de evolutie en de structuur van de toegevoegde waarde van de verschillende bedrijfstakken die het HERMES-model onderscheidt. De projectieperiode wordt gekenmerkt door een verdere toename van het economisch gewicht van de marktdiensten, zowel in lopende als in constante prijzen.

Marktdiensten

De toegevoegde waarde van de totale marktdiensten groeit in de projectieperiode (2002-2007) in een vergelijkbaar tempo als in de jaren 1995-2001. De marktdiensten richten zich vooral op de binnenlandse vraag, die in beide subperioden dezelfde bijdrage levert tot de economische groei, met name 2,1 %.

Vervoer en communicatie

De gemiddelde groei van 'vervoer en communicatie' vertraagt enigszins in de periode 2002-2007 t.o.v. 1995-2001. In 2002 is er zelfs een daling als gevolg van het faillissement van Sabena. Bovendien kan worden aangenomen dat het mobilofonie- en internetgebruik minder onstuimig zal groeien dan de jongste jaren, waardoor de productiegroei van die diensten enigszins vertraagt. De verdere uitbouw van het openbaar vervoer (bv. het investeringsplan van de NMBS) zorgt voor een gedeeltelijke compensatie.

Overige marktdiensten

De tak 'overige marktdiensten' toont de sterkste groei zowel onder impuls van de particulieren als van de ondernemingen. De particuliere consumptie van diensten kent namelijk een toenemend gewicht binnen het globale consumptiepakket. Vanuit de ondernemingen is er behoefte aan juridisch, economisch en organisatorisch advies. Bovendien wordt dat soort activiteiten steeds meer uitbesteed om zich op de kernactiviteiten te kunnen concentreren.

Industrie

De bijdrage van de netto-export is kleiner in de projectieperiode dan in de jaren 1995-2001 (resp. 0,2 % en 0,5 %) als gevolg van een gemiddeld minder sterke internationale conjunctuur. De takken van de - exportgevoelige - verwerkende nijverheid¹ kennen daardoor een minder uitgesproken dynamiek in de projectieperiode vergeleken met de jaren 1995-2001. Voor de bedrijfstak van de uitrustingsgoederen is ook het investeringsklimaat belangrijk. De bruto-investeringen van de ondernemingen evolueren echter minder dynamisch dan in het recente verleden en hun vraag wordt voor een deel opgevangen door een verhoogde invoer.

Bouw

De investeringsvraag van de ondernemingen is ook een belangrijke determinant voor de bouwsector (industriële vraag naar niet-woongebouwen). Ondanks een minder uitgesproken dynamiek van deze investeringscomponent, zou de activiteit in de bouw op middellange termijn evenwel versterken door de investeringsvraag van de particulieren en van de lokale overheid en door het investeringsplan van de NMBS.

Evolutie van de werkgelegenheid

De werkgelegenheid groeit uitsluitend in de bouw en in de dienstensectoren². Het gros van de jobcreatie gebeurt in 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en de 'overige marktdiensten'. In beide takken neemt de werkgelegenheid jaarlijks gemiddeld met bijna 15 000 eenheden toe in de periode

---

1. Intermediaire goederen, uitrustingsgoederen en consumptiegoederen.

2. Zie ook afdeling C van hoofdstuk 5 en de tabellen 42 en 43 in de statistische bijlage.

2002-2007. De tak 'transport en communicatie' toont een significant banenverlies in 2002 als gevolg van het faillissement van Sabena. Nadien neemt de werkgelegenheid opnieuw toe. Bij 'krediet en verzekeringen' gaat de werkgelegenheid verder achteruit in de projectieperiode - een trend die al vanaf de jaren negentig werd ingezet. De verklaring hiervoor is de druk van de concurrentie, de invoering van nieuwe technologieën en de grensoverschrijdende fusies en overnames. Met uitzondering van de bouwsector neemt de werkgelegenheid in de landbouw en de industrie (verder) af.

Voor een gedetailleerde analyse over de werkgelegenheid verwijzen we naar hoofdstuk 5.

TABEL 5 - Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde in basisprijzen

	Structuur in lopende prijzen			Structuur in prijzen van 1990			Reële groei ^a	
	1995	2001	2007	1995	2001	2007	1995-2001	2002-2007
Landbouw	1,6	1,4	1,4	2,7	2,6	2,5	2,0	1,8
Energie	3,2	3,3	3,3	3,4	3,4	3,5	2,6	2,5
Verwerkende nijverheid	19,8	18,3	16,6	20,8	21,8	21,6	3,2	2,2
- Intermediaire goederen	8,0	7,8	7,2	8,6	9,3	9,1	4,2	2,0
- Investeringsgoederen	4,7	4,0	3,6	4,8	5,6	5,5	4,1	2,1
- Verbruiksgoederen	7,1	6,5	5,9	7,4	6,9	7,0	1,3	2,5
Bouw	5,1	4,6	4,5	5,2	5,0	5,0	1,7	2,5
Verhandelbare diensten	55,1	57,9	60,4	53,6	53,8	55,1	2,8	2,9
- Vervoer en communicatie	7,0	6,7	7,1	6,9	7,1	7,1	2,8	2,5
- Handel en horeca	13,6	13,5	14,0	13,6	12,0	11,5	0,0	1,6
- Krediet en verzekeringen	6,2	6,6	5,9	6,9	7,5	7,4	9,2	3,1
- Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	6,2	6,3	6,9	5,2	4,9	5,1	1,7	2,9
- Overige marktdiensten	22,2	24,8	26,6	21,0	22,3	24,0	4,3	3,6
Niet-verhandelbare diensten	15,1	14,5	13,7	14,3	13,5	12,3	1,2	0,8
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	2,5	2,4

a. Periodegemiddelden.

Evolutie van de arbeidsproductiviteit

Globaal genomen kent de totale productiviteitswinst per uur een lichte toename in de projectieperiode (zie tabel 6). De industrie blijft een sterke productiviteitsgroei noteren. De sector is relatief gevoeliger voor de internationale concurrentie dan de totale marktdiensten, wat in de jaren 70 en 80 aanleiding gaf tot uitgesproken productiviteitsstijgingen (verlies van industriële jobs). Sindsdien heeft het beleid van loonmatiging de substitutie van arbeid door kapitaal afgeremd.

De tabel wijst op een systematisch zwakkere productiviteitsgroei van de marktdiensten in vergelijking met de andere activiteiten. Uiteraard vormt het geheel van marktdiensten een heterogene groep (bijvoorbeeld op het vlak van arbeidsintensiteit of gevoeligheid voor internationale concurrentie) en kan dit meer uitgesproken ontwikkelingen verbergen. Toch kennen de diensten een versnelling van hun productiviteitsgroei in de projectieperiode. Het kan hier om een

inhaalbeweging gaan op de industrie (o.a. door een stijgende informatisering en internationalisering).

TABEL 6 - Evolutie van de arbeidsproductiviteit per uur in de privé-sector
(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1981-1990	1991-2001	2002-2007
Landbouw	4,1	5,1	3,9
Industrie	4,8	2,4	2,7
Diensten	0,9	1,4	1,6
Totaal	2,5	1,8	1,9

B. Structuur van het nationaal inkomen en vorming van de vorderingenoverschotten

1. Structuur van het nationaal inkomen

Primaire inkomens

Tussen 1995 en 2000 worden de primaire inkomens gekenmerkt door een groeiend aandeel van de overheid in bbp-termen ten nadele van de particulieren¹. Het aandeel van de vennootschappen² kende een lichte toename. In de periode 2000-2002 is er een tegengestelde evolutie, met een dalend aandeel voor de vennootschappen ten voordele van de particulieren en een stabiel aandeel voor de overheid. Vanaf 2003 gelden echter opnieuw de tendensen van de jaren negentig.

Het stijgend aandeel van het particuliere primaire inkomen in 2001 en 2002 wordt verklaard door een tijdelijke toename van de looninkomens in bbp-termen. Vanaf 2003 daalt het primaire inkomen opnieuw als gevolg van de loonmatiging, waardoor de lonen minder snel toenemen dan de arbeidsproductiviteit (zie hoofdstuk 4). Het aandeel van de inkomens uit vermogen, dat reeds daalde in de jaren 1995-2001, brokkelt verder af in de projectieperiode omdat de langetermijnrente nauwelijks herneemt (en ondanks de hogere ontvangsten uit dividenden vanaf 2003). Het exploitatieoverschot, dat tussen 1995 en 2000 daalde, zou in de projectieperiode verder afnemen vanwege het dalend aantal zelfstandigen.

De toename van het primaire inkomen van de vennootschappen tussen 1995 en 2000 is grotendeels toe te schrijven aan het bruto-exploitatieoverschot (gemiddeld 4,6 % groei, t.o.v. 4,2 % voor het bbp). In het begin van de projectieperiode wordt de groei van het bruto-exploitatieoverschot afgeremd en daalt het primaire inkomen van de vennootschappen door de minder gunstige conjunctuur. De sterkere economische groei vanaf 2003 zorgt, samen met een beheerste kostenevolutie, voor een stijging van het primaire vennootschapsinkomen in bbp-termen tussen 2003 en 2007.

Lopende overdrachten en beschikbaar inkomen

Tot 2001 stijgen de lopende netto-overdrachten ten voordele van de overheid. Tijdens de projectieperiode dalen die overdrachten voortdurend tussen 2002 en

1. Gezinnen en izw's.

2. Geconsolideerde rekening van de financiële en niet-financiële vennootschappen.

2006 als gevolg van de fiscale hervorming, die de toename van de fiscale ontvangsten afremt. In 2007 is de fiscale hervorming beëindigd en stijgen de overdrachten aan de overheid opnieuw.

Die ontwikkelingen leiden in de projectieperiode tot een vermindering van het beschikbaar inkomen van de particulieren in bbp-termen en tot een lichte toename voor de vennootschappen en de overheid.

TABEL 7 - Verdeling van het nationaal inkomen
(in procent van het bbp)

	1995	2000	2002	2007
Particulieren^a				
1. Primair inkomen	80,7	77,3	77,8	76,4
- Lonen en wedden	53,3	52,7	53,7	53,2
- Bruto-exploitatieoverschot	16,8	15,6	15,4	14,9
- Inkomens uit vermogen	10,6	9,0	8,6	8,4
2. Netto lopende overdrachten	-13,7	-14,4	-14,4	-13,9
3. Beschikbaar inkomen	67,0	62,8	63,4	62,4
Vennootschappen^b				
1. Primair inkomen	16,8	17,8	17,3	17,9
2. Netto lopende overdrachten	-2,1	-2,9	-2,6	-2,8
3. Beschikbaar inkomen	14,7	14,9	14,7	15,1
Overheid				
1. Primair inkomen	4,2	7,4	7,4	8,1
2. Netto lopende overdrachten	15,1	16,4	16,0	15,8
3. Beschikbaar inkomen	19,4	23,8	23,4	23,9

a. Gezinnen en izw's.

b. Financiële en niet-financiële vennootschappen.

2. Verdeling van de besparingen en de vorderingenoverschotten

Nationale besparingen liggen ruim boven de investerings

De nationale spaarquote (in brutotermen) zou op het einde van de periode oplopen tot bijna 27 % van het bbp, tegenover gemiddeld 25,5 % tussen 1995 en 2000. De spaarquote, die in 2000 reeds hoog was in vergelijking met het Europese gemiddelde (21 % voor het Europa van de vijftien), wint op middellange termijn nog eens 0,7 % van het bbp in vergelijking met dat jaar, ondanks de tijdelijke terugval in 2001 en 2002.

De stijging van de binnenlandse spaarquote weerspiegelt de herneming van het overheidssparen (na een tijdelijke daling in 2001 en 2002) en de lichte toename van de vennootschapsspaarquote. Op het einde van de periode bedraagt de spaarquote van de overheid 2,8 % van het bbp (tegenover een negatieve spaarquote van 2 % in 1995 en een positieve spaarquote van 2,6 % in 2000). De spaarquote van de privé-sector (particulieren en vennootschappen) trekt aan van

23,6 % in 2000 naar 24,1 % in 2007 (maar blijft praktisch stabiel tussen 2002 en 2007).

Door de toename van de nationale spaarquote over de periode 2001-2007 blijft het vorderingenoverschot groot. Het stijgt van 4,5 % van het bbp in 2000 tot 5,5 % in 2007.

Het ruime vorderingenoverschot van België (en bijgevolg zijn voordelige positie tegenover het buitenland) handhaaft zich ondanks een stijging van de investeringsquote. Die laatste herstelt zich, na een tijdelijke inzinking in 2001 en 2002, en neemt daardoor toe tussen 2001 en 2007 met 1 bbp-punt tot 21,3 % van het bbp (vooral dankzij de groei van de bedrijfsinvesteringen). Merk op dat de investeringsquote van de economie tijdens de jaren 80 afnam tot minder dan 18 %, vervolgens toenam tot meer dan 22 % in 1990 (dankzij de sterke groei van de investeringen op het einde van de jaren 80) en in 1993 opnieuw minder dan 20 % bedroeg. In 2000 bereikten de bruto-investeringen 21,5 % van het bbp, d.i. ongeveer hetzelfde percentage als voor de Europese Unie (maar onder het gemiddelde van de eurozone¹).

TABEL 8 - Samenvatting van de verrichtingen van de institutionele sectoren
(in procent van het bbp)

	1995	2000	2002	2007
1. Particulieren				
- Beschikbaar inkomen	67,0	62,8	63,4	62,4
- Consumptie	54,3	54,1	54,3	53,4
- Brutosparen	13,3	9,3	9,8	9,6
- Bruto-investeringen	6,3	5,9	6,0	5,8
- Vorderingenoverschot	7,4	3,4	3,9	4,1
2. Vennootschappen				
- Beschikbaar inkomen	14,7	14,9	14,7	15,1
- Brutosparen	14,1	14,3	14,1	14,5
- Bruto-investeringen	12,0	13,8	13,2	13,8
- Vorderingenoverschot	2,2	1,1	1,2	0,8
3. Overheid				
- Beschikbaar inkomen	19,4	23,8	23,4	23,9
- Consumptie	21,4	21,2	21,8	21,1
- Brutosparen	-2,0	2,6	1,6	2,8
- Bruto-investeringen	1,8	1,8	1,5	1,6
- Vorderingenoverschot	-4,4	0,1	-0,3	0,6
4. Totaal				
- Nationaal brutosparen	25,4	26,2	25,5	26,9
waarvan privé-sparen	27,4	23,6	23,9	24,1
- Bruto-investeringen	20,1	21,5	20,6	21,3
- Vorderingenoverschot	5,2	4,5	4,8	5,5

1. De investeringsquotes van de Europese Unie en van de eurozone bedroegen resp. 21,3 % en 22,2 % in 2000.

3. De rekening van het buitenland

De Belgische economie vertoont in de projectieperiode een groot vorderingenoverschot ten opzichte van het buitenland. De nettolening van België aan het buitenland (het saldo van de lopende transacties en de kapitaaltransacties) is relatief hoog, zeker binnen de Europese Unie. Ter vergelijking, de lopende rekening van de eurozone had in 2000 een klein tekort en enkel Luxemburg en Finland hadden binnen het Europa van de vijftien een hoger surplus dan België¹.

Figuur 6 plaatst het saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans in een historisch perspectief. De verslechtering van de buitenlandse saldi in de tweede helft van de jaren 70 werd slechts geleidelijk weggewerkt. Het overschot op het einde van de jaren tachtig is tussen 1992 en 1995 aanzienlijk toegenomen, vooral als gevolg van de zwakke groei van de binnenlandse vraag. Daarna volgt een stabiele periode tussen 1995 en 2001. In de projectieperiode blijft het overschot meer dan 5 % van het bbp bedragen dankzij de goede prestaties op het vlak van de netto-uitvoer van goederen en diensten en de factorinkomens.

De jarenlange externe lopende overschotten leiden tot een versteviging van de crediteurspositie van België tegenover het buitenland. Volgens de laatste ramingen op basis van de financiële-vermogensrekening bedroeg die positie eind 2000 meer dan 62 % van het bbp. De daling van de Amerikaanse en de Europese beurskoersen in 2001 leidt evenwel tot een neerwaartse herwaardering van de Belgische nettoactiva op het buitenland.

De toename van de nettoactiva op het buitenland leidt tot meer netto-factorinkomens. Deze laatste zijn toegenomen ondanks de ongunstige evolutie van de beurskoersen. Dat leidde tot een verdere toename van het verschil tussen het bruto nationaal inkomen en het bruto binnenlands product.

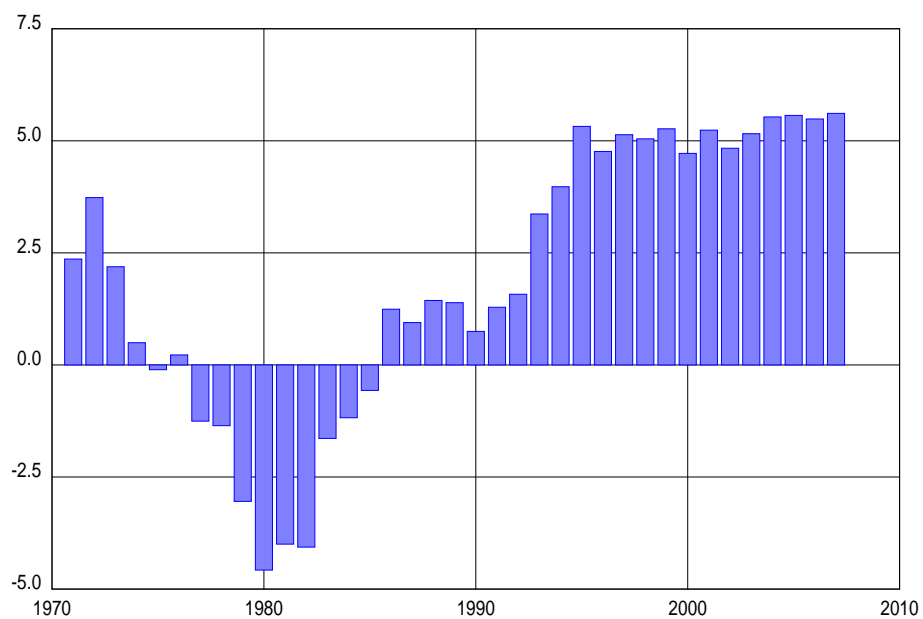
De bovenstaande ontwikkelingen zetten zich door in de projectieperiode. De Belgische economie zou lopende overschotten blijven genereren die leiden tot nieuwe nettoleningen aan het buitenland. De waardering hiervan hangt sterk af van het koersverloop op de beurzen.

TABEL 9 - Nettolening aan het buitenland
(saldi, in procent van het bbp)

	1995	2000	2002	2007
1. Lopende rekening	5,3	4,7	4,8	5,7
- Goederen en diensten	4,3	3,2	3,3	4,3
- Beloning van werknemers (netto)	1,3	1,2	1,2	1,2
- Inkomen uit vermogen (netto)	1,0	1,9	2,0	1,8
- Belastingen min subsidies	-0,6	-0,6	-0,5	-0,6
- Overige lopende overdrachten	-0,7	-1,0	-1,0	-1,0
2. Kapitaalrekening	-0,1	-0,2	-0,1	-0,1
3. Nettolening aan het buitenland	5,2	4,5	4,8	5,5

1. Nederland had in dat jaar een extern surplus gelijk aan dat van België.

FIGUUR 6 - Evolutie van de lopende rekening van de betalingsbalans
(in procent van het bbp)

De impact van een 20 % hogere olieprijs: een onzekerheidsvariant

De referentieprojectie is gebaseerd op een Brent-olieprijs van 22,6 dollar per vat in 2002, die geleidelijk aantrekt tot 25,8 dollar per vat in 2007. Sinds midden januari 2002 trekken de olieprijsen echter opnieuw aan (van nauwelijks 19 dollar tot 27 dollar begin april). Dit illustreert dat het bepalen van de olieprijs-hypothese geen sinecure is.

Daarom wordt als variant de impact nagegaan van een olieprijs die gedurende de hele projectieperiode 20 % hoger ligt dan in de basisprojectie. Dat komt neer op een gemiddelde prijs van 27,1 dollar in 2002 tot 31 dollar in 2007. De oefening houdt ook rekening met de impact hiervan op de internationale omgeving, zodat ook de potentiële uitvoermarkten en de internationale prijzen zijn aangepast. De reële rentevoeten blijven ongewijzigd.

Tabel 10 geeft de voornaamste macro-economische en budgettaire gevolgen weer. Vooreerst blijkt het inflatoire effect. De hogere productiekosten werken door in de afzetprijzen, waardoor de particuliere consumptie 0,37 % duurder zou worden in 2002. Op middellange termijn ligt het consumptieprijsspeil zelfs 0,80 % boven het overeenstemmende niveau in de basisprojectie. Daarnaast zijn er de negatieve gevolgen voor de economische activiteit omwille van de hogere productiekosten, de (bijgevolg) verminderde rendabiliteit, de aantasting van de koopkracht en de verslechterde buitenlandse afzetperspectieven. Dat zorgt ook voor een lagere werkgelegenheid. Het kleinere overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans is toe te schrijven aan de ruilvoetverslechtering.

Het bbp-verlies in constante prijzen zou 0,26 % bedragen in 2002 en de daaropvolgende twee jaar een maximum van 0,46 % bereiken. Dat komt neer op een verlies aan economische groei van 0,26 punt in 2002 en 0,20 punt in 2003. De internationale conjunctuur zou vanaf 2005 een licht herstel kennen, waardoor het uitvoerverlies vermindert. Bij een onveranderde zwakke binnenlandse vraag verkleint het bbp-verlies hierdoor opnieuw tot 0,26 % t.o.v. de basisprojectie.

De overheidsfinanciën hebben vooral te kampen met minder fiscale ontvangsten (wegens minder economische activiteit), meer overheidsconsumptie (door de hogere inflatie) en extra sociale uitkeringen. De hogere olieprijs resulteert in een budgettaire kost van 0,46 miljard euro in 2002. Op middellange termijn zou het vorderingenoverschot 1,11 miljard euro lager liggen dan in het overeenstemmende jaar van de basisprojectie.

TABEL 10 - De macro-economische en budgettaire impact van een 20 % hogere olieprijs
(verschillen in procent t.o.v. de basisprojectie, tenzij anders aangeduid)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Bbp-groeiverschil in constante prijzen	-0,26	-0,20	0,00	+0,17	+0,03	0,00
Bbp-niveau in constante prijzen	-0,26	-0,46	-0,46	-0,29	-0,26	-0,26
- Binnenlandse vraag, waarvan	-0,35	-0,52	-0,54	-0,48	-0,52	-0,54
. Particuliere consumptie	-0,35	-0,52	-0,55	-0,52	-0,52	-0,53
. Investerings	-0,43	-0,80	-0,95	-0,89	-0,96	-1,04
- Uitvoer	-0,38	-0,82	-0,90	-0,56	-0,40	-0,32
- Invoer	-0,48	-0,91	-1,02	-0,77	-0,65	-0,59
Groeiverschil van de consumptieprijzen	0,37	0,11	0,11	0,10	0,07	0,04
Consumptieprijsspeil	0,37	0,48	0,59	0,69	0,76	0,80
Ruilvoet	-0,57	-0,61	-0,61	-0,60	-0,58	-0,56
Reëel beschikbaar inkomen van de particulieren	-0,35	-0,55	-0,56	-0,51	-0,52	-0,54
Werkgelegenheid (verandering in duizendtallen)	-4,64	-8,45	-8,87	-5,71	-5,17	-5,23
Saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland (verschil in miljard euro)	-0,94	-1,17	-1,20	-0,96	-0,84	-0,78
Vorderingenoverschot van de overheid (verschil in miljard euro)	-0,46	-0,88	-1,01	-0,98	-1,04	-1,11
Prijs van de Brent (verschil in dollar)	4,5	4,5	4,6	4,8	5,0	5,2

Prijzen, kosten en rentevoeten: beperkte herneming

Gemeten aan de hand van de deflator van de consumptieprijzen of van de bbp-deflator, zou de Belgische inflatie onder 2 % blijven, een grens die overeenstemt met een niet-inflatoire groei. De beperkte groeiversnelling van de binnenlandse kosten en de invoerprijzen zorgt voor een relatief laagblijvende inflatie.

De rentevoeten daalden in 2001, o.a. als gevolg van de versoepeling van het Europees monetair beleid. De nominale lange rente zou tijdens de projectieperiode geleidelijk stijgen en 5,8 % bereiken. De korte rente zou dan 4,4 % bedragen. Met een inflatie die onder de 2 %-grens blijft, zouden de Belgische reële rentevoeten gemiddeld 2,4 % (korte rente) en 3,8 % (lange rente) bedragen.

Prijzen, kosten en rentevoeten

	1981-2001	1996-2001	2002-2007
Prijzen en kosten (gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)			
- Consumptieprijzen	3,1	1,8	1,9
- Bbp-deflator	2,9	1,5	1,9
- Loonkosten per eenheid product	2,5	1,2	1,6
- Invoerprijzen	2,5	3,4	1,7
Belgische rentevoeten (gemiddeld niveau)			
- Langetermijnrente (10 jaar),			
nominaal	8,5	5,4	5,7
reëel	5,3	3,6	3,8
- Kortetermijnrente (3 maanden),			
nominaal	7,6	3,6	4,3
reëel	4,4	1,8	2,4

A. Prijzen en kosten

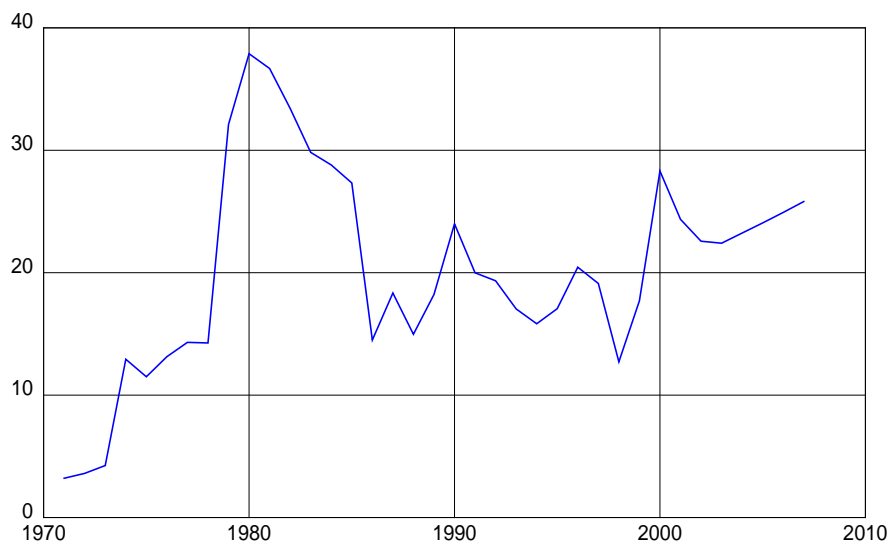
Een trendmatige afname van de inflatie

De trendmatig vertraagde toename van de consumptieprijzen sinds het midden van de jaren 80, duurde voort tot 1999. Het inflatietempo (dat in de jaren 80 gemiddeld meer dan 4 % bedroeg) liep in de eerste helft van de jaren 90 aanzienlijk terug tot gemiddeld 2,3 % voor de periode 1991-1995. Ondanks de versnelling in 2000 en 2001, bedroeg de gemiddelde inflatie tussen 1996 en 2001 slechts 1,8 % (zie tabel 11).

... ondanks de aanbodschokken in 2000 en 2001

De inflatietoename in 2000 en 2001 kan deels verklaard worden door de sterke economische groei van 2000, maar is vooral toe te schrijven aan de opflakking van de olieprijs (zie figuur 7), een sterke stijging van de prijzen voor voeding en de depreciatie van de euro ten opzichte van de dollar. Terwijl de index der consumptieprijzen in jaargemiddelde nog steeg met 1,1 % in 1999, liep de inflatie in 2000 en 2001 op tot 2,5 %. De toename van de onderliggende inflatie (voeding en energie niet meegerekend) was echter minder uitgesproken, m.n. van 1,2 % in 1999 naar 1,6 % in 2000 en 2,2 % in 2001.

FIGUUR 7 - Dollarprijs per vat ruwe olie

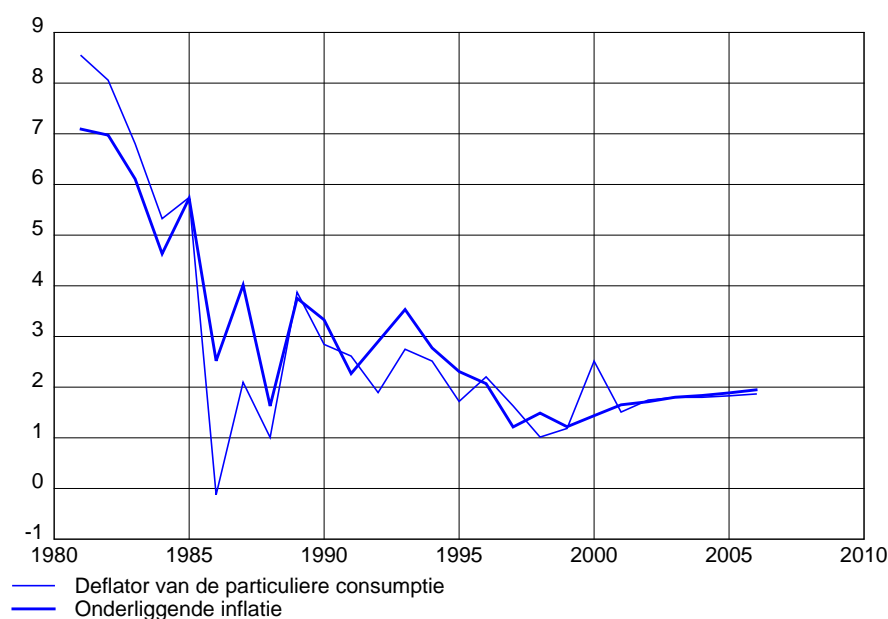
De inflatie blijft lager dan 2 % gedurende de projectieperiode

De toename van de deflator van de particuliere consumptie zou gedurende de projectieperiode weer onder 2 % dalen, een grens die overeenstemt met prijsstabiliteit. De inflatie zou onder controle blijven door een matige toename van de invoerprijzen zonder energie en van de internationale energieprijzen (na een daling in 2001 en in mindere mate in 2002, wordt verondersteld dat vanaf 2004 de olieprijs jaarlijks met 1 % stijgt in reële termen) en door een stabilisering van de dollar-euro-pariteit. Na de ontsporing in het begin van de projectieperiode, zou het relatief gematigd verloop van de binnenlandse kosten de inflatie mee stabiliseren.

De opsplitsing per consumptie categorie toont aan dat de prijsstijging van de goederen ('voeding-dranken-tabak' en energie niet meegerekend), die vrij gering was tijdens de periode 1996-2001, zou versnellen tussen 2002 en 2007. Gemiddeld

zou de prijsstijging van die categorie 2 % bereiken, terwijl dat tussen 1996 en 2001 maar 1,2 % was. Het inflatietempo van de categorie 'voeding-dranken-tabak' ligt met een gemiddelde van 2 % iets hoger dan in de vorige periode. Ook de categorieën huur en diensten kennen een iets sterkere prijsstijging tijdens de projectieperiode. De toename van de energieprijzen zou gemiddeld niet meer dan 0,8 % per jaar bedragen tegenover 3,3 % voor de periode 1996-2001, door de daling van de prijs van de ruwe olie in 2001 en 2002 en door de beperkte toename in reële termen nadien (en bij ongewijzigde accijnzen).

FIGUUR 8 - Prijzen van de particuliere consumptie
(groeivoeten in procent)

TABEL 11 - Prijzen van de particuliere consumptie per categorie
(groeivoeten in procent)

	1981-2001	1981-1990	1991-1995	1996-2001	2002-2007
Algemene index	3,2	4,4	2,3	1,8	1,9
- Voeding, dranken en tabak	3,1	4,8	1,0	1,9	2,0
- Overige goederen	3,2	4,9	2,2	1,2	2,0
- Huur	4,2	5,6	4,5	1,7	1,8
- Overige diensten	3,0	4,0	2,3	1,8	1,9
- Energie	2,6	2,8	1,3	3,3	0,8
Onderliggende inflatie ^a	3,3	4,6	2,8	1,7	1,9

a. Algemene index, voeding en energie niet meegerekend.

Gematigde binnenlandse kosten en invoerprijzen

Zowel de binnenlandse als de buitenlandse kosten kennen globaal genomen een gunstig verloop in de projectieperiode, niettegenstaande een lichte versnelling op middellange termijn.

De bijdrage van de binnenlandse kosten in de ontwikkeling van de inflatie zou gedurende de periode 2002-2007 gematigd blijven (gemiddeld 1 % per jaar, wat

iets meer is dan in de periode 1996-2001, maar beduidend minder dan in het begin van de jaren 90).

Die matige evolutie wordt vooral verklaard door de ontwikkeling van de loonkosten. De toename van de nominale uurloonkosten bedraagt over de periode 2002-2007 gemiddeld 3,5 %. Het interprofessionele akkoord van december 2000 voorzorg in een indicatieve norm voor de loononderhandelingen op sectoraal en ondernemingsvlak, met een marge voor de uurloonkoststijging in 2001-2002 tussen 6,4 % en 7 % (voor beide jaren samen). De inflatie bleek evenwel sterker dan op het moment van de onderhandelingen werd verwacht¹. Via het indexmechanisme kam dat tot uiting in een sterker dan voorziene nominale loonstijging. De toename van de nominale uurloonkosten in de marktsector zou hierdoor de afgesproken loonnorm overschrijden². De loonstijgingen buiten de indexering, die door de cao's worden bepaald, worden geraamd op 0,8 % in 2001 en 1,3 % in 2002.

Voor de periode 2003-2006 komt de loonkoststijging ongeveer overeen met het groeitempo bij onze drie belangrijkste handelspartners (gewogen gemiddelde). De groei van de nominale uurloonkosten vertraagt aanvankelijk sterk van 4 % in 2002 naar 2,9 % in 2003 en versnelt dan geleidelijk tot 3,6 % op het einde van de projectieperiode³ (zie ook hoofdstuk 5).

Gecombineerd met de toename van de arbeidsproductiviteit (de productiviteitswinst per uur zou gemiddeld 1,9 % per jaar bedragen over de periode 2002-2007), zou de gemiddelde toename van de loonkost per eenheid product niet meer dan 1,6 % bedragen in de projectieperiode (maar de stijging zou sterker zijn op het einde van de periode). Gedefleerd met het bbp, zou de loonkost per eenheid product over de gehele periode zelfs voortdurend dalen.

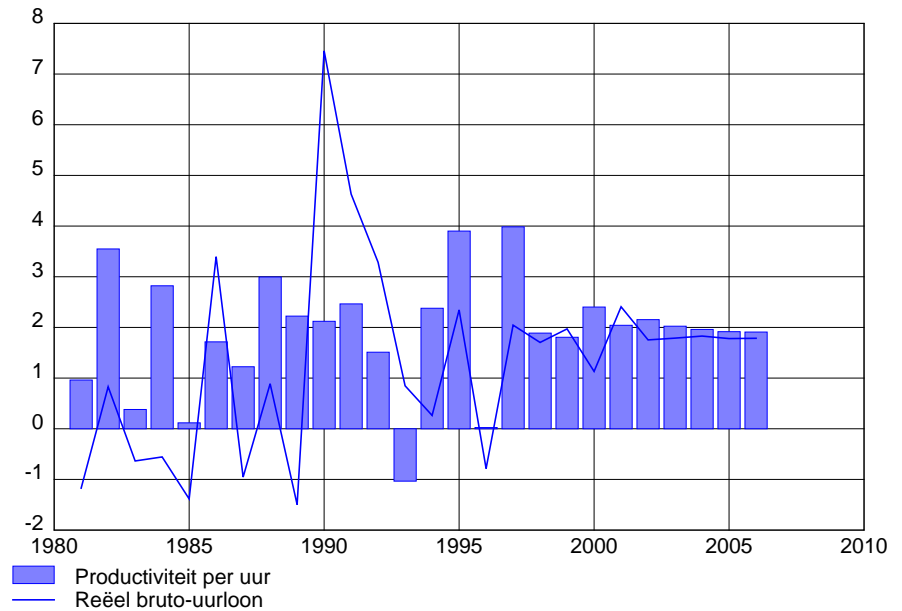
Het uitblijven van nieuwe fiscale maatregelen die een impact op de prijzen kunnen hebben (geen verhoging van de indirecte fiscaliteit) en de relatief beperkte groei van de winstmarges van de ondernemingen dragen bovendien bij tot de matige evolutie van de binnenlandse kosten. De bijdrage van de niet-loongebonden binnenlandse kosten (indirecte fiscaliteit en bruto-exploitatieoverschot per eenheid product) tot de groei van de deflator van de finale vraag zou tijdens de projectieperiode niet groter zijn dan 0,5 % per jaar, d.i. iets meer dan in de periode 1996-2001.

Na een forse stijging in 2000 (als gevolg van de hogere invoerprijzen voor energie en de depreciatie van de euro ten opzichte van de dollar) vertraagde de ontwikkeling van de invoerprijzen sterk vanaf 2001, dankzij de daling van de energieprijzen. Vanaf 2002 zouden de invoerprijzen in een matiger tempo toenemen. Dat weerspiegelt een inflatie in de eurozone die onder controle blijft en een toename van de grondstoffenprijzen zonder sterke schommelingen. Gemiddeld zouden de invoerprijzen met niet meer dan 1,7 % stijgen in de projectieperiode.

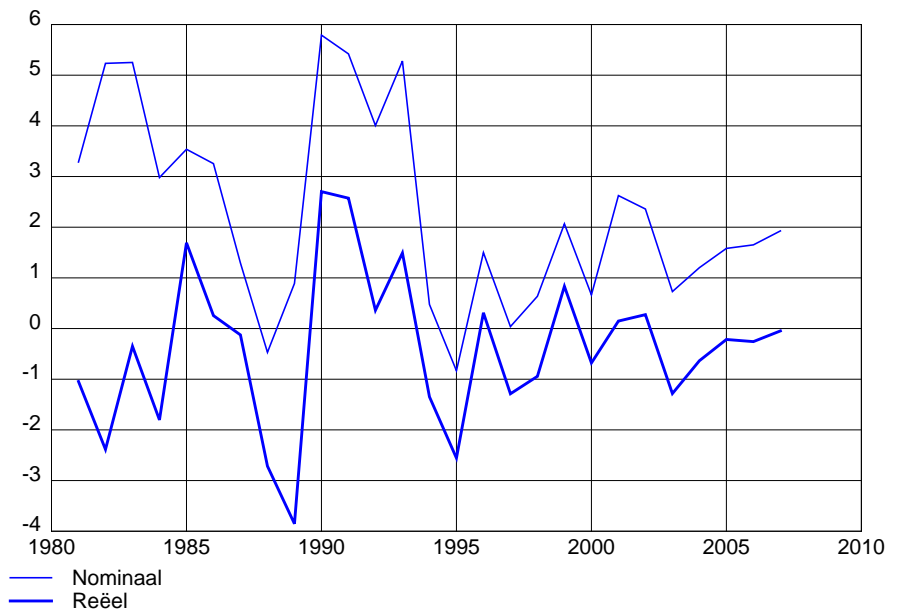
-
1. Eind 2000 werd een toename van de gezondheidsindex van ongeveer 2 % in 2001 verwacht. De geobserveerde verhoging voor dat jaar bedraagt echter 2,7 %.
  2. Over die twee jaar gaat het om 7 % als de loonmassa betrekking heeft op de werkgelegenheid op 30 juni, maar om 7,4 % wanneer de jaargemiddelde werkgelegenheid wordt gebruikt.
  3. Die versnelling van de loonkosten stemt overeen met de voorziene evolutie bij onze drie handelspartners.

De bijdrage van de ingevoerde kosten tot de binnenlandse inflatie (0,7 %) zou dus beduidend lager liggen dan in de periode 1996-2001 (1,4 %).

FIGUUR 9 - Reëel bruto-uurloon en productiviteit per uur - marktsector
(groeivoeten in procent)

FIGUUR 10 - Loonkost per eenheid product - marktsector
(groeivoeten in procent)

TABEL 12 - Binnenlandse kosten en invoerprijzen - marktsector
(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1981-2001	1981-1990	1991-1995	1996-2001	2002-2007
Reëel bruto-uurloon	1,2	0,4	2,4	1,4	1,6
Reële uurloonkost	1,5	1,2	2,4	1,1	1,6
Productiviteit per uur	2,1	2,5	1,9	1,7	1,9
Nominale loonkost per eenheid product	2,5	3,1	2,8	1,3	1,6
Reële loonkost per eenheid product ^a	-0,3	-0,8	0,1	-0,3	-0,3
Invoerprijzen	2,5	3,5	-0,5	3,4	1,7
Bijdrage tot de groei van de deflator van de eindvraag					
- Binnenlandse kosten	1,8	2,3	1,6	0,9	1,0
- Loonkost per eenheid product	0,7	0,9	0,9	0,5	0,5
- Overige kosten (marges + indirecte belastingen)	1,1	1,5	0,7	0,4	0,5
- Invoerprijzen	1,0	1,5	-0,2	1,4	0,7

a. Gedefleerd met de bbp-deflator.

B. Rentevoeten

De Belgische rentevoeten verlopen synchroon met de rendementen in de eurozone.

Na een reeks van zes renteverhogingen in 2000 verlaagde de Europese Centrale Bank vorig jaar vier keer haar basisrente. De twee aanpassingen na de aanslagen van 11 september waren de grootste, waardoor de euribor in vergelijking met 2000 jaargemiddeld slechts een tiental basispunten daalde tot 4,3 %. De monetair versoepeling is duidelijker in de gemiddelde euribor voor dit jaar, m.n. 3,8 %, waardoor het Belgisch rendement op driemaandscertificaten op ruim 3,6 % wordt geraamd¹.

De euribor zou in de projectieperiode toenemen tot 4,6 % vanaf 2003, waardoor de Belgische certificatenrente ook zou aantrekken tot ruim 4,4 %. Die ontwikkeling betekent een lichte stijging van de Belgische reële driemaandsrente van gemiddeld 1,8 % in de periode 1996-2001 tot gemiddeld 2,4 % in de periode 2002-2007. In de jaren tachtig en de eerste helft van de jaren negentig bedroeg de reële korte rente gemiddeld meer dan 5 %.

De conjunctuurverzwakking en de versoepeling van het Europese monetaire beleid zorgden ook voor een renteontspanning op de kapitaalmarkten. De rentedaling versnelde nog na 11 september. De Duitse tienjaarsrente op overheidsobligaties daalde vorig jaar met meer dan 40 basispunten tot 4,8 %. Het Belgisch-Duitse renteverskil bleef gemiddeld op 30 basispunten, waardoor de Belgische tienjaarsrente nog 5,1 % bedroeg. We veronderstellen voor dit jaar weinig verandering met een gemiddelde lange rente van 5,4 %, die vanaf 2005 aantrekt tot 5,8 % en een renteverskil van 20 basispunten t.o.v. de Duitse lange

1. Het verschil tussen de euribor en het Belgisch rendement op driemaandscertificaten bedroeg vorig jaar 16 basispunten. Dat verschil is behouden in de projectieperiode.

rente. Hierdoor bedraagt de Belgische reële tienjaarsrente in de periode 2002-2007 gemiddeld 3,8 % t.o.v. 3,6 % in de periode 1996-2001.

De bovenstaande hypothesen impliceren dat de Belgische rendementscurve opnieuw steiler wordt. Het verschil tussen de lange en de korte rente bedroeg vorig jaar 100 basispunten. Dit jaar zou ze oplopen tot 180 basispunten en in de rest van de projectieperiode ongeveer 130 basispunten bedragen¹.

---

1. In de periode 1996-2001 bedroeg het verschil tussen beide rendementen gemiddeld 185 basispunten.

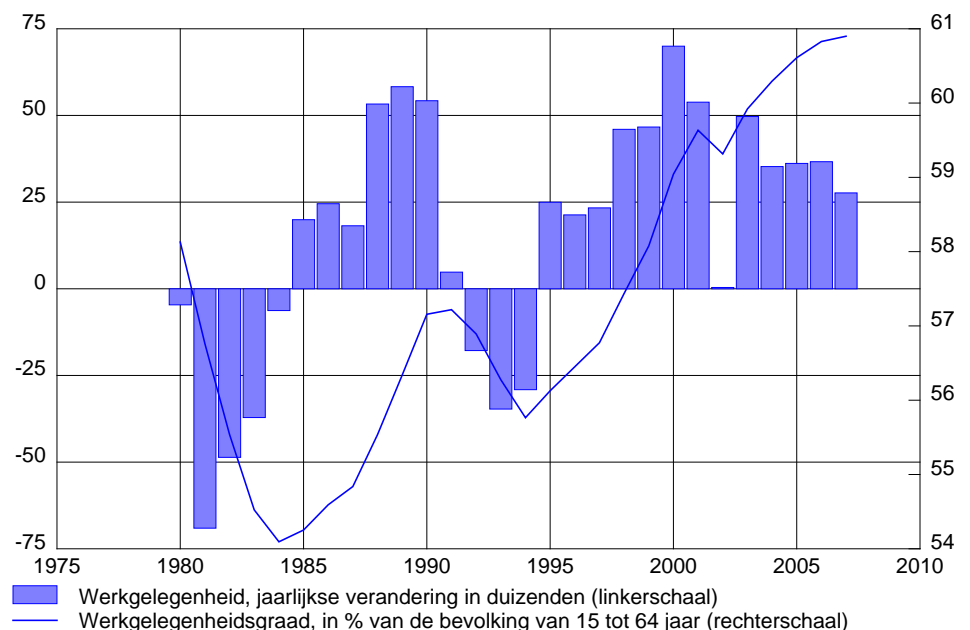

De arbeidsmarkt: gestage toename van vraag en aanbod

Aan de sterke toename van de werkgelegenheid sinds 1995 is in 2002 abrupt een einde gekomen. De werkgelegenheid zou in 2002 ongeveer stabiel blijven, omdat de conjuncturele inzinking met enige vertraging ook haar sporen achterlaat op de arbeidsmarkt. Vanaf 2003 zou de werkgelegenheids groei terug aanknopen bij de cijfers die gemiddeld tijdens de periode 1995-2002 werden opgetekend. Met de terugkeer naar een periode van gestage economische groei, gekoppeld aan een gematigde toename van de loonkosten en een verdere uitbreiding van de deeltijdarbeid, zou de werkgelegenheids groei tijdens de projectieperiode (2002-2007) 0,8 % per jaar bedragen. De werkgelegenheid zou - na de stagnering in 2002 - gemiddeld met 37 000 personen per jaar toenemen of - gecumuleerd over de periode - met 186 000¹ personen in totaal.

FIGUUR 11 - Werkgelegenheid en werkgelegenheidsgraad

Het arbeidsvolume in uren of in voltijdse equivalenten zou echter minder snel stijgen dan de hoofdelijke werkgelegenheid. De gemiddelde arbeidsduur neemt in de marktsector af met 0,25 procentpunt per jaar, voornamelijk als gevolg van de toename van de proportie deeltijdse banen. Die toename wordt in de hand gewerkt door de maatregelen die de regering en de sociale partners uitwerkten ter aanmoediging van de activiteit bij 50-plussers.

1. Werkende beroepsbevolking (saldo van uitgaande en inkomende grensarbeiders meegerekend).

De werkgelegenheidsgraad¹ neemt toe met 1,3 procentpunt en bedraagt 60,9 % in 2007. Die toename is veel minder uitgesproken dan tijdens de voorbije zes jaar (stijging met 3,5 procentpunt). Enerzijds zorgt de conjuncturele verzwakking² voor een daling van de werkgelegenheidsgraad in 2002. Anderzijds neemt de bevolking op arbeidsleeftijd sterk toe tijdens de projectieperiode, zodat een gegeven toename van de werkgelegenheid een veel minder sterke impact heeft op de werkgelegenheidsgraad dan in het recente verleden.

Omdat demografische verschuivingen (doorschuiven van babyboomgeneraties) het aandeel van 50-plussers in de bevolking op arbeidsleeftijd sterk doet toenemen, wordt het potentieel arbeidsaanbod minder sterk ondersteund door de demografie dan de gevoelige stijging van de bevolking op arbeidsleeftijd laat uitschijnen. Die tendens tot veroudering van de bevolking op arbeidsleeftijd drukt de globale graad van potentieel arbeidsaanbod. Dat het potentieel arbeidsaanbod tijdens de projectieperiode toch sterk stijgt, moet grotendeels toegeschreven worden aan de grotere participatie van vrouwen op de arbeidsmarkt (cohort-effect, versterkt door pensioenhervorming). Nochtans verliest die beweging enigszins aan kracht en blijft op het einde van de projectieperiode een groot verschil bestaan tussen de globale graad van potentieel arbeidsaanbod bij mannen en bij vrouwen (12,5 procentpunt).

De maatregelen op het vlak van de eindeloopbaanproblematiek zorgen voor een sterke verdere daling van de graad van vervroegde uittreding bij 50-plussers. Die afname is groot genoeg om het effect van het fors toenemend aantal 'kandidaat-uittreders' te compenseren, zodat - in scherp contrast met de afgelopen zes jaar - het aantal vervroegde uittreders via brugpensioen of oudere werkloosheid zelfs zou dalen in absolute termen.

De beroepsbevolking (concept FMTA) neemt dan ook sterker toe dan het potentieel arbeidsaanbod. In absolute termen stijgt zij zelfs iets meer dan het aantal werkzame personen, zodat de officiële werkloosheid (concept FMTA) licht toeneemt gedurende de projectieperiode. De officiële werkloosheidsgraad zou in 2007 (9,4 %) nauwelijks lager liggen dan in 2001 (9,7 %)³. Die werkloosheidsgraad wordt opwaarts beïnvloed door de recente conjunctuurverzwakking en door de maatregel die de toegang tot het statuut van 'oudere werkloze' afremt beneden 58 jaar.

Het gros van de werkgelegenheidstoename wordt geabsorbeerd door 50-plussers. Enerzijds verhoogt het aandeel van die bevolkingsgroep in de totale bevolking op arbeidsleeftijd. Anderzijds daalt de graad van arbeidsreserve licht in die leeftijdsgroep, zodat de werkgelegenheidsgraad er nog sterker toeneemt dan de graad van potentieel arbeidsaanbod. Alhoewel in de leeftijdsklasse 15-49 jaar de werkgelegenheid nauwelijks toeneemt in absolute termen, daalt de officiële werkloosheidsgraad in die klasse van 10,8 % naar 9,2 %⁴.

In een (arbitrair) scenario van gelijke groei van de regionale werkgelegenheid, zou die daling van de werkloosheidsgraad bij 15-49 jarigen relatief sterker zijn in Vlaanderen dan in Brussel en in Wallonië, ondanks het feit dat in het basisscenario in Vlaanderen relatief

-
1. Hier gedefinieerd als de verhouding van de totale werkende bevolking (15-99 jaar) en de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).
  2. Gekoppeld aan het statistisch effect ten gevolge van de regularisaties van mensen zonder papieren.
  3. Volgens de nieuwe ramingsmethode voor werkloosheid in Wallonië en in Brussel (zie afdeling B). Volgens de oude ramingsmethode zou de officiële werkloosheidsgraad exact hetzelfde niveau bereiken in 2007 (9,7 %) als in 2001.
  4. 9,5 % volgens de oude ramingsmethode.

meer geput wordt uit de beschikbare arbeidsreserve bij 50-plussers. De toename van het potentieel arbeidsaanbod en van de beroepsbevolking is om demografische redenen immers sterker in Brussel en in Wallonië, zodat een gegeven stijging van de werkgelegenheid er de arbeidsreserve minder snel doet slinken. Een doorbraak in de strijd tegen de hoge werkloosheidsgraden in die beide regio's moet dus komen van een sterkere groei van de binnenlandse werkgelegenheid en/of een hogere netto-uitgaande c.q. lagere netto-inkomende pendel dan in dat arbitraire scenario. Bovendien is het duidelijk dat Vlaanderen, voor een evenwichtig verloop van haar arbeidsmarkt, op middellange termijn in grotere mate afhankelijk zal zijn van een actief beleid gericht op een verhoging van de activiteits- en werkgelegenheidsgraad bij 50-plussers dan beide andere regio's.

De analyse per leeftijdsklasse en per regio laat vermoeden dat het basisscenario niet impliciet stoelt op onmogelijke evoluties van de werkloosheidsgraden. Ook een meer theoretische analyse binnen een model van 'wage-bargaining' leidt tot de conclusie dat de evolutie van de arbeidsmarkt in deze projectie coherent is met de hypothese dat de loonnorm strikt gerespecteerd zou worden tijdens de projectieperiode. Desalniettemin bleek ook dat de druk op bepaalde deelsegmenten van de arbeidsmarkt sterker stijgt dan de evolutie van de globale werkloosheidsgraad laat vermoeden.

A. Demografie en potentieel arbeidsaanbod

Sterke toename van de bevolking op arbeidsleeftijd...

Sinds geruime tijd is het besef gegroeid dat demografische veranderingen op langere termijn voor belangrijke uitdagingen zullen zorgen. Meestal wordt verwezen naar 2010 als scharniermoment. Vanaf dan bereiken de eerste baby-boomgeneraties de officiële pensioenleeftijd en neemt de afhankelijkheidsgraad drastisch toe. Tijdens de projectieperiode (2002-2007) daalt daarentegen de demografische afhankelijkheidsgraad¹ van 34,4 % naar 33,9 %. De bevolking op arbeidsleeftijd neemt immers sneller toe dan de totale bevolking. Dat is vooral het geval op het einde van de periode (2005-2007), omdat dan de schaars bevolkte oorlogscohorten de bevolking op arbeidsleeftijd verlaten. Uit onderstaande tabel blijkt dat de totale bevolking tijdens de projectieperiode nauwelijks sterker toeneemt dan tijdens de afgelopen 6 jaar. De bevolking op arbeidsleeftijd neemt daarentegen toe met 165 000 personen, tegenover slechts met respectievelijk 29 000 en 44 000 personen tijdens de twee voorbije zesjaarlijkse perioden.

1. Gedefinieerd als het aandeel van de bevolking jonger dan 15 jaar en ouder dan 64 jaar in de totale bevolking.

TABEL 13 - Demografische evolutie
(verschillen in duizenden personen)

	Bevolking op arbeidsleeftijd			Totale bevolking		
	1995	2001	2007	1995	2001	2007
	t.o.v. 1989	t.o.v. 1995	t.o.v. 2001	t.o.v. 1989	t.o.v. 1995	t.o.v. 2001
00-14 jaar	0	0	0	21	-17	-61
15-24 jaar	-139	-44	25	-139	-44	25
25-49 jaar	248	-25	-81	248	-25	-81
50-64 jaar	-80	112	221	-80	112	221
65 en meer	0	0	0	149	126	65
Mannen	21	21	85	102	76	91
Vrouwen	8	23	80	97	76	78
Brussel	-14	18	22	-18	21	19
Vlaanderen	36	10	61	142	90	85
Wallonië	7	15	81	75	41	65
Totaal	29	44	165	199	152	169

...maar minder uitgesproken in Vlaanderen...

Twee kanttekeningen moeten nochtans gemaakt worden bij die opmerkelijke stijging. In de eerste plaats is de toename veel minder uitgesproken in Vlaanderen (0,3 % per jaar) dan in Brussel en in Wallonië (beide 0,6 % per jaar). In Brussel is de impact van de regularisatie van mensen zonder papieren groter dan in beide andere gewesten. In Wallonië ligt tijdens de projectieperiode de instroom van 15-jarigen in de bevolking op arbeidsleeftijd op een relatief hoger peil en de uitstroom van 65-jarigen op een relatief lager peil dan in Vlaanderen.

...en met een sterke herverdeling ten gunste van 50-plussers,...

In de tweede plaats valt de sterke herverdeling van de bevolking op arbeidsleeftijd ten gunste van de leeftijdsklasse 50-64 jaar op: haar aandeel neemt toe van 26,0 % in 2001 tot 28,5 % in 2007. Om die reden moet zowel de daling van de demografische afhankelijkheidsgraad als de aanzienlijke stijging van de bevolking op arbeidsleeftijd sterk gerelativeerd worden. Zij geven een onvolledig - en tot op zekere hoogte zelfs misleidend - beeld van de werkelijke impact van alle demografische verschuivingen op het 'potentieel arbeidsaanbod'¹.

...die de demografische impuls aan het arbeidsaanbod beperkt.

De herverdeling van de bevolking op arbeidsleeftijd gebeurt immers ten gunste van leeftijdsklassen met relatief lagere aanbodgraden²: de graad van potentieel aanbod bedroeg in 2001 gemiddeld slechts 56,7 % in de leeftijdsklasse 50-64 jaar tegenover 87,9 % in de klasse 25-49 jaar. Demografische wijzigingen dragen in werkelijkheid nauwelijks sterker bij tot de toename in het potentieel arbeidsaanbod dan tijdens de voorbije zes jaar (46 000 personen tegen 40 000 personen; zie onderstaande tabel).

1. De officiële beroepsbevolking (concept FMTA) plus de uittrekers met een RVA-uitkering: voltijdse loopbaanonderbrekers, bruggepensioneerden en niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen (vanaf nu: 'oudere werklozen').
2. De 'graad van potentieel arbeidsaanbod' wordt gedefinieerd als de verhouding tussen potentieel arbeidsaanbod en bevolking per leeftijd of leeftijdsklasse, gewest van woonplaats en geslacht.

TABEL 14 - Evolutie van het potentieel arbeidsaanbod¹
(15-64 jaar; verschillen in duizenden personen)

	Totaal			Invloed demografie			Invloed aanbodgraden		
	1995	2001	2007	1995	2001	2007	1995	2001	2007
	t.o.v. 1989	t.o.v. 1995	t.o.v. 2001	t.o.v. 1989	t.o.v. 1995	t.o.v. 2001	t.o.v. 1989	t.o.v. 1995	t.o.v. 2001
15-24 jaar	-94	-16	6	-55	-23	-3	-40	6	9
25-49 jaar	261	47	-43	191	-36	-79	69	82	36
50-64 jaar	4	175	226	-41	98	128	46	76	96
Mannen	10	43	57	62	26	38	-53	17	18
Vrouwen	161	163	132	32	14	7	127	147	123
Brussel	7	28	19	0	17	12	6	10	7
Vlaanderen	107	95	98	57	7	7	49	87	90
Wallonië	57	83	71	38	16	27	19	66	43
Totaal	171	206	188	95	40	46	74	164	140

De positieve bijdrage van demografische wijzigingen is groter bij mannen dan bij vrouwen, omdat bij mannen de aanbodgraden gemiddeld op een hoger peil liggen en dat verschil nog meer uitgesproken is in de leeftijdsklassen waarvan het relatief gewicht toeneemt. De relatief minder sterke toename van de bevolking op arbeidsleeftijd in Vlaanderen weerspiegelt zich in een relatief geringere bijdrage van demografische verschuivingen aan de toename van het potentieel arbeidsaanbod dan in Brussel en in Wallonië.

Het potentieel arbeidsaanbod groeit voornamelijk omwille van sociologisch-economische factoren...

Dat het potentieel arbeidsaanbod tijdens de projectieperiode nog met 188 000 personen toeneemt, mag voor drie vierde op het conto geschreven worden van sociologisch-economische factoren. Die komen tot uiting in de evolutie van de aanbodgraden per leeftijdsklasse, geslacht en gewest van woonplaats. Net zoals de voorbije zes jaar dragen de wijzigingen in de aanbodgraden bij mannen globaal genomen slechts zeer bescheiden bij tot de ontwikkeling van het potentieel arbeidsaanbod (18 000 personen). Die verhoging komt tot stand omdat de aanbodgraden bij jongeren (15-24 jaar) en bij 50-plussers licht zouden blijven toenemen. De aanbodgraden in de klasse 25-49 jaar zouden gemiddeld genomen een neutrale invloed hebben op de ontwikkeling van het arbeidsaanbod.

...vooral bij vrouwen...

Het gros van de toename komt dus ook tijdens de projectieperiode van een verdere verhoging van de aanbodgraden bij vrouwen. Die verhoging van het arbeidsaanbod bij vrouwen vloeit voort uit de geleidelijke veroudering van vrouwelijke cohorten die meer participeren op de arbeidsmarkt. De invloed van dat 'cohort-effect' op de leeftijdsklassen beneden 50 jaar blijft aanzienlijk, maar neemt geleidelijk af. Op het einde van de projectieperiode blijft er nog steeds een belangrijk verschil bestaan tussen de gemiddelde aanbodgraad bij mannen en bij vrouwen in de leeftijdsklasse 25-49 jaar: dat verschil bedroeg 10,1 % in 2001 en zou teruglopen tot 8,2 % in 2007. Bij jongeren (15-24 jaar) loopt het verschil tussen

1. De som van beide componenten is niet exact gelijk aan de totale evolutie omwille van effecten van tweede orde.

mannen en vrouwen zelfs licht op tijdens de projectieperiode (van 4,7 % in 2001 naar 5,1 % in 2007). In de leeftijdsklasse 50-64 jaar is er daarentegen wel sprake van een aanzienlijke daling van het gender-verschil (van 33,1 % in 2001 naar 25,2 % in 2007), omdat bij vrouwen in die leeftijdsklassen het cohorte-effect nog volop speelt en versterkt wordt door de pensioenhervorming.

...en relatief sterker in Brussel en in Wallonië.

De invloed van de aanbodgraden zou gedurende de projectieperiode het arbeidsaanbod sterker doen toenemen in Wallonië en in Vlaanderen (respectievelijk met 42 000 en met 90 000 personen, een jaarlijkse impuls voor het potentieel arbeidsaanbod van 0,5 % in beide regio's) dan in Brussel (toename van 7 500 personen gedurende de projectieperiode of een jaarlijkse impuls van 0,3 %¹). Wordt ook de demografische ontwikkeling in rekening gebracht, dan blijkt dat het potentieel arbeidsaanbod in relatieve termen echter sterker stijgt in Brussel (met 19 000 personen of 0,7 % per jaar) en in Wallonië (71 000 personen of 0,8 % per jaar) dan in Vlaanderen (98 000 personen of 0,6 % per jaar). Dat was trouwens in nog sterkere mate het geval tijdens de voorbije zes jaar, toen zowel demografische als sociologisch-economische factoren ertoe bijdroegen dat het potentieel arbeidsaanbod veel minder sterk steeg in Vlaanderen (0,6 % per jaar) dan in Brussel (1,1 % per jaar) en dan in Wallonië (0,9 % per jaar).

Samengevat kunnen drie belangrijke aspecten van de toekomstige ontwikkeling van het potentieel arbeidsaanbod onderstreept worden. In de eerste plaats zorgt de combinatie van demografische veranderingen (doorschuiven babyboomgeneraties) en sociologisch-economische veranderingen (cohorte-effect bij vrouwen; pensioenhervorming) voor een sterke toename van mensen van 50 jaar of ouder in het potentieel arbeidsaanbod. Daardoor stijgt de gemiddelde leeftijd van het potentieel arbeidsaanbod. Die bedroeg nog 37 jaar in 1986, is geklommen tot 39 jaar en 3 maanden in 2001 en zou stijgen naar 40 jaar en 4 maanden in 2007. In de tweede plaats zetten vrouwen hun inhaalbeweging wat arbeidsmarktparticipatie betreft verder, maar het verschil in de globale graad van potentieel arbeidsaanbod tussen mannen en vrouwen blijft desondanks substantieel op het einde van de projectieperiode (12,5 % in 2007 tegen 15,1 % in 2001). In de derde plaats zou om demografische redenen het potentieel arbeidsaanbod in Vlaanderen minder snel toenemen dan in Brussel en in Wallonië, hoewel het verschil tussen de drie regio's op dat vlak beduidend groter was tijdens de afgelopen zes jaar.

B. Vergoede uittreding en beroepsbevolking

Het potentieel arbeidsaanbod bevat, naast de beroepsbevolking (volgens de definitie van het FMTA), drie categorieën uittreeders die een uitkering ontvangen van de RVA: voltijdse loopbaanonderbrekers, bruggepensioneerden en oudere werklozen².

In de voorbije decennia werd vooral vervroegde definitieve uittreding uit de arbeidsmarkt sterk aangemoedigd. Die keuze - en het feit dat de stijgende participatie van vrouwen op de arbeidsmarkt in België relatief laat op gang is gekomen - hebben ertoe geleid dat de Belgische arbeidsmarkt vandaag gekenmerkt

-
1. Die minder sterkere bijdrage van de aanbodgraden in Brussel wordt verklaard door het statistisch effect van de regularisatie-operatie.
  2. Het geheel van de 3 categorieën wordt vanaf nu aangeduid met de term 'vergoede uittreding'.

wordt door hoge graden van vervroegde uittreding¹ en zeer lage activiteitsgraden² in de leeftijdsklassen vanaf 50 jaar.

De verlate intrede van vrouwen op de arbeidsmarkt zal - dankzij het cohorte-effect - nog zorgen voor een inhaalbeweging tegenover die landen die reeds verder gevorderd zijn op dat vlak. De verdere verhoging van de graad van potentieel arbeidsaanbod bij vrouwen is tot op zekere hoogte reeds 'verworven' omdat de huidige generaties twintigers, dertigers en veertigers veel talrijker participeren in de arbeidsmarkt dan vroeger het geval was.

Daar staat tegenover dat zowel werkgevers als werknemers vervroegde uittreding uit de arbeidsmarkt meer en meer als een 'verworven recht' zijn gaan beschouwen, ook al is die praktijk minder en minder aangepast aan de arbeidsmarktomstandigheden van vandaag en van morgen. In afdeling A bleek immers dat 50-plussers een steeds belangrijker aandeel zullen krijgen in het potentieel arbeidsaanbod. In combinatie met de huidige neiging om vervroegd uit te treden uit de arbeidsmarkt, kan dat verstrekkende gevolgen hebben voor de evolutie van de globale activiteitsgraad en voor de evolutie van het aantal mensen dat beschikbaar blijft voor de arbeidsmarkt.

Van de recent genomen maatregelen op het vlak van de eindeloopbaanproblematiek...

Om aan die situatie het hoofd te bieden, hebben de regering en de sociale partners de voorbije jaren een hele batterij maatregelen genomen die de participatie van 50-plussers ten goede moeten komen. Die aanpak is gedifferentieerd naar leeftijd. Vanaf 45 jaar heeft iemand die ontslagen wordt recht op outplacementbegeleiding door zijn/haar voormalige werkgever. De aanwerving van personen van 45 jaar of meer die minstens zes maanden werkzoekend zijn, gaat dan weer gepaard met een vermindering van werkgeversbijdragen voor de sociale zekerheid en met een activeringsvergoeding door de RVA. In subregio's waar de jeugdwerkloosheid reeds zeer laag is, kan de aanwerving van personen van 45 jaar of meer die minstens één jaar werkzoekend zijn in aanmerking worden genomen voor de naleving van de verplichtingen inzake startbaanovereenkomsten.

Vanaf 50 jaar kunnen werknemers een beroep doen op begeleiding door de 'beroepsconsolidatiecel' en op gesubsidieerde formules van individuele arbeidsduurvermindering (halftijds of één vijfde tijdscrediet; 'landingsbanen' in de non-profitsector), die gekoppeld kunnen worden aan veranderingen in de taakomschrijving ('mentorschap' van jongere werknemers). In de strijd tegen de bestaande werkloosheidsvallen bij 50-plussers wordt de vervroegde uittreders de mogelijkheid geboden een gedeelte van hun uitkering (de 'anciënniteitstoelage') te behouden wanneer zij opnieuw aan de slag gaan. Bovendien wordt bij de berekening van hun pensioen het loon gekozen dat voor hen het gunstigste uitvalt. Voorts wordt het voor werkloze 50-plussers moeilijker om het statuut van 'niet-werkzoekende' te verwerven. De effectieve instroom in het statuut van oudere werkloze wordt tussen juni 2002 en juni 2004 trapsgewijs verhoogd tot 58 jaar; onder die leeftijd moeten aan uitkeringsgerechtigde volledig werklozen 'passende jobaanbiedingen' worden gegeven.

-
1. De verhouding tussen het aantal uittreders en het potentieel arbeidsaanbod per leeftijd, geslacht en gewest van woonplaats.
  2. De verhouding tussen de beroepsbevolking (concept FMTA) en de bevolking per leeftijd, geslacht en gewest van woonplaats.

Voor personeel van 55 jaar of ouder kan de werkgever een beroep doen op een 'Fonds ter bevordering van de kwaliteit van de arbeidsomstandigheden' en bij de aanwerving van personen van 58 jaar of ouder wordt een bijkomende vermindering van werkgeversbijdragen in het vooruitzicht gesteld. Ten slotte hebben ambtenaren die actief blijven boven zestig jaar sinds 2001 recht op aanvullend pensioen en wordt in Vlaanderen het systeem van 'ter beschikkingstelling' aangepast om de voortijdige uitstroom van het onderwijspersoneel te ontmoedigen.

...is de impact nog moeilijk in te schatten...

De impact van die maatregelen op het participatiegedrag van 50-plussers en op het personeelsbeleid van de ondernemingen is op dit moment nog vrij moeilijk in te schatten. Enerzijds is een aantal maatregelen net ingegaan of zelfs nog niet van kracht. Anderzijds is de uitwerking van die maatregelen ook afhankelijk van de manier waarop zij in de praktijk ingevuld zullen worden (bv. de maatregel die oudere werklozen beschikbaar houdt voor de arbeidsmarkt) en van de snelheid waarmee de mentaliteitsverandering t.o.v. arbeid door 50-plussers zich zal voltrekken bij de verschillende actoren op de arbeidsmarkt.

In deze vooruitzichten werden al bij al voorzichtige hypothesen genomen over de te verwachten impact van de genomen maatregelen op de activiteitsgraad en de werkgelegenheid van 50-plussers. Zo werd ervan uitgegaan dat de evolutie van de instroomgraden in het brugpensioen¹ van de laatste jaren verder zou doorzetten tijdens de projectieperiode, zij het in een afnemend tempo en na een conjunctureel bepaalde tijdelijke opstoot in 2002. Een en ander impliceert een verdere daling van de instroomgraden voor de leeftijden tot en met 56 jaar en een verdere stijging van de instroomgraad op 57 en op 58 jaar in het begin van de projectieperiode, gevolgd door een stabilisatie.

Verder werd er verondersteld dat de genomen maatregelen vooral een positief effect op de werkgelegenheid zouden hebben via een verder doorgedreven arbeidsherverdeling dan het geval zou zijn geweest zonder maatregelen (zie afdeling C). Bovendien dragen dergelijke maatregelen er ook mede toe bij dat de druk op de arbeidsmarkt wordt ingeperkt en dat de loonnorm tijdens de projectieperiode strikt gerespecteerd wordt.

...maar in elk geval sterker beneden 58 jaar.

Omdat het beleid er duidelijk op gericht is vluchtroutes naar vervroegde uittreding zoveel mogelijk af te sluiten voor leeftijden onder 58 jaar, werd verondersteld dat de maatregelen het grootste effect zouden sorteren voor de klasse 50-57 jaar. De werkloosheidsgraden (concept FPB, inclusief oudere werklozen) op die leeftijden zouden iets sneller dalen dan de globale werkloosheidsgraad, terwijl voor de leeftijden vanaf 58 jaar verondersteld werd dat de werkloosheidsgraad constant zou blijven tijdens de projectieperiode. Op kruissnelheid stromen de meeste werklozen dan binnen in het vernieuwde stelsel van oudere werkloosheid vanaf 58 jaar en zetten nadien nauwelijks nog de stap terug naar de arbeidsmarkt. Ten slotte heeft de vermindering van de vervroegde uittreding in de klasse 50-57 jaar ook een licht negatief effect op de graden van potentieel arbeidsaanbod vanaf 58 jaar. Andere vormen van vervroegde pensionering worden immers grotere concurrenten voor het brugpensioen en de oudere werkloosheid naarmate de instapleeftijd voor beide stelsels verhoogd wordt.

---

1. Gedefinieerd als de verhouding tussen de instroom in het brugpensioen op leeftijd i op tijdstip t en de werkgelegenheid op leeftijd $i-1$ op tijdstip $t-1$.

Onderstaande tabel geeft de verwachte evolutie van de vergoede uittreding. De totale verandering wordt toegewezen aan een bijdrage vanwege de toename van het aantal kandidaat-uittreders (het potentiële arbeidsaanbod) en een bijdrage vanwege de evolutie van de uittredingsgraden. Er zij aan herinnerd dat voor de leeftijdsklasse 50-64 jaar het aantal kandidaat-uittreders toeneemt zowel om demografische als om sociologisch-economische redenen.

TABEL 15 - Vergoede uittreding¹
(verschillen in duizenden personen)

	Totaal			Invloed potentieel aanbod			Invloed uittredingsgraden		
	1995	2001	2007	1995	2001	2007	1995	2001	2007
	t.o.v. 1989	t.o.v. 1995	t.o.v. 2001	t.o.v. 1989	t.o.v. 1995	t.o.v. 2001	t.o.v. 1989	t.o.v. 1995	t.o.v. 2001
15-24 jaar	0,1	0,5	0,3	-0,1	0,0	0,0	0,2	0,5	0,3
25-49 jaar	2,7	7,5	3,2	2,4	0,2	-1,0	0,3	7,4	4,3
50-64 jaar	-1,2	62,6	-19,1	4,4	23,9	74,0	-6,5	34,1	-92,5
Mannen	2,7	18,7	-22,4	-0,6	0,5	30,1	2,6	17,2	-52,2
Vrouwen	-1,2	51,9	6,8	7,3	23,6	42,8	-8,6	24,7	-35,7
Brussel	-2,7	8,3	-2,5	-1,9	0,9	4,9	-0,8	6,8	-7,4
Vlaanderen	10,8	34,3	-9,6	11,4	12,1	39,6	-1,3	19,6	-48,6
Wallonië	-6,6	28,0	-3,4	-2,9	11,0	28,5	-3,9	15,6	-31,8
Voltijdse loopbaanonderbreking	3,1	9,3	4,3	2,5	1,0	0,0	0,6	8,3	4,4
Oudere werklozen	0,9	85,6	-9,7	2,1	23,4	48,7	-1,4	57,8	-58,5
Brugpensioenen	-2,5	-24,3	-10,1	2,0	-0,3	24,3	-5,2	-24,2	-33,8
Totaal	1,5	70,6	-15,5	6,7	24,0	72,9	-6,0	42,0	-87,9

Lichte toename van het aantal voltijdse loopbaanonderbrekingen.

Het aantal personen met een voltijdse loopbaanonderbreking (of 'tijds krediet') zou verder toenemen, mede onder invloed van de hervorming van het systeem vanaf 2002. De toename mag toegeschreven worden aan een verhoging van de uittredingsgraden per leeftijd. Voltijdse loopbaanonderbrekers zijn voor het overgrote deel (meer dan 80 %) vrouwen en zijn meer dan proportioneel vertegenwoordigd in de leeftijdsklasse 25-40 jaar en in Vlaanderen.

Ondanks de sterke toename van het aantal kandidaat-uittreders, daalt het aantal bruggepensioneerden...

Dat het aantal bruggepensioneerden in absolute termen minder sterk daalt tijdens de projectieperiode (met 10 100 personen) dan tijdens de afgelopen zes jaar, moet toegeschreven worden aan de sterke toename van het potentieel arbeidsaanbod (en ipso facto de werkgelegenheid) bij 55-plussers: bij gelijkblijvende uittredingsgraden per leeftijd zou omwille van die reden het aantal brugpensioenen met 24 300 personen zijn toegenomen. De evolutie van de uittredingsgraden per leeftijd hebben echter een sterkere negatieve impact (-33 800 personen) dan tijdens de voorbije periode (-24 200 personen). Dat heeft vooral te maken met de verdere uitwerking van de maatregelen uit het verleden, die tijdens de periode 1997-1998 de instroom in de leeftijdsklasse 55-59 jaar en tijdens de periode 1999-

1. De som van beide componenten is niet exact gelijk aan de totale evolutie omwille van effecten van tweede orde.

2001 de instroom in de leeftijdsklasse 50-54 sterk deed afnemen. Die cohorten bezetten nu de leeftijdsklasse 60-64 jaar en vervangen cohorten die gekenmerkt werden door hogere uittredingsgraden.

De toename van het potentieel arbeidsaanbod in de leeftijdsklasse 50-64 jaar doet het aantal mensen dat het risico loopt in de oudere werkloosheid terecht te komen, eveneens sterk stijgen. Bij gelijke uittredingsgraden zou dat zelfs leiden tot een toename van maar liefst 48 700 oudere werklozen. Dat effect is relatief groter dan voor het brugpensioen, omdat vrouwen een veel hoger percentage vertegenwoordigen in de oudere werkloosheid dan in het aantal bruggepensioneerden. De sterkere toename van het potentieel arbeidsaanbod bij vrouwen heeft hier dus een veel grotere impact.

...en op grond van de genomen maatregelen...

Het verloop van de instroom in het statuut wordt daarnaast sterk beïnvloed door de recent genomen maatregelen. In 2002 is het 'oude regime' nog van kracht¹ en hangt de instroom in het statuut van oudere werkloze af van het aantal personen van 49 jaar of ouder dat in 2001 uitkeringsgerechtigde volledig werkloze (UVW) was of werd. Het aantal UVW's van 49 jaar of ouder daalde in 2001 nog, waardoor de instroom van oudere werklozen in 2002 enigszins wordt afgeremd. In 2003 wordt op grond van de getroffen maatregelen de instroom bij 50- tot 55-jarigen vrijwel tot nul herleid. Daar staat tegenover dat voor 55-plussers de instroom éénmalig versnelt, omdat het statuut van oudere werkloze aangevraagd kan worden zonder voorafgaandelijk een minimale periode als UVW te hebben doorgebracht. In 2004 en 2005 wordt de instapleeftijd in het statuut van oudere werkloze trapsgewijs opgetrokken van 56 tot 58 jaar. Op kruissnelheid wordt de belangrijkste instroom dus verlegd naar 58 jaar, tegenover 50 jaar in het huidige regime.

...ook het aantal oudere werklozen.

De overgang naar het nieuwe regime zou gepaard gaan met een daling van de uittredingsgraden, die sterk genoeg is om het effect van het grotere potentiële arbeidsaanbod te compenseren. Daardoor zou zelfs in absolute termen het aantal oudere werklozen teruglopen (met 9 700 personen).

Daardoor daalt de globale uittredingsgraad...

Het aantal mannen in de stelsels van vergoede uittreding neemt af in absolute termen gedurende de projectieperiode (met 22 400 personen). Bij vrouwen neemt het potentiële arbeidsaanbod sterker toe dan bij mannen, zodat er nog steeds sprake is van een (weliswaar lichte) absolute toename (met 6 800 personen). Het aantal uitreders zou dalen in elk van de drie regio's, iets meer uitgesproken in Brussel en in Vlaanderen dan in Wallonië. De globale uittredingsgraad in de leeftijdsklasse 50-64 jaar daalt sterk tijdens de projectieperiode (van 27,5 % in 2001 naar 20,9 % in 2007). Die daling versnelt tot en met 2005 en zwakt nadien af, wanneer de maatregelen i.v.m. oudere werklozen op kruissnelheid komen.

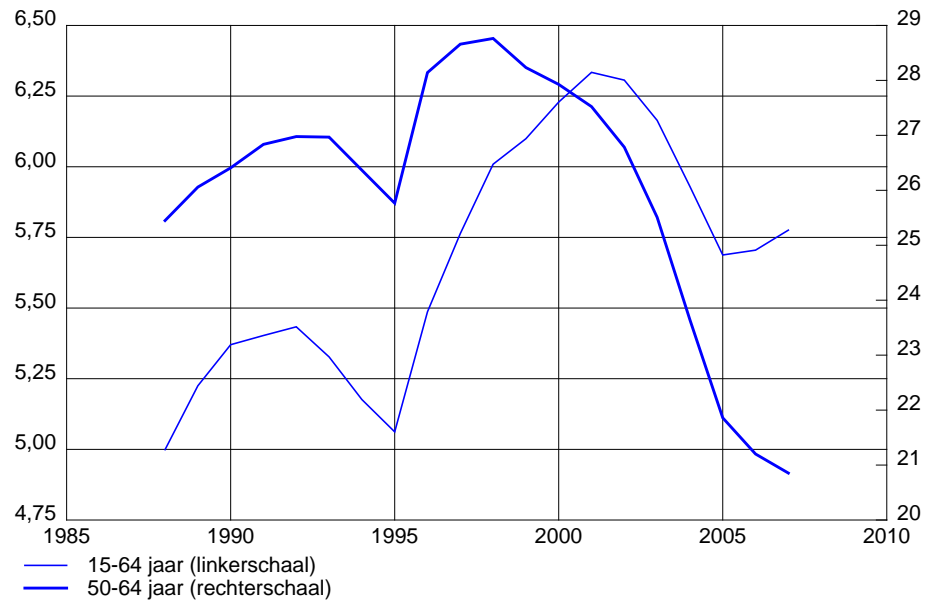
Ondanks het toenemend gewicht van de oudere leeftijdsklassen in het potentiële arbeidsaanbod neemt gedurende de projectieperiode ook het aandeel van de vergoede uittredingen in het *totale* potentiële arbeidsaanbod (15-64 jaar) af (van 6,3 % in 2001 naar 5,8 % in 2007). Die daling grijpt echter volledig plaats tijdens

---

1. Alle geciteerde cijfers hebben betrekking op de maand juni. Een hervorming die ingaat in juni 2002 wordt dus slechts met één jaar vertraging zichtbaar. Om dezelfde reden bereikt het 'nieuwe regime' haar kruissnelheid slechts in juni 2005.

het eerste gedeelte van de projectieperiode; vanaf 2006 neemt het aandeel van de vergoede uittredingen opnieuw toe.

FIGUUR 12 - Graad van vergoede uittreding
(in procent van het potentieel arbeidsaanbod)

...en neemt de beroepsbevolking iets sterker toe dan het potentieel arbeidsaanbod.

De lichte daling van de globale uittredingsgraad gedurende de projectieperiode impliceert dat de beroepsbevolking (definitie FMTA) iets sneller stijgt (met 0,8 % per jaar) dan het potentieel arbeidsaanbod (0,7 % per jaar). Uit onderstaande tabel blijkt dat de officiële beroepsbevolking aanzienlijk toeneemt (met 204 000 personen). De bevolking op arbeidsleeftijd (afdeling A) neemt slechts half zo sterk toe (0,4 % per jaar), zodat de globale activiteitsgraad (15-64 jaar) gedurende de projectieperiode toeneemt van 65,7 % naar 67,1 %.

TABEL 16 - Officiële beroepsbevolking (15-64 jaar; verschillen in duizenden personen) en activiteitsgraad (in %)

	Officiële beroepsbevolking				Officiële activiteitsgraad				
	1995	2001	2007		1989	1995	2001	2007	
	t.o.v. 1989	t.o.v. 1995	t.o.v. 2001	oud				nieuw	oud
15-24 jaar	-94,5	-16,8	5,3	2,4	38,7	35,6	35,5	35,2	35,0
25-49 jaar	258,2	39,3	-46,5	-57,9	84,3	85,6	87,2	87,9	87,6
50-64 jaar	5,7	112,8	245,1	244,2	35,0	37,0	41,1	48,9	48,9
Mannen	6,8	24,6	78,9	72,3	72,1	71,8	72,1	72,6	72,4
Vrouwen	162,5	110,7	125,0	116,4	51,5	56,3	59,2	61,5	61,2
Brussel	9,2	19,2	21,6	19,2	61,1	64,0	65,2	66,3	65,9
Vlaanderen	96,2	61,0	107,8	107,8	62,5	64,3	65,7	67,4	67,4
Wallonië	64,0	55,0	74,5	61,7	60,9	63,7	65,8	66,7	66,1
Totaal	169,3	135,2	203,9	188,7	61,8	64,1	65,7	67,1	66,8

Harmonisatie van de regionale ramingsmethoden voor de administratieve werkloosheid

De officiële werkloosheidscijfers (definitie FMTA) zijn gebaseerd op het aantal werkzoekenden dat geregistreerd wordt door de regionale instanties voor arbeidsbemiddeling (BGDA, FOREM en VDAB). In november 2001 heeft FOREM de methode die gebruikt wordt bij de telling van het aantal werkzoekenden gewijzigd. Voortaan worden werklozen die niet komen stempelen onmiddellijk verwijderd uit de raming van het aantal ingeschreven werkzoekenden die gebruikt wordt voor de opstelling van de officiële werkloosheidscijfers. De BGDA is in januari 2002 eveneens overgestapt op dezelfde registratiewijze. De VDAB hanteert die methode reeds sinds 1996.

De verandering van tellingsmethode heeft tot gevolg dat in juni 2002 het officiële cijfer voor het aantal 'uitkeringsgerechtigde volledig werklozen' aanzienlijk lager ligt (gemiddeld ongeveer 15000 personen) dan het geval geweest zou zijn volgens de 'oude' ramingswijze. De harmonisering van de ramingsmethodes werd doorgevoerd om het niveau van zowel werkloosheid als werkloosheidsgraad beter vergelijkbaar te maken tussen de regio's. Die wijziging zorgt evenwel voor een statistische breuk in de reeksen met betrekking tot werkloosheid, arbeidsreserve, potentieel arbeidsaanbod en beroepsbevolking en de daarvan afgeleide relatieve grootheden (werkloosheids- en aanbod- of activiteitsgraden).

Alle cijfers in de statistische bijlage bij deze vooruitzichten volgen de oude ramingsmethode tot en met 2001 en de nieuwe ramingsmethode vanaf 2002 en zijn dus onderhevig aan een statistische breuk. In hoofdstuk 5 worden daarentegen vooruitzichten gegeven volgens zowel de 'nieuwe' als de 'oude' ramingsmethoden voor de werkloosheid. De jaar-op-jaarveranderingen volgens de 'oude' tellingsmethoden geven immers een meer realistisch beeld van de jaar-op-jaar evolutie van werkloosheid, beroepsbevolking, werkloosheidsgraad en activiteitsgraad, want zijn niet onderhevig aan statistische breuken.

Het gender-verschil in de activiteitsgraad blijft substantieel...

De beroepsbevolking neemt dubbel zo snel toe bij vrouwen (1,0 % per jaar) dan bij mannen (0,5 % per jaar). In vergelijking met de vorige periode neemt dat verschil in groeitempo echter af, voornamelijk omdat het cohorte-effect bij vrouwen iets afzwakt en omdat de maatregelen ter ontmoediging van vervroegde uittreding de beroepsbevolking sterker positief beïnvloeden bij mannen dan bij vrouwen. De stijging van de activiteitsgraad bij mannen (van 72,1 % in 2001 naar 72,6 % in 2007) is dan ook meer uitgesproken dan tijdens de voorbije periode (toen bedroeg de toename slechts 0,5 procentpunt) en bij vrouwen (van 59,2 % in

2001 naar 61,5 % in 2007) minder uitgesproken dan tijdens de voorbije periode (toename met 2,9 procentpunt). Het verschil in globale activiteitsgraad tussen mannen en vrouwen blijft op het einde van de projectieperiode dus substantieel (11,1 %) en loopt minder sterk terug (met 1,8 procentpunt) dan tijdens de voorbije zes jaar (met 2,6 procentpunt).

...de gemiddelde leeftijd van de beroepsbevolking stijgt sterk...

Wegens de sterke daling van de uittredingsgraad bij 50-plussers neemt het gewicht van de leeftijdsklasse 50-64 jaar in de totale beroepsbevolking nog sterker toe (van 16,2 % naar 20,8 %) dan in het potentieel arbeidsaanbod. Daardoor stijgt de gemiddelde leeftijd van personen die onmiddellijk beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt van 38 jaar en 2 maanden in 2001 naar 39 jaar en 4 maanden in 2007. In 1986 bedroeg die gemiddelde leeftijd nog 36 jaar en 2 maanden.

...en de beroepsbevolking neemt minder sterk toe in Vlaanderen.

De beroepsbevolking zou gedurende de projectieperiode met 0,9 % per jaar stijgen in Wallonië, met 0,8 % per jaar in Brussel en met 0,7 % per jaar in Vlaanderen. Omdat de bevolking op arbeidsleeftijd in Vlaanderen slechts half zo snel groeit (0,3 % per jaar) als in Brussel en in Wallonië (0,6 % per jaar), neemt de globale activiteitsgraad er sneller toe dan in beide andere regio's. Tijdens de vorige zes jaar nam de globale activiteitsgraad nog beduidend sneller toe in Wallonië dan in beide andere regio's.

Invloed van de harmonisering van de ramingsmethoden voor werkloosheid.

De 'nieuwe' ramingsmethoden voor werkloosheid (zie kader) hebben tot gevolg dat in 2002 het niveau van de gemeten activiteitsgraad neerwaarts gecorrigeerd wordt met 0,3 procentpunt. Daardoor zou de globale activiteitsgraad in 2007 66,8 % bedragen in plaats van 67,1 %. De neerwaartse correctie zou 0,6 procentpunt bedragen in Wallonië en 0,4 procentpunt in Brussel.

C. Werkgelegenheid en arbeidsduur

Toename van de werkgelegenheid vanaf 2003...

Ondanks de implosie van de economische groei is in 2001 de binnenlandse werkgelegenheid nog sterk toegenomen (1,4 %). Omdat de werkgelegenheid met vertraging reageert op de conjunctuur, kende de productiviteit per hoofd in de marktsector immers een nulgroei gedurende dat jaar. De cyclisch bepaalde herneming van de productiviteitsstijging per uur (1,7 %) in 2002 maakt een stagnering van de werkgelegenheid onvermijdelijk dat jaar. In 2003 zou er opnieuw sprake zijn van een belangrijke jobcreatie (1,2 % of 49 000 bijkomende arbeidsplaatsen). Tussen 2004 en 2007 zou het aantal banen gemiddeld groeien met 0,8 % per jaar, zodat gedurende de periode 2002-2007 afgerond 181 000 arbeidsplaatsen zouden gecreëerd worden.

... vooral bij de marktdiensten

De groei van de loontrekkende werkgelegenheid in de marktsector zou nog iets sterker zijn omdat het aantal zelfstandigen licht vermindert (met 13 000 personen) en de werkgelegenheid bij de niet-verhandelbare diensten slechts in geringe mate toeneemt (met afgerond 10 000 personen). In totaal zou het aantal loontrekkenden met 185 000 personen stijgen, wat - ondanks de stagnering van de werkgelegenheid in 2002 - neerkomt op een gemiddelde groei van 1,2 % per jaar. Het aantal lageloonbanen zou toenemen met 69 000 eenheden, het aantal hogeloonbanen met 107 000 eenheden en het aantal 'speciale jobs' (via het 'voordeelbanenplan', het 'Plan-plus-1/2/3' of het 'Plan Activa' of door middel van een

‘dienstenbaan’ of een gesubsidieerde startbaanovereenkomst) met 8 000 eenheden.

De jobcreatie in de marktsector is in de eerste plaats te danken aan het groeitempo van de toegevoegde waarde (gemiddeld 2,6 % per jaar tijdens de projectieperiode).

Een arbeidsintensieve groei ...

De productiviteitsstijging per uur zou beperkt blijven tot gemiddeld 1,9 % per jaar. Dat impliceert een economische groei die net zo arbeidsintensief is als in de jaren negentig. De impact op de arbeidsmarkt vanwege de macro-economische groei wordt dus versterkt door de weerslag van het arbeidsmarktbeleid dat sinds de jaren negentig gevoerd wordt.

In de ontwikkeling van de productiviteitstoename spelen twee factoren een belangrijke rol. Enerzijds zou de stijging van de reële arbeidskosten een gematigd verloop kennen, ingevolge de toepassing van de wet ter bevordering van de werkgelegenheid en ter vrijwaring van de concurrentiekracht en door de vermindering van de werkgeversbijdragen. Anderzijds zou een aantal minder productieve jobs worden gecreëerd via de activeringsprogramma's, waardoor de macro-economische productiviteitsgroei geremd wordt.

TABEL 17 - Arbeidsvolume en werkgelegenheid in de marktsector
(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1981 1990	1991 1995	1996 2001	2002 2007
Reële toegevoegde waarde	2,3	1,4	2,6	2,6
Arbeidsproductiviteit per uur	2,5	1,9	1,7	1,9
Arbeidsvolume	-0,3	-0,7	0,8	0,6
Binnenlandse werkgelegenheid	0,3	-0,3	1,0	0,9

... en de deeltijdarbeid neemt verder toe.

De gemiddelde arbeidsduur per baan zou blijven dalen, deels als gevolg van de overgang naar een wettelijke arbeidsduur van maximum 38 uur per week tegen uiterlijk 1 januari 2003 (het gaat hier om ongeveer 200 000 loontrekkenden), maar vooral als gevolg van de toename van het aantal deeltijdse banen. Die trend wordt ondersteund door de maatregelen op het vlak van deeltijdse loopbaanonderbreking en tijdskrediet die tot doel hebben beroeps- en privé-leven beter op elkaar af te stemmen en 50-plussers aan het werk te houden.

De toename van de deeltijdse arbeid geldt weliswaar in alle bedrijfstakken, maar situeert zich toch vooral bij de diensten. Het arbeidsvolume in uren zou dus minder sterk toenemen dan de hoofdelijke werkgelegenheid (0,6 % tegenover 0,9 % gemiddeld per jaar).

Toenemend belang van de tertiaire sector

De opsplitsing van de werkgelegenheid per bedrijfstak wijst op een gestage verschuiving naar de tertiaire sector. De werkgelegenheid bij de marktdiensten zou toenemen met 203 000 eenheden tijdens de projectieperiode. In de verwerkende nijverheid zouden echter 24 000 jobs verloren gaan, waardoor het aandeel van die bedrijfstak in de binnenlandse werkgelegenheid slinkt tot 15,2 % in 2007.

Het aantal banen in de bouwsector zou licht toenemen (met 5 000 eenheden) tijdens de volgende zes jaar.

Bij de marktdiensten wordt de evolutie per tak gekenmerkt door een zekere heterogeniteit. In relatieve termen zou de werkgelegenheid vooral sterk toenemen in de takken 'gezondheidszorg' (+3,1 % per jaar; 88 000 bijkomende jobs in de projectieperiode) en 'overige marktdiensten'¹ (+2,1 % per jaar; 89 000 extra banen). Opvallend in die takken is de bijzonder zwakke productiviteitstoename per hoofd, vooral in de 'gezondheidszorg', waar de komende jaren zelfs een daling te noteren valt. De takken 'transport en communicatie' en 'handel en horeca' dragen ook bij tot de werkgelegenheidsgroei. Enkel in de tak 'krediet en verzekeringen' zou zich een licht banenverlies voordoen tijdens de projectieperiode.

Het aantal zelfstandigen daalt sinds het midden van de jaren negentig. Die afname zet zich verder en zou 13 000 eenheden bedragen tussen 2001 en 2007.

TABEL 18 - De binnenlandse werkgelegenheid per bedrijfstak
(op 30 juni, in duizenden personen)

	1990 t.o.v. 1980	1995 t.o.v. 1990	2001 t.o.v. 1995	2007 t.o.v. 2001	1980	1990	2001	2007
Landbouw	-17	-8	-9	-9	112	95	77	69
Industrie	-246	-79	-13	-23	1260	1014	922	899
- Energie	-23	-4	-2	-3	60	37	30	27
- Verwerkende nijverheid	-172	-90	-20	-24	938	767	656	631
- Bouw	-51	16	10	5	261	210	235	240
Verhandelbare diensten	334	49	205	203	1555	1889	2142	2346
- Vervoer en communicatie	-18	-4	27	10	278	260	283	294
- Handel en horeca	27	-17	-3	20	604	631	612	631
- Krediet en verzekeringen	17	-10	3	-4	123	140	133	129
- Gezondheidszorg	109	35	73	88	228	338	445	534
- Overige marktdiensten	198	44	104	89	322	520	669	758
Niet-verhandelbare diensten	-7	-13	72	10	773	766	825	835
- Overheid	10	-14	50	9	670	680	716	725
- Overige niet-verhandelb. diensten ^a	-17	1	22	1	104	87	110	111
Binnenlandse werkgelegenheid	64	-52	254	181	3700	3764	3967	4148
Marktsector, waarvan:	71	-39	182	171	2927	2998	3141	3313
- Loontrekkenden	2	-63	200	185	2321	2323	2460	2645
-- Lage lonen (excl. landbouw) ^b	54	-4	77	69	534	588	662	731
-- Hoge lonen (excl. landbouw)	-57	-61	120	107	1723	1667	1725	1832
-- Speciale jobs (excl. landbouw)	2	0	1	8	48	50	51	59
- Zelfstandigen	69	24	-18	-13	606	675	681	668

a. Het INR rekent de PWA-werkgelegenheid tot die bedrijfstak, samen met het huispersoneel.

b. Brutoloon kleiner of gelijk aan 189 000 BEF per kwartaal in 2000.

1. Marktdiensten exclusief 'handel en horeca', 'transport en communicatie', 'gezondheidszorg' en 'krediet en verzekeringen'.

Overheidstewerkstelling

In het jaar 2002 wordt de totale overheidstewerkstelling geschat op afgerond 723 500 banen, wat een stijging van 7 700 eenheden inhoudt t.o.v. 2001. Die stijging moet nagenoeg volledig toegeschreven worden aan de werkgelegenheid in de gemeenschappen en gewesten: de VRT en de RTBF zijn immers overgegaan van 'openbaar bedrijf' naar 'instelling van openbaar nut' en behoren nu tot de werkgelegenheid van de overheid, wat vroeger niet het geval was. Verder verschuift de werkgelegenheid van de federale overheid naar de lagere overheid in het kader van de politiehervorming: ruim 8 000 rijkswachters worden getransfereerd. Die ingreep, die uitgesteld werd van april 2001 naar januari 2002, heeft uiteraard geen impact op de totale werkgelegenheid in de overheidssector.

In 2003 zou nog een lichte stijging van de overheidstewerkstelling waar te nemen zijn, waarna een stabilisering volgt rond 724 à 725 000. Enerzijds zou de werkgelegenheid in de federale administratie zeer licht afnemen. De werkgelegenheid in het onderwijs bij de Vlaamse Gemeenschap zou een trendmatige daling kennen omdat volgens de bevolkingsvooruitzichten de schoolbevolking sterk zou afnemen. Het personeel van de nationale defensie zou ook blijven verminderen. Anderzijds zou er een stijging van de werkgelegenheid optreden die voortvloeit uit de vervanging van deeltijdse loopbaanonderbrekers, waardoor de bovenvermelde daling gecompenseerd wordt.

D. Arbeidsreserve en werkloosheid¹

De totale arbeidsreserve wijzigt nauwelijks...

De werkende bevolking (binnenlandse werkgelegenheid plus saldo grensarbeid) neemt gedurende de projectieperiode toe met 185 900 personen of gemiddeld met 0,8 % per jaar. Het potentiële arbeidsaanbod neemt echter toe met 174 000 (189 300) personen of met 0,6 % (0,7 %) per jaar, zodat de totale arbeidsreserve (officiële werkloosheid plus vergoede uittreding) in absolute termen vrijwel ongewijzigd blijft. De graad van arbeidsreserve daalt met 0,8 (0,5) procentpunt gedurende de projectieperiode en bedraagt in 2007 14,6 % (14,9 %).

---

1. In deze afdeling worden zowel cijfers gegeven volgens de 'nieuwe' als volgens de 'oude' ramingsmethoden voor werkloosheid. De cijfers volgens de 'oude' ramingsmethoden staan tussen haakjes.

TABEL 19 - Arbeidsreserve en werkloosheid¹
(in duizenden personen; graden in procent)

	1989	1995	2001	2007		1995 t.o.v. 1989	2001 t.o.v. 1995	2007 t.o.v. 2001	
				oud	nieuw			oud	nieuw
				Potentieel arbeidsaanbod (1)	4371,9			4547,0	4754,8
- Voltijdse loopbaanonderbreking (2)	17,9	21,0	30,3	34,6	34,6	3,1	9,3	4,3	4,3
- Brugpensioenen (3)	136,8	134,3	110,0	99,8	99,8	-2,5	-24,3	-10,1	-10,1
Beroepsbevolking in ruime zin (4)	4217,2	4391,7	4614,5	4809,6	4794,4	174,5	222,8	195,1	179,9
- Oudere werklozen (5)	72,8	73,8	159,4	149,7	149,7	0,9	85,6	-9,7	-9,7
Officiële beroepsbevolking (6)	4144,3	4317,9	4455,1	4659,8	4644,7	173,6	137,1	204,8	189,6
- Werkende bevolking	3760,3	3762,7	4023,7	4209,6	4209,6	2,4	261,1	185,9	185,9
- Officiële werkloosheid (7)	384,0	555,3	431,3	450,2	435,0	171,2	-123,9	18,9	3,7
p.m. werkloosheid in ruime zin (8)=(7)+(5)	456,9	629,0	590,7	599,9	584,8	172,2	-38,3	9,2	-6,0
p.m. arbeidsreserve (9)=(8)+(2)+(3)	611,6	784,3	731,0	734,4	719,2	172,8	-53,3	3,4	-11,8
Graad van arbeidsreserve (9)/(1)	14,0	17,2	15,4	14,9	14,6	3,3	-1,9	-0,5	-0,8
Werkloosheidsgraad in ruime zin (8)/(4)	10,8	14,3	12,8	12,5	12,2	3,5	-1,5	-0,3	-0,6
Officiële werkloosheidsgraad (7)/(6)	9,3	12,9	9,7	9,7	9,4	3,6	-3,2	0,0	-0,3

...en de officiële werkloosheidsgraad blijft nagenoeg constant.

Rekening houdend met de evolutie in de stelsels van vergoede uittreding (zie afdeling B) stijgt de officiële werkloosheid met 3 700 (18 900) personen tijdens de projectieperiode. De officiële werkloosheidsgraad zou op het einde van de projectieperiode 9,4 % (9,7 %) bedragen, tegen 9,7 % in 2001. De officiële werkloosheidsgraad wordt opwaarts beïnvloed door de recente conjunctuurverzwakking (aanzienlijke stijging van de werkloosheidsgraad in 2002) en door de maatregel die de toegang tot het statuut van 'oudere werkloze' afremt beneden 58 jaar. De werkloosheidsgraad in ruime zin² daalt met 0,6 (0,3) procentpunt tot 12,2 % (12,5 %).

Hieruit zou men niet alleen de conclusie kunnen trekken dat de hoge graad van arbeidsreserve en van werkloosheid een reëel probleem blijven op middellange termijn, maar ook dat de druk op de arbeidsmarkt nauwelijks zou toenemen. De eerste overweging is in elk geval correct. De tweede niet noodzakelijk.

Dat betekent niet noodzakelijk dat de druk op de arbeidsmarkt niet toeneemt.

In de eerste plaats wordt de daling van de officiële werkloosheidsgraad afgeremd door de maatregelen die de toegang tot het stelsel van oudere werklozen afgrenzen tot en met 57 jaar. Daardoor stijgt in het basisscenario de proportie 50-plussers binnen de officiële werkloosheid zeer sterk: van 7 % in 2001 tot 22,5 % in 2007. Het is dan ook de vraag of die evolutie de kwalitatieve overeenstemming tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt niet zal afzwakken. Bovendien hangt de graad van beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt van werkzoekende 50-plussers ook af van de soepelheid waarmee het begrip 'passende betrekking' zal ingevuld worden.

1. De cijfers in deze tabel voor arbeidsaanbod, beroepsbevolking en werkende bevolking zijn inclusief de werkende 65-plussers.
2. Officiële werkloosheid plus oudere werklozen.

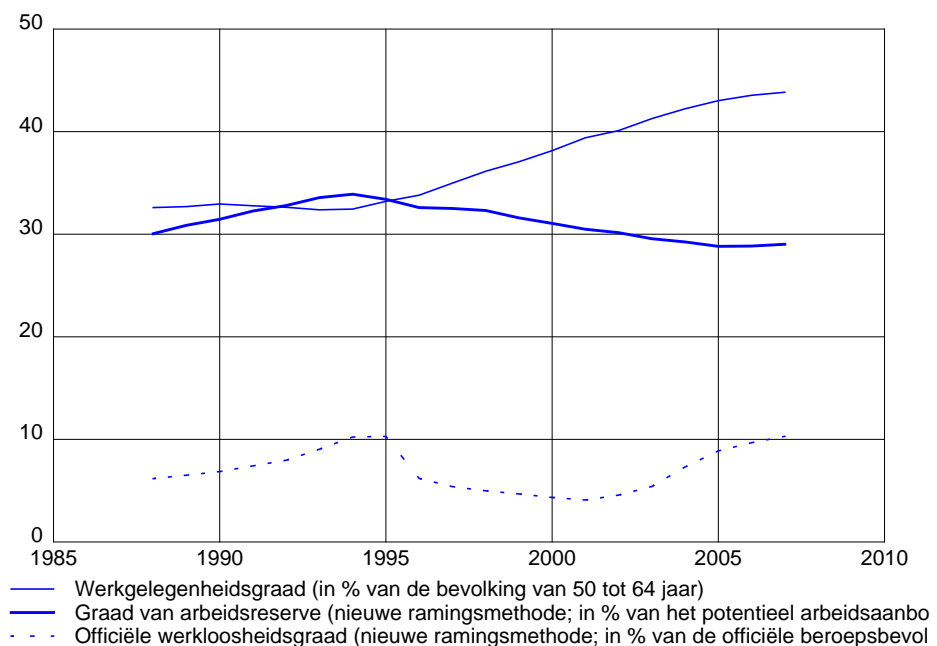
Ten tweede werd in 2000 reeds een groeiend aantal bottlenecks gerapporteerd in welbepaalde beroepen, hoewel de officiële werkloosheidsgraad toen nog steeds 10,0 % bedroeg. Gedeeltelijk werd dat probleem echter veroorzaakt door de kracht van de werkgelegenheidsgroei gedurende die periode. De overgang naar een lagere werkgelegenheidsgroei (na de conjuncturele verzwakking in 2001-2002) moet in dat opzicht toelaten op termijn de vruchten te plukken van een actief beleid op het vlak van onderwijs, opleiding en herscholing.

Ten derde geeft de werkloosheidsgraad een gemiddelde, waarachter grote verschillen volgens leeftijd, geslacht of regio schuilgaan. Twee controles werden uitgevoerd op de interne coherentie van het basisscenario. Ten eerste gingen we na of het basisscenario compatibel was met een 'realistische' evolutie van de werkloosheidsgraden per leeftijdsgroep en per regio. Omdat die analyse geen uitsluitsel geeft over de kwalitatieve afstemming van het aanbod op de vraag, werd in de tweede plaats via een meer theoretische benadering nagegaan in hoeverre de evolutie van de werkgelegenheid en van de werkloosheid uit het basisscenario in overeenstemming is met de hypothese dat de lonen dezelfde evolutie volgen als bij de voornaamste handelspartners.

Zowel werkgelegenheid als werkgelegenheidsgraad nemen sterk toe bij 50-plussers...

Wat de opsplitsing volgens leeftijdsklasse betreft, houden de hypothesen uit het basisscenario op het vlak van werkloosheid en vergoede uittreding in dat de globale graad van arbeidsreserve in de klasse 50-64 jaar blijft dalen gedurende de projectieperiode, van 30,5 % naar 29,0 % (29,1 %). De werkgelegenheidsgraad stijgt binnen die klasse dus nog sneller (van 39,4 % naar 43,8 %) dan de graad van potentieel arbeidsaanbod. Daardoor stijgt het aantal werkende personen met 174 400 in die leeftijdsklasse en stijgt haar aandeel in het totale aantal werkzame personen van 17,1 % naar 20,5 %. De officiële werkloosheidsgraad stijgt in die leeftijdsklasse - vooral door de hervorming van het stelsel van oudere werkloosheid - weliswaar van 4,1 % naar 10,3 % (10,4 %).

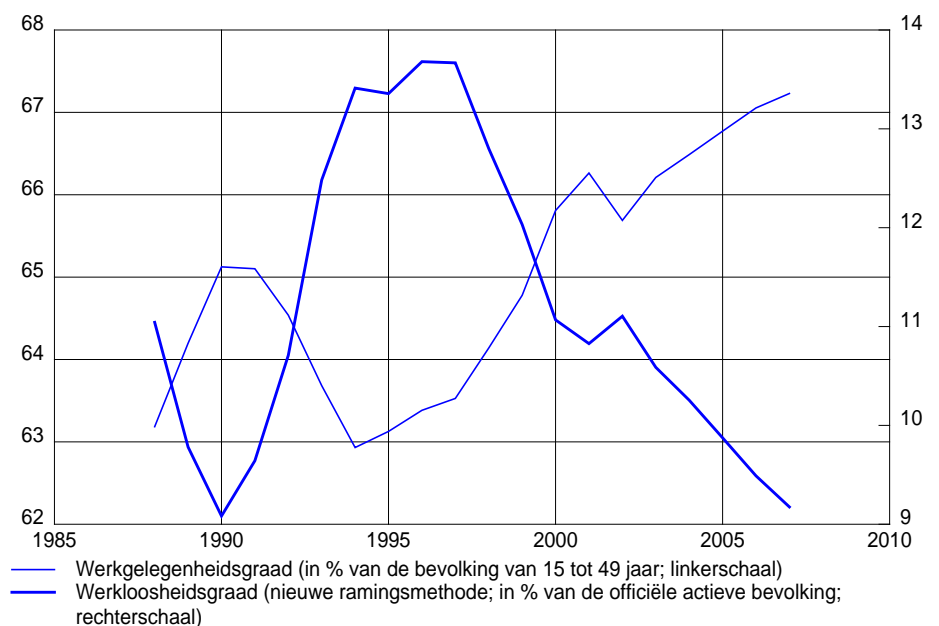
FIGUUR 13 - Arbeidsreserve, werkloosheid en werkgelegenheid (50-64 jaar)

...terwijl in de klasse 15-49 jaar de werkloosheidsgraad matig daalt.

De rest van de werkgelegenheidstoename¹ (10 600 personen) wordt geabsorbeerd door de leeftijdsklasse 15-49 jaar, waardoor in die klasse de werkgelegenheidsgraad stijgt van 66,3 % naar 67,2 %. Omdat in die klasse de activiteitsgraad stabiel blijft gedurende de projectieperiode, steunt die werkgelegenheidstoename op een daling van de officiële werkloosheidsgraad, van 10,8 % naar 9,2 % (9,5 %). De werkloosheidsgraad zou op die manier boven het niveau blijven dat reeds in 1990 bereikt werd (9,1 %). Wellicht is - voor zover men zich beperkt tot administratieve gegevens - die werkloosheidsgraad de meest aangewezen indicator om de evolutie van de druk op de arbeidsmarkt te meten. Een dergelijke daling van de werkloosheidsgraad in de klasse 15-49 jaar lijkt zeker geen overambitieuze verwezenlijking op middellange termijn.

FIGUUR 14 - Werkloosheid en werkgelegenheid
(15-49 jaar)

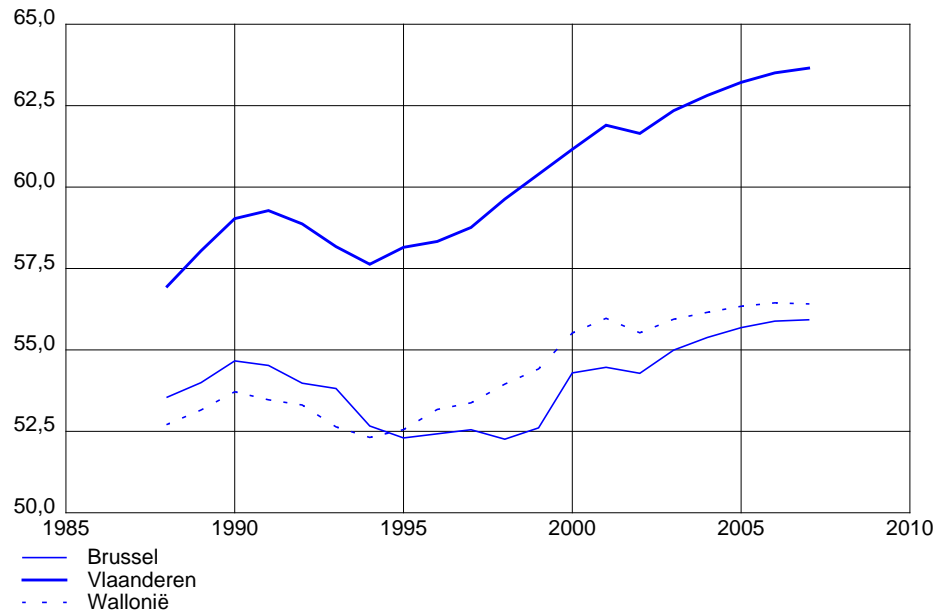
In een arbitrair regionaal scenario, met gelijke groeivoeten voor de regionale werkgelegenheid,...

Nochtans moet ook rekening gehouden worden met de erg ongelijke regionale uitgangspositie waaruit de projectie impliciet vertrekt. De officiële werkloosheidsgraad in de leeftijdsklasse 15-49 jaar bedroeg in juni 2001 18,6 % in Brussel, 16,7 % in Wallonië en 6,4 % in Vlaanderen. Is de evolutie van de arbeidsmarkt in de projectie te verzoenen met die verschillende startpunten? Bij ontstentenis van een volledige macro-economische regionale boekhouding en een regionaal model, is het onmogelijk voor de vraagkant van de arbeidsmarkt een kwalitatief even goede projectie te maken als op nationaal niveau. We beperken ons dus tot een neutraal (maar arbitrair) scenario, waarin de binnenlandse werkgelegenheid even snel zou groeien in elk van de drie regio's tijdens de projectieperiode². Bovendien gaan we ervan uit dat de trendmatige evolutie van de graden van inkomende pendel³ en in- en uitgaande grensarbeid⁴ geleidelijk afvlakt tijdens de projectieperiode.

1. Rekening houdend met een lichte toename van de werkgelegenheid bij 65-plussers.
2. Tijdens de voorbije zes jaar groeide de binnenlandse werkgelegenheid sneller in Wallonië en in Vlaanderen (met 1,2 % per jaar in elk van beide regio's) dan in Brussel (0,8 % per jaar).
3. Verhouding tussen inkomende pendel van regio y naar regio x en de binnenlandse werkgelegenheid in regio x.

In dergelijk scenario groeit de binnenlandse werkgelegenheid met 0,75 % per jaar in elk van de drie regio's. Als we rekening houden met de grensarbeid en de pendelstromen, groeit het aantal werkzame personen echter sneller in Brussel (met 1,01 % per jaar) dan in Wallonië (0,74 %) en in Vlaanderen (0,73 %). Desondanks blijkt uit onderstaande grafiek dat de werkgelegenheidsgraad in dat scenario sneller stijgt in Vlaanderen dan in beide andere regio's, omdat de bevolking op arbeidsleeftijd er beduidend minder sterk groeit (zie afdeling A).

FIGUUR 15 - Werkgelegenheidsgraad per regio
(15-64 jaar)

...daalt de officiële werkloosheidsgraad in de klasse 15-49 jaar sterker in Vlaanderen...

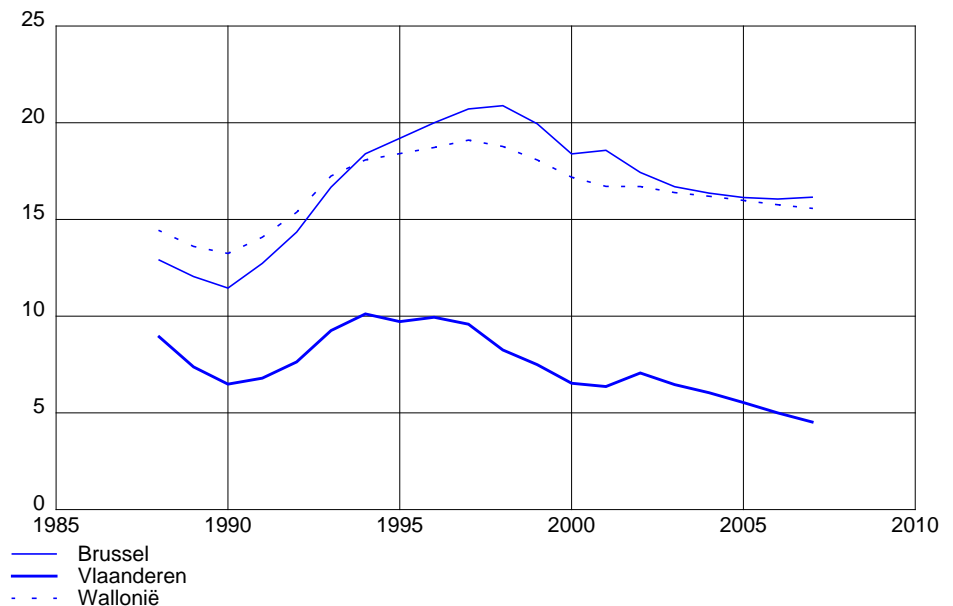
Die verschillende demografische evolutie verklaart eveneens (afdeling A) dat het potentiële arbeidsaanbod in Vlaanderen minder snel toeneemt dan in Brussel en in Wallonië. Eenzelfde groei van de werkgelegenheid doet de arbeidsreserve er dan ook sneller dalen dan in beide andere regio's. De hypothesen uit het basisscenario op het vlak van vervroegde uittreding en evolutie van werkloosheidsgraden bij 50-plussers (afdeling B) impliceren dat in Vlaanderen, tijdens de projectieperiode, proportioneel iets meer geput wordt uit de arbeidsreserve bij 50-plussers dan in beide andere regio's. De graad van arbeidsreserve neemt er voor de leeftijdsklasse 50-64 jaar af met 1,6 procentpunt, tegenover 1,3 (1,2) procentpunt in Brussel en 1,4 (1,3) procentpunt in Wallonië. Desondanks daalt in het basisscenario ook de officiële werkloosheidsgraad in de leeftijdsklasse 15-49 jaar sterker in Vlaanderen dan in beide andere regio's.

Na de conjuncturele opstoot van de werkloosheid in 2002, zou tijdens de periode 2003-2007 die werkloosheidsgraad afnemen met 1,3 procentpunt tot 16,2 % (16,7 %) in Brussel, met 1,1 procentpunt tot 15,6 % (16,4 %) in Wallonië en met 2,5 procentpunt tot 4,5 % in Vlaanderen. In dat scenario zou Vlaanderen op het einde van de projectieperiode in die leeftijdsklasse een situatie kennen die dicht aanleunt bij volledige tewerkstelling.

4. Verhouding tussen respectievelijk ingaande en uitgaande grensarbeid in regio x en de beroepsbevolking (concept FMTA) in regio x.

Nochtans zou in Vlaanderen de graad van arbeidsreserve in de leeftijdsklasse 50-64 jaar op het einde van de projectieperiode (28,8 % van het potentieel arbeidsaanbod) nog steeds hoger zou liggen dan in Brussel - 26,9 % (27,0 %) - en niet fundamenteel verschillend zou zijn van de graad van arbeidsreserve in dezelfde leeftijdsklasse in Wallonië, die 30,0 % (30,1 %) zou bedragen. Het is dan ook niet uitgesloten dat - zelfs bij ongewijzigd beleid - de reeds genomen maatregelen op het vlak van de eindeloopbaanproblematiek een regionaal meer gedifferentieerd effect zouden kunnen hebben dan in het basisscenario van deze projectie aangenomen werd. In elk geval is het duidelijk dat voor een evenwichtig verloop van haar arbeidsmarkt Vlaanderen op middellange termijn in grotere mate afhankelijk zal zijn van een actief beleid gericht op een verhoging van de activiteits- en werkgelegenheidsgraad bij 50-plussers dan beide andere regio's.

FIGUUR 16 - Officiële werkloosheidsgraad per regio (nieuwe ramingsmethode)
(15-49 jaar)

Binnen deze projectie biedt het scenario van gelijke groei van de binnenlandse werkgelegenheid op middellange termijn slechts weinig soelaas voor de strijd tegen de hoge graden van officiële werkloosheid in de leeftijdsklasse 15-49 jaar in Brussel en in Wallonië. De sterkere verwachte uitbreiding van het arbeidsaanbod in die regio's is daar grotendeels debet aan. Een grotere vooruitgang in de strijd tegen de werkloosheid zal ofwel moeten komen van een sterkere groei van de binnenlandse werkgelegenheid ofwel van een hogere netto-uitgaande of lagere netto-inkomende pendel in die regio's.

...zonder daardoor de coherentie van het basisscenario in het gedrang lijkt te komen.

Voorgaande analyse suggereert dat het basisscenario niet impliciet berust op onmogelijke evoluties van werkloosheidsgraden per leeftijdsklasse en per regio, hoewel ook bleek dat de druk op bepaalde deelsegmenten van de arbeidsmarkt sterker zou kunnen stijgen dan de globale evolutie van de officiële werkloosheidsgraad laat vermoeden.

Via een meer theoretische benadering werd dan ook getracht de spanning op de arbeidsmarkt te evalueren binnen een bargaining-model voor loonsonderhande-

lingen (zie kader). Uit die analyse blijkt dat de evolutie van de arbeidsmarkt in deze projectie niet haaks staat op de hypothese dat de loonnorm strikt gerespecteerd zou worden gedurende de projectieperiode (zie hoofdstuk 4).

Spanningen op de arbeidsmarkt en loonevolutie

De loonevolutie in de projectie berust op de toepassing van de loonnorm, die in de wet op het behoud van de concurrentiekracht is vastgelegd. De vooruitzichten over de ontwikkeling van de nominale uurloonkosten bij de drie belangrijkste handelspartners van België vormen de basis om die norm te bepalen. In een - ondanks de tijdelijke conjuncturele inzinking in 2002 - context van aanhoudende werkgelegenheidscreatie, gelet op het feit dat er in bepaalde segmenten van de arbeidsmarkt een tekort aan arbeidskrachten optreedt en in het licht van de recente loonevolutie, kan men zich terecht afvragen of een dergelijke loonnorm voor de Belgische economie houdbaar is. Die vraag wordt in deze kader behandeld.

Om die vraag deels te beantwoorden, hebben wij geprobeerd de weerslag van de spanningen op de arbeidsmarkt op het loonvormingsproces te evalueren. Een model met collectief loonoverleg van het type 'right to manage'^a vormt het theoretisch kader. In dat model hangt de nominale loonkost per eenheid af van de prijs van de toegevoegde waarde en van de arbeidsproductiviteit per eenheid, van de werkloosheidsgraad (die weergeeft hoe moeilijk het voor een ontslagen werknemer is om opnieuw werk te vinden), van de vervangingsgraad (de verhouding tussen de werkloosheidsuitkering en het nettoloon) en van de loonwag (de verhouding tussen de loonkosten en het nettoloon). Een andere specificatie bestaat erin niet de werkloosheidsgraad maar de verhouding tussen vacatures en werklozen te gebruiken als indicator, die nagaat hoe moeilijk het is om opnieuw werk te vinden. Het belangrijkste kenmerk van die twee specificaties ten opzichte van de genormeerde specificatie is dat het loon reageert op de spanningen op de arbeidsmarkt.

Het gebruik van de verhouding tussen vacatures en werklozen vloeit voort uit de matching-theorie. Die theorie steunt op de idee dat het ontmoetingsproces op de arbeidsmarkt tussen arbeidsaanbod en arbeidsvraag geen ogenblikkelijk proces is en dat, bijgevolg, vacante plaatsen en werkzoekenden tegelijk op die markt aanwezig zijn. Dat is vooral te verklaren door de kost van het zoeken naar werk (en naar een werknemer) en door de heterogeniteit van de arbeidsplaatsen en de werknemers (in te vullen jobs en werkzoekenden zijn eventueel niet op elkaar afgestemd op het vlak van kwalificatie, geografische ligging, enz.). Econometrische schattingen^b tonen aan dat de doeltreffendheid van het matchingproces daalt tijdens de ramingsperiode (1970-1998). Bij gebrek aan statistische gegevens, is het jammer genoeg niet mogelijk de belangrijke rol van bepaalde verklarende factoren van die achteruitgang (geografische ligging, kwalificatie, ...) te belichten.

Om te onderzoeken of de loonnorm een keurslijf vormt voor de loonontwikkeling in de economische context op middellange termijn, die in de vooruitzichten gebruikt werd, hebben wij een projectie van de loonkosten gemaakt, waarin de spanningen op de arbeidsmarkt vrij^c mogen spelen als bepalende factor van de ontwikkeling van die kosten en waarin de macro-economische ontwikkelingen van de productiviteit, de prijs van de toegevoegde waarde, de werkloosheid, fiscaliteit en parafiscaliteit exogeen werden opgenomen^d. Omdat in de loonvergelijking de verhouding tussen vacatures en werklozen een rol speelt, moet bij die projectie ook gebruik gemaakt worden van de eerder beschreven matchingfunctie.

De uitgevoerde projecties lijken erop te wijzen dat de macro-economische middellangetermijnontwikkelingen op de arbeidsmarkt niet onvereenigbaar zijn met de loonnorm. In termen van gemiddelde jaarlijkse groei voert de toepassing van de loonnorm immers een stijging inhouden van het nominale uurloon van 3,5 % tussen 2002 en 2007. In de "vrije" loonprojecties ligt die stijging tussen 3,2 % (optie 2 – verhouding vacatures en werklozen) en 3,4 % (optie 1 – werkloosheidsgraad). De voorgestelde benadering blijft weliswaar vooral macro-economisch. De recente loonevolutie heeft aangetoond dat de loonontsporing weleens eerder op micro-economisch niveau zou kunnen ontstaan. De matching-functie zou hiermee rekening kunnen houden. Een hinderpaal hierbij is niettemin het gebrek aan voldoende gedetailleerde tijdreeksen over aanwervingen en vacatures.

- Zie met name Jackman R., Layard R., Nickell S. (1991), *Unemployment: Macroeconomic Performance and the Labour Market*, Oxford University Press.
- Over het algemeen wordt in de literatuur gebruik gemaakt van een matchingfunctie van het type Cobb-Douglas met constante schaalopbrengsten: $M = \mu U^\eta V^{1-\eta}$. De parameter μ geeft de doeltreffendheid van het proces weer: hoe hoger de waarde van die parameter, hoe groter het aantal aanwervingen (M) bij een gegeven aantal werkzoekenden (U) en vacante betrekkingen (V).
- De ramingsresultaten van de vergelijking met de werkloosheidsgraad passen perfect in de resultaten uit de economische literatuur. De geraamde elasticiteit van het reële loon ten opzichte van de werkloosheidsgraad bedraagt $-0,3$ (zie met name Shadman F., Sneesens H. (2000), Macro-economische analyse van de effecten van doelgerichte verminderingen van de sociale lasten, *Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid*, nr. 3). De specificatie met de verhouding tussen vacatures en werkzoekenden is origineel.

- d. Om de vervangingsgraad te bepalen gaan wij bovendien uit van de hypothese van een indexering van de werkloosheidsuitkeringen volgens de 'gezondheidsindex'.

E. Verminderingen van sociale bijdragen en loonsubsidies

Zowel voor de werknemers- als de werkgeversbijdragen aan de sociale zekerheid zijn voor 2002-2007 nieuwe initiatieven aangekondigd of reeds van kracht. Voor de laagverdienende werknemers geldt ex ante een forfaitair-degressieve vermindering van werknemersbijdragen van 114 miljoen euro in 2001 en oplopend tot 131 miljoen euro in 2007, goed voor 0,07 % van het beschikbaar gezinsinkomen.

Veel belangrijker zijn de kostenverlagende maatregelen voor de marktsector. Omdat begin 2002 niet geweten is hoe de gerichte bijdrageverminderingen zullen geïntegreerd worden met de algemene structurele maatregel vanaf 2003, maakt het FPB nog steeds het onderscheid tussen de structurele maatregel voor gewone jobs en de bijdrageverminderingen in het kader van de banenplannen. Bovendien wordt er verondersteld dat die institutionele reorganisatie de berekeningswijze en de omvang van de bijdrageverminderingen niet fundamenteel wijzigt.

TABEL 20 - Ex ante loonlastenverlagingen voor ondernemingen 2001-2007
(mln euro)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2007 t.o.v. 2001
Bijdrageverminderingen	2927	3113	3352	3606	3714	3746	3831	904
- Structureel	2667	2791	3005	3227	3314	3323	3385	718
- Banenplannen (*) en activering (**)	225	262	285	314	333	354	374	150
- Arbeidsherverdeling en varia	35	60	63	65	67	69	72	37
Loonsubsidies	457	447	463	484	501	513	525	68
- Sociale Maribel	395	411	417	425	432	441	450	55
- Activering (**)	62	36	46	59	69	72	75	13
Totaal	3384	3560	3815	4090	4215	4259	4356	972

* Startbanen, voordeelbanen (tot 2003), plan plus 1/2/3.

** Dienstenbanen (tot 2003) en Plan Activa (vanaf 2002).

Het gros van de verminderingen van de werkgeversbijdragen wordt via de structurele maatregel toegekend. Omdat noch de loongrenzen, noch de bijdrageverminderingen geïndexeerd zijn, stijgt de structurele vermindering ex ante trager dan de brutoloonmassa, wat tot uiting komt in een stijgende bijdragevoet op de gewone tewerkstelling vanaf 2003. De structurele vermindering wordt versterkt door bijkomende doelgroepgerichte verminderingen zoals voor werknemers ouder dan 58 jaar vanaf 2003 en door een gamma van gefaseerde en/of eenmalige verminderingen als prikkel tot de invoering van een 37-uren-, 36-uren-, 35-uren- of vierdagenweek vanaf 2002. Ook wordt er rekening gehouden met de verhoging van de bijzondere bijdragevoet voor het sluitingsfonds van ondernemingen vanaf 2002 van 0,16 % naar 0,23 %.

Over de bijdrageverminderingen en de loonsubsidies in het kader van de speciale banenplannen is er enige onzekerheid wegens de invoering van het Plan Activa in 2002 en de geleidelijke omzetting van dienstenbanen en voordeelbanen in Plan-Activa-banen. Het Plan Activa onderscheidt verschillende categorieën werklozen die, afhankelijk van hun werkloosheidsduur en hun statuut van uitkeringsgerechtigdheid, na aanwerving het recht openen op verminderde werkgeversbijdragen en eventueel een maandelijkse loonsubsidie van 500 euro voor een voltijdse betrekking (een geactiveerde uitkering). Verwacht wordt dat de bijdragevoet op de speciale banentewerkstelling na verminderingen vanaf 2003 zal stijgen naarmate dienstenbanen, die een vrijstelling van 100 procent krijgen, opgaan in Plan-Activa-banen die gemiddeld een lagere patronale bijdragevermindering krijgen. Omdat niet alle Plan-Activa-werknemers in aanmerking komen voor een activeringsvergoeding en omdat de dienstenbanen oude stijl verdwijnen zullen de loonsubsidies via activering initieel dalen maar achteraf terug stijgen naarmate het Plan Activa op kruissnelheid komt. De loonsubsidies worden overigens gedomineerd door het Sociale-Maribel-ristorno.

Overheidsfinanciën: schommelingen rond het evenwicht

Na een overschot van 0,2 % van het bbp in 2001 wordt het vorderingensaldo van de gezamenlijke overheid negatief in 2002 en 2003 (telkens -0,3 % van het bbp). Het budgettaire evenwicht wordt opnieuw bereikt in 2004, waarna een licht overschot wordt geboekt in 2005 en 2006 (0,1 à 0,2 %) dat toeneemt tot 0,6 % van het bbp in 2007.

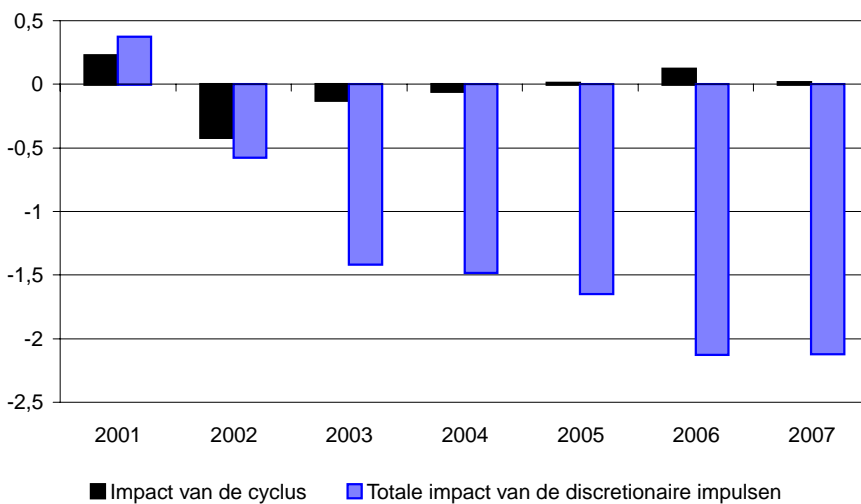
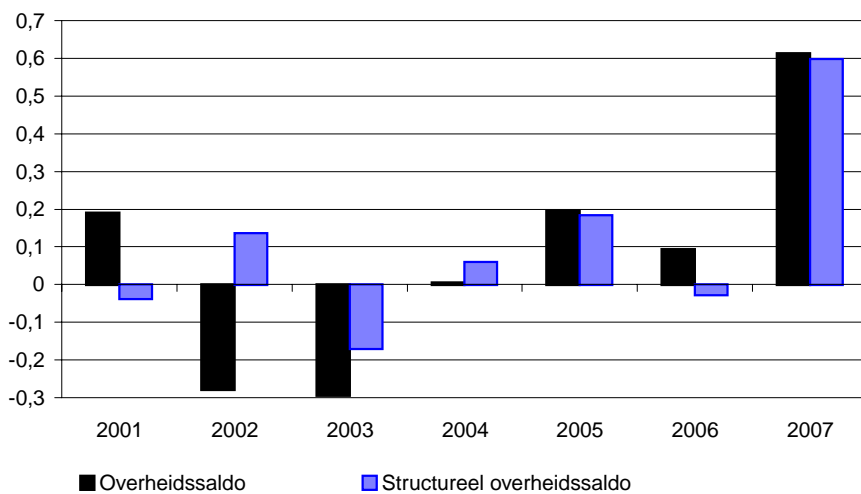
De rentelasten dalen continu (met 1,7 % van het bbp tussen 2001 en 2007) dankzij de afbouw van de overheidsschuld. Die zakt in 2004 onder de 100 %-drempel en bedraagt nog 85 % van het bbp in 2007.

Het primaire overschot daalt tot 2003 - in sterkere mate dan de rentelasten - en blijft daarna vrijwel stabiel tussen 5,2 en 5,5 % van het bbp. Die evolutie is het resultaat van de budgettaire impulsen van de verschillende deelsectoren van de overheid (meer dan 2 % van het bbp tegen 2007, vooral door de verlaging van de verplichte heffingen) en het verloop van de overheidsuitgaven. De uitgavenstijging is weliswaar matig (ongeveer 2 % per jaar in reële termen), maar groter dan de zwakke economische groei in 2001 en 2002. Vanaf 2003 zorgt de herneming van de economische groei voor een daling van de uitgaven in procent van het bbp.

De verslechtering van het primaire saldo doet zich vooral bij entiteit I voor (federale overheid en sociale zekerheid). De federale overheid, die het meest van de daling van de rentelasten geniet, is niettemin de enige deelsector van de overheid die zijn vorderingenoverschot gemiddeld ziet toenemen over de periode 2002-2007, ondanks het feit dat de kost van de discretionaire maatregelen grotendeels voor zijn rekening is.

Uit de projectie blijkt dat de middellangetermijndoelstellingen van het Stabiliteitsprogramma 2002-2005 niet worden gehaald. In 2002 voldoen entiteit I en de gemeenschappen en gewesten vrijwel aan hun objectieven. In de periode 2003-2005 daarentegen, is entiteit I verantwoordelijk voor afwijkingen van meer dan 0,5 % van het bbp t.o.v. het begrotingstraject. Tegen 2005 bereikt het structureel overheidssaldo 0,2 % van het bbp. Gelet op de huidige macro-economische vooruitzichten en rekening houdend met de besliste maatregelen, zijn er voor ambitieuzere doelstellingen bijkomende besparingen of nieuwe inkomsten nodig, en dat vanaf 2003.

FIGUUR 17 - Vorderingsaldo, impact van de cyclus en van de discretionaire budgettaire maatregelen
(in % van het bbp)

A. Algemene ontwikkeling

1. Vooruitzichten voor de gezamenlijke overheid

Na het vorderingenoverschot van 0,2 % van het bbp in 2001, vertonen de overheidsfinanciën een tekort in de twee jaren daarna (telkens 0,3 % van het bbp). In 2004 wordt opnieuw een evenwicht bereikt. Het vorderingensaldo wordt vervolgens licht positief en loopt op tot 0,6 % van het bbp in 2007. Tot 2003 wordt de invloed van de aanzienlijke daling van de rentelasten op het vorderingenoverschot (met 1,1 % van het bbp in drie jaar, zie tabel 21) teniet gedaan door de vermindering van het primaire overschot (met 1,4 % van het bbp). Tussen 2003 en 2007 is de verbetering van het vorderingensaldo toe te schrijven aan de daling van de rentelasten (0,9 % van het bbp), terwijl het primaire saldo nauwelijks verandert (een lichte verbetering in 2004, gevolgd door een daling gedurende twee jaar en opnieuw een verbetering in 2007).

TABEL 21 - Geconsolideerde rekening van de overheid
(in procent van het bbp)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2003-2000	2007-2003
1. Primair saldo ^a	6,8	6,7	5,8	5,4	5,5	5,4	5,2	5,5	-1,4	0,1
A. Ontvangsten ^a	47,5	47,5	47,2	46,4	46,3	46,0	45,5	45,4	-1,1	-1,0
1. Belastingen	30,9	30,4	30,1	29,7	29,7	29,5	28,9	28,8	-1,2	-0,8
2. Socialezekerheidsbijdragen	14,1	14,1	14,2	14,1	14,0	14,0	14,0	14,0	0,0	-0,1
3. Overige ontvangsten (incl. verkoop van activa)	2,5	3,1	2,9	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	0,1	-0,1
B. Finale primaire uitgaven	40,6	40,8	41,4	41,0	40,8	40,6	40,3	39,9	0,3	-1,0
1. Lonen	9,4	9,5	9,8	9,7	9,5	9,4	9,3	9,2	0,3	-0,5
2. Intermediaire consumptie en bruto-investeringen	4,9	4,9	4,9	4,9	4,9	5,0	5,1	4,9	-0,1	0,1
3. Overdrachten aan gezinnen en izw's	22,7	23,1	23,4	23,0	22,9	22,7	22,6	22,6	0,4	-0,5
4. Overdrachten aan de ondernemingen en het buitenland	3,6	3,3	3,3	3,4	3,4	3,4	3,3	3,3	-0,2	-0,1
2. Rentelasten ^a	6,8	6,5	6,0	5,7	5,5	5,2	5,1	4,9	-1,1	-0,9
3. Vorderingenoverschot	0,1	0,2	-0,3	-0,3	0,0	0,2	0,1	0,6	-0,4	0,9

a. Rentebetalingen tussen de deelsectoren niet inbegrepen.

De vermindering van het primaire overschot met 1,4 % van het bbp in de projectieperiode (2007-2000) wordt veroorzaakt door een daling van de ontvangsten¹ die sterker is dan die van de primaire uitgaven (resp. -2,1 % en -0,7 % van het bbp). Niettemin verschilt hun bijdrage tot de verandering van het primaire saldo per subperiode. Tussen 2003 en 2007 is de daling van de ontvangsten en van de primaire uitgaven even groot (-1 % van het bbp), waardoor het primaire saldo stabiliseert. In de beginperiode 2001-2003 is dat niet het geval, wel integendeel.

1. In de tabellen van hoofdstuk 6 worden de kapitaalverkopen (gebouwen, terreinen en licenties) geboekt als ontvangsten (en niet als negatieve kapitaaluitgaven) en de toegerekende sociale premies zijn geschrappt zowel langs de ontvangsten- als langs de uitgavenzijde (enkel nog opgenomen als sociale uitkering). De tabellen in de statistische bijlagen daarentegen komen overeen met de boekingen van de nationale rekeningen.

De vermindering van de ontvangsten (-1,1 % van het bbp) gaat dan gepaard met een toename van de primaire uitgaven (+0,3 % van het bbp).

Belangrijke daling van de ontvangsten in procent van het bbp ...

Na een lichte stijging in 2001, nemen de globale overheidsontvangsten continu af tot in 2006. De daling is het meest uitgesproken in 2003 en 2006. Die evolutie heeft verschillende oorzaken (zie tabel 22).

Lijn 1 van tabel 22 omvat de boekhoudkundige ingrepen die tegelijk een effect hebben op de ontvangsten en de uitgaven, waardoor ze neutraal zijn ten overstaan van het primaire saldo. Het gaat om de integratie van de eigen inkomsten en uitgaven van de openbare radio- en TV-omroepen in de overheidsrekening vanaf 2002 (0,2 % van het bbp, zie afdeling E)¹ en om een progressieve verschuiving van 'afgestane ontvangsten' naar 'overdrachten' aan de EU (bnp-bijdrage). Dat leidt tot een toename van de Belgische overheidsontvangsten (zie afdeling C)².

De ontvangsten die wél een impact hebben op het primaire overschot dalen met 2,4 % van het bbp in 7 jaar (lijn 2 van tabel 22). Die daling is vooral groot in 2002 en 2003 (resp. -0,7 % en -0,8 % van het bbp) en vervolgens in 2006 (-0,6 % van het bbp).

TABEL 22 - Verandering van de ontvangsten van de gezamenlijke overheid
(in procent van het bbp)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2001-2007
Totale ontvangsten	0,1	-0,4	-0,8	-0,1	-0,2	-0,6	0,0	-2,1
1. Veranderingen zonder impact op het saldo ^a	0,0	0,3	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,3
2. Verandering mét impact op het saldo	0,1	-0,7	-0,8	-0,2	-0,2	-0,6	0,0	-2,4
a. Fiscale en parafiscale ontvangsten	-0,5	-0,4	-0,5	-0,2	-0,2	-0,5	0,0	-2,4
- door fiscale maatregelen	0,0	-0,5	-0,4	-0,1	-0,2	-0,6	0,0	-1,8
- door parafiscale maatregelen	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1
- buiten de maatregelen	-0,3	0,1	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0	-0,4
b. Overige ontvangsten	0,5	-0,3	-0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

a. Door de consolidatie van de openbare omroepen en de financiering van de EU.

De continue daling in bbp-termen van de fiscale en parafiscale ontvangsten (lijn 2a) is vooral toe te schrijven aan de hervorming van de personenbelasting, maar ook aan de fiscale maatregelen van de Vlaamse Gemeenschap (zie afdeling B) en in mindere mate aan de verlaging van de socialezekerheidsbijdragen (zie afdeling D). De daling in 2001 is vooral het gevolg van de uitzonderlijk

1. Die aanpassing is een gevolg van de recente wijzigingen van de financieringswet van de gemeenschappen en gewesten. Het kijk- en luistergeld wordt een regionale belasting vanaf 2002, terwijl de financiering van de omroepen een gewestelijke materie blijft. Het kijk- en luistergeld wordt daardoor niet meer als een eigen (toegewezen) ontvangst van de omroepen beschouwd in de nationale rekeningen, maar als een belasting. Omdat daardoor hun ontvangsten overwegend van overheidsmiddelen komen, worden de omroepen onderdeel van de overheidssector i.p.v. de sector van de ondernemingen.
2. In de loop van de volgende jaren zal het afdrachtenpercentage van de BTW verminderen, terwijl de overgedragen uitgaven voor de financiering van de EU toenemen.

lage opbrengst van de indirecte belastingen (lijn 'buiten de maatregelen' in tabel 22).

De daling van de 'overige ontvangsten' in 2002 en 2003 compenseert volledig hun uitzonderlijke toename met 0,5 % van het bbp in 2001. De toename in 2001 (zie afdeling C) is voor meer dan 0,2 % van het bbp toe te schrijven aan twee eenmalige inkomsten (de opbrengst van de UMTS-licenties en de terugbetaling door de ondernemingen van de onterecht toegestane belastingvermindering met betrekking tot de 'Maribel-terugvorderingen'). De overige 0,3 % van het bbp is afkomstig van de netto-opbrengst van de verkoop van gebouwen, van de verhoogde verkoop van goederen en diensten (tussenkost van de EU in de heffingskosten) alsook van de verhoogde ontvangsten afkomstig van de Nationale Bank. In 2002 stijgt de verkoop van gebouwen en terreinen nog met 0,1 % van het bbp, maar de inkomsten vanuit de NBB dalen in dezelfde mate. Het geheel van niet-fiscale en parafiscale ontvangsten daalt met 0,3 % van het bbp in 2002. In 2003 is er opnieuw een daling met 0,2 % van het bbp omdat er geen kapitaalverkoop meer is voorzien.

De gevoelige daling van de ontvangsten van de gezamenlijke overheid (in procent van het bbp) is dus toe te schrijven aan de vermindering van de verplichte heffingen van de diverse deelsectoren van de overheid. De 'overige ontvangsten' leiden tot een bijkomende vermindering van de totale ontvangsten in bbp-termen in 2002 en 2003. In 2001 compenseerde de uitzonderlijke toename van de 'overige ontvangsten' nog de daling van de fiscale en parafiscale ontvangsten.

*... die vanaf 2003
gecompenseerd wordt door
de daling van de uitgaven in
procent van het bbp*

Tabel 23 toont dat de primaire uitgaven in procent van het bbp pas vanaf 2003 dalen. In het begin van de projectieperiode nemen ze toe, vooral in 2002 (met 0,6 % van het bbp). Zonder de eenmalige boekhoudkundige factoren, die tegelijk een impact hebben op de ontvangsten (zie supra) en dus geen invloed hebben op het saldo, blijft de toename van de primaire uitgaven beperkt tot resp. 0,2 % en 0,3 % van het bbp in 2001 en 2002. Nadien dalen de primaire uitgaven gemiddeld met 0,3 % van het bbp per jaar (lijn 2). Gedurende de projectieperiode bedraagt de reële groei van die uitgaven 1,9 %, d.i. minder dan de economische groei, behalve in 2001 en 2002.

TABEL 23 - Verandering van de primaire uitgaven van de gezamenlijke overheid
(in procent van het bbp)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2001-2007
Totale primaire uitgaven	0,2	0,6	-0,4	-0,2	-0,2	-0,3	-0,3	-0,7
1. Veranderingen zonder impact op het saldo ^a	0,0	0,3	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,3
2. Veranderingen met impact op het saldo	0,2	0,3	-0,4	-0,3	-0,1	-0,3	-0,3	-1,0
a. Door maatregelen	0,1	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4
- Socialezekerheidsuitkeringen	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2
- Overige	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
b. Door eenmalige uitgaven	-0,2	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,2
c. Buiten maatregelen en eenmalige uitgaven	0,2	0,1	-0,6	-0,2	-0,2	-0,2	-0,3	-1,2
- Lonen	0,1	0,2	-0,2	-0,1	-0,1	-0,2	-0,1	-0,4
- Aankopen en investeringen	-0,1	-0,2	0,0	0,1	0,2	0,1	-0,2	-0,2
- Overdrachten aan de gezinnen en de izw's	0,3	0,2	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	0,0	-0,3
- Overdrachten aan de ondernemingen en het buitenland	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,3
Reële groei van de totale primaire uitgaven ^b	1,4	2,8	2,4	2,0	2,1	1,9	1,3	2,0
Uitgaven zonder de eenmalige boekhoudkundige factoren	1,5	2,1	2,4	1,8	2,2	1,9	1,4	1,9
Uitgaven zonder maatregelen en zonder eenmalige factoren	1,6	1,7	1,9	2,0	2,1	2,0	1,4	1,8

a. Door de consolidatie van de openbare omroepen en de financiering van de Europese Unie.

b. Deflator: index der kleinhandelsprijzen.

Diverse maatregelen verhogen de primaire uitgaven met 0,4 % van het bbp over 3 jaar (van 2001 tot 2003, zie lijn 2a). Het gaat vooral¹ om de socialezekerheidsuitkeringen, maar ook om enkele andere uitgaven, nl. de aankoop van goederen en diensten, investeringen en overdrachten aan het buitenland (zie afdelingen C en D).

Na een daling met 0,2 % van het bbp in 2001², nemen de niet-recurrente uitgaven (lijn 2b) iets toe in 2003³.

Als de maatregelen en de niet-recurrente uitgaven niet meegerekend worden, dan dalen de primaire uitgaven (lijn 2c) met 1,5 % van het bbp tussen 2002 en 2007, na een toename van 0,3 % van het bbp op korte termijn als gevolg van de overdrachten aan de gezinnen⁴ en de lonen. De reële groei bedraagt dan gemiddeld 1,8 % (laatste lijn van tabel 23). De groeivoet ligt beneden het jaarlijkse gemiddelde in het begin en op het einde van de projectieperiode, wanneer de groeivoet van de investeringen van de lagere overheid negatief is (zie afdeling F).

1. De loonsverhogingen die door de verschillende overheden worden toegekend, zijn in de tabel niet als een maatregel opgenomen, omdat hun rechtstreekse impact niet representatief is voor het netto-effect ervan op het primaire saldo. Tussen 2000 en 2003 doen die herwaarderingen de lonen stijgen met 0,3 % van het bbp. Als gevolg echter van hun rechtstreekse invloed op het bbp tegen lopende prijzen (de sociale programmatie is een component van de deflator van de overheidsconsumptie) en hun onrechtstreekse invloed op de fiscale ontvangsten en de socialezekerheidsbijdragen, gaat het primaire saldo slechts met 0,1 % achteruit in dezelfde periode.
2. Door het wegvallen van meerdere eenmalige federale uitgaven in 2000 (o.a. een belangrijke overdracht aan de NMBS voor de financiering van de HST richting Nederland, zie afdeling C).
3. De tweejaarlijkse vakbondspremies en de overdracht van een deel van de dotatie aan De Post van 2002 naar volgend jaar verhogen samen de uitgaven met 0,1 % van het bbp in 2003.
4. Vooral inzake sociale zekerheid (zie afdeling D).

Daling van het primaire saldo, gevolg van de maatregelen en van de ongunstige economische context op korte termijn

Samengevat bedraagt de budgettaire kost van de geïdentificeerde maatregelen 2,3 % van het bbp op het einde van de projectieperiode (zie lijn 1 van tabel 24). Toch is de achteruitgang van het primaire saldo minder uitgesproken, want er spelen nog andere elementen mee, waaronder de uitgaven die zwakker groeien dan de economie, behalve in 2001 en 2002.

TABEL 24 - Verandering van het primaire saldo
(in procent van het bbp)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2001-2003	2004-2007
Verandering van het primaire saldo	-0,1	-1,0	-0,4	0,1	-0,1	-0,3	0,3	-1,4	0,1
1. Door maatregelen	-0,3	-0,7	-0,6	-0,1	-0,1	-0,5	0,0	-1,6	-0,7
2. Door niet-recurrente verrichtingen ^a	0,7	-0,2	-0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	-0,1
3. Overige	-0,5	0,0	0,5	0,2	0,1	0,2	0,3	-0,1	0,8

a. Impact van de niet-fiscale ontvangsten (+) en van de niet-recurrente uitgaven (-).

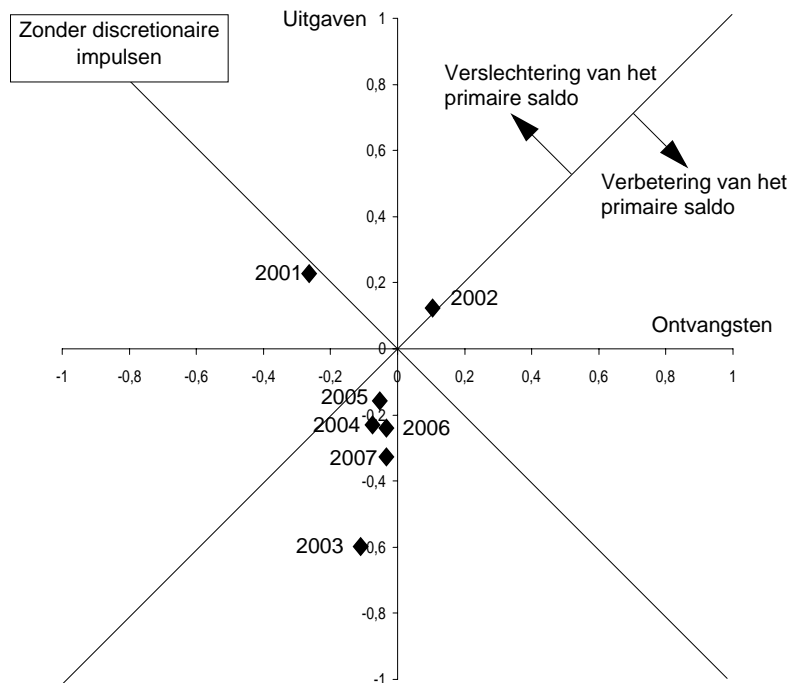
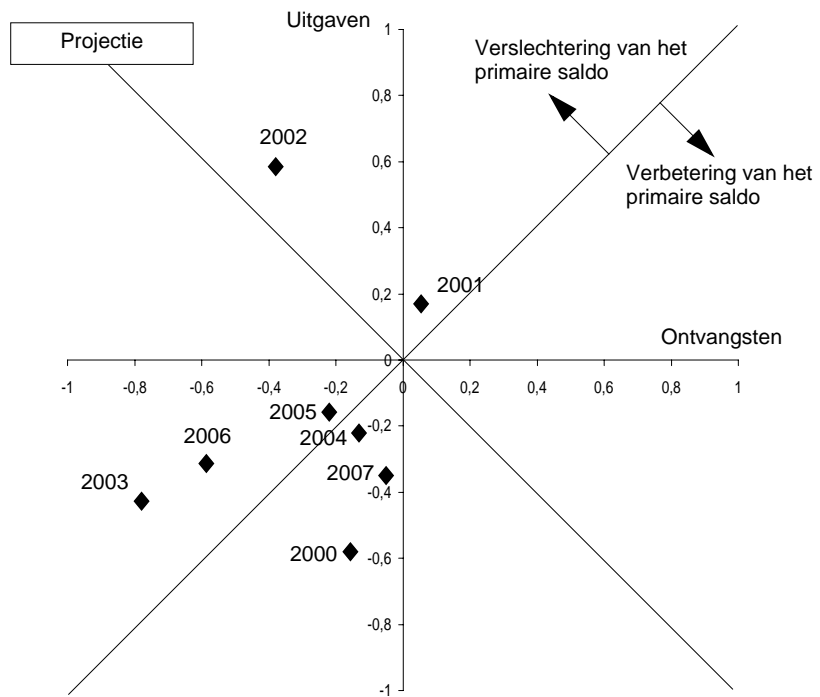
In 2001 gaat het primaire saldo er amper op achteruit dankzij de overige ontvangsten (buiten de fiscale en parafiscale ontvangsten) en de niet-recurrente verrichtingen. In 2002 - nog een jaar met een zwakke economische groei - dalen de niet-fiscale en parafiscale ontvangsten in procent van het bbp, terwijl juist dan het gewicht van de maatregelen het grootst is (federale en regionale belastingmaatregelen, gecombineerd met hogere uitgaven). Dat resulteert in een sterke daling van het primaire overschot (-1 % van het bbp).

In 2003 hebben de impulsen (vooral op het vlak van de personenbelasting) en de niet-recurrente verrichtingen samen een even negatieve impact als in 2002 (0,9 % van het bbp). Door de sterke bbp-groei blijft de daling van het primaire overschot evenwel beperkt tot 0,4 % van het bbp, dankzij het relatief verminderde gewicht van de primaire uitgaven in bbp-termen.

In 2004 worden de - beperkte - kosten van de maatregelen meer dan gecompenseerd door het gecombineerde effect van de economische groei en van de primaire uitgaven, waardoor het primaire saldo iets verbetert. Dat is niet langer het geval in 2005, wanneer de uitgaven gevoelig toenemen door de investeringen van de lagere overheid, en nog minder in 2006, bij de laatste schijf van de hervorming van de personenbelasting (wat 0,5 % van het bbp kost). Het duurt tot 2007 vooraleer het primaire overschot aanzienlijk gaat stijgen (met 0,3 % van het bbp), doordat er geen bijkomende maatregelen meer zijn en doordat de investeringen van de lagere overheid dalen.

Figuur 18 toont de bijdrage van de uitgaven en van de ontvangsten tot de verandering van het primaire saldo.

FIGUUR 18 - Verandering van de ontvangsten en van de primaire uitgaven van de gezamenlijke overheid (in % van het bbp)

Met uitzondering van 2002 bevinden alle projectiejaren zich in het kwadrant linksonder (daling van de uitgaven en van de ontvangsten in bbp-terminen), aan weerskanten van de diagonaal die de grens trekt tussen verbetering en verslech-

tering van het primaire overschot. Indien de discretionaire impulsen niet worden meegerekend¹, dan verschuiven de projectiejaren meer naar rechts, namelijk in de richting van een verbetering van het primaire saldo. De ontvangsten veranderen weinig, terwijl de uitgaven in bbp-termen dalen vanaf 2003.

Niettemin blijven de overheidsfinanciën bijna in evenwicht dankzij het omgekeerde sneeuwbaaleffect

Ondanks de achteruitgang van het primaire saldo - vooral in de beginperiode - blijft het vorderingensaldo tot 2006 rond het evenwicht schommelen, dankzij de continue vermindering van de rentelasten (zie tabel 21, lijn 3). De daling van de rentelasten is gelijk aan of iets hoger dan die van het primaire saldo, behalve in 2002, wanneer het primaire overschot om de hierboven vermelde redenen daalt met 1 % van het bbp, en in mindere mate in 2006. In 2007 loopt het vorderingensaldo op tot 0,6 % van het bbp door de toename van het primaire overschot en de daling van de rentelasten.

De overheidsschuld daalt elk jaar in procent van het bbp, weliswaar in beperkte mate tijdens de jaren met een zwakke economische groei (gemiddeld met 2,7 % in de periode 2001-2002), maar met gemiddeld 4,2 % per jaar vanaf 2003. Zo daalt zij van 108,6 % van het bbp in 2001 tot 84,8 % in 2007². Het primaire overschot van de gezamenlijke overheid daalt wel, maar blijft de volgende jaren hoog (meer dan 5 % van het bbp) en de interne dynamiek van de schuldafbouw - via de daling van de rentelasten in procent van het bbp - komt niet in het gedrang.

2. Samenvatting van de evolutie per deelsector van de overheid

De linkerhelft van tabel 25 toont de groei van de externe ontvangsten en van de primaire finale uitgaven per deelsector. Samengeteld vormen die de geconsolideerde ontvangsten en uitgaven van de gezamenlijke overheid. Daarnaast wordt de groei van de totale ontvangsten en uitgaven van de deelsectoren weergegeven. Die omvatten ook de inkomensoverdrachten binnen de overheid en vormen dus de componenten van het primaire saldo per deelsector.

De trage groei van de externe ontvangsten treft vooral de federale overheid, terwijl de groei van de finale uitgaven steunt op de overige deelsectoren

De gemiddelde reële groei van de totale overheidsontvangsten verzwakt t.o.v. de jongste jaren (1,6 % van 2001 tot 2007 tegenover 2,8 % in de periode 1994-2000, zie de kolommen 2 en 1 van tabel 25). De vertraging doet zich vooral voor bij de federale overheid (0,3 % in plaats van 2,7 %) en, in mindere mate, in de overige deelsectoren. Per deelperiode (2001-2003 en 2004-2007) is de groei van de ontvangsten van de sociale zekerheid en van de gemeenschappen en gewesten relatief stabiel. De ontvangsten van de federale overheid daarentegen dalen in reële termen van 2001 tot 2003³ (gemiddeld -1,4 % per jaar) en kennen daarna een lichte stijging (1,5 %). Omgekeerd noteren de ontvangsten van de lagere overheid een sterke toename tot 2003, gevolgd door een vertraging (zie afdeling F).

1. Namelijk, zonder fiscale maatregelen, zonder maatregelen met bijkomende uitgaven, zonder schommeling van de 'overige' ontvangsten, zonder punctuele uitgaven en boekhoudkundige verschuivingen.
2. Som van de schuld van de 4 deelsectoren van de overheid, zonder consolidatie. Ter herinnering, de geconsolideerde brutoschuld (volgens de Maastricht-definitie) bedraagt in 2001 107,6 % van het bbp (Verslag 2001 van de Nationale Bank).
3. Onder andere omwille van de BTW-ontvangsten, die van 2000 tot 2002 dalen met meer dan 15 % per jaar tegen constante prijzen (als gevolg van de daling van de geïnde ontvangsten, de herfinanciering van de gemeenschappen en de sterke verhoging van de alternatieve financiering van de sociale zekerheid).

TABEL 25 - Reële groei van de ontvangsten en van de primaire uitgaven per deelsector
(in %)

	1994- 2000 (1)	2001- 2007 (2)	2001- 2003 (3)	2004- 2007 (4)	1994- 2000 (5)	2001- 2007 (6)	2001- 2003 (7)	2004- 2007 (8)
	Externe ontvangsten				Totale ontvangsten			
Gezamenlijke overheid	2,8	1,6	1,1	2,0				
a. Federale overheid	2,7	0,3	-1,4	1,5	2,6	0,2	-1,5	1,5
b. Sociale zekerheid	2,9	2,4	2,4	2,4	2,2	2,1	2,1	2,1
c. Gemeenschappen en gewesten	3,1	2,1	2,2	2,1	3,2	2,1	2,4	1,9
d. Lagere overheid	2,8	2,7	4,5	1,4	2,3	2,0	3,3	1,0
	Finale primaire uitgaven				Totale primaire uitgaven			
Gezamenlijke overheid	1,8	2,0	2,2	1,8				
a. Federale overheid	1,4	0,7	0,6	0,8	1,1	0,8	1,0	0,7
b. Sociale zekerheid	1,4	2,5	2,8	2,2	1,4	2,4	2,7	2,2
c. Gemeenschappen en gewesten	2,5	2,2	2,7	1,8	1,9	1,9	2,4	1,5
d. Lagere overheid	2,7	1,9	1,7	2,0	2,8	1,9	1,7	2,0

De gemiddelde jaarlijkse groei van de totale finale uitgaven is in de projectieperiode iets hoger dan tijdens de voorgaande jaren (2 % van 2001 tot 2007 tegenover 1,8 % in de periode 1994-2000), enkel en alleen omwille van de sociale zekerheid (2,5 % tegenover 1,4 %). Bekeken per deelperiode (2001-2003 en 2004-2007) is de uitgavengroei in de sociale zekerheid en van de gemeenschappen en gewesten (waarvan de finale uitgaven bijna 70 % vertegenwoordigen van de totale overheidsuitgaven) op het einde van de projectieperiode lager dan in het begin. De uitgaven van de federale en van de lagere overheid daarentegen, stijgen iets sneller op het einde van de periode.

De inkomensoverdrachten tussen de deelsectoren: gunstig voor de federale overheid en voor de gemeenschappen en gewesten

De overdrachten tussen de deelsectoren vallen hoofdzakelijk ten laste van de federale overheid en de gemeenschappen en gewesten, ten gunste van de sociale zekerheid en de lagere overheid.

Gemiddeld is de reële groei van de totale primaire uitgaven van de federale overheid (0,8 %, kolom 6) hoger dan die van de finale uitgaven (0,7 %, kolom 2). Dat is uitsluitend het gevolg van de eenmalige schuldovername van de sociale zekerheid in 2001. Van 2002 tot 2007 is de groei van de totale uitgaven van de federale overheid beperkt tot 0,5 % (zie afdeling C). Ondanks de stijging van de overdrachten aan de lagere overheid in 2002 (politiehervorming) en de dotaties aan de gemeenschappen en gewesten in het begin van de periode, dalen de totale overdrachten van de federale overheid aan de overige deelsectoren met gemiddeld 0,7 % per jaar tegen constante prijzen als gevolg van de overdrachten aan de sociale zekerheid (forse daling in 2002, weerslag van de schuldovername in 2001, vervolgens reële nulgroei). Parallel is de groeivoet van de totale ontvangsten van de sociale zekerheid lager dan die van haar externe ontvangsten (gemiddeld 2,1 % in plaats van 2,4 %). Met andere woorden, na inkomensoverdrachten tussen deelsectoren wordt het - negatieve - verschil tussen de gemiddelde jaarlijkse groeivoet van de ontvangsten en die van de uitgaven groter voor de sociale zekerheid, terwijl het verschil vanaf 2002 kleiner wordt voor de federale overheid (kolommen 6 tot 8 vergeleken met de kolommen 2 tot 4).

De overdrachten van de gemeenschappen en gewesten aan de overige deelsectoren (vooral aan de lagere overheid) stijgen gemiddeld slechts met 0,7 % per jaar tegen constante prijzen (ondanks een toename van 2,4 % in 2002, zie afdeling E). De gemiddelde groei van hun totale uitgaven verloopt dus trager dan die van hun finale uitgaven (1,9 % in plaats van 2,2 %). Parallel is de groeivoet van de totale ontvangsten van de lagere overheid lager dan die van haar externe ontvangsten (2 % in plaats van 2,7 %). Met andere woorden, na inkomensoverdrachten binnen de overheid stijgen de ontvangsten van de gemeenschappen en gewesten meer dan hun totale uitgaven, terwijl de gemiddelde groeivoet van de ontvangsten van de lagere overheid kleiner wordt dan de groeivoet van de uitgaven.

Overheidsfinanciën per deelsector

De evolutie van het primaire saldo en van het vorderingensaldo van de gezamenlijke overheid wordt in de periode 2000-2007 grotendeels bepaald door die van de federale overheid (zie tabel 26). Tot in 2003 is de vermindering van het saldo van de sociale zekerheid even groot als de verbetering van het saldo van de lagere overheid (0,3 % van het bbp). Tussen 2003 en 2007 daalt het primaire saldo van de lagere overheid met 0,2 % van het bbp, maar neemt dat van de gemeenschappen en gewesten evenredig toe.

TABEL 26 - Samenvatting van de overheidsfinanciën per deelsector
(in % van het bbp)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2003-2000	2007-2003
Primair saldo	6,8	6,7	5,8	5,4	5,5	5,4	5,2	5,5	-1,4	0,1
a. Federale overheid	5,8	5,1	5,0	4,4	4,6	4,6	4,4	4,6	-1,4	0,2
b. Sociale zekerheid	0,5	0,4	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,3	-0,1
c. Gemeenschappen en gewesten	0,5	1,0	0,3	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,0	0,2
d. Lagere overheid	0,1	0,3	0,4	0,4	0,3	0,1	0,0	0,2	0,3	-0,2
Rentelasten ^a	6,8	6,5	6,0	5,7	5,5	5,2	5,1	4,9	-1,1	-0,9
a. Federale overheid	6,3	6,0	5,6	5,3	5,1	4,9	4,8	4,6	-1,0	-0,7
b. Sociale zekerheid	0,0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	0,0	0,0
c. Gemeenschappen en gewesten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,0	-0,1
d. Lagere overheid	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,0	0,0
Vorderingensaldo	0,1	0,2	-0,3	-0,3	0,0	0,2	0,1	0,6	-0,4	0,9
a. Federale overheid	-0,5	-1,0	-0,6	-0,9	-0,5	-0,2	-0,3	0,0	-0,4	0,9
b. Sociale zekerheid	0,5	0,5	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	-0,3	-0,1
c. Gemeenschappen en gewesten	0,2	0,7	0,1	0,3	0,3	0,4	0,5	0,5	0,1	0,3
d. Lagere overheid	-0,2	-0,1	0,1	0,1	0,0	-0,1	-0,3	-0,1	0,3	-0,2

a. De rentebetalingen tussen de deelsectoren niet meegerekend.

3. Het stabiliteitsprogramma: doelstellingen en vooruitzichten

Doelstellingen van het Stabiliteitsprogramma 2002-2005 van november 2001

Het stabiliteitsprogramma is een meerjarenplan waarin het nationale begrotings-traject wordt uitgestippeld. Het wordt jaarlijks bijgewerkt en omschrijft hoe een euroland de verbintenissen van het Europese Stabiliteits- en Groeipact wil naleven. Op middellange termijn moeten de overheidsfinanciën vrijwel in evenwicht zijn of een overschot vertonen. Door die vereiste kunnen de automatische stabilisatoren vrij werken zonder dat zich budgettaire problemen voordoen die het monetaire beleid zouden doorkruisen.

De Belgische regering heeft zich ambitieuzere budgettaire doelstellingen opgelegd dan strikt nodig volgens het Europese Stabiliteits- en Groeipact. Door in de komende jaren substantiële vorderingenoverschotten op te bouwen wil de overheid de budgettaire uitdaging van de vergrijzing tussen 2010 en 2030 kunnen aangaan, zonder dat het budgettaire evenwicht in gevaar komt.

Het Belgische Stabiliteitsprogramma 2002-2005 van november 2001 stelt dat *'... de overheidsrekeningen volgens de verwachtingen ook in 2001 vrijwel in evenwicht [zullen] afsluiten. Ook voor 2002 houdt de regering vast aan het evenwicht als begrotingsobjectief. [...] Bij een gunstige conjunctuurontwikkeling zal de regering ook voor 2002 de in de vorige stabiliteitsprogramma's opgenomen regel van de conjuncturele meevallers toepassen. Indien de groei in 2002 hoger zou uitvallen dan nu aangenomen, zal de extra-ruimte prioritair aangewend worden voor een verbetering van het begrotingssaldo. Op middellange termijn handhaaft de regering de doelstelling om geleidelijk een substantieel begrotingsoverschot op te bouwen. Indien de conjunctuuromslag in de loop van 2002 plaatsvindt en een krachtig herstel optreedt, dan kan (als gevolg van een positief overloopeffect eind 2002 van meer dan 1 %) verwacht worden dat de groeicijfers voor 2003 rond de 3 % zullen uitkomen. Indien deze verwachting zich realiseert, wordt het traject van het stabiliteitsprogramma 2001-2005 hernomen.'* Het gaat meer bepaald om een vorderingenoverschot van 0,5 % van het bbp in 2003, van 0,6 % in 2004 en van 0,7 % in 2005.

Bij ongewijzigd beleid worden de doelstellingen van het stabiliteitsprogramma niet gehaald ...

De huidige projectie sluit aan bij de uitgangspunten van het stabiliteitsprogramma: een vorderingenoverschot in 2001 en een economische groei die in 2002 niet hoger is dan de regering verwacht - waardoor er geen conjuncturele meevallers zijn - en die oploopt tot 3 % in 2003.

Tabel 27 vergelijkt de begrotingsresultaten van de vooruitzichten¹ met de doelstellingen van het stabiliteitsprogramma, opgesplitst naar primair saldo en rentelasten voor entiteit I (federale overheid en sociale zekerheid) en voor entiteit II (gemeenschappen, gewesten en lagere overheid).

Entiteit I realiseert haar beoogde primaire surplus in 2002. De afwijking met 0,2 % van het bbp t.o.v. de budgettaire evenwichtsdoelstelling voor de gezamenlijke overheid bevindt zich bij entiteit II, meer bepaald bij de lagere overheid. De be-

1. Bij de vergelijking van de vooruitzichten met de doelstellingen van het stabiliteitsprogramma (tabellen 27 en 28) verschillen de rentelasten en het vorderingensaldo met die volgens de ESR-rekeningen (die gebruikt worden in de rest van hoofdstuk 6). In overeenstemming met het Reglement CE nr. 2558/2001 van het Europees Parlement en van de Raad van 3 december 2001, worden, in het kader van de procedure bij buitensporige tekorten, de inkomsten uit swapverrichtingen meegerekend in het vorderingensaldo.

grotingen van de gemeenschappen en gewesten komen overeen met de verbintenissen aangegaan in het samenwerkingsakkoord van 15 december 2000¹.

Na 2002 is er een beduidend verschil t.o.v. het beoogde budgettaire traject. In 2003 is het globale vorderingenoverschot 0,7 % van het bbp lager dan de doelstelling. In 2004 en 2005 bedraagt dat verschil 0,5 % van het bbp. De verschillen zijn toe te schrijven aan het ontoereikende primaire overschot van entiteit I.

TABEL 27 - Begrotingsvooruitzichten en doelstellingen van het Stabiliteitsprogramma 2002-2005
(in procent van het bbp)

	a. Projectie ^a				b. Stabiliteitsprogramma				c. Verschil (a-b)			
	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
Gezamenlijke overheid												
- Primair saldo	5,8	5,4	5,5	5,4	6,0	6,1	5,9	5,7	-0,2	-0,7	-0,4	-0,3
- Rentelasten	6,0	5,7	5,5	5,2	6,0	5,6	5,3	5,0	-0,0	0,1	0,2	0,2
- Vorderingenoverschot	-0,2	-0,2	0,1	0,2	0,0	0,5	0,6	0,7	-0,2	-0,7	-0,5	-0,5
Entiteit I												
- Primair saldo	5,1	4,5	4,7	4,7	5,1	5,3	5,3	5,1	-0,0	-0,8	-0,6	-0,4
- Rentelasten	5,4	5,2	5,0	4,8	5,5	5,1	5,0	4,7	-0,1	0,1	-0,0	0,1
- Vorderingenoverschot	-0,4	-0,6	-0,3	-0,0	-0,3	0,2	0,4	0,5	-0,1	-0,8	-0,7	-0,5
Entiteit II												
- Primair saldo	0,7	0,9	0,8	0,7	0,9	0,8	0,6	0,6	-0,2	0,1	0,2	0,1
- Rentelasten	0,5	0,5	0,5	0,4	0,5	0,5	0,4	0,4	0,0	0,0	0,1	0,0
- Vorderingenoverschot	0,2	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	-0,1	0,1	0,1	0,1

a. Inclusief de inkomsten uit swapverrichtingen.

... omwille van hogere budgettaire ambities bij een minder gunstige economische groei

In de vorige versie van de vooruitzichten (Economische vooruitzichten 2001-2006, april 2001) werd over de budgettaire doelstellingen het volgende gesteld: *'De strikte naleving van het stabiliteitsprogramma [van december 2000] vereist dat de economische groei in feite hoger moet zijn dan 2,5 % en dat bovendien de begrotingsdoelstelling pas zou mogen verhoogd worden (overeenkomstig de regel van de conjuncturele boni) vanaf een groei van 2,7 %. Dus indien de groei niet boven de 2,5 % uitstijgt of de doelstelling verhoogd wordt vanaf een groei hoger dan 2,5 %, dan zou het engagement van het stabiliteitsprogramma in het gedrang kunnen komen.'*

De huidige economische vooruitzichten bevestigen die diagnose. De middellange-termijndoelstellingen worden niet meer gehaald als gevolg van een gemiddelde economische groei van slechts 2 % over de periode 2001-2005. Bovendien start het begrotingstraject met een structureel vorderingstekort in 2000 dat groter is dan aanvankelijk werd verwacht. Ten slotte is er de budgettaire kost van de sedertdien genomen maatregelen (vooral de belastingverlaging in het Vlaams Gewest).

Bovendien is het nieuwe stabiliteitsprogramma van november 2001 ambitieuzer dan dat van december 2000. Immers, de doelstellingen op middellange termijn

1. Daarin werden de doelstellingen voor de gemeenschappen en gewesten opgenomen m.b.t. het Stabiliteitsprogramma 2002-2005.

zijn gehandhaafd in het nieuwe stabiliteitsprogramma (zie tabel 28), terwijl de hypothese m.b.t. de gemiddelde economische groei voor de periode 2001-2005 neerwaarts is herzien tot 2 % (t.o.v. 2,5 % in het vorige programma). In een minder gunstige economische context wegen de overheidsuitgaven - dikwijls met een eigen interne dynamiek - zwaarder in bbp-termen en leveren aldus een kleinere bijdrage tot de verbetering van het primaire overschot. Meer nog, sommige overheidsuitgaven zijn omgekeerd gecorreleerd met de economische groei (bv. de werkloosheidsuitkeringen). De neerwaartse herziening van de gemiddelde economische groei betekent bijgevolg dat de realisatie van de gehandhaafde budgettaire doelstellingen een grotere inspanning vergt.

TABEL 28 - Vooruitzichten en doelstellingen m.b.t. het structureel overheidssaldo
(saldo in % van het bbp, economische groei in % en output gap in % van het trendmatige bbp)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2001-2005
Stabiliteitsprogramma 2001-2005 van december 2000							
Hypothese i.v.m. de reële bbp-groei	3,8	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
Hypothese i.v.m. output gap	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Budgettaire doelstelling	-0,1	0,4	0,3	0,5	0,6	0,7	
Verandering van de budgettaire doelstelling		+0,5	-0,1	+0,2	+0,1	+0,1	+0,8
Stabiliteitsprogramma 2002-2005 van november 2001							
Hypothese i.v.m. de reële bbp-groei	(4,0)	1,1	1,3	3,0	2,5	2,4	2,06
Hypothese i.v.m. de trendmatige bbp-groei	(2,4)	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4
Hypothese i.v.m. output gap	(1,8)	0,5	-0,5	0,1	0,2	0,2	
Budgettaire doelstelling	(0,1)	0,0	0,0	0,5	0,6	0,7	
Verandering van de budgettaire doelstelling		-0,1	+0,0	+0,5	+0,1	+0,1	+0,6
Structurele budgettaire doelstelling	-0,5	-0,2	0,1	0,4	0,5	0,6	
Verandering van de struct. budgettaire doelstelling		+0,3	+0,3	+0,3	+0,1	+0,1	+1,1
Projectie							
Reële bbp-groei	(4,0)	1,0	1,0	3,0	2,6	2,6	2,03
Reële trendmatige bbp-groei ^a	(2,4)	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,40
Output gap ^b	(1,8)	0,5	-0,9	-0,2	-0,1	0,0	
Overheidssaldo ^c	(0,1)	0,2	-0,2	-0,2	0,1	0,2	
Verandering van het saldo		+0,1	-0,5	-0,0	+0,3	+0,2	+0,14
Structureel overheidssaldo ^d	-0,8	0,0	0,2	-0,1	0,1	0,2	
Verandering van het structureel saldo		+0,8	+0,2	-0,3	+0,2	+0,1	+1,0

a. Berekend via de Hodrick-Prescott-filter (voortschrijdende gemiddelden).

b. Verschil tussen het reële bbp en het reële trendmatige bbp.

c. Vorderingsaldo van de gezamenlijke overheid, inclusief de inkomsten uit swapverrichtingen.

d. De cyclische component van het overheidssaldo wordt verondersteld gelijk te zijn aan het product van de output gap en de overheidsuitgaven in % van het bbp. Die berekening berust op de hypothese dat de elasticiteit van de overheidsontvangsten t.o.v. het bbp gelijk is aan één, dat de groeivoet van de overheidsuitgaven ongevoelig is voor de economische cyclus en dat het trendmatige bbp dezelfde structuur heeft als het feitelijke bbp.

Het stabiliteitsprogramma van november 2001 vereist uiteindelijk een verbetering van het structureel saldo met 1,1 % van het bbp tussen 2001 en 2005, tegenover 0,8 % van het bbp in de versie van december 2000. Die opwaartse herziening is geconcentreerd in de periode 2001-2003 (+0,9 % van het bbp tegenover +0,6 % in het vorige programma). De doelstellingen van het nieuwe stabiliteitsprogramma m.b.t. het structurele vorderingsaldo liggen daardoor vanaf 2003

slechts 0,1 % van het bbp onder die van het vorige stabiliteitsprogramma. Dat terwijl het startsaldo in 2000 veel negatiever is dan verwacht.

Ten slotte blijft de output gap in deze vooruitzichten negatief tot in 2004, terwijl de regering uitgaat van een positieve output gap vanaf 2003. Dat vergroot nog het verschil tussen de vorderingensaldi in deze projectie en de doelstellingen van de regering.

Vanaf 2001 blijft het structurele overheidssaldo bijna in evenwicht of positief, zoals voorzien in het stabiliteits- en groeipact

Op basis van een eenvoudige berekening van de impact van de economische conjunctuur op de budgettaire resultaten (zie tabel 28), toont het structurele overheidssaldo van de vooruitzichten een jaarlijkse verbetering, behalve in 2003.

Het structurele overheidssaldo is nog beduidend negatief in 2000, bereikt een evenwicht in 2001 en wordt positief in 2002 (0,2 % van het bbp). Die verbetering weerspiegelt het belang van de gerealiseerde budgettaire correcties. De verslechtering in 2003 (met 0,3 procentpunt van het bbp) is hoofdzakelijk toe te schrijven aan het niet-recurrente karakter van bepaalde correcties in 2001 en 2002 (meer bepaald op het vlak van de niet-fiscale ontvangsten) en aan het feit dat sommige van die maatregelen negatieve effecten hebben in 2003 (cfr. verschuivingen op het vlak van de personenbelasting).

Vanaf 2001 en op middellange termijn leidt dat tot een structureel overheidssaldo dat bijna in evenwicht of positief is, in overeenstemming met het Europese Stabiliteits- en Groeipact. In 2005 bereikt het structureel surplus 0,2 % van het bbp, namelijk het streefdoel van het Stabiliteitsprogramma 2000-2003 van december 1999, dus vóór de hogere doelstellingen van de twee daaropvolgende stabiliteitsprogramma's en ook vóór de conjunctuurschommelingen van 2000 tot 2002 de budgettaire doelstellingen op middellange termijn doorkruisten. Gelet op de huidige macro-economische vooruitzichten, zijn er voor ambitieuzere doelstellingen, bijkomende besparingen of nieuwe inkomsten nodig, vanaf 2003.

B. Fiscale ontvangsten

2001: daling van productgebonden belastingen

In 2001 situeert de fiscale druk zich op 31,3 % van het bbp tegenover 31,8 % in 2000 (tabel 29). Die daling vloeit vooral voort uit de lagere inkomsten uit productgebonden belastingen die deels gecompenseerd worden door de hogere belastingen op het gezinsinkomen.

Zowel de accijnzen als de BTW-ontvangsten daalden in 2001 in procent van het bbp en vertoonden zelfs een nominale negatieve groeivoet ten opzichte van 2000. Door het ontbreken van fiscale maatregelen, vloeit de daling van de impliciete BTW-voet deels voort uit de vertraagde impact van de conjunctuur op de teruggaven (hun peil bleef in het begin van het jaar erg hoog, terwijl de bruto-ontvangsten afnamen) en uit de structuurverandering van de BTW-basis omwille van de dalende olieprijzen waarop 21 % BTW geldt. Het is wel zo dat de impliciete BTW-voet in 2001 daalt na twee jaar stijging.

De hogere belasting op het gezinsinkomen in 2001 is uitsluitend toe te schrijven aan de bedrijfsvoorheffing. Het verloop hiervan wordt verklaard door de stijging

van de lonen in procent van het bbp en door de verschillende fiscale maatregelen, die ofwel de ontvangsten deden dalen (er is nauwkeuriger rekening gehouden met de effecten van het huwelijksquotiënt in de bedrijfsvoorheffing, en vervolgens de invloed van de afschaffing van het eerste procent van de aanvullende crisisbelasting) ofwel stijgen (de indexering-2001 van de bedrijfsvoorheffing is uitgesteld naar 2002). In nominale termen, daalden de voorafbetalingen van de zelfstandigen iets in 2001 en de vennootschapsbelasting stagneerde, vandaar de lichte daling in procent van het bbp.

TABEL 29 - Fiscale heffingen^a
(in procent van het bbp)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1. Belastingen op inkomen	17,3	17,4	17,2	16,9	16,9	16,8	16,3	16,4
- Belastingen op het inkomen van de gezinnen, zonder roerende voorheffing	12,4	12,7	12,6	12,1	12,1	12,0	11,5	11,6
- Bevrijdende roerende voorheffing van de gezinnen	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4
- Vennootschapsbelasting	3,3	3,2	3,1	3,2	3,3	3,3	3,4	3,4
- Overige	0,9	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
2. Productgebonden belastingen	12,1	11,5	11,4	11,4	11,3	11,2	11,2	11,1
- BTW	7,3	6,9	6,9	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0
- Accijnzen	2,5	2,3	2,3	2,2	2,2	2,1	2,0	2,0
- Douanerechten	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6
- Overige	1,8	1,7	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6
3. Belastingen op de productie	2,0	2,0	1,9	1,9	1,8	1,8	1,8	1,7
- Onroerende voorheffing en opcentiemen	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,1	1,1
- Overige	0,8	0,8	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
4. Vermogensheffingen	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Totaal van de fiscale heffingen (geconsolideerd)	31,8	31,3	30,9	30,5	30,4	30,2	29,7	29,7
p.m. geconsolideerde socialezekerheidsbijdragen excl. fictieve	13,0	13,0	13,1	13,0	12,9	12,9	12,9	12,9
p.m. totaal van de verplichte heffingen	44,8	44,4	44,0	43,5	43,3	43,1	42,6	42,6

a. De belastingen overgedragen aan de Europese Unie inbegrepen.

Belangrijke fiscale impulsen op middellange termijn ...

De fiscale inkomsten in procent van het bbp zullen blijven dalen in 2002 en in de loop van de volgende jaren. De jaarlijkse wijziging van de globale fiscale druk wordt weergegeven in tabel 30 (zonder sociale bijdragen). Die wijziging vloeit voort uit de dynamiek van de verschillende belastingcategorieën en hun aanslagbasis, maar ook uit verscheidene fiscale impulsen die de beschouwde periode kenmerken. Het gaat vooral om:

- de hervorming van de personenbelasting, waarvan de budgettaire kost gespreid wordt over de periode 2002-2006 (40 % van de totale kost van de hervorming vindt plaats in 2006) en de afschaffing van de aanvullende crisisbelasting (waarvan het derde en laatste procent afgeschaft wordt in de bedrijfsvoorheffing begin 2003);
- verschillende verschuivingen inzake bedrijfsvoorheffingen en incohering van de personenbelasting (terugslag op de incohering vanwege verschillende aanpassingen van de bedrijfsvoorheffing in 2001 doordat de prijsindexering van de bedrijfsvoorheffing werd uitgesteld naar april 2002, voor

2002 naar oktober 2002, gevolgd in 2003 door de herneming van de indexering in het begin van het jaar);

- de impact van overige federale maatregelen op het vlak van de productgebonden belastingen¹.
- de belastingverlaging in de regio's, vooral in het Vlaams Gewest (speciale verlaging van de personenbelasting verrekend in 2002, verlaging van de registratierechten en afschaffing van het kijk- en luistergeld zonder budgettaire compensatie in het Vlaams Gewest vanaf 2002);
- de verhogingen van de lokale opcentiemen, vooral op de onroerende voorheffing, en de impact van de hervorming van de personenbelasting op de opcentiemen die daarop worden geheven².

TABEL 30 - Fiscale impulsen

(aanvullende weerslag in procent van het bbp)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Totale fiscale druk (zonder sociale bijdragen)	30,9	30,5	30,4	30,2	29,7	29,7
Jaarlijkse verandering van de fiscale druk	-0,4	-0,4	-0,1	-0,2	-0,6	-0,0
Fiscale impulsen, waarvan	-0,5	-0,4	-0,1	-0,2	-0,6	-0,0
- Hervorming van de personenbelasting en afschaffing van de aanvullende crisisbelasting	-0,2	-0,4	-0,1	-0,2	-0,5	0,0
- Verschuivingen in de personenbelasting	0,1	-0,2	0,1	0,1	0,0	0,0
- Overige federale maatregelen	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- Fiscale maatregelen in de gewesten	-0,3	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
- Lokale opcentiemen	0,05	0,04	-0,02	-0,04	-0,03	0,0

Er is geen rekening gehouden met de budgettaire kost van een toekomstige hervorming van de vennootschapsbelasting, van een eventuele afschaffing van de stelsels die afwijken van de vennootschapsbelasting in het kader van bepaalde Europese procedures, van de eventuele goedkeuring van een Europese richtlijn m.b.t. de belasting op spaargelden van niet-ingezetenen, noch van een toekomstige hervorming van de milieutaksen.

Dynamiek van de verschillende belastingscategorieën

Op 6 jaar tijd, daalt de globale fiscale druk met 1,7 % van het bbp. De verlaging van de belastingen op het inkomen van de gezinnen neemt hiervan twee derde voor haar rekening. Het totaal van de verplichte heffingen (fiscaal en parafiscaal) daalt van 44,4 % van het bbp in 2001 naar 42,6 % van het bbp in 2007 (zie tabel 29).

Het parallel verloop van de jaarlijkse verandering van de fiscale druk en de discretionaire fiscale impulsen (zie tabel 30), wijst erop dat, bij ongewijzigd beleid, de verplichte heffingen relatief stabiel zouden blijven in procent van het bbp. Hierbij wordt nochtans rekening gehouden met de tegengestelde trends die kenmerkend zijn voor de dynamiek van de verschillende belastingcategorieën: soms naar boven toe (de progressiviteit van de belastingen op het gezinsinkomen),

1. Onder meer de dalende accijnzen op bepaalde brandstoffen en de afschaffing van het lager BTW-tarief op bepaalde categorieën van goederen en diensten.
2. Tot in 2005 is de impact van de in 2001 en 2002 goedgekeurde verhogingen van de opcentiemen hoger dan de impact van de hervorming van de personenbelasting op die opcentiemen, die zich vooral vanaf 2005 zal voordoen.

soms naar beneden toe (de accijnzen, de belastingen op de productie en de belastingen op vermogen).

De belasting op het gezinsinkomen wordt beïnvloed door de evolutie van de aanslagbasis en de progressiviteit van de belasting. De volledige indexering van de belastingschalen betekent niet dat de reële component van de groei van het gemiddeld belastbaar inkomen vrijgesteld is van de effecten van de progressiviteit. De reële groei van het belastbaar inkomen per hoofd blijft positief ondanks het handhaven van de loonnorm. Dat zorgt, *ceteris paribus*, voor een trendmatige toename van de gemiddelde aanslagvoet van de personenbelasting, wat tot uiting zou komen in stijgende ontvangsten van ongeveer 0,1 % van het bbp per jaar. Bovendien blijft de belastbare basis in procent van het bbp tijdens de hele periode op hetzelfde peil, dankzij de toenemende werkgelegenheid na 2002. Als we rekening houden met de verschillende belastingverlagende maatregelen (zie *supra*), dalen de ontvangsten uit de belastingen op het gezinsinkomen (zonder roerende voorheffing) van 12,7 % van het bbp in 2001 naar 11,6 % in 2007 (zie tabel 29). Dat is een gemiddelde daling van 0,2 % van het bbp per jaar of 1,1 % van het bbp op 6 jaar tijd. De dynamiek die voortvloeit uit de progressiviteit van de belastingen, beperkt de uitholling van de ontvangsten ten gevolge van de hervorming van de personenbelasting.

De roerende voorheffing van de gezinnen daalt met 0,2 % van het bbp in de projectieperiode en bereikt een niveau van 0,4 % van het bbp in 2007. Ondanks de lichte stijging van de rentevoeten tot in 2004, moet die daling in verband gebracht worden met een aanhoudende toename van financiële activa die aan de voorheffingen ontsnappen. De vennootschapsbelasting stijgt met 0,2 % van het bbp op 6 jaar tijd en bereikt 3,4 % van het bbp in 2007. Die stijging vloeit voort uit het grotere aandeel van de vennootschapsinkomsten in het bbp en door rekening te houden met een lichte daling van de gemiddelde aanslagvoet bij ongewijzigd beleid. De overige inkomstenbelastingen ten laste van de gezinnen omvatten de bijzondere bijdrage voor de sociale zekerheid en de verkeersbelasting. Globaal genomen, blijven die belastingen constant tijdens de beschouwde periode (1 % van het bbp).

De BTW-ontvangsten blijven stabiel in 2002¹ op 6,9 % van het bbp en nemen met amper 0,1 % van het bbp toe tijdens de projectieperiode. De ontvangsten uit accijnzen daarentegen brokkelen verder af van 2,3 % van het bbp in 2001 naar 2 % van het bbp in 2007: ze worden niet geïndexeerd en evolueren enkel volgens de aanslagbasis in volume. De douanerechten (0,5 % van het bbp in 2001) stijgen met 0,1 % van het bbp in 6 jaar tijd omdat de invoer licht toeneemt in procent van het bbp terwijl de douanerechten bijna stabiel blijven. De overige productgebonden belastingen (registratierechten, hypotheek- en griffierechten, belastingen op de verzekeringspremies en heffingen op het water) dalen met 0,1 % van het bbp in 2002. De reden hiervoor is de verlaging van de registratierechten in het Vlaams Gewest. Daarna stabiliseren ze zich op 1,6 % van het bbp.

De onroerende voorheffingen en hun opcentiemen (1,2 % van het bbp in 2001) nemen op middellange termijn af omwille van de zwakke dynamiek van de belastbare basis en de hypothese van stabiele aanslagvoeten na 2002. De overige belastingen op productie (namelijk de verkeersbelasting ten laste van de onder-

---

1. Ondanks een lichte toename van de gedesaggregeerde impliciete BTW-voeten t.o.v. 2001.

nemingen en verschillende belastingen van de lagere overheid, gemeenschappen en gewesten - waaronder het kijk- en luistergeld tot in 2001) dalen met 0,1 % van het bbp in 2002 en blijven vervolgens stabiel op 0,6 % van het bbp, net als de vermogensheffingen (ongeveer 0,4 % van het bbp) die vooral uit successierechten bestaan.

Structuurwijziging van de fiscale ontvangsten

Die verschillende ontwikkelingen per belastingcategorie leiden tot een wijziging van de structuur van de verplichte heffingen, zoals blijkt in tabel 31. Een belangrijke wijziging betreft het dalend aandeel van de belastingen op het gezinsinkomen (-1,7 % van de totale fiscale en parafiscale heffingen) te wijten aan de belastinghervorming en de afschaffing van de aanvullende crisisbelasting. Daardoor stijgt het aandeel van de overige verplichte heffingen: van de sociale bijdragen (+0,9 %) en van de vennootschapsbelasting (+0,6 %), evenwel zonder verhoging van hun impliciete voet.

TABEL 31 - Structuur van de verplichte heffingen
(in procent van het totaal van de fiscale en parafiscale ontvangsten)

	2001	2006	2006-2001
Belastingen op het gezinsinkomen	30,5	28,8	-1,7
Geconsolideerde sociale bijdragen excl. fictieve	29,4	30,3	0,9
Vennootschapsbelastingen	7,3	7,9	0,6
Belastingen, geconsolideerd op overige inkomsten, vermogen en productie	6,9	6,7	-0,2
Belastingen op goederen en diensten	26,0	26,3	0,3

Tabel 32 geeft de verdeling van de toegevoegde waarde weer tussen de inkomsten van de loontrekkenden, de zelfstandigen en de ondernemingen. Voor elke categorie van de primaire inkomsten wordt het geïnde deel via directe belastingen en sociale bijdragen onderscheiden van het beschikbare inkomen. De inkomstenbelasting van de loontrekkenden en de zelfstandigen wordt hier bekeken per aanslagjaar en voor het inkomstenjaar.

TABEL 32 - Structuur van de toegevoegde waarde en verplichte heffingen op de inkomsten
(in procent van de netto toegevoegde waarde tegen basisprijzen, de overheidssector niet meegerekend)

	2000	2004	2007	2004-2000	2007-2004
Lonen van werknemers	65,8	66,1	65,6	0,3	-0,6
- Belastingen ^a en bijdragen	34,2	33,0	33,0	-1,2	0,1
- Beschikbaar	31,6	33,2	32,5	1,5	-0,7
Inkomsten van zelfstandigen	12,4	11,8	11,3	-0,6	-0,5
- Belastingen ^a en bijdragen	3,8	3,4	3,4	-0,4	-0,1
- Beschikbaar	8,6	8,4	8,0	-0,2	-0,4
Inkomsten van vennootschappen	14,5	14,8	15,9	0,3	1,1
- Belastingen	6,1	5,9	5,9	-0,1	-0,0
- Beschikbaar	8,5	8,9	10,0	0,4	1,1
Overige inkomsten	7,3	7,2	7,2	-0,1	-0,0

a. Per aanslagjaar en voor het inkomstenjaar.

Terwijl het loonaandeel van werknemers in de toegevoegde waarde iets toeneemt in de eerste helft van de periode (van 65,8 % in 2000 tot 66,1 % in 2004), dalen hun belastingen en bijdragen van 34,2 % van de toegevoegde waarde in 2000 naar 33 % in 2004.

De ratio van beide indicatoren komt overeen met de loonwig¹ die daalt van 51,9 %² van de loonkostenmassa in 2000 naar 49,8 % in 2004 (2004 is het eerste jaar waarin de hervorming van de personenbelasting volledig van toepassing is op het gezinsinkomen via het aanslagjaar 2005), nl. een daling van 2,1 procentpunt. Na 2004 daarentegen, wanneer de belastinghervorming volledig van toepassing is, neemt de loonwig terug toe door de progressiviteit van de belasting. Van 2004 tot 2007, zou de lichte daling van het aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde (van 66,1 % naar 65,6 %) zijn volledige weerslag hebben op het beschikbaar deel van de inkomsten (van 33,2 % naar 33,5 %), terwijl het deel van de belastingen en de bijdragen op de lonen zich handhaaft op 33 % van de toegevoegde waarde.

Belastingen per deelsector van de overheid

Tabel 33 toont – in overeenstemming met de boekhoudkundige regels van de nationale rekeningen - de eigen belastingen van de verschillende deelsectoren en de overgedragen belastingen van de federale overheid aan de andere deelsectoren.

In 2001 droeg de federale overheid belastingen over aan de gemeenschappen en gewesten voor 9,8 % van het bbp (personenbelasting en BTW). Voor de sociale zekerheid bedroeg dat 1,4 % van het bbp (de incohering van de bijzondere bijdrage voor de sociale zekerheid en vooral het percentage van de BTW-ontvangsten bestemd voor alternatieve financiering). Voor de lagere overheid ging het om een zeer klein bedrag.

TABEL 33 - Belastingen van de verschillende deelsectoren van de overheid
(in procent van het bbp)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Federale overheid	16,3	15,2	15,1	14,6	14,7	14,6	14,1	14,1
- Belastingen voor overdracht aan andere deelsectoren	27,2	26,5	25,3	24,9	25,0	24,9	24,4	24,3
- Belastingen overgedragen aan andere deelsectoren	-10,9	-11,3	-10,3	-10,3	-10,3	-10,3	-10,2	-10,2
Gemeenschappen en gewesten	10,5	11,0	10,4	10,5	10,4	10,4	10,4	10,3
- Eigen belastingen	1,2	1,2	2,0	2,0	2,0	2,0	1,9	1,9
- Overgedragen belastingen van de federale overheid	9,3	9,8	8,5	8,5	8,5	8,5	8,4	8,4
Lagere overheid	2,0	2,1	2,2	2,2	2,2	2,1	2,0	2,0
- Eigen belastingen	2,0	2,1	2,2	2,2	2,1	2,1	2,0	2,0
- Overgedragen belastingen van de federale overheid	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Sociale zekerheid	2,2	2,0	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4
- Eigen belastingen	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
- Overgedragen belastingen van de federale overheid	1,6	1,4	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8
Europese Unie	1,0	1,0	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8
Totaal van de belastingen	31,8	31,4	30,9	30,5	30,4	30,3	29,7	29,7

1. Alle fiscale en parafiscale heffingen op de lonen in procent van de loonkostenmassa.
2. De extralegale werkgeversbijdragen inbegrepen.

De eigen belastingen van de gemeenschappen en gewesten nemen toe van 1,2 % van het bbp in 2001 naar 2 % in 2002, ondanks bepaalde regionale belastingverlagingen voor 0,3 % van het bbp (zie tabel 30). Die toename is een gevolg van de regionalisering van een aantal belastingen - in toepassing van de wet van juli 2001¹ - die vroeger onder de federale bevoegdheid vielen, nl. bepaalde registratierechten, de schenkingsrechten, de verkeersbelasting, de belasting op inverteerstelling en het eurovignet. In totaal gaat het hier over ongeveer 1 % van het bbp. Het deel van de opbrengst van de personenbelasting dat wordt overgedragen aan de gemeenschappen en gewesten daalt in dezelfde mate.

Niettemin is de daling van de overgedragen ontvangsten groter in 2002 (1,3 % van het bbp). Dat vloeit voor 0,9 % van het bbp voort uit de wet van juli 2001 (enerzijds, door de hierboven vermelde daling van 1 %, en anderzijds, door een toename van 0,1 % van het bbp voor de financiering van de nieuwe overgedragen bevoegdheden en vooral door de herfinanciering van de gemeenschappen). De rest (0,4 % van het bbp) komt van het verschil tussen de afrekening voor 2000 die de overgedragen ontvangsten in 2001 met 0,3 % van het bbp deed toenemen en de afrekening voor 2001 die de overgedragen ontvangsten in 2002 met 0,1 % doet dalen². Vanaf 2003 blijven de aan de gemeenschappen en gewesten overgedragen middelen vrijwel stabiel in bbp-termen als gevolg van de herfinanciering van de gemeenschappen.

C. Federale overheid

Ondanks een achteruitgang van het primaire overschot zou het vorderingensaldo van de federale overheid, na een tekort van 1 % van het bbp in 2001, geleidelijk een evenwicht bereiken op het einde van de projectieperiode. De verbetering is toe te schrijven aan de daling van de rentelasten.

De rentelasten nemen elk jaar in procent van het bbp af. Het primaire saldo kent daarentegen een onregelmatige evolutie. Het daalt tot 2003, herstelt zich in 2004, vermindert opnieuw in 2006 en bereikt op het einde van de projectieperiode opnieuw het niveau van 2004.

-
1. De bijzondere wet van 13 juli 2001 over de herfinanciering van de gemeenschappen en de verruiming van de fiscale bevoegdheden van de gewesten.
  2. In 2000 was de weerhouden economische groei om de over te dragen middelen te berekenen onderschat. In 2001 daarentegen, was de weerhouden economische groei ter berekening van de over te dragen middelen overschat.

TABEL 34 - Rekening van de federale overheid
(in procent van het bbp)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1. Primair saldo	5,8	5,1	5,0	4,4	4,6	4,6	4,4	4,6
A. Ontvangsten	17,7	17,2	16,7	16,0	16,0	15,9	15,4	15,4
1. Externe ontvangsten	17,6	17,0	16,6	15,9	16,0	15,8	15,4	15,3
a. Fiscaal	16,3	15,2	15,1	14,6	14,7	14,6	14,1	14,1
b. Niet-fiscaal (incl. verkoop van activa)	1,3	1,8	1,5	1,3	1,3	1,2	1,2	1,2
2. Overdrachten binnen de overheid	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
B. Primaire uitgaven	11,9	12,1	11,7	11,6	11,4	11,2	11,0	10,8
1. Finale primaire uitgaven	7,6	7,4	7,3	7,3	7,2	7,1	7,0	6,9
a. Werkingskosten en bruto-investeringen	3,1	3,1	3,0	3,0	2,9	2,9	2,8	2,8
b. Overdrachten aan huishoudens, izw's en ondernemingen	3,7	3,5	3,4	3,4	3,3	3,2	3,2	3,1
c. Overdrachten aan het buitenland	0,8	0,8	0,9	0,9	1,0	1,0	1,0	0,9
2. Overdrachten binnen de overheid	4,3	4,7	4,4	4,3	4,2	4,1	4,0	3,9
2. Rentelasten	6,3	6,0	5,6	5,3	5,1	4,9	4,8	4,6
3. Vorderingenoverschot	-0,5	-1,0	-0,6	-0,9	-0,5	-0,3	-0,3	0,0

Dalende rentelasten, die jaarlijks bijdragen tot de vermindering van het tekort ...

De daling van de rentelasten¹ is uitgesproken in 2002 (0,5 % van het bbp), vooral dankzij het herfinancieringsbeleid van de beheerders van de overheidsschuld². Voor de overige jaren schommelt die daling rond 0,2 % van het bbp. Dat is rechtstreeks het gevolg van de vermindering van de federale overheidsschuld (van 101,5 % van het bbp in 2000 tot 79,6 % in 2007), die op haar beurt voortvloeit uit de beperkte omvang van en de verdere afname van het vorderingentekort. Gelet op een lichte stijging van de rentevoeten stabiliseert de impliciete rentevoet op de schuld zich op ongeveer 5,7 % vanaf 2002. In de projectie wordt geen rekening gehouden met de eventuele opbrengst van het uit omloop halen van de Belgische frank als gevolg van de overstap naar de euro, omdat het belang en de timing ervan momenteel onzeker zijn. Door die inkomsten zou de overheidsschuld nog meer dalen en via de rentelasten een gunstige invloed hebben op het vorderingensaldo.

... terwijl het primaire overschot vermindert

Tabel 35 verklaart de jaarlijkse schommeling van het primaire saldo en zijn componenten.

1. In overeenstemming met de recente richtlijnen van Eurostat moeten de rentelasten gecorrigeerd worden voor schommelingen als gevolg van swapverrichtingen. In 2001 kon door die verrichtingen 139 miljoen euro bespaard worden. Dat bedrag, dat in de projectie verondersteld wordt stabiel te blijven, wordt vanaf 2001 bij de rentelasten geteld, maar heeft geen weerslag op de overheidsschuld.
2. In de nationale rekeningen worden de rentelasten verrekend op transactiebasis (zodra ze aangroeit en dus voor de vervaldatum) en niet op kasbasis. Het verschil tussen die twee concepten was de voorbije jaren positief, maar wordt negatief in 2002 voor meer dan 0,2 % van het bbp. Dat heeft o.a. te maken met het terug inkopen van schuldtitels.

TABEL 35 - Verandering van het primaire saldo van de federale overheid
(in procent van het bbp)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Primair saldo	-0,7	-0,1	-0,6	0,2	0,0	-0,2	0,1
1. Externe ontvangsten	-0,6	-0,4	-0,7	0,1	-0,2	-0,5	0,0
a. Fiscaal	0,0	-0,2	-0,5	-0,1	-0,1	-0,5	0,0
b. Herfinanciering van de gemeenschappen	0,0	-0,1	-0,1	0,0	-0,1	0,0	-0,1
c. Alternatieve financiering van de sociale zekerheid	0,2	-0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
d. Niet-fiscale ontvangsten	0,5	-0,3	-0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
e. Aanpassing van de ontvangsten overgedragen aan de gemeenschappen en gewesten	-0,6	0,4	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
f. Ontvangsten overgedragen aan de EU	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
* overige	-0,6	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
2. Finale uitgaven	-0,3	-0,1	0,0	-0,1	-0,1	-0,2	-0,1
a. Discretionaire impulsen	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
b. Bijdrage aan de EU	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
c. Niet-recurrente uitgaven	-0,2	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
* overige	0,0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
3. Saldo van de overdrachten binnen de overheid	-0,4	-0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
a. Maatregelen	0,0	-0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
b. Niet-recurrente overdrachten	-0,4	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
* overige	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Verandering door de elementen supra (1-2+3: a tot f)	-0,1	-0,2	-1,0	-0,1	-0,2	-0,5	-0,1
Resterende verandering van het primaire saldo (1-2+3: *)	-0,6	0,1	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2

Bijna elk jaar een negatieve bijdrage van de ontvangsten

De geleidelijke uitvoering van de hervorming van de personenbelasting (cfr. afdeling B) en bepaalde verschuivingen in de personenbelasting verklaren de negatieve bijdrage van de belastingontvangsten op de ontwikkeling van het primaire saldo, vooral in 2003 en 2006 (lijn 1a).

De nieuwe bepalingen uit de financieringswet van de gemeenschappen en gewesten in verband met de herfinanciering van de gemeenschappen en, in mindere mate, de financiering van de nieuwe aan de gewesten overgedragen bevoegdheden (lijn 1b), verminderen eveneens de federale belastinginkomsten en dus het primaire overschot. Dat gebeurt vooral in 2002 en 2005 (spreiding van de in de wet bepaalde bijkomende bedragen) en nadien in 2007 (de nieuwe middelen gekoppeld aan 91 % van de groei van het bni).

Bovenop die structurele maatregelen zijn er nog drie factoren die de ontwikkeling van de ontvangsten tegen 2003 verklaren.

- In 2002 heeft de alternatieve financiering van de sociale zekerheid een negatieve weerslag op het primaire saldo als gevolg van de maatregelen van het jaar voordien. Hoewel de alternatieve financieringsgraad structureel opgetrokken wordt, daalt in 2001 het overgedragen bedrag (met 0,4 % van het bbp) omwille van een gedeeltelijke compensatie voor de schuldovername van de sociale zekerheid door de federale overheid¹.
- De bijdrage van de niet-fiscale ontvangsten is in 2002 en 2003 eveneens negatief. Dat is toe te schrijven aan de hypothese dat de verkoop van goederen en diensten² zal terugvallen op haar trendgroei, maar vooral aan de niet-recurrente ontvangsten. De opbrengst uit de verkoop van gebouwen en terreinen, die in 2002 hoger is dan in 2001 (520 miljoen euro t.o.v. 320 miljoen) volstaat niet om de veronderstelde minderontvangsten van de Nationale Bank (na het hoge peil van de twee voorbije jaren) en het wegvallen van twee eenmalige ontvangsten in 2001 te compenseren. Deze laatste betreffen de terugbetaling door de ondernemingen van de belastingvermindering met betrekking tot de 'Maribel-terugvordering'³ en de opbrengst van de verkoop van UMTS-licenties. Vanaf 2003 zouden er geen nieuwe kapitaalverkoop meer zijn.
- De afrekening met terugwerkende kracht van de aan de gemeenschappen en gewesten overgedragen belastingontvangsten (lijn 1e) vormt de voornaamste positieve bijdrage van de ontvangsten tot het primaire saldo van de federale overheid tijdens de projectieperiode. Die aanpassing gebeurt in 2002. Op basis van de ex post gekende parameters blijkt namelijk dat de gemeenschappen en gewesten in 2001 te veel belastingen hebben ontvangen ten bedrage van 0,3 % van het bbp. In 2002 daarentegen ontvangen zij daarom minder dan wat hun verschuldigd is (op basis van de momenteel gebruikte parameters), namelijk 0,1 % van het bbp. In het totaal bedraagt de bijkomende impact 0,4 % van het bbp in 2002.

Door de financieringswijze van de Europese Unie (verschuiving tussen 'toegerekende ontvangsten' en 'overdrachten') stijgen de ontvangsten van de federale overheid in 2002 en 2004 met 0,1 % van het bbp (lijn 1f), maar parallel hiermee is er een gelijkaardige toename van de uitgaven (zie infra).

Afgezien van de zes hiervoor besproken componenten, blijft de bijdrage van de ontvangsten van de federale overheid tot het primaire overschot in 2001 sterk negatief als gevolg van de lagere indirecte belastingontvangsten. Daarna wordt die bijdrage licht positief ten bedrage van 0,1 % van het bbp (cfr. de lijn 'overige' bij de ontvangsten).

Positieve bijdrage van de finale primaire uitgaven, behalve in 2003

De bijdrage van de finale uitgaven tot de verbetering van het primaire saldo, die hoog was in 2001 (0,3 % van het bbp) bedraagt jaarlijks 0,1 % tijdens de projectieperiode, met uitzondering van een nulbijdrage in 2003. Tabel 35 identificeert drie exogene oorzaken voor de verandering in de primaire uitgaven: discretionaire impulsen, de financiering van de EU en de niet-recurrente uitgaven.

-
1. Waarbij het saldo over de volgende jaren gespreid wordt.
  2. In 2001 kende de verkoop van goederen en diensten een sterke stijging als gevolg van de hogere tussenkomst van de Europese Commissie in de heffingskosten van de belasting ten laste van de EU.
  3. In de nationale rekeningen werd er in 2001 in dat verband 139 miljoen euro ingeschreven.

Op het vlak van de uitgaven, is de politiehervorming de belangrijkste maatregel in de begroting 2002. De overdracht van rijkswachters naar de lokale politie, die oorspronkelijk in 2001 gepland was, werd verschoven naar 2002. Door die verschuiving verminderen de bezoldigingen van de federale overheid vanaf 2002 (maar gaan de overdrachten aan de lokale besturen gevoelig stijgen, cfr. infra). Daarnaast kennen de overdrachten aan het buitenland, die voorzien zijn in de begroting van ontwikkelingssamenwerking¹, een sterke stijging (een groei met telkens meer dan 20 % in 2002 en in 2003). Ten slotte komen nog andere impulsen van de verhoging van bepaalde kredieten voor de aankoop van goederen en diensten: vanaf 2002 voor de modernisering van de departementen, kosten voor justitie en het vluchtelingenagentschap en vanaf 2003 voor de vernieuwing van de identiteitskaarten². De combinatie van die drie factoren maakt dat de bijdrage van de primaire uitgaven tot de verandering van het primaire saldo in 2002 nul is, maar negatief in 2003 (zie lijn 2a van tabel 35).

Lijn 2b geeft de wijziging in de uitgaven voor de financiering van de Europese Unie. Het gaat om de 'bnp-bijdrage' die het deel van de financiering vervolledigt in de vorm van afgestane belastingen (douanerechten, BTW-aandelen en andere). Als we rekening houden met de daling van het maximaal afdrachtenpercentage van de BTW van 1 % tot 0,75 % in 2002 en vervolgens tot 0,5 % in 2004³, dan stijgt de 'bnp-bijdrage' met 24 % in 2002 en met 18 % in 2004, of telkens met ongeveer 0,1 % van het bbp. De impact van die uitgavenstijging op het primaire overschot wordt ongedaan gemaakt door een even grote toename van de belastingontvangsten⁴.

Lijn 2c, ten slotte, omvat de niet-recurrente uitgaven. Zij verklaren vrijwel volledig de verandering van de primaire uitgaven in 2001, als gevolg van het verdwijnen van verschillende eenmalige uitgaven in 2000⁵. Maatregelen van een dergelijke omvang worden in de toekomst niet verwacht. De rubriek omvat eveneens uitgavenbewegingen die de analyse van de jaarlijkse evolutie verstoren: om de twee jaar betaalde vakbondspremies (2001, 2003, enz.) en de expliciete verschuiving van een deel van de dotatie aan De Post van 2002 naar het volgende jaar. Beide elementen vertegenwoordigen samen een verandering van 0,1 % van het bbp in 2003.

Naast de hierboven toegelichte bewegingen, zouden de finale primaire bestedingen het primaire saldo nog doen verbeteren met jaarlijks 0,1 % van het bbp vanaf 2002.

-
1. Op basis van de meerjarenprojecties van het departement, die gepubliceerd werden in de parlementaire documenten: 'Verantwoording van de algemene uitgavenbegroting voor het begrotingsjaar 2002', Doc50 1448/015 tot 017 – november 2001.
  2. Die opsomming is niet exhaustief: het is zeer moeilijk om tussen de talrijke ombuigingen, die aan de verschillende kredieten van de federale departementen werden aangebracht, een onderscheid te maken tussen de ombuigingen die het gevolg zijn van nieuwe impulsen en de ombuigingen die voortvloeien uit een herschikking van de middelen.
  3. Beslissing van de Top van Berlijn op 24 en 25 maart 1999.
  4. In de nationale rekeningen worden de ontvangsten van de federale overheid gegeven zonder de aan de EU overgedragen belastingen. Wanneer die overgedragen belastingen verminderen, dan stijgen de belastingontvangsten die bij de federale overheid blijven.
  5. Overdrachten aan de NMBS (financiering van de HST naar Nederland), dotatie aan de NIRAS, uitvoering van een justitiële beslissing (P & O) en terugbetaling van een schuldvordering in verband met de Rwanda-schuld, dit alles voor 543 miljoen euro.

Positieve bijdrage van het saldo van de overdrachten binnen de overheid, vanaf 2002

Bij de discretionaire maatregelen (lijn 3a van tabel 35) die het zwaarst wegen op de overdrachten binnen de overheid, komt de financiering van de lokale politie door de federale overheid (overdrachten aan de lagere overheid) op de eerste plaats. Ook de evolutie van de trekkingsrechten van de gewesten, waarvan de laatste schijf voorzien is in de Sint-Eloois-akkoorden van 2000, speelt een rol in 2002. Al die maatregelen doen het saldo dalen met 0,2 % van het bbp in 2002.

De impact hiervan wordt echter ruimschoots gecompenseerd door sommige niet-recurrente stromen (lijn 3b), vooral tussen de federale overheid en de sociale zekerheid, die bijdragen tot een stijging van het primaire saldo met 0,5 % van het bbp in 2002. Het gaat om de weerslag van verrichtingen die de netto-overdrachten zwaar belast hebben in 2001: enerzijds de schuldovername van de sociale zekerheid door de Schatkist, anderzijds een eenmalige ontvangst vanwege de sociale zekerheid voor het vereffenen van het schuldsaldo tegenover de Rijksdienst voor Jaarlijkse Vakantie. In 2001 was de negatieve bijdrage van de niet-recurrente verrichtingen beperkter, want de schuldovername in 2001 volgde op een andere eenmalige verrichting in 2000: de betaling van fiscale achterstallen aan de lagere overheid.

Zonder die diverse elementen zou de bijdrage van het saldo van de overdrachten binnen de overheid aan het primaire surplus nul zijn in 2001 en 2002 en vanaf 2003 regelmatig positief zijn ten bedrage van 0,1 % van het bbp.

Gematigde trendmatige groei van de primaire uitgaven

Als we rekening houden met de negatieve impact van de fiscale maatregelen op het primaire saldo (vooral de hervorming van de personenbelasting en de herfinanciering van de gemeenschappen), zal de verbetering van de federale overheidsfinanciën o.a. afhangen van de beheersing van de primaire uitgaven. Tabel 36 analyseert de evolutie van de federale overheidsuitgaven in deze projectie. De tabel geeft de groei van de primaire uitgaven van de federale overheid zoals blijkt uit de brutogegevens en daarna na aftrek van de eerder becommentarieerde elementen ('gecorrigeerd totaal').

De evolutie van de bezoldigingen en pensioenen vloeit voort uit hypothesen over werkgelegenheid, het aantal gepensioneerden en de loonherwaarderingen. De overige uitgaven zijn gebaseerd op regeringsdocumenten: de bijgewerkte begroting na de begrotingscontrole van maart voor het jaar 2002 en de meerjarenprogramma's van de departementen voor de jaren 2003 tot 2005. De onderbenuttingsgraad van kredieten in het afgesloten jaar is overgenomen in de projectieperiode. Dat geldt o.a. voor de aankoop van goederen en diensten, investeringen en sommige overdrachten aan de gezinnen¹.

---

1. In 2001 was de onderbenuttingsgraad groter dan de trend, vooral voor de overdrachten aan de lagere overheid, als gevolg van de overdrachten naar de lokale politie. Het 'ankerprincipe' dat werd gedefinieerd bij de begrotingscontrole van maart heeft tot doel hetzelfde resultaat te behalen in 2002 wat betreft de gezamenlijke primaire uitgaven. Omdat dit soort uitgaven i.v.m. het 'ankerprincipe', zowel wat betreft omvang en gevolgen op middellange termijn, niet geïdentificeerd kunnen worden, is er enkel rekening mee gehouden bij die posten waar het behoud van de onderbenuttingsgraad geen grote ombuiging van de uitgaven met zich mee zou brengen.

TABEL 36 - Reële groei (in %) van de primaire uitgaven van de federale overheid

	% bbp 2001	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2002 2004	2005 2007
Totaal	12,1	2,7	-2,1	2,7	1,0	0,7	0,2	0,7	0,5	0,5
1. Finale primaire uitgaven	7,4	-2,6	0,5	3,9	1,3	0,9	0,2	0,9	1,9	0,7
2. Overdrachten binnen de overheid	4,7	12,1	-6,2	0,7	0,5	0,3	0,3	0,3	-1,7	0,3
Gecorrigeerd totaal ^a	10,7	0,8	0,9	1,4	0,6	0,5	0,5	0,5	1,0	0,5
1. Finale primaire uitgaven	6,7	0,4	0,2	1,9	0,7	0,6	0,6	0,7	0,9	0,6
- Lonen en pensioenen	2,5	0,7	2,3	1,3	0,8	0,4	0,7	0,8	1,5	0,6
- Landsverdediging en NMBS ^b	0,6	-2,7	-4,0	15,3	1,7	3,6	1,8	1,8	4,0	2,4
- Overige	3,6	0,7	-0,6	0,1	0,3	0,3	0,4	0,4	0,0	0,3
2. Overdrachten binnen de overheid	4,0	1,7	2,1	0,6	0,6	0,3	0,3	0,3	1,1	0,3
- Pensioenen	1,0	3,7	4,5	2,2	1,9	1,0	0,8	0,9	2,9	0,9
- Overdrachten aan de OCMW's en kapitaaloverdrachten	0,3	17,3	3,2	2,3	2,0	1,6	1,8	1,9	2,5	1,7
- Overige	2,7	-0,5	1,1	-0,2	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	0,3	-0,1

a. De niet-recurrente uitgaven, de bnp-bijdrage en de discretionaire uitgaven van tabel 35 niet meegerekend.

b. Aankoop van goederen en diensten en investeringen van Landsverdediging en de kapitaaldotatie aan de NMBS.

In de beschouwde periode blijft de groeivoet van de totale primaire uitgaven van de federale overheid beperkt tot gemiddeld 0,5 % per jaar, d.i. 1,3 % voor de finale bestedingen en -0,7 % voor de overdrachten naar de overige deelsectoren van de overheid. Na aftrek van de uitgaven, als gevolg van maatregelen, niet-recurrente stromen en andere elementen uit de vorige analyse, stijgt de gemiddelde jaarlijkse groeivoet tot 0,8 % (0,8 % voor de finale bestedingen en 0,7 % voor de overdrachten binnen de overheid), maar vertraagt vanaf 2004 ('gecorrigeerd sub-totaal' in tabel 36). De tabel isoleert de groeivoet van de bezoldigingen (zonder impact van de politiehervorming) en van de pensioenen, die samen meer dan 30 % uitmaken van de primaire uitgaven van de federale overheid en de groeivoet van enkele kredieten die verantwoordelijk zijn voor bepaalde atypische schommelingen.

De vertraging in de toename van de bezoldigingen en pensioenen na 2003 wordt verklaard door enerzijds een lichte achteruitgang van de overheidstewerkstelling en anderzijds door de hypothese over de loonherwaardering. Er is rekening gehouden met de loonstijgingen in het kader van de Copernicus-hervorming voor meer dan 6 % van 2002 tot 2004. Na 2004 is er geen impact meer op de wedden van de administratie buiten de wage drift (1 % per jaar). De gemiddelde wedden van landsverdediging worden met 3 % geherwaardeerd in 2002, waarna hun reële groei nul bedraagt, inclusief wage drift, rekening houdend met een verjonging van het militair personeel.

De sterkere groei van de finale bestedingen in 2003 is hoofdzakelijk het gevolg van de evolutie van de aankopen en de investeringen van landsverdediging en de kapitaaldotatie aan de NMBS, zoals voorzien in de meerjarenprojecties van de departementen. Na een daling tegen constante prijzen op korte termijn, vertonen die twee rubrieken, die in 2001 0,6 % van het bbp vertegenwoordigen, een aanzienlijke stijging in 2003. Vanaf 2004 bedraagt hun gemiddelde groeivoet opnieuw 2,4 % per jaar.

Wat de overdrachten binnen de overheid betreft, hebben twee uitgavencategorieën een sterke groei in 2001 en zouden daarna stijgen met 2 % per jaar. Het gaat om de overdrachten aan de OCMW's (minimumtrekkers en vluchtelingen hulp) en de kapitaaloverdrachten (vooral de financiering van de Europese instellingen in Brussel).

De overige 'gecorrigeerde' overdrachten, zowel finaal (waarvan meer dan de helft betrekking heeft op de overdrachten aan de gezinnen) als binnen de overheid (vooral aan de sociale zekerheid) hebben samen een reële groei van 0,2 % per jaar vanaf 2004 (tegenover 0,1 % van 2001 tot 2003).

Samenvatting

Ondanks de kost van de fiscale maatregelen, de herfinanciering van de gemeenschappen en de politiehervorming, zou de daling van het primaire saldo van de federale overheid in 2002 beperkt blijven tot 0,1 % van het bbp. Enkele omstandigheden die de resultaten in 2001 hebben beïnvloed, vallen weg, nl. de overname van de socialezekerheidsschuld in 2001 en de retroactieve correcties van de financieringsmiddelen die werden toegekend aan de gemeenschappen en gewesten. Beide elementen zorgen samen voor een verbetering van het primaire saldo met 0,6 % van het bbp in 2002 (lijnen 1c, 1e en 3b van tabel 35).

In 2003 is de bijkomende weerslag van de belastingmaatregelen groter dan in 2002 en levert enkel de verandering van het saldo van de overdrachten binnen de overheid een positieve bijdrage aan de federale begroting, zij het in onvoldoende mate om de daling van het primair saldo (met 0,6 % van het bbp) te vermijden. De finale bestedingen handhaven zich in procent van het bbp, hoewel hun groeivoet groter is dan het periodegemiddelde. Het gaat vooral om de uitgaven van de begrotingen van ontwikkelingssamenwerking, landsverdediging en vervoer en verkeer (dotatie aan de NMBS)¹.

Vanaf 2004 wordt de bijdrage van de primaire finale bestedingen positief. Samen met de bijdrage van de overdrachten binnen de overheid leidt dat tot een herstel van het primaire saldo, behalve in 2006, wanneer de laatste schijf van de hervorming van de personenbelasting opnieuw op de begroting weegt. Dat resultaat wordt bereikt ten koste van een groei van de primaire uitgaven, die niet hoger is dan 0,5 % per jaar.

---

1. Op basis van de meerjarenprojecties gekoppeld aan de initiële begroting 2002.

D. Sociale zekerheid

Verslechtering van het vorderingensaldo met 0,4 % van het bbp tijdens 2001 en 2002 ...

Vergeleken met 2000 daalt in 2002 zowel het primaire saldo als het vorderingenoverschot in de sociale zekerheid¹ met 0,4 % van het bbp. Nochtans nemen de ontvangsten toe met 0,3 % van het bbp maar het aandeel van de socialezekerheidsprestaties in het bbp neemt toe met 0,7 %.

TABEL 37 - De rekening sociale-verzekeringsinstellingen
(in procent van bbp)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2002 t.o.v. 2000	2007 t.o.v. 2002
1. Primair saldo	0,6	0,5	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	-0,4	-0,0
A. Ontvangsten	18,4	18,8	18,7	18,5	18,3	18,3	18,2	18,2	+0,3	-0,5
1. Externe ontvangsten	15,8	15,7	16,2	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	+0,4	-0,2
a. Fiscale ontvangsten	2,2	2,0	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	+0,2	-0,0
b. Sociale premies	13,5	13,6	13,7	13,6	13,5	13,5	13,5	13,5	+0,2	-0,2
c. Overige niet-fiscale ontvangsten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,0	-0,0
2. Overdrachten binnen de overheid ^a	2,6	3,1	2,5	2,4	2,4	2,3	2,3	2,2	-0,1	-0,3
waarvan rijkstoelagen	2,5	2,5	2,4	2,3	2,3	2,2	2,2	2,1	-0,1	-0,3
B. Primaire uitgaven	17,9	18,3	18,5	18,3	18,2	18,1	18,0	18,1	+0,7	-0,5
1. Finale primaire uitgaven	17,8	18,2	18,5	18,2	18,1	18,1	18,0	18,0	+0,7	-0,5
a. Rechtstreekse uitgaven	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	+0,0	-0,1
b. Overdrachten	17,1	17,5	17,8	17,6	17,5	17,4	17,4	17,4	+0,7	-0,4
i) Sociale uitkeringen aan gezinnen	16,9	17,2	17,5	17,3	17,2	17,1	17,0	17,1	+0,7	-0,4
- pensioenen	6,1	6,1	6,2	6,1	6,1	6,0	6,0	5,9	+0,1	-0,2
- geneeskundige verzorging	5,3	5,5	5,6	5,6	5,7	5,7	5,8	5,9	+0,3	+0,3
- arbeidsongeschiktheid	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	+0,1	+0,0
- kinderbijslag	1,5	1,5	1,5	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3	-0,0	-0,2
- werkloosheid	2,3	2,4	2,5	2,3	2,3	2,2	2,2	2,2	+0,1	-0,3
- overige	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	+0,0	-0,0
ii) Overdrachten aan gezinnen, izw's	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,0	+0,1
iii) Subsidies aan bedrijven	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	+0,0	-0,0
2. Overdrachten binnen de overheid	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0	-0,0
2. Rentelasten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0	-0,0
3. Vorderingenoverschot	0,5	0,5	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	-0,4	-0,0
									Gem. jaarl. groei 2001-2002	Gem. jaarl. groei 2003-2007
Reële toename van de ontvangsten ^b	0,8	3,3	0,7	2,2	1,8	2,2	2,4	2,0	2,0	2,1
Reële toename van de primaire uitgaven ^b	1,2	3,6	2,6	1,9	2,1	2,2	2,3	2,3	3,1	2,2

a. de renteopbrengst op de schuldtitels van de federale overheid inbegrepen.

b. Deflator: index der kleinhandelsprijzen.

1. De rekening sociale-verzekeringsinstellingen in het ESR95 bevat naast de traditionele regelingen van de socialezekerheidsbegroting, de pensioenen ten laste van het kapitalisatiestelsel, het gemeenschappelijk pensioenstelsel en de specifieke regelingen voor kinderbijlagen arbeidsongevallen en beroepsziekten voor de personeelsleden van de provinciale en plaatselijke overheidsdiensten, de verrichtingen van de Dienst Overzeese Sociale Zekerheid, de verrichtingen van de fondsen voor bestaanszekerheid en sluiting der ondernemingen, de verrichtingen in het kader van de Vlaamse zorgverzekering. De verrichtingen van de erkende verzekeringsinstellingen voor arbeidsongevallen en de aanvullende verzekering voor geneeskundige zorgen zijn overgeheveld naar de bedrijven omdat ze institutioneel behoren bij de sector verzekeringen.

In 2001 zou het primaire overschot niet 0,5 (zie tabel 37) maar 0,4 % van het bbp bedragen - dus een verslechtering met 0,2 procentpunt t.o.v. 2000 - indien er geen rekening wordt gehouden met volgende eenmalige operaties:

- verhoging van de ontvangsten met 520 miljoen euro: namelijk de met 1 430 miljoen euro verhoogde overdracht van de federale overheid ingevolge de schuldovername door de Schatkist, die gedeeltelijk werd gecompenseerd door de vermindering van het bedrag van de alternatieve financiering met 910 miljoen euro;
- de verhoging van de uitgaven met 220 miljoen euro, omwille van de kapitaaloverdracht aan de Rijksdienst voor Jaarlijkse Vakantie (onderdeel van de federale overheid) om het verlies aan intresten op overdrachten in het verleden te compenseren.

Tabel 38 tracht de variaties van het primaire saldo op te splitsen in die welke te wijten zijn aan maatregelen en die te wijten aan endogene ontwikkelingen.

TABEL 38 - Variatie van het primaire saldo in de rekening sociale-verzekeringsinstellingen
(in procent van bbp)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2002 t.o.v. 2000	2007 t.o.v. 2002
Primair saldo	-0,0	-0,4	+0,1	-0,0	+0,0	+0,0	-0,1	-0,4	-0,0
1. te wijten aan maatregelen	+0,1	-0,3	-0,1	-0,0	+0,0	+0,1	+0,0	-0,1	-0,0
2. te wijten aan andere ontwikkelingen	-0,2	-0,1	+0,2	-0,0	-0,0	-0,0	-0,1	-0,3	+0,0
A. Externe ontvangsten	-0,1	+0,5	-0,1	-0,1	-0,0	+0,0	+0,0	+0,4	-0,2
1. Sociale premies: ex ante ^a impact	-0,1	+0,0	-0,0	-0,0	+0,0	+0,0	+0,0	-0,1	+0,0
2. Alternatieve financiering	-0,2	+0,3	+0,0	-0,0	+0,0	+0,0	-0,0	+0,2	-0,0
3. Andere ontwikkelingen ^a	+0,2	+0,1	-0,1	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	+0,3	-0,2
B. Finale primaire uitgaven	+0,4	+0,3	-0,3	-0,1	-0,1	-0,1	+0,0	+0,7	-0,5
1. Investerings: eenmalig ^b	+0,0		-0,0					+0,0	-0,0
2. Overdrachten aan gezinnen: maatregelen	+0,1	+0,1	+0,1	+0,0	+0,0	-0,0	-0,0	+0,2	+0,0
3. Subsidies aan bedrijven: maatregelen	+0,0	-0,0	+0,0	+0,0	+0,0			+0,0	+0,0
4. Andere ontwikkelingen	+0,3	+0,2	-0,4	-0,1	-0,1	-0,0	+0,0	+0,5	-0,5
C. Saldo overdrachten binnen de overheid	+0,5	-0,5	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,0	-0,0	-0,3
1. Eenmalige overdrachten	+0,5	-0,5						+0,0	
2. Andere	-0,0	-0,0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,0	-0,1	-0,3
pm. (excl. de invloeden van de schuldovername en van de terugbetalingen aan de RJV)								Gem. jaarl. groei 2001-2002	Gem. jaarl. groei 2003-2007
Reële toename van de ontvangsten ^c	2,3	1,8	2,2	1,8	2,2	2,4	2,0	2,1	2,1
Reële toename van de primaire uitgaven ^b	3,3	3,1	1,9	2,1	2,2	2,3	2,3	3,2	2,2

a. De bijdragevoeten evenals de bijdrageverminderingen zijn *ex ante* berekende exogenen die per bedrijfstak zijn ingevoerd, met tevens een opsplitsing in bijzondere tewerkstelling en gewone tewerkstelling (lage lonen respectievelijk hoge lonen). Wegens intra-sectorale en intersectorale verschillen in arbeidsintensiteit, bijdragevoeten en verloning, beïnvloeden intra-sectorale verschuivingen (tussen lagelonen- hogelonen- en bijzondere tewerkstelling) en intersectorale verschuivingen de component 'endogene ontwikkelingen'.

b. Aankoop van het nieuwe RSZ-gebouw.

c. Deflator: index der kleinhandelsprijzen.

... de externe ontvangsten nemen toe met afgerond 0,4 % van het bbp,...

In 2001 werden de bijdrageverminderingen uitgebreid met ex ante 340 miljoen euro of 0,1 % van het bbp, en toch steeg de opbrengst van de sociale premies met 0,1 procentpunt. Omdat de werkgelegenheid met vertraging reageerde op de conjunctuur (zie hoofdstuk 5, afdeling C) steeg de bruto loonsom voor indexatie met 2,6 % in de werknemersregeling, dus ruim hoger dan de 1 % groei van het bbp.

In 2002 worden de bijdrageverminderingen uitgebreid met ex ante 186 miljoen euro, maar anderzijds komt de bijdrageheffing in het kader van de Vlaamse zorgverzekering op kruissnelheid en worden de bijdragen voor het Fonds sluiting der ondernemingen verhoogd (van 0,16 % tot 0,23 %), zodat de uiteindelijke bijdragevermindering nog amper 80 miljoen euro bedraagt. De stijging van de opbrengst van de sociale premies in 2002 met 0,1 procentpunt van het bbp is vooral toe te schrijven aan de loonsverhoging in de overheidssector met gemiddeld 2,5 % (revalorisatie van de wedden van de eenheidspolitie, weddeverhoging van kleuterleidsters en onderwijzers, loonsverhogingen voor het personeel van gemeenschappen en gewesten). Ook de loonsom in de privé-sector stijgt vlugger (1,3 %) dan het bbp.

De alternatieve financiering neemt toe met 0,2 % van het bbp door de verhoging van het percentage van de BTW-ontvangsten toegewezen aan de sociale zekerheid (23,514 % i.p.v. 21,046 %) die in 2001 en 2002 is verminderd met respectievelijk 910 miljoen euro en 44,62 miljoen euro ingevolge de schuldovername (eenmalig in de werknemersregeling en gespreid over de periode 2001-2009 in de zelfstandigenregeling).

.. maar de primaire uitgaven stijgen met 0,7 %

Zowel in 2001 als in 2002 stijgen de overdrachten aan de gezinnen te wijten aan maatregelen¹ telkens met 0,1 procentpunt tot globaal +0,2 procentpunt van het bbp (zie lijn B.2 in tabel 38). De overige toename met 0,5 procentpunt van het bbp is terug te vinden in de post 'andere ontwikkelingen' van tabel 38 (zie lijn B.4).

Eerst en vooral wegen de socialezekerheidsuitgaven zwaarder op het bbp bij laagconjunctuur. Bovendien zijn de uitgaven voor werkloosheid conjunctuurgevoelig; tijdens de periode 2001-2002 stijgen ze met ruim 0,1 procentpunt van het bbp, vooral te wijten aan het stijgend aantal uitkeringsgerechtigde volledig (werkzoekende en niet-werkzoekende) werklozen met 25 300 eenheden.

Ten opzichte van de zwakke economische groei in 2001 en 2002 zouden de uitgaven voor geneeskundige zorgen toenemen met ruim 0,3 procentpunt van het bbp. In 2001 zouden die uitgaven vermoedelijk 13 834,7 miljoen euro bedragen, of een overschrijding met 354,7 miljoen euro van de doelstelling. Voor 2002 is rekening gehouden met de begrotingsdoelstelling van de Regering, evenwel gecorrigeerd voor het vertraagd invoeren van sommige geplande besparingsmaatregelen (+90 miljoen euro).

1. De bijkomende socialezekerheidsuitgaven tengevolge van het federale akkoord voor de verpleegsters verzorgers en ander paramedisch personeel in de non-profitsector, tengevolge van de gefaseerde opstart van de Vlaamse zorgverzekering (vanaf juli 2001), de extralegale uitkering aan het ontslagen SABENA-personeel, de welvaartsaanpassingen van de pensioenen, de verhoging van de minimumuitkering voor invaliden en verscheidene sociale correcties in de werkloosheidsverzekering

Over de periode 2003 - 2007: een lichte daling van het vorderingensaldo t.o.v. het bbp ...

Alhoewel de primaire uitgaven (gemiddeld +2,2 % per jaar) nauwelijks sneller toenemen dan de ontvangsten (gemiddeld +2,1 % per jaar), vertraagt het primaire saldo t.o.v. het bbp, dat zou toenemen met gemiddeld 2,6 % per jaar.

... de sociale premies vertragen met 0,2 procentpunt,

De externe ontvangsten van de sociale zekerheid dalen tijdens de periode 2003-2007 met 0,2 procentpunt van het bbp, alhoewel de ex ante impact van de bijkomende bijdrageverminderingen uitgedrukt in procent van het bbp te verwaarlozen is (zie hoofdstuk 5, afdeling E).

Niettegenstaande de brutoloonstroom in de private sector ook op middellange termijn vlugger toeneemt (+2,8 %) dan het bbp blijven de bijdrageopbrengsten vertragen t.o.v. het bbp, omdat de impliciete werkgeversbijdragevoet zou dalen van 23,9 % in 2002 tot 23,6 % in 2004 om vervolgens opnieuw toe te nemen tot 23,8 % in 2007. Tijdens de periode 2003-2004 treedt er in de sector verhandelbare diensten een verschuiving op van de tewerkstelling van 'hoge lonen' naar 'lage lonen' - met tevens een lagere bijdragevoet - waarbij de sector gezondheidszorg opvalt wat betreft de verschuiving naar 'speciale jobs' - met een impliciete werkgeversbijdragevoet van amper 6 tot 7 %. Daarenboven is er een verschuiving van de tewerkstelling tussen de bedrijfstakken; het aandeel van de sectoren energie bouw en verwerkende nijverheid - met de hogere bijdragevoeten - daalt ten voordele van de sectoren handel en horeca, gezondheidszorg en overige marktdiensten - met relatief lagere bijdragevoeten.

... terwijl de finale primaire uitgaven vertragen met 0,5 procentpunt ...

De primaire uitgaven van de sociale zekerheid vertragen over de periode 2003-2007 met 0,5 % van het bbp, waarvan -0,3 voor werkloosheid, -0,2 voor de pensioenen, -0,2 voor kinderbijlagen, terwijl de uitgaven voor geneeskundige zorgen toenemen met 0,3 procentpunt van het bbp.

De vertraging van de socialezekerheidsuitkeringen - die voor het overgrote deel bepaald worden door een eigen interne dynamiek dewelke in het verleden werd afgeremd door structurele besparingsmaatregelen¹ - volgt gedeeltelijk uit de hypothese van constant beleid. Immers, zonder welvaartsaanpassing van de uitkeringen en zonder reële verhoging van de loonplafonds - behalve enkele selectieve verhogingen² - dalen de vervangingsratio's. En alhoewel het loonplafond van toepassing bij de pensioenberekening³ wel gebonden is aan de conventionele loonstijgingen, daalt ook de vervangingsratio van de pensioenen⁴.

1. Zie hoofdstuk 6, afdeling D in de Economische Vooruitzichten 1999-2004.
2. Welvaartsaanpassing in 2003 van 1 en 2 procent voor de pensioenen ingegaan respectievelijk voor 1993 en in 1993, vervolgens in 2004 en 2005 van 2 procent voor de pensioenen ingegaan respectievelijk in 1994 en in 1995, verlenging van het vaderschapsverlof van 3 dagen tot 10 dagen (vanaf juli 2002), verhoging vanaf januari 2002 van het loonplafond in de werkloosheidsverzekering, verhoging van de werkloosheidsuitkering aan alleenwonenden en samenwonenden, het behoud van de anciënniteitstoeslag bij tewerkstelling van oudere werklozen, het aanvullend jeugdvakantiegeld betaald door de RVA.
3. Overeenkomstig het KB van 23.12.1996 wordt het loonplafond in de pensioenregeling voor werknemers gekoppeld aan het stijgingsritme van de conventionele lonen. Daarnaast voorziet dit KB in de mogelijkheid om selectieve welvaartsverhogingen toe te kennen aan de reeds gepensioneerden. Vermits in deze simulatie de hypothese wordt gehandhaafd dat de loonnorm strikt gerespecteerd zou worden, veronderstellen we dat er in die context geen nieuwe welvaartsaanpassingen meer worden toegekend bovenop die vermeld in vorige voetnoot 2.
4. Zie Planning Paper 91 'Verkenning van de financiële evolutie van de sociale zekerheid 2000 - 2050' hoofdstuk III, afdeling D, punt 1.

De werkloosheidsuitgaven¹ dalen van 2,5 % van het bbp in 2002 tot 2,3 % in 2003 en 2,2 % in 2007. Het aantal uitkeringsgerechtigde volledig werklozen daalt met 21 200 eenheden (jaargemiddelden) over de periode 2003-2007. Bovendien zorgt de verschuiving in de structurele verdeling van de werklozen voor een dalend effect op de gemiddelde vervangingsratio: het aantal werklozen jonger dan 50 jaar daalt met 70 400 eenheden maar het aantal 50-plussers neemt toe met 49 200 eenheden waarvan 41 300 vrouwelijke werklozen. Die sterke toename van het aantal vrouwen bij de oudere werklozen - met gemiddeld een lagere vergoeding dan die van de mannen - is toe te schrijven aan een cohorte-effect (zie hoofdstuk 5, afdeling A) maar vooral aan het optrekken van de pensioenleeftijd van de vrouw in 2003 en in 2006, waardoor de oudere werkloze vrouwen respectievelijk één en twee jaar langer in de werkloosheidsverzekering blijven.

Daarenboven zorgen de sedert 1997 ingevoerde maatregelen ter ontrading van het brugpensioen voor een verdere daling van het aantal voltijds bruggepensioneerden. Het aantal loopbaanonderbrekers neemt toe, meer in het bijzonder de deeltijdse loopbaanonderbreking, ondersteund door het nieuwe stelsel van tijdskrediet, loopbaanvermindering en verminderde arbeidsprestaties (zie hoofdstuk 5, afdeling C).

De uitgaven voor geneeskundige zorgen stijgen over de periode 2003-2007 met 0,3 procentpunt van het bbp. Tijdens die periode zouden de uitgaven toenemen met jaarlijks gemiddeld 3,7 % in reële termen, of 1,2 % meer dan de reële groeionorm (2,5 %). Die toename is voor 2,9 procentpunt toe te schrijven aan de interne dynamiek (nl. de gemiddelde toename tijdens de periode 1995-2000 buiten het effect van de vergrijzing), ruim 0,7 procentpunt te wijten aan de veroudering (het toenemend gewicht van ouderen met hogere behoeften aan medische prestaties en waarbij de WIGW's genieten van voordeliger terugbetalingstarieven) en 0,1 procentpunt tengevolge van de vroeger overeengekomen loonsverhogingen en werktijdverkorting in de federale gezondheidssector.

De bijdrageristorno's in het kader van de 'Sociale Maribel' en de loonsubsidies voor Plan-Activa-banen en dienstenbanen zijn overeenkomstig de ESR-definitie beschouwd als uitgaven, met name loonsubsidies aan de bedrijven (zie lijn B.3 van tabel 38 en hoofdstuk 5, afdeling E) die over de periode 2002-2007 amper zouden toenemen met 68 miljoen euro.

*... maar ook het saldo
overheidsoverdrachten daalt
met 0,3 procentpunt van het
bbp*

Op middellange termijn vermindert het saldo van de overdrachten binnen de overheid met 0,3 procentpunt van het bbp, van 2,5 % in 2002 tot 2,2 % in 2007, omdat de rijkstoelagen enkel worden aangepast aan de prijzevolutie.

1. In het ESR95 bevatten de werkloosheidsuitgaven de werkloosheidsvergoeding aan de verschillende categorieën uitkeringsgerechtigde werklozen, het deel werkloosheidsvergoeding aan de bruggepensioneerden en de vergoeding voor loopbaanonderbreking. De activeringsvergoeding door de RVA bij aanwerving van 45-plussers wordt beschouwd als een loonsubsidie aan bedrijven. Het behoud van de anciënniteitstoelage wanneer 50-plussers opnieuw werken en het aanvullend vakantiegeld vanwege de RVA voor schoolverlaters die binnen de 4 maanden na hun studies een job hebben worden beschouwd als overige inkomensoverdrachten aan gezinnen.

In de regeling der zelfstandigen ontstaat er een tekort

Na een tekort in 2001 zal de sociale zekerheid der werknemers - uitgedrukt in begrotingstermen¹ - opnieuw een overschot boeken (zie tabellen 36 en 37 in de statistische bijlage). Daarentegen ontstaat er in de begrotingsrekening der zelfstandigen een tekort dat oploopt van 21 miljoen euro in 2003 tot 80 miljoen euro in 2007. De aanhoudende daling van het aantal bijdragebetalende zelfstandigen tezamen met de jaarlijkse inhouding van 2,7 miljard op de alternatieve financiering, laten onvoldoende ruimte om het sociaal statuut van de zelfstandigen te verbeteren.

E. Gemeenschappen en gewesten

De concretisering van de Lambermontakkoorden beïnvloedt de evolutie van de ontvangsten

Het financieringsstelsel van de gemeenschappen en gewesten werd grondig gewijzigd door de Lambermont-akkoorden in 2001. Deze voorzagen voornamelijk in een bijkomende financiering voor de gemeenschappen, de regionalisering van nieuwe belastingen (zie afdeling B) en de uitbreiding van de fiscale bevoegdheden van de gewesten. Vanaf 2002 oefenen de gewesten hun fiscale autonomie uit: de afschaffing van het kijk-en luistergeld in Vlaanderen, de invoering van forfaitaire belastingen in Brussel en Wallonië (2003)², en de verlaging van de registratierechten in Vlaanderen.

In 2002 verminderen de totale ontvangsten t.o.v. 2001 met 0,4 % van het bbp. Deze daling vloeit voor 0,3 % van het bbp voort uit de hierboven vermelde fiscale maatregelen en de bijzondere belastingsvermindering op de personenbelasting in Vlaanderen³. De toename van de eigen belastingen (+0,8 % van het bbp) in 2002 (zie tabel 39) is het gevolg van de meerontvangsten door de nieuwe gewestelijke belastingen (+1 % van het bbp, exclusief de maatregelen). Zonder de maatregelen zou de regionalisering van de nieuwe belastingen budgettair neutraal zijn, gezien de over te dragen middelen van de federale overheid in dezelfde mate afnemen.

-
1. De begrotingsrekening sociale zekerheid is veel enger gedefinieerd dan de socialezekerheidsrekening in de ESR95 (zie voetnoot op p. 95). Bovendien worden enkel de verworven rechten geboekt in tegenstelling met de ESR95 die de vastgestelde rechten boekt, zoals bijvoorbeeld de vastgestelde maar nog niet verworven socialezekerheidsbijdragen. Daarnaast worden sommige verrichtingen anders geboekt: bijvoorbeeld de schuldovername in 2001 wordt in de ESR95 voor het volle bedrag in 2001 geboekt, terwijl in de begrotingsrekening enkel de schuldovername tegenover derden wordt geboekt in 2001 en de schuldaflossing tussen de socialezekerheidsinstellingen wordt gespreid over de periode 2002-2006.
  2. De afschaffing van het kijk-en luistergeld wordt gecompenseerd door een evenredige verhoging van de regionale taks in het Brussels Gewest en een nieuwe forfaitaire uitrustingsbelasting in het Waals Gewest.
  3. Een eenmalige operatie die boekhoudkundig wordt verrekend in 2002.

Niettemin bedraagt de afname van de over te dragen BTW- en personenbelasting 1,3 % van het bbp in 2002. Deze achteruitgang, die 0,3 % van het bbp groter is dan de impact van de nieuwe gewestelijke belastingen, resulteert uit de mechanismen van de Bijzondere Financieringswet die het teveel aan overgedragen middelen in 2001 tracht te regulariseren in 2002. Op het niveau van de totale ontvangsten wordt de achteruitgang gedeeltelijk gecompenseerd door een lichte stijging van de niet-fiscale ontvangsten door de consolidatie van de verkopen van goederen en diensten van de VRT en RTBF met deze van de gemeenschappen vanaf 2002¹.

TABEL 39 - Rekening van de gemeenschappen en gewesten
(in procent van het bbp)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2007-2003
1. Primair saldo	0,5	1,0	0,3	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,2
A. Ontvangsten	12,2	12,8	12,4	12,4	12,3	12,3	12,2	12,1	-0,3
1. Externe ontvangsten	11,0	11,6	11,1	11,1	11,1	11,1	11,0	11,0	-0,2
a. Fiscale ontvangsten	10,5	11,0	10,4	10,5	10,4	10,4	10,4	10,3	-0,2
Eigen belastingen	1,2	1,2	2,0	2,0	2,0	2,0	1,9	1,9	-0,1
Overgedragen belastingen fed. overheid	9,3	9,8	8,5	8,5	8,5	8,5	8,4	8,4	-0,1
b. Niet-fiscale ontvangsten	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	-0,0
2. Overdrachten binnen de overheid ^a	1,2	1,2	1,3	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	-0,1
B. Primaire uitgaven	11,7	11,9	12,1	11,9	11,8	11,7	11,6	11,5	-0,4
1. Finale primaire uitgaven	9,3	9,4	9,6	9,5	9,5	9,4	9,3	9,2	-0,2
a. Directe uitgaven	5,8	5,9	6,1	6,0	6,0	6,0	5,9	5,9	-0,1
- Bezoldigingen (exl. fictieve soc. bijdragen)	4,0	4,1	4,3	4,2	4,2	4,1	4,0	4,0	-0,2
- Aankopen van goederen en diensten	1,2	1,2	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	0,1
- Bruto-investeringen	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	-0,0
b. Overdrachten	3,5	3,5	3,5	3,4	3,4	3,4	3,4	3,4	-0,1
- Aan de gezinnen en de izw's	2,3	2,4	2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	2,3	-0,1
- Aan de ondernemingen	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	-0,0
- Aan het buitenland	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0
2. Overdrachten binnen de overheid	2,5	2,4	2,5	2,4	2,4	2,3	2,3	2,2	-0,2
2. Rentelasten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	-0,1
3. Vorderingenoverschot	0,2	0,7	0,1	0,3	0,3	0,4	0,5	0,5	0,3
Reële groeivoet van de ontvangsten ^b	-0,9	6,2	-2,3	3,5	1,9	2,3	1,7	1,8	1,9 ^c
Reële groeivoet van de uitgaven ^b	0,2	1,9	3,3	2,0	1,8	1,5	1,4	1,4	1,6 ^c

a. Met inbegrip van de rente op de schuld van de federale overheid.

b. Deflator: index der kleinhandelsprijzen.

c. Gemiddelde jaarlijkse reële groeivoet over 4 jaar.

- Deze boekhoudkundige wijziging vloeit voort uit de afschaffing van het kijk-en luistergeld. Hierdoor zijn de inkomsten van de VRT en RTBF kleiner dan de helft van hun productiekosten en worden ze in de ESR-boekhouding niet langer beschouwd als niet-financiële instellingen, maar als publieke instellingen wiens uitgaven, inkomsten, investeringen, enz.... worden geconsolideerd met de desbetreffende gemeenschap. Daarenboven wordt in 2002 het bruto-bedrag van het kijk- en luistergeld opgenomen in de nationale boekhouding en wordt het kijk-en luistergeld geboekt als een directe belasting. Voordien ging het om het netto-kijk-en luistergeld (nl. bruto kijk- en luistergeld minus dotaties van de gemeenschappen) dat geboekt werd als een belasting op de productie. De opname van het bruto i.p.v. netto-bedrag doet de fiscale inkomsten van de gemeenschappen in 2002 toenemen t.o.v. 2001 met 0,1 % van het bbp.

Op middellange termijn, nemen zowel de eigen belastingen als de overgedragen belastingen van de federale overheid af met 0,1 % van het bbp. Over de periode 2003-2007 is de daling van de totale middelen beperkt tot 0,3 % van het bbp.

De uitgavengroei versterkt zich in 2002

De reële groei van de primaire uitgaven in 2002 bedraagt dan 3,3 % t.o.v. 1,9 % in 2001¹. Zowel de finale uitgaven als de overdrachten aan andere overheden nemen fors toe. Wat de finale uitgaven betreft, gaat het om een stijging van de lonen, de aankopen van goederen en diensten tengevolge van het consolideren van de uitgaven van de openbare instellingen VRT en RTBF met de uitgaven van de gemeenschappen vanaf 2002. Daarnaast nemen sociale prestaties door het toekennen van extra middelen aan kinder- en gehandicaptenzorg. De overdrachten aan lokale besturen kennen een reële toename van 3 % door de verhoogde dotaties aan het Gemeentefonds en de uitvoering van het Plan Tonus van het Waals Gewest.

Daling van de uitgaven in procent van het bbp op middellange termijn

De vooruitzichten van de uitgaven voor de periode 2003-2007 steunen op de hypothese van ongewijzigd beleid op middellange termijn². In de projectie leidt die hypothese tot een gemiddelde reële toename van de uitgaven die kleiner is dan die van de ontvangsten. De primaire uitgaven van de gemeenschappen en gewesten dalen in de projectieperiode van 11,9 % van het bbp in 2003 tot 11,5 % van het bbp in 2007. De daling is te wijten aan de evolutie van de loonuitgaven (afname van 0,2 % van het bbp) door de dalende tewerkstelling, maar ook aan de geringere overdrachten aan izw's en gezinnen. Daarnaast nemen ook de overdrachten aan de overige deelsectoren, meer specifiek de overdrachten aan de lokale overheden af met 0,2 % van het bbp op middellange termijn. De overige primaire uitgaven blijven in procent van het bbp constant over periode 2003-2007.

De begrotingsnormen worden gerespecteerd

De gemeenschappen en gewesten realiseren op korte termijn een vorderingenoverschot van resp. 0,7 % van het bbp in 2001 en 0,1 % van het bbp in 2002, wat volledig beantwoordt aan de begrotingssaldi die voor 2001 (nl. 0,6 %) en 2002 (nl. 0,1 %) vastgelegd werden in de Overeenkomst van 15 december 2000 tussen de gemeenschappen en gewesten en de federale overheid. Ook op middellange termijn worden, rekeninghoudend met de onderliggende hypothesen van deze projectie, de vooropgestelde begrotingsobjectieven meer dan gerespecteerd (zie tabel 40).

TABEL 40 - Het vorderingensaldo van de gemeenschappen en gewesten: raming en objectieven
(in procent van het bbp)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Geraamd vorderingensaldo	0,2	0,7	0,1	0,3	0,3	0,4
Begrotingsnorm ^a	0,2	0,6	0,1	0,1	0,1	0,1

a. Bron: Hoge Raad van Financiën, afdeling 'Financieringsbehoeften van de overheid', Jaarverslag, juli 2001. Deze norm komt overeen met de verbintenissen vastgelegd in de Overeenkomst van 15 december 2000, voor de periode 2001-2005.

1. Dezelfde groeitendens blijkt ook de begrotingen van de gemeenschappen en gewesten (gecorrigeerd met de besparingsmaatregelen voortvloeiend uit de begrotingscontrole 2002).
2. De geobserveerde uitgavenevoluitie van de periode 1995-2000 werd, na correctie van niet-recurrente schokken, geëxtrapolerd. We veronderstellen dat de herfinanciering niet tot een ander uitgavenbeleid leidt.

F. Lagere overheid

Na een verbetering op korte termijn, waarbij de financiën van de lagere overheid een klein surplus kennen in 2002, verslechteren de perspectieven vanaf 2004. In 2006 zou zelfs een tekort van 0,3 % van het bbp worden bereikt. Het tekort vermindert in 2007 en herwint zijn niveau van 2001 (0,1 % van het bbp).

TABEL 41 - Rekening van de lagere overheid
(in procent van het bbp)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2003-2000	2007-2003
1. Primair saldo	0,2	0,3	0,4	0,4	0,3	0,1	0,0	0,2	0,3	-0,2
A. Ontvangsten	6,1	6,2	6,5	6,4	6,3	6,2	6,1	6,0	0,3	-0,4
1. Fiscale ontvangsten	2,0	2,1	2,2	2,2	2,2	2,1	2,0	2,0	0,2	-0,2
2. Niet-fiscale externe ontvangsten	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	0,0	0,0
3. Overdrachten binnen de overheid ^a	3,1	3,0	3,2	3,1	3,1	3,0	2,9	2,9	0,0	-0,2
B. Primaire uitgaven	6,0	5,9	6,0	6,0	6,0	6,1	6,1	5,8	0,0	-0,1
1. Bruto-investeringen	1,0	0,8	0,7	0,7	0,8	0,9	1,0	0,8	-0,3	0,1
2. Overige primaire uitgaven, waarvan	5,0	5,1	5,3	5,2	5,2	5,1	5,1	5,0	0,2	-0,2
a. Werkingskosten	3,8	3,9	4,1	4,1	4,1	4,0	4,0	4,0	0,2	-0,1
b. Overdrachten aan gezinnen, izw's en ondernemingen	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0	0,0	-0,1
c. Overdrachten binnen de overheid	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2. Rentelasten	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,0	0,0
3. Vorderingenoverschot	-0,2	-0,1	0,1	0,1	0,0	-0,1	-0,3	-0,1	0,3	-0,2
* saldo zonder bruto-investeringen	0,8	0,8	0,8	0,9	0,8	0,8	0,7	0,7	0,1	-0,1
Ontvangsten: reële groeivoeten ^b , waarvan	0,3	1,7	6,0	2,3	1,2	0,8	0,9	1,3	3,3 ^c	1,0 ^d
- Fiscale ontvangsten	-8,3	8,4	3,8	3,6	0,6	-0,1	-0,1	1,3	5,2	0,4
- Overdrachten v. d. gemeenschappen en gewesten	-0,5	0,3	2,5	0,8	0,7	0,4	0,5	0,5	1,2	0,5
- Overdrachten v.d. andere deelsectoren v.d. overh.	34,0	-13,5	32,9	0,9	1,1	0,7	0,8	0,8	5,0	0,8
Primaire uitgaven: reële groeivoeten ^b	4,5	-0,5	3,6	2,2	2,7	4,1	2,9	-1,6	1,7	2,0
- Bruto-investeringen	15,1	-17,0	-11,0	5,0	9,3	21,8	9,9	-17,7	-8,1	4,7
- Overige primaire uitgaven	2,6	2,8	5,9	1,8	1,7	1,5	1,6	1,6	3,5	1,6
waarvan werkingskosten	2,3	2,7	7,3	2,1	1,9	1,7	1,8	1,7	4,0	1,8

a. Inclusief de rente-inkomsten op de schuld van de federale overheid.

b. Deflator: index van de kleinhandelsprijzen.

c. Gemiddelde groeivoet van 2001 tot 2003.

d. Gemiddelde groeivoet van 2004 tot 2007.

Die ontwikkeling hangt rechtstreeks samen met de cyclus van overheidsinvesteringen, die sterk toenemen wanneer er nieuwe verkiezingen in aantocht zijn (de volgende zijn in 2006). Daarna dalen de investeringen (vooral in het jaar na de verkiezingen)¹. Niettemin daalt ook het saldo zonder investeringen vanaf 2004, na een verbetering op korte termijn (tabel 41, lijn 3*).

1. De hypothese die in deze projectie wordt gebruikt, is gebaseerd op de dynamiek van de investeringen van de lagere overheid tegen constante prijzen in de loop van de laatste 18 jaar zoals gepubliceerd in de nationale rekeningen.

In 2002 vertegenwoordigen de bijkomende uitgaven voor de politiehervorming (vooral de lonen van 8300 bijkomende jobs¹ en de aanpassing van de loonbarema's van alle politieagenten van de lokale politie) een stijging van 0,2 % van het bbp. De overdrachten van de andere overheden nemen evenwel in dezelfde mate toe dankzij de gegarandeerde financiering door de federale overheid en de hogere overdrachten van de gemeenschappen en gewesten (zie afdeling E). Bovendien herstellen de fiscale ontvangsten zich met 1 % van het bbp, o.a. door de hogere opcentiemen in 2001 en 2002, terwijl de overheidsinvesteringen een even grote daling kennen. Daardoor verbetert het vorderingensaldo met 0,2 % van het bbp. In 2003 ondersteunt de verhoging van de opcentiemen nog de groei van de lokale fiscale ontvangsten, waardoor het vorderingensaldo stabiel blijft, ondanks de lagere overdrachten van de andere overheden (in bbp-termen) en de toename van de overheidsinvesteringen. Het saldo zonder investeringen verbetert met 0,1 % van het bbp.

Vanaf 2004 volstaat de verandering van de ontvangsten² niet meer om de wijziging van de uitgaven zonder investeringen te financieren (hun gemiddelde groei bedraagt resp. 1 % en 1,6 % per jaar, zie tabel 41). Bepaalde uitgaven van de lagere overheid worden geheel of gedeeltelijk gefinancierd door de gemeenschappen en de federale overheid, o.a. de lonen en de pensioenen in het gesubsidieerd onderwijs of de sociale overdrachten (bestaansminimum, vluchtelingen hulp). De daling van die ontvangsten is gelijk aan die van de overeenkomstige uitgaven. De overige overdrachten, vooral die van de gewesten, dalen echter nog meer in procent van het bbp. De fiscale ontvangsten verminderen eveneens vanaf 2004. Naast de trendmatige afname van de opcentiemen van de onroerende voorheffing, is er nog de impact van de fiscale hervorming op de opcentiemen van de personenbelasting, vooral in 2005 en 2006 (de reële groeivoet van de fiscale ontvangsten wordt zelfs negatief) omdat er geen nieuwe, compenserende heffing is voor die opcentiemen. Het vorderingensaldo zonder investeringen daalt met 0,1 % van het bbp over 4 jaren.

-
1. De overheveling van rijkswachters naar de lokale politie, die oorspronkelijk voorzien was voor 2001, werd uitgesteld tot 2002.
  2. Deze projectie houdt geen rekening met de eventuele vermindering van de inkomsten uit vermogen (vanuit de intercommunales) die een gevolg kan zijn van de liberalisering van de elektriciteitsmarkt.

Energieverbruik en broeikasgasemissies

De basisprojectie veronderstelt een gemiddelde prijs voor een vat ruwe olie (Brent-kwaliteit) van 22,6 in 2002 (tegenover resp. 28,3 en 24,4 dollar in 2000 en 2001). Vanaf 2003 herneemt de prijs geleidelijk tot 25,8 dollar in 2007. De aardgasprijs, die gedeeltelijk geïndexeerd is aan de prijs van ruwe olie, volgt die evolutie met enige vertraging. Door de verdere openstelling van de markt is het momenteel moeilijk om prognoses te maken over de evolutie van de prijs en de invoer van elektriciteit.

Door de hoge energieprijzen en de conjunctuurvertraging in 2001 en 2002, voorziet de projectie een beheerste ontwikkeling van het energie-eindverbruik (gemiddeld 1,2 % per jaar) en van het bruto binnenlands energieverbruik (gemiddeld 1 % per jaar).

De historisch dalende trend van de energie-intensiteit van het bbp zou zich voortzetten in de projectieperiode. De emissies van broeikasgassen zouden zich stabiliseren t.o.v. 1998 ten gevolge van de groeivertraging in 2001 en 2002. Desondanks zouden de totale emissies blijven toenemen gedurende de projectieperiode met gemiddeld 0,3 % per jaar. In CO₂-equivalent zou de uitstoot van de belangrijkste broeikasgassen nl. koolstofdioxide (CO₂), methaan (CH₄) en distikstofoxide (N₂O), met 11,3 % toenemen van 1990 tot 2007 en met 3,4 % van 2002 tot 2007. Bij een constant beleid, zal België, ondanks de relatieve stabilisering van de emissies, de doelstelling in verband met de uitstoot van broeikasgassen, waartoe het zich internationaal verbonden heeft, niet halen.

Gelet op de onzekerheden in verband met de evolutie van de olieprijs, wordt in hoofdstuk 3 een risicovariant besproken met een 20 % hogere prijs van ruwe olie. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de impact hiervan op het energieverbruik en de emissies.

A. Evolutie van de vraag naar energie

1. Evolutie van de energie-intensiteit van het bbp

Toename van het energieverbruik ...

De zwakke conjunctuur en vooral het procyclisch karakter van de productie van de meest energie-intensieve industrieën in 2001 en 2002 resulteren in een beheerste ontwikkeling van het energieverbruik gedurende de projectieperiode. Daarnaast zorgen de sterke stijging van de energieprijzen in 2000 en de aantrekkende energieprijzen vanaf 2003 tot 2007 voor een efficiënter energiegebruik met een toenemende inschakeling van energievriendelijke technologieën. De reële energieprijzen steeg in 2000 met 14,8 % (zie tabel 42). De reële energieprijzen zouden jaarlijks met gemiddeld 0,5 % stijgen in de periode 2002-2007 t.o.v. 0,3 % in de voorgaande periode. De verwachte jaarlijkse groei van het energie-eindverbruik¹ en het bruto binnenlands energieverbruik² zou gemiddeld voor de periode 2002-2007 resp. 1,2 % en 1 % bedragen, tegenover 2,2 % en 2,1 % voor de periode 1991-2000.

TABEL 42 - Evolutie van het bbp, het energieverbruik, de energie-intensiteit en de verbruiksprijzen van energie (gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1981-2000	1981-1990	1991-2000	2000	2001	2002-2007
Bbp	2,3	2,4	2,2	4,0	1,0	2,3
Bruto binnenlands energieverbruik	1,3	0,4	2,1	2,8	1,0	1,0
Energie-eindverbruik	0,9	-0,3	2,2	1,7	-0,9	1,2
Energie-intensiteit van het bbp ^a	-1,0	-1,9	-0,1	-1,2	-0,0	-1,3
Verbruiksprijs van de energie ^b	2,4	2,4	2,3	17,3	4,2	2,3
Reële energieprijzen ^c	-0,9	-2,1	0,3	14,8	2,0	0,5

a. Het bruto binnenlands energieverbruik gedeeld door het bbp.

b. Gemiddelde prijs van alle energiedragers geconsumeerd op de binnenlandse markt.

c. Energieprijzen gedeeld door de deflator van de consumptie.

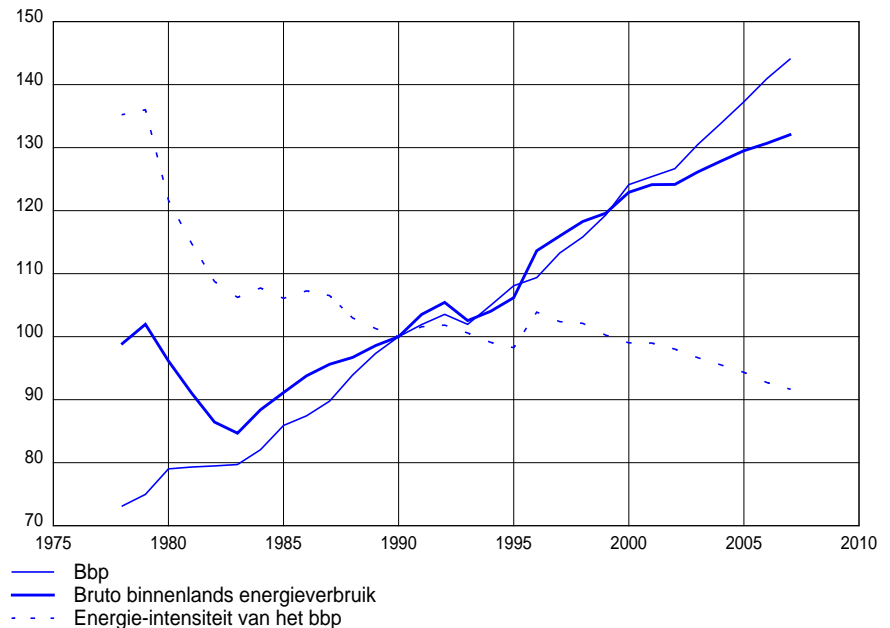
... ondanks de dalende trend van de energie-intensiteit van het bbp

De energie-intensiteit van het bbp (d.i. het bruto binnenlands energieverbruik gedeeld door het bbp) daalt met jaarlijks gemiddeld 1,3 % tussen 2002 en 2007. De historisch dalende trend van de energie-intensiteit van het bbp wordt dus tijdens de projectieperiode bevestigd en is meer uitgesproken dan in de periode 1981-2000 (zie tabel 42). De elasticiteit van het bruto binnenlands energieverbruik t.o.v. het bbp zou 0,43 bedragen tijdens de projectieperiode tegenover 0,57 voor de periode 1981-2000. Dat kan worden verklaard door de matige toename van het bruto binnenlands energieverbruik tijdens de projectieperiode t.o.v. de periode 1981-2000 gelet op het procyclisch karakter van de productie van de meest energie-intensieve industrieën in 2001 en 2002 en de reële prijsstijging van gemiddeld 0,5 % per jaar voor de periode 2002-2007 t.o.v. de reële prijsdaling met gemiddeld 0,9 % per jaar tussen 1981 en 2000.

1. Energie-eindverbruik: energie geleverd aan de consumenten (industrie, transport, diensten, gezinnen en landbouw) voor allerlei soorten energieverbruik.
2. Bruto binnenlands energieverbruik: de hoeveelheid energie die nodig is om aan de binnenlandse vraag te voldoen. Dat wordt berekend door de primaire productie, de invoer en de voorraadschommelingen op te tellen en de uitvoer en bunkers af te trekken.

FIGUUR 19 - Energie-intensiteit van het bbp
(index 1990=100)

Ondanks de daling in energie-intensiteit van het bbp en de stabilisering van de emissies t.o.v. 1998 als gevolg van de vertragende conjunctuur in 2001 en 2002 (zie afdeling B), zal het toch niet mogelijk zijn om zonder bijkomende maatregelen de doelstelling voor de beperking van de uitstoot te halen zoals bepaald in het kader van het Protocol van Kyoto (zie afdeling B).

2. Sectorale analyse van het energie-eindverbruik

De verwachte evolutie van het energie-eindverbruik is niet homogeen, zoals tabel 43 aantoont. Zij vertoont grote sectorale verschillen.

Industrie

Terwijl het totale eindverbruik gemiddeld 1,2 % per jaar zou stijgen, zou het eindverbruik van de industrie met slechts 0,8 % gemiddeld per jaar toenemen. Voor de periode 1991-2000 bedroeg de gemiddelde groei 2,2 % per jaar (maar slechts gemiddeld 1,7 % per jaar voor de periode 1991-2001). Van 1997 tot 2000 vertoont het verbruik sterke jaarlijkse groeivoeten wat toe te schrijven is aan de sterke groei van de industrie. In 2007 zou het industrieel verbruik 14,4 Mtoe¹ bedragen, d.i. nog slechts 35,6 % van het eindverbruik tegenover 40,3 % in 1980.

De energie-intensiteit van de industrie zou t.o.v. de periode 1991-2000 merkbaar afnemen gedurende de projectieperiode: de vertragende conjunctuur in 2001 en 2002 brengt een gematigdere toename van het energieverbruik teweeg en de energieprijzen, die fors stegen in 2000 en relatief hoog blijven in de projectieperiode, zetten de industrie ertoe aan opnieuw te investeren in energievriendelijke technologieën met het oog op een efficiënter energieverbruik.

1. Miljoen ton olie-equivalent = 41 868 terajoules.

De reeds waargenomen wijzigingen in het industriële energieverbruik worden bevestigd in de projectieperiode. Elektriciteit en gas vertegenwoordigen ongeveer 65 % van het verbruik (iets meer dan 25 % voor elektriciteit en bijna 40 % voor gas) in 2007. In 1980 bestond het industriële verbruik voor 50 % uit vaste en vloeibare brandstoffen.

Transport

Transport bestaat uit vervoer voor eigen rekening en voor rekening van derden. Er wordt een toename van het verbruik verwacht (voornamelijk petroleumproducten) van gemiddeld 1,8 % per jaar. Dat is een sterkere groei dan die van het totale eindverbruik, maar de energie-intensiteit van transport zou meer afnemen tijdens de projectieperiode dan tijdens de periode 1991-2000 (die evolutie bevestigt de vroegere tendens): de voorkeur van de consument voor meer comfort en veiligheid (dus grotere en zwaardere wagens), leidde immers tot een weinig efficiënt energieverbruik in de jaren negentig. Nieuwe technologische verbeteringen zouden nu echter leiden tot een efficiënter energieverbruik. Bovendien beoogt het transportbeleid het beheersen van het verkeersvolume en een verschuiving van vervoersmodi.

Diensten en gezinnen

Terwijl de periode 1991-2000 gekenmerkt werd door een sterke groei van het energieverbruik van de diensten en de gezinnen (resp. gemiddeld 2,5 % en 2 % per jaar), zou de toename in de projectieperiode gematigder zijn met resp. 1,2 % en 1,1 % gemiddeld per jaar. Dat was immers een atypische periode met niet alleen temperaturen die in het midden van de jaren negentig lager waren dan in het begin van de periode, maar ook met dalende reële energieprijzen¹. Door de zwakke conjunctuur in 2001 en 2002 en door de relatief hoge energieprijzen gedurende de projectieperiode zou de vraag naar energie van de diensten en gezinnen gematigder toenemen en de energie-intensiteit van de diensten en gezinnen² afnemen t.o.v. de periode 1991-2000. Het energieverbruik zou resp. 6 en 9,1 Mtoe bereiken in 2007, d.i. resp. 15 % en 22,5 % van het totale eindverbruik. Gas en elektriciteit blijven aan belang winnen ten nadele van de vloeibare brandstoffen.

TABEL 43 - Evolutie van de eindvraag naar energie per sector

	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten					Structuur		
	1981-2000	1981-1990	1991-2000	2001	2002-2007	1980	2000	2007
Totaal	0,9	-0,4	2,2	-0,9	1,2	100,0	100,0	100,0
- Industrie	0,5	-1,2	2,2	-4,0	0,8	40,3	37,6	35,6
- Transport	2,2	2,6	1,9	1,5	1,8	19,3	25,3	26,9
- Diensten ^a	1,1	-0,3	2,5	-0,1	1,2	14,2	14,9	15,0
- Gezinnen	0,0	-1,9	2,0	1,0	1,1	26,2	22,2	22,5

a. Inclusief landbouw.

Het energie-eindverbruik in de olieprijsvariant van hoofdstuk 3

Op het einde van hoofdstuk 3 werd de impact nagegaan van een olieprijs die gedurende de hele projectieperiode 20 % hoger ligt dan in de basisprojectie. In dat geval zou het energie-eindverbruik lager liggen dan in de basisprojectie (zie

1. De gemiddelde jaarlijkse groeivoet van de reële energieprijzen bedraagt -1,4 % voor de periode 1991-1999. Het gemiddelde cijfer voor de jaren 90 in tabel 42 is opwaarts vertekend door de hoge energieprijzen van het jaar 2000.
2. Aandeel van het energie-eindverbruik van de gezinnen in het reële beschikbaar inkomen.

tabel 44). De procentuele afname zou het sterkste zijn voor de diensten en het zwakste voor transport. De jaarlijkse gemiddelde groeivoet van het energie-eindverbruik zou dan 0,7 % bedragen in de periode 2002-2007 t.o.v. 1,2 % in de basisprojectie.

TABEL 44 - Impact van een 20 % hogere olieprijs op de eindvraag naar energie per sector
(verschillen in procent t.o.v. de basisprojectie)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Totaal	-1,4	-2,1	-2,4	-2,6	-2,8	-3,0
- Industrie	-0,9	-1,5	-1,7	-1,9	-2,1	-2,4
- Transport	-1,0	-1,3	-1,4	-1,4	-1,5	-1,6
- Diensten ^a	-3,6	-4,8	-5,4	-5,7	-5,9	-6,0
- Gezinnen	-1,1	-2,0	-2,7	-3,1	-3,3	-3,5

a. Inclusief landbouw.

3. Analyse per productcategorie van het bruto binnenlands energieverbruik en het energie-eindverbruik

Over de periode 1980 tot 2007, zien we een belangrijke verschuiving in de structuur van de energieconsumptie van vaste en vloeibare brandstoffen naar gas en elektriciteit (of kernenergie voor wat het bruto binnenlands energieverbruik betreft). De evolutie van de vraag naar de belangrijkste energieproducten van het bruto binnenlands energieverbruik en van het energie-eindverbruik wordt weergegeven in tabel 45.

TABEL 45 - Evolutie van de structuur van het energieverbruik
(in Mtoe en in procent van het totale verbruik van energie)

Producten	1980		2000		2007		
	Mtoe	%	Mtoe	%	Mtoe	%	
Bruto binnenlands energieverbruik	Totaal	45,7	100,0	58,4	100,0	62,7	100,0
	Vaste brandstoffen	11,0	24,0	7,8	13,3	5,7	9,1
	Vloeibare brandstoffen	22,9	50,1	23,2	39,8	26,0	41,5
	Gas	8,9	19,5	13,8	23,7	17,2	27,5
	Kernenergie	2,9	6,3	12,7	21,8	12,9	20,6
	Andere	0,0	0,0	0,8	1,3	0,8	1,3
Energie-eindverbruik	Totaal	31,8	100,0	37,9	100,0	40,4	100,0
	Vaste brandstoffen	5,0	15,7	3,5	9,2	3,2	8,0
	Vloeibare brandstoffen	15,1	47,4	17,0	44,9	17,8	44,1
	Gas	7,6	23,9	9,8	25,9	10,9	26,9
	Elektriciteit	3,6	11,4	6,7	17,8	7,8	19,2
	Andere	0,4	1,2	0,7	1,9	0,8	2,0

Vaste brandstoffen

Het verbruik van vaste brandstoffen daalt sterk over de hele periode, zowel in marktaandeel als in volume. Dat is vooral zo voor het bruto binnenlands energieverbruik als gevolg van een belangrijke daling van de vraag naar dit product van de elektriciteitscentrales. Binnen het energie-eindverbruik is er een dalende vraag van de industrie (minder cokesovens).

Petroleumproducten

Het verbruik van vloeibare brandstoffen verliest aan belang in het bruto binnenlands energieverbruik. In 1980 bedroeg het aandeel nog 50,1 % tegenover 41,5 % in 2007. Dat is vooral toe te schrijven aan de dalende vraag van de elektriciteitscentrales.

Het aandeel in het eindverbruik zou eveneens dalen. Het eindverbruik van petroleumproducten zou op het einde van de projectieperiode 17,8 Mtoe bedragen, of 44,1 % van het totale energie-eindverbruik tegenover 47,4 % in 1980.

Die evolutie is het resultaat van zeer uiteenlopende sectorale ontwikkelingen. In de industrie zou het verbruik afnemen door de zwakke economische activiteit in 2001 en 2002, een efficiënter energieverbruik en de structurele verschuiving van vaste en vloeibare brandstoffen naar gas en elektriciteit. Bij de diensten zou het verbruik van vloeibare brandstoffen ook afnemen, terwijl het verbruik van de gezinnen zou stagneren. Aardolie dekt vooral de behoeften van het transport. Het verbruik van het transport zou toenemen met gemiddeld 1,8 % per jaar tijdens de projectieperiode tegenover jaarlijks gemiddeld 0,5 % voor het totale eindverbruik van petroleumproducten.

Binnen het totaal van het binnenlands energieverbruik en het energie-eindverbruik blijft aardolie de belangrijkste energiebron.

Aardgas

Na aardolie is aardgas de belangrijkste energiebron. De consumptie van aardgas kent een sterke stijging, zowel in volume als in marktaandeel van 1980 tot 2007. Voor het bruto binnenlands energieverbruik kan die toename verklaard worden door de sterke stijging van de aardgasconsumptie van de elektriciteitsproducenten¹. Het eindverbruik van aardgas zou jaarlijks gemiddeld met 2 % toenemen. Op het einde van de projectieperiode zou aardgas 26,9 % van het totale energie-eindverbruik vertegenwoordigen tegenover 23,9 % in 1980.

Elektriciteit

De vraag naar elektriciteit kent ook een sterke toename in volume en in marktaandeel, zowel in de geobserveerde periode als in de projectieperiode. Het elektriciteitsverbruik zou jaarlijks gemiddeld 2,2 % stijgen en in 2007 7,8 Mtoe bereiken. Dat is 19,2 % van het energie-eindverbruik in 2007 tegenover 11,4 % in 1980. Het verbruik van de diensten en van het transport (spoorwegen) zou gemiddeld toenemen met resp. 2,4 % en 2,7 % per jaar. Het verbruik van de industrie en van de gezinnen zou gemiddeld met resp. 2,2 % en 2,1 % per jaar toenemen. De elektriciteitsintensiteit van het bbp zou licht dalen in de projectieperiode tegenover een toename tijdens de periode 1991-2000. Dat is vooral toe te schrijven aan de doorbraak van nieuwe technologieën² en producten die zuiniger en efficiënter zijn.

---

1. De stoom- en gasturbine-installaties (STEG) en de centrales met warmtekrachtkoppeling.
2. Voorbeelden hiervan vindt men in Working Paper 9-01, "Evaluatie van de impact van fiscale en niet-fiscale maatregelen op de CO₂-uitstoot", Federaal Planbureau, december 2001.

Andere energieproducten

Het aandeel van de andere energieproducten (hernieuwbare energiebronnen) blijft beperkt en bedraagt ongeveer 1,3 % van het bruto binnenlands energieverbruik en 2 % van het energie-eindverbruik op het einde van de projectieperiode (zie ook afdeling B1 van dit hoofdstuk).

4. Onzekerheden omtrent de energieprijzen

Ruwe olie

De basisprojectie veronderstelt een gemiddelde prijs voor een vat ruwe olie (Brent-kwaliteit) van 22,6 in 2002 (tegenover resp. 28,3 en 24,4 dollar in 2000 en 2001). Vanaf 2003 herneemt de prijs geleidelijk tot 25,8 dollar in 2007.

In hoofdstuk 3 wordt een variant beschreven die rekening houdt met een olieprijs die gedurende de hele projectieperiode 20 % hoger ligt dan in de basisprojectie. Dat komt neer op een gemiddelde prijs van 27,1 dollar in 2002 tot 31 dollar in 2007.

Aardgas en steenkool

De onzekerheden in verband met de prijs van ruwe olie wegen ook op de prijs van aardgas en bijgevolg op de variabele kosten van de elektriciteitsproductie. De aardgasprijs, die gedeeltelijk geïndexeerd is aan de prijs van ruwe olie, volgt die evolutie met enige vertraging. Als gevolg van de concurrentie door de liberalisering van de Europese markt voor gas kan er een neerwaartse druk zijn op de aardgasprijs. Een sterke toename van de vraag naar gas in de elektriciteitssector kan op termijn echter voor een omgekeerde beweging zorgen.

De prijs van steenkool blijft stabiel in nominale termen.

Toenemende openstelling van de energiemarkten voor de concurrentie

Door de liberalisering van de Europese elektriciteitsmarkt, zou de binnenlandse vraag zich geleidelijk openstellen voor buitenlandse producenten. Momenteel is het moeilijk om prognoses te maken over de evolutie van de prijs en de invoer van elektriciteit ten gevolge van de toenemende openstelling van de markt. In het basisscenario van de projectie wordt verondersteld dat de prijs van de elektriciteit matig toeneemt (en dus licht daalt in reële termen).

Volgens de Belgische wetgeving van 29 april 1999 kunnen eindafnemers die meer dan 100 gigawattuur (GWh) per jaar verbruiken, hun leverancier rechtstreeks via bilaterale contracten kiezen. Eindafnemers die meer dan 20 GWh per jaar verbruiken komen vanaf 31 december 2000 in aanmerking. Die afnemers vertegenwoordigen ongeveer 52 % van het totale elektriciteitsverbruik in België. Eindafnemers die meer dan 10 GWh verbruiken hebben die mogelijkheid vanaf 31 december 2002. Alle eindafnemers aangesloten op het transmissienet kunnen tegen uiterlijk 31 december 2006 hun leverancier kiezen. Ten slotte komen eindafnemers van het distributienet en de consumenten in aanmerking vanaf 1 januari 2007. Nochtans zal de liberalisering van de Belgische elektriciteitsmarkt sneller gebeuren als men enerzijds rekening houdt met het ambitieuze vrijmakingschema van het Vlaams Gewest¹ (vanaf 1 juli 2003 zouden alle afnemers van elektriciteit in aanmerking komen) en anderzijds met de beslissing van de Europese Raad van Barcelona van 15 en 16 maart 2002 die onder andere voorstelt om

1. De gewesten hebben de bevoegdheid over het distributienet.

de elektriciteitsmarkt vrij te maken tegen 2004 voor alle consumenten behalve de gezinnen.

Binnen dat kader bestaat onzekerheid over de evolutie van de volumes die op Europees niveau zullen worden verhandeld en over de prijsevolutie voor de eindafnemers. Aangezien de contractuele prijs van een GWh niet openbaar zal worden gemaakt en er geen informatie is over de verschillende marges, kan de ontwikkeling van de stromen tussen de Europese landen moeilijk geraamd worden. Voor de projectieperiode werd de veronderstelling gemaakt dat de netto-import van electriciteit gematigd zou toenemen.

B. De evolutie van de emissies van de voornaamste broeikasgassen

De transformatie en de consumptie van energie zijn de belangrijkste bron van emissies en vertegenwoordigen ongeveer 80 % van de broeikasgasemissies (in CO₂-equivalenten) in België. Ongeveer 98 % van de energiegerelateerde emissies (in CO₂-equivalenten) is CO₂. De overige niet-energiegebonden emissies zijn afkomstig van industriële processen, landbouw en afval.

De energiegerelateerde CO₂-emissies worden besproken onder punt 1. De niet-energiegerelateerde CO₂-emissies worden toegelicht onder punt 2. In punt 3 komen de totale CH₄- en N₂O-emissies aan bod. Ten slotte worden de totale emissies besproken en vergeleken met de doelstelling in het kader van het Protocol van Kyoto.

Bij de berekeningen van de emissies¹ werd een constant beleid verondersteld en procestechnisch zou er op het gebied van de emissies geen evolutie zijn: de emissiefactoren² zouden dus constant blijven over de projectieperiode (voor de berekening van de CH₄-emissies uit de landbouw en afval en van de N₂O-emissies uit de landbouw wordt van die basisveronderstelling afgeweken, zie punt 3). Er wordt wel rekening gehouden met een efficiënter energiegebruik.

De reductiedoelstelling in het kader van het Protocol van Kyoto behelst ook waterstofluorkoolwaterstoffen (HFK'S), perfluorkoolwaterstoffen (PFK'S) en zwavelhexafluoride (SF₆). Gegevens over die emissies zijn echter onvolledig en

---

1. Voor de berekening van de emissies werd de volgende benadering toegepast:

$$E = EVV \times EF$$

met E = emissie (ton/jaar);

EVV = emissieverklarende variabele (energieverbruik, consumptie, productie...);

EF = emissiefactor (ton/eenheid van EVV).

2. De emissiefactoren voor de berekening van de energiegebonden CO₂-emissies werden gehaald uit de 'Tweede Belgische Nationale Mededeling conform artikels 4 en 12 van het verdrag', augustus 1997 en zijn in overeenstemming met de 'Revised 1996 IPCC Guidelines for National Greenhouse Gas Inventories'. De emissiefactoren voor CH₄ en N₂O en de niet-energiegerelateerde CO₂ zijn impliciete emissiefactoren berekend door de respectievelijke emissies (uit de nationale emissie-inventarissen) te delen door overeenkomstige emissieverklarende variabelen uit het HERMES-model (uitgedrukt in constante prijzen van 1990). De waarde bekomen voor 2000 werd gebruikt als (impliciete) emissiefactor voor de projectieperiode. Voor CH₄ uit landbouw en afval en voor N₂O uit landbouw werd de bekomen impliciete emissiefactor over de projectieperiode aangepast met een dalende trend.

de meetmethoden zijn nog niet afgesteld. Daarom worden ze in de huidige projectie niet behandeld.

1. De energiegerelateerde emissies van CO₂

De energiegelinkte CO₂-emissies ontstaan bij de transformatie en de consumptie van fossiele brandstoffen¹ en vertegenwoordigen ongeveer 75 % van de broeikasgasemissies (in CO₂-equivalenten) in België.

Uit cijfers van de Europese Commissie² blijkt dat België in 1999 meer energiegelinkte CO₂-uitstoot per inwoner had dan Frankrijk en Duitsland en ongeveer evenveel als Nederland. De energiegelinkte CO₂-uitstoot per inwoner ligt in België een stuk boven het Europese gemiddelde. Dat kan verklaard worden door het feit dat de industrie in België relatief energie-intensief is. Voorbeelden hiervan zijn de chemische industrie, de cementproductie en de staalnijverheid.

TABEL 46 - Energiegerelateerde CO₂-uitstoot per inwoner
(in ton CO₂ per inwoner, 1999 behalve EUR 15 1998)

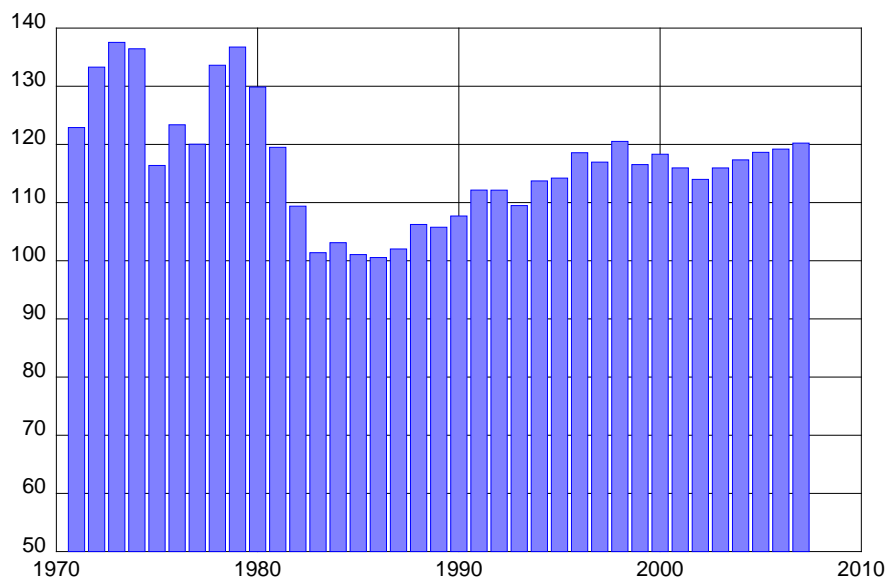
België	Duitsland	Frankrijk	Nederland	Eur 15
11,1	10,1	6,5	10,8	8,3

Toename van de energiegelinkte CO₂-emissies met gemiddeld 0,6 % per jaar...

De energiegelinkte CO₂-uitstoot zou in 2001 en in 2002 een daling kennen in vergelijking met 2000 (zie figuur 14). In 2001 dalen de energiegelinkte CO₂-emissies door de kleinere elektriciteitsproductie. Er wordt namelijk meer elektriciteit geïmporteerd dan in 2000 omwille van de stijging van de prijs van gas (en dus de kostprijs van de elektriciteitsproductie). De economische groeivertraging leidt eveneens tot minder energiegelinkte CO₂-uitstoot in 2001 en 2002. In 2002 herneemt de elektriciteitsproductie, maar de structurele wijzigingen in de elektriciteitssector zouden in het begin van de projectieperiode leiden tot een verdere daling van de energiegelinkte CO₂-uitstoot. Vanaf 2003 zouden de energiegelinkte CO₂-emissies opnieuw toenemen als gevolg van de hogere elektriciteitsproductie en de heropleving van de conjunctuur, waardoor in 2007 een niveau van 120,1 miljoen ton wordt bereikt. Dat komt overeen met een gemiddelde groei van 0,6 % per jaar gedurende de periode 2002-2007. In vergelijking met 1990 bedraagt de toename van de energiegelinkte CO₂-uitstoot 11,5 %³ maar de uitstoot stabiliseert nagenoeg t.o.v. 1998.

1. De emissies door energietransformatie ontstaan bij de elektriciteitsproductie, de olieraffinage en de transformatie van brandstoffen.
De emissies door energieconsumptie ontstaan bij de verbranding van fossiele brandstoffen door de industrie, transport, de tertiaire sector en de gezinnen.
2. Zie: European Community Greenhouse Gas Inventory Report 2002, maart 2002.
3. Bij de evaluatie van die resultaten moet er rekening gehouden worden met een onzekerheidsmarge van 2 % omwille van de onzekerheid over de basisgegevens.

FIGUUR 20 - Evolutie van de energiegerelateerde CO₂-emissies
(in mln ton)

...ondanks de daling van de CO₂-intensiteit van het bbp

De energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp zou met gemiddeld 1,7 % per jaar dalen gedurende de projectieperiode t.o.v. een daling met 1,3 % tijdens de periode 1991-2001. De elasticiteit van de energiegerelateerde CO₂-uitstoot t.o.v. het bbp bedraagt 0,26, tegenover 0,33 in de periode 1991-2000. Die evolutie weerspiegelt een efficiënter energieverbruik en een verschuiving in de structuur van de energieconsumptie.

De energiegerelateerde CO₂-emissies worden ongeveer gelijk verdeeld over vier groepen van sectoren voor 2007: de industrie, de diensten en gezinnen, de energiesector (incl. de elektriciteitsproductie) en het transport (zie tabel 47).

TABEL 47 - Evolutie van de energiegerelateerde CO₂-emissies per sector

	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten			Niveau		Structuur	
	1991-2000	2001	2002-2007	1990	2007	1990	2007
	(%)			(mln ton)		(%)	
Elektriciteitssector	-0,2	-7,9	0,1	24,2	22,0	22,5	18,3
Energiesector ^a	1,2	1,3	0,9	5,9	7,1	5,5	5,9
Industrie	0,6	-3,9	-0,2	32,0	32,2	29,7	26,9
Transport	2,0	1,5	1,7	20,2	27,6	18,7	23,0
Diensten ^b	1,9	2,3	0,6	9,9	12,6	9,2	10,5
Gezinnen	1,3	0,6	0,7	15,5	18,5	14,4	15,4
Totaal	0,9	-2,0	0,6	107,7	120,1	100,0	100,0

a. Exclusief de elektriciteitssector.

b. Inclusief de landbouw.

Elektriciteitssector

De uitstoot van de elektriciteitssector zou slechts met gemiddeld 0,1 % per jaar toenemen van 2002 tot 2007 tegen een daling van 0,2 % voor de periode 1991-2000 (zelfs met gemiddeld -1 % per jaar voor de periode 1991-2001) (zie tabel 47). Een structurele verschuiving van steenkool naar aardgas in de elektriciteitsproductie¹ en een hoger gemiddeld rendement² hebben een gunstig effect op de toename van de emissies vooral in het begin van de projectieperiode. De elektriciteitsproductie neemt tijdens de projectieperiode echter met gemiddeld 2,4 % per jaar toe tegenover slechts 1,7 % in de voorgaande periode. Die sterke toename in de projectieperiode is te verklaren door de sterke groei van de elektriciteitsproductie in 2002. Hierdoor komt de productie terug op het niveau van 2000 na een sterke daling in 2001 door netto-import. De emissies afkomstig van de elektriciteitsproductie zouden zowel in niveau als in aandeel dalen van 1990 tot 2007.

De aanwending van afgeleide gassen voor de elektriciteitsproductie daalt. De productie van elektriciteit door kerncentrales blijft gelijk gedurende de projectieperiode. De ontmanteling van de kerncentrales is pas voorzien vanaf 2015 (zonder overmacht). Het aandeel in de totale elektriciteitsproductie zou wel afnemen.

Ondanks het feit dat de productie van waterkracht- en windkrachtcentrales zou verdubbelen tijdens de projectieperiode, blijft het aantal geproduceerde GWh met hernieuwbare energiebronnen (waterkracht, windkracht, biomassa en andere) beperkt. Het grootste deel van de capaciteitsuitbreiding is voorzien na 2007. Tegen 2005 zouden elektriciteitsleveranciers moeten aantonen dat 3 % van hun elektriciteit geproduceerd werd op basis van hernieuwbare energie. De minister-raad heeft op 5 april 2000 beslist om hiervoor een procedure van groene certificaten te ontwerpen. Ter afstemming hiervan werd een samenwerkingsakkoord tussen de federale staat en de gewesten op 19 september 2001 goedgekeurd.

Het aandeel van de elektriciteitsproductie met gascentrales kent een stijging. Het gaat hier vooral om stoom- en gasturbine-installaties (STEG) en centrales met warmtekrachtkoppeling. Die laatste zouden tegen 2005 in capaciteit verdubbelen t.o.v. 1995 en in 2005 een capaciteit van 2000 megawatt bereiken. Het aandeel van petroleumcentrales in de productie van elektriciteit blijft klein. Voor de steenkoolcentrales daalt het aandeel zeer sterk.

Industrie

Tijdens de voorgaande periode 1991-2000 nam de uitstoot jaarlijks met gemiddeld 0,6 % toe (maar slechts met gemiddeld 0,2 % per jaar voor de periode 1991-2001). Tijdens de projectieperiode daarentegen zou de industriële uitstoot jaarlijks met gemiddeld 0,2 % afnemen als gevolg van de vertragende conjunctuur in 2001 en 2002, een efficiënter energieverbruik omwille van de relatief hoge energieprijzen tijdens de projectieperiode en de structurele verschuiving van het energieverbruik van vaste en vloeibare brandstoffen naar gas en elektriciteit. Het aandeel van de emissies afkomstig van de industrie daalt van 1990 tot 2007.

---

1. De stoom- en gasturbine-installaties (STEG) en centrales met warmtekrachtkoppeling.
2. Het gemiddelde rendement van de klassieke gas- en steenkoolcentrales steeg beduidend sinds 1990.

Transport

De uitstoot die veroorzaakt wordt door transport zou tijdens de projectieperiode gemiddeld met 1,7 % per jaar stijgen tegenover 2 % tijdens de periode 1991-2000. Het nationaal transportbeleid beoogt het beheersen van het verkeersvolume en een verschuiving van vervoersmodi.

Diensten en gezinnen

Bij de diensten en de gezinnen zou de uitstoot met gemiddeld resp. 0,6 % en 0,7 % per jaar toenemen tegenover 1,9 % en 1,3 % voor de periode 1991-2000. De uitstoot neemt gematigder toe tijdens de projectieperiode omwille van de vertragende conjunctuur in 2001 en 2002 en een efficiënter energiegebruik¹ door de relatief hoge energieprijzen. Tijdens de projectieperiode heeft ook de structurele wijziging van het energieverbruik (stijging van het aandeel van aardgas) een gunstig effect op de uitstoot.

2. Niet-energiegerelateerde emissies van CO₂

Naast CO₂-emissies door verbranding komen ook emissies vrij bij bepaalde industriële processen, o.a. bij de cement- en staalproductie. Ook bij de verbranding van afval komt er CO₂ vrij.

De niet-energiegerelateerde emissies van CO₂ zouden in 2002 13,2 miljoen ton bedragen. Die emissies zouden bij ongewijzigd beleid jaarlijks gemiddeld met 2,4 % toenemen gedurende de projectieperiode en in 2007 14,9 miljoen ton bedragen. Dat zou een toename van 70,7 % betekenen t.o.v. 1990.

3. Emissies van CH₄ en N₂O

De emissies van CH₄ kunnen ingedeeld worden in drie grote groepen: emissies door energietransformatie en -consumptie², emissies van de landbouw en emissies uit het storten en verwerken van afval. De landbouw neemt het grootste deel van de CH₄-emissies voor zijn rekening. Die emissies worden veroorzaakt bij verteringsprocessen, de mestproductie en in de bodem van landbouwgrond.

N₂O komt vrij bij de transformatie en de consumptie van fossiele brandstoffen waarbij het aandeel van de emissies door het transport toeneemt. In de industrie is de productie van adipine- en salpeterzuur de enige emissiebron van N₂O. De N₂O-emissies van de landbouw treden op bij de bemesting van landbouwgrond en bedragen ongeveer de helft van de totale N₂O-emissies. De emissies van N₂O die plaatsvinden bij de afvalverwerking vinden hun oorsprong in de verbranding van afval.

Bij de evaluatie van de resultaten moet er echter rekening gehouden worden met een grote onzekerheidsmarge. De onzekerheidsmarge die doorgaans gehanteerd

-
1. Het energieverbruik is efficiënter door een betere isolatie van de woningen en gebouwen en efficiëntere verwarmingsinstallaties.
  2. De emissies door energietransformatie ontstaan bij de elektriciteitsproductie, de olieraffinage en de transformatie van brandstoffen.
De emissies door energieconsumptie ontstaan bij de verbranding van fossiele brandstoffen door de industrie, het transport, de tertiaire sector en de gezinnen en door verdamping bij de aardgasverdeling.

wordt, is 30 % voor de totale CH₄-emissies en 50 % voor de totale N₂O-emissies¹. Die grote foutenmarge is te wijten aan onzekerheden over de emissiefactoren en aan moeilijkheden bij de definitie van de bronnen. De cijfers zijn dan ook louter indicatief.

Afname van de CH₄-emissies

De totale CH₄-emissies zouden gemiddeld met 4,7 % per jaar afnemen en 437,2 kiloton bedragen in 2007. De afname van 1990 tot 2007 zou dan 19,8 % bedragen. Dat is in overeenstemming met de verwachtingen in de Derde Nationale Mededeling en het Mira-S 2000 rapport².

Voor de berekening van de CH₄-emissies van de landbouw en de afvalverwerking, voor de periode van 2000 tot 2007 werd rekening gehouden met het Europese landbouwbeleid (daling van het aantal runderen), het mestbeleid in het Vlaams Gewest (stagnering van de groei van de veestapel en bemestingsnormen uit MAP2) en het afvalbeleid (selectieve ophaling en recuperatie, compostering, verschuiving van storten naar verbranden, verplichting tot methaanafvang bij bestaande stortplaatsen). Bijgevolg zouden de CH₄-emissies van de landbouw en de afvalverwerking jaarlijks afnemen. De energiegerelateerde CH₄-emissies en de emissies afkomstig van de industriële processen daarentegen zouden jaarlijks toenemen.

Afname van de N₂O-emissies

De N₂O-emissies zouden dalen met gemiddeld 0,6 % per jaar en zouden in 2007 40,4 kiloton bedragen. De daling tussen 1990 en 2007 zou 3,5 % bedragen. Dat is in overeenstemming met de verwachtingen in de Derde Nationale Mededeling en het Mira-S 2000 rapport. De energiegebonden emissies zouden jaarlijks toenemen. De emissies van het transport zouden toenemen. De emissies afkomstig van de landbouw zouden een belangrijke daling kennen door het inkrimpen van de rundveestapel, de varkensstapel en de sterke reductie in het kunstmestverbruik. De emissies afkomstig van de industriële processen zouden jaarlijks toenemen.

4. Totale broeikasgasemissies

Volgens het Protocol van Kyoto zou de uitstoot van broeikasgassen in België tegen 2008-2012 met 7,5 % moeten gedaald zijn in vergelijking met de uitstoot in 1990. De vijftien lidstaten van de Europese Unie hebben er zich toe verbonden om het VN-protocol van Kyoto over de vermindering van broeikasgassen, te ratificeren voor 1 juni van dit jaar. Dat akkoord is belangrijk omdat het meer zekerheid geeft over het feit dat het eerste wereldwijde akkoord over de vermindering van broeikasgassen juridisch bindend zal worden. Het bepaalt onder meer dat de Commissie, ten laatste tegen 31 december 2006, de concrete emissiehoeveelheden in ton CO₂ voor elk van de lidstaten zal vastleggen om het gezamenlijk EU-doel te bereiken (d.i. 8 % minder tegen 2008-2012 t.o.v. 1990). Verder sloten het Vlaams en het Waals Gewest een overeenkomst over de stabilisatie van de uitstoot tegen 2005 ten opzichte van 1990 voor elk gewest (beslissing van de uitgebreide Interministerieel Conferentie voor het Leefmilieu van 24 juli 2001).

1. Eerste Belgische Nationale Mededeling conform artikels 4 en 12 van het verdrag, januari 1997.
2. The Belgium's Third National Communication under the United Nations Framework Convention on Climate Change, februari 2002 en het Mira-S 2000: Milieu- en Natuurrapport Vlaanderen: scenario's, VMM, september 2000.

Toename van de emissies van de belangrijkste broeikasgassen met 11,3 % van 1990 tot 2007

De verwachte evolutie van de belangrijkste broeikasgasemissies voor de projectieperiode bij ongewijzigd beleid wordt in tabel 48 weergegeven in miljoen ton CO₂-equivalenten¹. De totale emissies zouden jaarlijks met gemiddeld 0,3 % toenemen gedurende de projectieperiode. In 2005 en 2007 zouden de emissies een niveau van resp. 155,6 en 156,7 miljoen ton bereiken tegenover 140,9 miljoen ton in 1990. Dat betekent een stijging van 10,4 % en 11,3 % t.o.v. 1990.

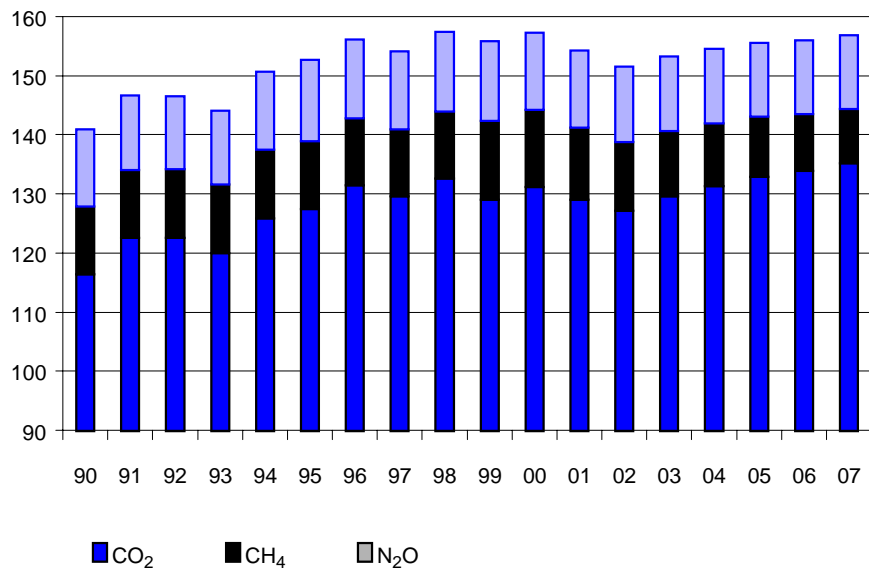
TABEL 48 - Evolutie van de emissies van de belangrijkste broeikasgassen

	Miljoen ton CO ₂ -equivalenten				Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten	Procentuele toename	
	1990	2000	2005	2007		1990-2005	1990-2007
Energiegerelateerde CO ₂ -emissies	107,7	118,3	118,6	120,1	0,6	10,1	11,5
Niet-energiegerelateerde CO ₂ -emissies	8,8	12,9	14,3	14,9	2,4	63,2	70,7
Totale CH ₄ -emissies	11,5	13,0	10,1	9,2	-4,7	-12,0	-19,8
Totale N ₂ O-emissies	13,0	13,1	12,6	12,5	-0,6	-3,0	-3,5
Totaal	140,9	157,3	155,6	156,7	0,3	10,4	11,3

Bij ongewijzigd beleid worden de doelstellingen niet gehaald

Figuur 21 toont een relatieve stabilisering van de emissies van broeikasgassen t.o.v. 1998 onder meer door de conjunctuurvertraging in 2001 en 2002. Waarschijnlijk zal het niet mogelijk zijn, rekening houdend met de evolutie van de uitstoot vanaf 2003, om zonder bijkomende maatregelen de doelstelling voor de beperking van de uitstoot te halen zoals bepaald in het kader van het Protocol van Kyoto.

FIGUUR 21 - Evolutie van de emissies van de belangrijkste broeikasgassen (in mln ton CO₂-equivalenten)

1. De drie belangrijkste broeikasgassen (CO₂, CH₄ en N₂O) hebben elk een andere invloed op het klimaat. Om hun bijdrage te meten tot het broeikas effect worden de emissies van CO₂, CH₄ en N₂O gewogen met hun respectievelijke Global Warming Potential (GWP). Voor CO₂ bedraagt de GWP 1, voor CH₄ 21 en voor N₂O 310. De resulterende gewogen emissies worden uitgedrukt in CO₂-equivalenten.

*De emissies in de
olieprijsvariant van
hoofdstuk 3*

Als gevolg van de 20 % hogere energieprijzen t.o.v. de basisprojectie zou het energie-eindverbruik afgeremd worden (zie afdeling A2). Hierdoor zijn er ook minder emissies. De totale uitstoot van de voornaamste broeikasgassen zou 152,5 miljoen ton CO₂-equivalenten bedragen in 2005 en 153,1 miljoen ton in 2007. Dit betekent dat op middellange termijn de emissies 2,4 % of 3,8 miljoen ton onder het niveau van de basisprojectie liggen. De jaarlijkse gemiddelde groeivoet van de emissies zou -0,1 % bedragen t.o.v. 0,3 % in de basisprojectie. Niettemin liggen de emissies nog steeds 8,7 % boven het niveau van 1990.

Belangrijkste hypothesen van de projectie

Tabel 1 HYPOTHESEN OMTRENT DE BINNENLANDSE EN DE INTERNATIONALE OMGEVING

	01^96	07^02	01	02	03	04	05	06	07
1. Buitenlandse afzetmarkt van goederen en diensten (volumegroei)	6.9	5.2	2.1	2.5	6.1	5.9	5.6	5.6	5.6
2. Wereldhandelsprijzen in euro (groeivoeten)									
Uitvoer van goederen excl. energie	3.1	2.0	1.0	1.0	2.6	2.2	2.1	2.1	2.1
Invoer van goederen excl. energie	2.3	2.0	0.8	1.4	2.4	2.2	2.0	2.1	2.1
Invoer van energie	19.2	1.2	-11.5	-5.6	0.4	3.2	3.0	3.0	3.0
3. Wisselkoers (peil)									
Dollar per euro (x 100)	106.4	87.8	89.5	87.9	86.9	87.3	87.7	88.2	88.6
4. Rentevoeten (peil)									
Korte rente (3m.)									
Eurozone	-.	4.5	4.3	3.8	4.6	4.6	4.6	4.6	4.6
Verenigde Staten	5.3	4.6	3.7	2.8	4.3	5.1	5.1	5.1	5.1
Lange rente (10j.)									
Duitsland	5.2	5.5	4.8	5.2	5.4	5.5	5.6	5.6	5.6
Verenigde Staten	5.8	6.1	5.0	5.6	6.0	6.2	6.2	6.2	6.2
5. Actieve bevolking									
Mutatie in duizend personen	37.1	30.0	56.0	17.4	39.3	33.3	29.5	33.2	27.2
6. Activiteitsgraad (in %)	67.1	69.0	68.4	68.3	68.7	69.0	69.2	69.3	69.4
7. Gemiddelde conventionele arbeidsduur (groeivoeten)									
Alle bedrijfstakken	-0.2	-0.2	-0.2	-0.2	-0.4	-0.3	-0.2	-0.2	-0.2
Industrie	-0.0	-0.0	-0.1	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
Diensten	-0.3	-0.3	-0.2	-0.3	-0.4	-0.3	-0.2	-0.2	-0.2

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 2 VOORNAAMSTE HYPOTHESEN OVER DE OVERHEIDSUITGAVEN

(groeivoeten in volume voor rubrieken 4 tot 10)

	01^96	07^02	02	03	04	05	06	07
1. Werkgelegenheid bij de overheid								
A. Excl. deeltijdarbeid, DSP en jongerenbanenplan	0.0	-0.1	0.7	-0.3	-0.3	-0.2	-0.2	-0.2
1. Federale overheid	--	-1.5	-6.6	-0.7	-0.8	-0.2	-0.2	-0.2
2. Gemeenschappen en gewesten	--	0.2	2.5	-0.2	-0.2	-0.2	-0.2	-0.2
3. Lagere overheid	--	0.5	3.8	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1
4. Sociale zekerheid	0.1	-0.0	-0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
B. Deeltijdarbeid, DSP en jongerenbanenplan	--	3.6	5.9	5.3	3.9	3.0	2.2	1.1
C. Totaal	1.2	0.2	1.1	0.1	0.0	0.1	0.0	-0.1
2. Sociale programmatie en 'wage drift'								
1. Federale overheid (incl. defensie)	--	1.7	3.2	2.8	1.9	0.9	0.7	0.7
2. Gemeenschappen en gewesten	--	1.5	2.2	1.8	1.7	1.4	1.0	1.0
3a. Lagere overheid - onderwijssubs.	--	1.3	1.8	1.6	1.6	1.1	1.0	1.0
3b. Lagere overheid - overige	--	1.5	3.4	1.4	1.0	1.0	1.0	1.0
4. Sociale zekerheid	--	1.7	2.0	3.0	2.3	1.2	1.0	1.0
3. Hypothesen i.v.m. overheidspensioenen								
A. Aantal pensioenen	1.9	0.5	0.7	0.7	0.4	0.3	0.3	0.4
a. Rustpensioenen	2.1	1.2	1.6	1.5	1.1	0.9	0.9	1.1
b. Overlevingspensioenen	1.4	-1.5	-1.5	-1.5	-1.6	-1.5	-1.5	-1.5
B. Perequatie van de rustpensioenen	--	-0.1	0.0	-0.2	-0.1	-0.2	-0.2	-0.2
C. Perequatie van de overlevingspensioenen	--	0.1	0.3	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0
4. Bruto-aankoop van goederen en diensten								
1. Federale overheid	3.9	0.4	-2.2	5.5	0.0	-1.0	-0.0	-0.0
2. Gemeenschappen en gewesten	5.2	4.5	7.9	3.8	3.8	3.8	3.8	3.8
3. Lagere overheid	4.8	4.1	4.1	4.1	4.1	4.1	4.1	4.1
4. Sociale zekerheid	2.5	0.1	0.8	0.0	-0.0	-0.0	-0.0	0.0
<i>Deflator: bruto-aankoop van goederen en diensten</i>	1.9	1.9	2.0	1.9	1.8	1.8	1.9	1.9
5. Bruto-kapitaalvorming								
1. Federale overheid en sociale zekerheid	-4.4	9.7	7.1	40.6	2.6	5.0	1.4	1.3
2. Gemeenschappen en gewesten	0.5	2.4	2.3	2.7	2.4	2.3	2.4	2.2
3. Lagere overheid	2.9	2.9	-10.8	4.7	9.4	21.9	9.9	-17.6
<i>Deflator: bruto-kapitaalvorming</i>	2.4	1.8	1.5	1.9	1.7	1.8	1.9	1.7
6. Sociale verstrekkingen in natura								
1. Federale overheid	-0.7	1.1	1.1	0.9	1.1	1.2	1.2	1.1
2. Gemeenschappen en gewesten	3.2	2.4	2.7	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3
3. Lagere overheid	6.7	2.3	2.2	2.1	2.3	2.3	2.3	2.3
4. Sociale zekerheid	2.8	2.9	2.3	2.7	3.1	3.3	3.1	3.2
<i>Deflator: sociale verstrekkingen in natura</i>	2.6	2.4	2.5	2.3	2.5	2.4	2.4	2.3
7. Overige lopende overdrachten aan de gezinnen en izw's								
1. Federale overheid	0.9	0.4	0.4	0.3	0.0	0.1	0.6	0.7
2. Gemeenschappen en gewesten	2.5	1.4	1.6	1.8	1.7	1.2	1.1	1.1
3. Sociale zekerheid	0.7	1.9	3.3	1.5	1.3	1.4	1.8	1.8
4. Lagere overheid	2.8	0.9	1.5	0.6	1.0	0.7	0.8	0.8
<i>Deflator: index consumptieprijzen</i>	1.8	1.8	1.7	1.6	1.8	1.8	1.9	1.9
8. Lopende overdrachten aan de ondernemingen								
1. Federale overheid	-2.8	-0.5	-4.8	5.0	-3.0	-0.2	-0.1	-0.1
2. Gemeenschappen en gewesten	1.0	2.0	0.9	3.3	3.2	1.5	1.5	1.5
3. Sociale zekerheid	33.0	0.5	-2.8	1.3	2.1	1.4	0.4	0.4
4. Lagere overheid	0.9	-0.0	-0.0	-0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
<i>Deflator: index consumptieprijzen</i>	1.8	1.8	1.7	1.6	1.8	1.8	1.9	1.9
9. Lopende overdrachten aan het buitenland								
1. Federale overheid	11.9	5.6	17.7	4.9	11.7	0.3	-0.2	-0.7
2. Gemeenschappen en gewesten	-11.7	1.6	9.5	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
<i>Deflator: index consumptieprijzen</i>	1.8	1.8	1.7	1.6	1.8	1.8	1.9	1.9
10. Kapitaaloverdrachten								
1. Federale overheid	1.4	2.5	-4.0	9.8	1.8	2.5	2.5	2.5
2. Gemeenschappen en gewesten	1.4	6.8	5.7	25.0	1.2	3.1	2.9	3.0
3. Lagere overheid	1.9	0.5	-8.7	2.5	2.4	2.4	2.4	2.3
<i>Deflator: index consumptieprijzen</i>	45.6	0.3	0.2	0.2	0.3	0.3	0.3	0.3
<i>Deflator: index consumptieprijzen</i>	1.8	1.8	1.7	1.6	1.8	1.8	1.9	1.9

Tabel 3 HYPOTHESEN INZAKE SOCIALEZEKERHEIDSPRESTATIES

	01^96	07^02	01	02	03	04	05	06	07
<i>I. Groeivoeten in volume</i>									
1. Pensioenen	1.5	1.9	1.4	1.8	2.3	2.0	1.8	1.8	1.7
a. Werknemers (*)	1.5	1.9	1.3	1.9	2.3	2.0	1.8	1.8	1.6
(RP: begrotingscijfer)	1.6	1.9	1.2	1.9	2.4	2.1	1.8	1.8	1.6
b. Zelfstandigen (**)	0.1	0.6	0.9	0.0	1.6	0.4	0.8	0.1	0.5
c. Vastbenoemd personeel bij de RSZ-PPO	6.1	2.9	2.7	2.6	2.7	2.8	2.9	3.0	3.2
d. Aangeslotenen bij de DOSZ	3.6	6.3	6.4	7.0	5.4	5.5	5.2	7.0	7.7
2. ZIV-uitkeringen	1.8	3.0	3.4	3.6	3.4	2.6	2.7	2.9	3.0
a. Werknemers	1.9	3.2	3.3	3.9	3.6	2.7	2.8	3.0	3.1
- Primaire ongeschiktheid	2.3	2.7	4.7	6.5	2.4	1.9	2.0	2.0	1.7
- Invaliditeit (**)	1.9	3.3	2.8	2.2	3.7	3.3	3.3	3.6	3.9
- Moederschapsrust (**)	4.6	4.4	4.4	9.0	6.8	2.5	2.7	2.8	2.8
b. Zelfstandigen	0.4	0.2	5.4	-0.6	-0.2	0.8	0.8	-0.3	0.7
3. Kinderbijslagen (**)	-0.1	-0.1	-0.2	0.1	-0.2	-0.2	-0.2	-0.3	-0.2
a. Werknemers, RSZ-PPO inbegrepen	-0.1	-0.3	0.1	-0.4	-0.3	-0.3	-0.3	-0.4	-0.3
(RKW: begrotingscijfer)	-0.0	-0.3	0.3	-0.3	-0.3	-0.3	-0.3	-0.4	-0.3
b. Zelfstandigen	-1.9	0.7	-7.2	3.5	0.2	0.0	0.1	0.1	-0.0
c. Gewaarborgde gezinsbijslag	14.5	5.6	34.1	16.1	3.4	3.5	3.5	3.6	3.6
4. Arbeidsongevallen van het FAO	-0.3	-1.7	0.2	-1.8	-1.6	-1.6	-1.6	-1.6	-1.6
5. Beroepsziekten	-3.8	-3.3	-4.3	-3.3	-3.4	-3.4	-3.4	-3.4	-3.4
<i>II. Groeivoeten alvorens toepassing van indexeringsregels</i>									
Geneeskundige zorgen	3.7	3.5	5.7	2.5	3.2	3.9	3.9	3.6	3.6
a. Werknemers, incl. ambtenaren	3.8	3.5	5.8	2.5	3.2	3.9	4.0	3.7	3.6
(ZIV-GV: begrotingscijfer)	4.0	3.4	5.6	2.5	3.2	3.9	3.9	3.6	3.6
b. Zelfstandigen	3.0	2.8	4.5	2.4	3.1	3.0	3.1	2.7	2.7
c. Aangeslotenen bij de DOSZ	0.7	1.4	0.8	1.5	0.8	1.4	1.5	1.5	1.5
d. Aan buitenlandse SZ-instellingen	3.6	6.2	7.0	5.0	5.0	7.6	5.6	6.0	7.9
<i>III. In duizendtallen (jaargemiddelden)</i>									
1. Niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen	126.9	141.6	147.9	150.2	150.6	143.1	133.9	134.5	137.2
2. Vrijwillig deeltijdse werklozen	26.9	27.5	27.0	28.1	27.7	27.6	27.4	27.2	27.2
3. Deeltijds werklozen met behoud van rechten en IGU	32.8	42.0	38.1	39.9	41.1	41.9	42.6	43.2	43.7
4. Van inschrijving vrijgestelde werklozen wegens beroepsopleiding, familiale en sociale redenen of studies	29.8	32.5	32.1	32.2	32.4	32.5	32.6	32.7	32.8
5. Activeringsprogramma's: PWA's, Eerste werkervaring	12.4	18.0	16.4	16.3	16.8	17.8	18.4	18.9	19.3
6. Tewerkstelling met loonsubsidie	15.8	43.3	33.8	33.6	38.4	44.3	47.3	47.9	48.4
- Doorstromingsprogramma's	3.0	5.4	5.7	5.4	5.4	5.4	5.4	5.4	5.4
- Activering (***)	4.8	21.5	11.1	11.1	16.2	22.4	25.6	26.4	27.2
- Gesubs. contractuelen bij de overheid	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
- Sociale Maribel	7.0	15.4	16.0	16.0	15.8	15.5	15.3	15.0	14.8
7. Loopbaanonderbrekingen	78.2	148.0	112.0	123.0	131.6	143.8	154.5	163.6	171.3
8. Bruggpensioenen	122.7	102.2	111.2	108.5	104.7	100.9	98.3	99.4	101.5
<i>IV. In miljoenen euro</i>									
Loonsubsidie via Sociale Maribel	157.6	428.7	395.2	410.8	416.3	423.9	431.7	440.3	449.2
Loonsubsidie via activeringen (***)	26.6	59.3	61.8	36.1	45.8	58.8	68.3	71.7	75.0

(*) Berekend met het model PENSION, loongrens 0,5 % losgekoppeld van de loonevolutie, zonder welvaartsaanpassingen behalve de verhoging van juli 2000 en de voorziene 2 % tijdens de periode 2002-2005.

(**) Aantal gepensioneerden in de regeling der zelfstandigen, aantal kinderen en aantal invaliden overeenkomstig het langetermijnmodel MALTESE.

(***) Tot 2003 via herinschakelingsprogramma's of dienstenbanen. Vanaf 2002 via Plan Activa, waarvan het aandeel Plan-Activa-banen met activeringsvergoeding gelijk is aan 15 % (2002), 30 % (2003), 45 % (2004), 50 % (vanaf 2005).

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 4 VERKLARING VAN DE SOCIALE PREMIES

(groeivoeten)	01^96	07^02	01	02	03	04	05	06	07
1. Werknemersregeling									
a. Sector van de ondernemingen									
1. Reëel uurloon per werknemer	1.6	1.6	0.7	1.7	1.3	1.5	1.6	1.6	1.6
2. Effectieve arbeidsduur per werknemer	-0.1	-0.2	-0.4	-0.4	-0.3	-0.2	-0.2	-0.1	-0.1
3. Tewerkstelling	1.4	1.2	2.2	-0.0	2.0	1.4	1.4	1.4	1.1
- verwerkende nijverheid, energie en bouw	-0.2	-0.5	1.3	-1.4	-0.1	-0.3	-0.1	-0.2	-0.6
- verhandelbare diensten	2.4	2.1	2.8	0.6	3.1	2.3	2.2	2.2	2.0
4. Bruto-loonsom, voor indexatie	3.0	2.6	2.6	1.3	3.0	2.7	2.9	2.9	2.6
5. Loonindexering	1.6	1.9	2.6	2.3	1.6	1.8	1.8	2.0	2.0
p.m. deflator consumptieprijzen	1.8	1.9	2.2	2.0	1.9	1.8	1.8	1.9	1.9
6. Bruto-loonsom	4.6	4.5	5.2	3.6	4.7	4.6	4.8	4.9	4.6
- aanslagbasis voor werkgeversbijdragen	4.6	4.5	5.2	3.6	4.7	4.6	4.7	4.9	4.6
- aanslagbasis voor werknemersbijdragen	4.5	4.5	5.2	3.6	4.7	4.6	4.7	4.9	4.6
b. Overheidssector									
1. Bezoldiging per hoofd	2.1	3.4	4.6	4.8	3.4	3.0	3.0	2.6	3.3
2. Tewerkstelling	1.2	0.2	0.3	1.1	0.1	0.0	0.1	0.0	-0.1
3. Bruto-loonsom	3.4	3.6	5.0	6.0	3.6	3.1	3.1	2.6	3.2
c. Bijdragen, nominaal	3.5	4.3	4.0	3.9	4.1	4.0	4.5	4.9	4.4
1. Werkgeversbijdragen	3.3	4.3	3.4	3.7	4.0	3.9	4.6	5.0	4.5
a. Privé-sector (*)	3.3	4.3	3.2	3.1	4.1	3.9	4.9	5.3	4.7
b. Overheidssector	3.7	3.8	4.9	7.7	3.3	3.3	2.8	3.0	2.9
2. Werknemersbijdragen	3.9	4.4	5.1	4.3	4.4	4.3	4.4	4.5	4.3
a. Privé-sector	4.0	4.5	5.2	3.6	4.6	4.5	4.7	4.9	4.6
b. Overheidssector	3.5	3.8	4.9	7.7	3.3	3.3	2.8	3.0	2.9
d. Impliciete bijdragevoeten (**)									
1. Werkgeversbijdragen									
a. Privé-sector (*)	25.3	23.8	24.1	23.9	23.8	23.6	23.7	23.8	23.8
b. Overheidssector	12.3	12.3	12.1	12.3	12.3	12.3	12.3	12.3	12.3
2. Werknemersbijdragen									
a. Privé-sector	10.9	10.8	10.8	10.8	10.8	10.8	10.8	10.8	10.8
b. Overheidssector	9.0	9.0	8.9	9.0	9.0	9.0	9.0	9.0	9.0
2. Regeling der zelfstandigen									
a. Inkomen per hoofd (***)	2.5	3.5	1.6	3.0	4.0	3.8	3.3	3.6	3.4
b. Aantal zelfstandigen (***)	0.2	-0.5	-1.0	-0.6	-0.5	-0.6	-1.0	-0.1	-0.2
c. Inkomen van de zelfstandigen (***)	2.7	3.0	0.6	2.4	3.5	3.2	2.3	3.5	3.2
d. Inkomen van t-3, gecorrig. voor inflatie	2.4	3.0	1.5	3.3	3.1	2.8	2.1	3.5	3.3
e. Aanslagbasis van de bijdragen	2.4	3.0	1.7	3.2	3.1	2.8	2.1	3.5	3.3
f. Bijdragen	1.9	3.0	3.4	3.2	3.1	2.8	2.1	3.5	3.3
g. Impliciete bijdragevoet (**)	7.4	7.4	7.4	7.4	7.4	7.4	7.4	7.4	7.4
3. Regeling der uitkeringstrekkers									
a. Bijdragen	3.6	2.9	1.2	3.4	1.9	2.3	2.4	3.6	3.8
b. Impliciete bijdragevoet (**)	3.0	2.9	3.0	2.9	2.9	2.9	2.9	2.9	2.9
pm ex ante bijdrageverminderingen (mio euro)									
werkgeversbijdragen (****)	1861	3560	2927	3113	3352	3606	3714	3746	3831
werknemersbijdragen	35	123	114	116	119	122	125	127	130

(*) De bijdrageverminderingen in het kader van de 'Sociale Maribel' worden door de Sociale Zekerheid geïnd en vervolgens via daartoe opgerichte fondsen als een loonsubsidie teruggestort aan de bedrijven die voldoen aan de gestelde voorwaarden.

(**) Bijdragen uitgedrukt in % van de aanslagbasis.

(***) van het jaar t-3.

(****) De zogenaamde bijdrageverminderingen in het kader van de 'Sociale Maribel' niet inbegrepen, zie voetnoot (*)

Macro-economische resultaten

Tabel 5 BESTEDING VAN HET BINNENLANDS PRODUCT TEGEN CONSTATE PRIJZEN

(groeivoeten)

	01//90	07//01	01/00	02/01	03/02	04/03	05/04	06/05	07/06
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	2.0	2.1	1.7	0.9	2.8	2.1	2.2	2.7	2.0
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	1.8	1.5	2.0	1.2	1.7	1.4	1.7	1.5	1.8
3. Brutovorming van vast kapitaal	1.5	2.6	0.4	0.3	3.2	2.8	3.4	3.7	2.5
a. Bedrijfsinvesteringen	1.5	2.8	1.3	0.6	3.2	2.7	3.0	3.9	3.7
b. Overheidsinvesteringen	1.3	3.1	-13.7	-4.0	9.5	5.5	12.2	6.0	-8.8
c. Investerings in woongebouwen	1.3	1.8	2.8	0.5	1.4	2.0	1.8	2.1	2.9
4. Binnenlandse bestedingen	1.8	2.2	0.4	1.3	2.7	2.1	2.4	2.7	2.1
5. Uitvoer van goederen en diensten	4.4	4.6	-0.3	1.4	5.5	5.4	5.2	5.2	5.2
a. Goederen	4.5	4.7	-0.4	1.4	5.6	5.4	5.3	5.2	5.2
b. Diensten	3.5	4.8	-0.2	2.0	5.4	5.5	5.4	5.4	5.4
6. Finale bestedingen	2.9	3.4	0.1	1.4	4.0	3.7	3.8	4.0	3.7
7. Invoer van goederen en diensten	4.0	4.6	-1.0	1.8	5.2	5.1	5.2	5.4	5.2
a. Goederen	4.0	4.8	-1.5	1.5	5.4	5.4	5.5	5.5	5.4
b. Diensten	3.6	4.1	0.1	3.6	3.9	4.1	4.3	4.5	4.4
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	2.1	2.3	1.0	1.0	3.0	2.6	2.6	2.7	2.2
(/) Groeivoeten									
(//) Gemiddelde groeivoeten									

Tabel 6 OPBOUW VAN HET BINNENLANDS PRODUCT TEGEN CONSTATE PRIJZEN*(aanbreng in procent)*

	01^96	07^02	01	02	03	04	05	06	07
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	1.3	1.1	0.9	0.5	1.5	1.1	1.2	1.4	1.1
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	0.4	0.3	0.4	0.2	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
3. Brutovorming van vast kapitaal	0.7	0.6	0.1	0.1	0.7	0.6	0.7	0.8	0.5
a. Bedrijfsinvesteringen	0.6	0.4	0.2	0.1	0.5	0.4	0.5	0.6	0.6
b. Overheidsinvesteringen	-0.0	0.1	-0.2	-0.1	0.1	0.1	0.2	0.1	-0.2
c. Investerings in woongebouwen	0.1	0.1	0.1	0.0	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
4. Veranderingen in voorraden	-0.2	0.1	-1.0	0.5	-0.0	-0.0	0.0	0.0	-0.0
5. Binnenlandse bestedingen	2.1	2.1	0.4	1.3	2.5	2.0	2.3	2.5	1.9
6. Uitvoer van goederen en diensten	4.1	4.4	-0.3	1.3	5.0	5.0	5.0	5.1	5.2
a. Goederen	3.2	3.8	-0.3	1.0	4.3	4.3	4.2	4.3	4.4
b. Diensten	0.7	0.6	-0.0	0.3	0.7	0.7	0.7	0.7	0.8
7. Finale bestedingen	6.2	6.5	0.1	2.6	7.5	7.0	7.3	7.6	7.1
8. Invoer van goederen en diensten	-3.7	-4.2	0.9	-1.6	-4.5	-4.5	-4.7	-5.0	-4.9
a. Goederen	-2.9	-3.6	1.1	-1.1	-3.9	-3.9	-4.1	-4.3	-4.3
b. Diensten	-0.6	-0.5	-0.0	-0.4	-0.4	-0.5	-0.5	-0.5	-0.5
9. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	2.5	2.3	1.0	1.0	3.0	2.6	2.6	2.7	2.2

*(^) Gemiddelden van periodes***Tabel 7 BESTEDING VAN HET BINNENLANDS PRODUCT TEGEN LOPENDE PRIJZEN***(in miljoen euro)*

	00	01	02	03	04	05	06	07
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	134342	139671	143763	150485	156372	162668	170156	176790
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	52529	55204	57818	60122	62403	64732	67068	69667
3. Brutovorming van vast kapitaal	52476	53963	54785	57569	60189	63404	67120	70156
a. Bedrijfsinvesteringen	35795	36987	37653	39505	41287	43321	46024	48771
b. Overheidsinvesteringen	4437	4029	3925	4382	4704	5371	5800	5380
c. Investerings in woongebouwen	12244	12947	13206	13682	14198	14713	15296	16005
4. Binnenlandse bestedingen	240302	247366	256292	268151	278992	290883	304473	316797
5. Uitvoer van goederen en diensten	214277	218475	223534	240000	257664	276145	295951	317243
6. Finale bestedingen	454579	465841	479826	508151	536656	567028	600424	634040
7. Invoer van goederen en diensten	206241	208773	214879	229716	245868	263503	282839	303136
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	248338	257067	264947	278435	290787	303525	317584	330903
9. Saldo van de primaire inkomens ontvangen uit het buitenland	6067	6229	6680	6833	7296	7479	7668	7862
10. Bruto nationaal inkomen	254405	263297	271627	285268	298083	311004	325252	338765

Tabel 8 BESTEDING VAN HET BINNENLANDS PRODUCT TEGEN LOPENDE PRIJZEN*(in procent van het bbp)*

	01^96	07^02	01	02	03	04	05	06	07
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	54.2	53.8	54.3	54.3	54.0	53.8	53.6	53.6	53.4
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	21.3	21.4	21.5	21.8	21.6	21.5	21.3	21.1	21.1
3. Brutovorming van vast kapitaal	20.6	20.9	21.0	20.7	20.7	20.7	20.9	21.1	21.2
a. Bedrijfsinvesteringen	13.9	14.4	14.4	14.2	14.2	14.2	14.3	14.5	14.7
b. Overheidsinvesteringen	1.6	1.6	1.6	1.5	1.6	1.6	1.8	1.8	1.6
c. Investeringen in woongebouwen	5.1	4.9	5.0	5.0	4.9	4.9	4.8	4.8	4.8
4. Binnenlandse bestedingen	96.0	96.1	96.2	96.7	96.3	95.9	95.8	95.9	95.7
5. Uitvoer van goederen en diensten	77.9	89.9	85.0	84.4	86.2	88.6	91.0	93.2	95.9
6. Finale bestedingen	173.9	185.9	181.2	181.1	182.5	184.6	186.8	189.1	191.6
7. Invoer van goederen en diensten	73.9	85.9	81.2	81.1	82.5	84.6	86.8	89.1	91.6
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
9. Saldo van de primaire inkomens ontvangen uit het buitenland	2.0	2.5	2.4	2.5	2.5	2.5	2.5	2.4	2.4
10. Bruto nationaal inkomen	102.0	102.5	102.4	102.5	102.5	102.5	102.5	102.4	102.4

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 9 DEFLATOREN VAN HET BBP EN DE BELANGRIJKSTE BESTEDINGSCATEGORIEËN

(groeivoeten)

	01//90	07//01	01/00	02/01	03/02	04/03	05/04	06/05	07/06
1. Consumptieve bestedingen particulieren									
a. Deflator	2.0	1.9	2.2	2.0	1.9	1.8	1.8	1.9	1.9
1. Exclusief energie	2.0	2.0	2.5	2.2	2.0	1.8	1.8	1.9	1.9
. Voeding, drank en tabak	1.5	2.0	3.9	2.6	2.2	1.9	1.8	1.9	1.8
. Andere goederen	1.7	2.0	2.1	2.0	2.0	1.9	2.0	2.1	2.2
. Diensten	2.1	1.9	2.2	2.2	1.9	1.8	1.8	1.9	1.9
. Huurprijzen	2.9	1.8	2.0	2.0	1.9	1.8	1.7	1.8	1.9
2. Energie	2.3	0.8	-0.5	-0.4	0.4	1.1	1.2	1.3	1.3
. Verwarming, elektriciteit	1.5	0.8	0.4	-0.4	0.1	1.0	1.2	1.4	1.5
. Transport	3.6	0.9	-1.7	-0.3	0.7	1.3	1.3	1.2	1.2
b. Onderliggende inflatie	2.2	1.9	2.2	2.2	1.9	1.8	1.8	1.9	1.9
c. Index consumptieprijzen	2.1	1.8	2.5	1.7	1.6	1.8	1.8	1.9	1.9
d. Gezondheidsindex	2.0	1.8	2.7	1.8	1.6	1.8	1.9	2.0	2.0
2. Consumptieve bestedingen overheid	2.9	2.4	3.0	3.5	2.2	2.4	2.0	2.1	2.1
3. Brutovorming van vast kapitaal	1.8	1.8	2.4	1.3	1.8	1.7	1.8	2.1	2.0
a. Bedrijfsinvesteringen	1.6	1.8	2.0	1.2	1.7	1.7	1.8	2.3	2.2
b. Overheidsinvesteringen	2.3	1.8	5.2	1.5	1.9	1.7	1.8	1.9	1.7
c. Investeringen in woongebouwen	2.3	1.8	2.9	1.5	2.2	1.7	1.8	1.8	1.6
4. Binnenlandse bestedingen	2.2	2.0	2.5	2.3	1.9	1.9	1.8	1.9	2.0
5. Uitvoer van goederen en diensten	1.5	1.7	2.3	0.9	1.8	1.9	1.9	1.9	1.9
6. Finale bestedingen	1.9	1.8	2.4	1.6	1.8	1.8	1.8	1.9	1.9
7. Invoer van goederen en diensten	1.6	1.7	2.3	1.1	1.6	1.8	1.8	1.9	1.9
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	2.1	1.9	2.5	2.0	2.0	1.8	1.8	1.9	2.0

(/) Groeivoeten
(//) Gemiddelde groeivoeten

Tabel 10 OPBOUW VAN DE PRIJSONTWIKKELING VAN DE FINALE BESTEDINGEN

(aanbreng in procent)

	01^96	07^02	01	02	03	04	05	06	07
1. Binnenlands kosten per eenheid product (a+b+c)	0.9	1.0	1.4	1.1	1.1	1.0	0.9	1.0	1.0
a. Loonkosten	0.5	0.5	1.0	0.9	0.3	0.4	0.5	0.5	0.6
b. Indirecte belastingen	0.2	0.1	-0.2	0.0	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
c. Bruto-exploitatieoverschot	0.3	0.4	0.5	0.2	0.6	0.5	0.4	0.4	0.4
2. Invoerprijzen	1.4	0.7	1.1	0.5	0.7	0.8	0.8	0.8	0.9
3. Deflator van finale bestedingen	2.2	1.8	2.4	1.6	1.8	1.8	1.8	1.9	1.9

Tabel 11 BESCHIKBAAR INKOMEN, BESPARINGEN EN VORDERINGENOVERSCHOT*(in miljoen euro)*

	00	01	02	03	04	05	06	07
1. Bruto binnenlands inkomen tegen marktprijzen	248338	257067	264947	278435	290787	303525	317584	330903
Saldo van de primaire inkomens van/naar het buitenland	6067	6229	6680	6833	7296	7479	7668	7862
2. Bruto nationaal inkomen	254405	263297	271627	285268	298083	311004	325252	338765
Verbruik van vaste activa	40227	42386	44383	46141	47914	49716	51584	53540
3. Netto nationaal inkomen	214178	220910	227244	239127	250169	261287	273668	285225
Saldo van de inkomensoverdrachten van/naar het buitenland	-2383	-2478	-2571	-2692	-2817	-2948	-3096	-3245
4. Netto nationaal beschikbaar inkomen	211795	218432	224673	236436	247352	258339	270572	281980
Nationale consumptie	186871	194875	201581	210607	218775	227400	237224	246458
5. Netto nationale besparingen	24924	23557	23092	25829	28576	30939	33347	35522
Investerings in vaste activa	52476	53963	54785	57569	60189	63404	67120	70156
Veranderingen in voorraden	955	-1472	-74	-25	27	78	128	184
Saldo van de kapitaaltransacties met het buitenland	-494	-135	-180	-218	-334	-384	-446	-453
6. Vorderingenoverschot van de totale economie	11226	13317	12585	14206	15941	16789	17237	18270

Tabel 12 BESCHIKBAAR INKOMEN, RAMINGEN TEGEN PRIJZEN VAN 1990*(in miljoen euro)*

	00	01	02	03	04	05	06	07
1. Bruto binnenlands inkomen tegen marktprijzen	202902	204981	207028	213292	218749	224361	230356	235408
Ruilvoetwinst of -verlies	-4930	-4913	-5349	-5168	-5267	-5391	-5488	-5512
2. Reëel bruto binnenlands inkomen	197972	200068	201679	208124	213482	218969	224868	229896
Saldo van de reële primaire inkomens van/naar het buitenland	4882	4890	5128	5147	5394	5432	5464	5496
3. Reëel bruto nationaal inkomen	202854	204958	206807	213271	218876	224401	230332	235392

Tabel 13 VERDELING VAN HET NATIONAAL INKOMEN*(in miljoen euro)*

	00	01	02	03	04	05	06	07
Particulieren (*)								
1. Primair inkomen	191856	199519	206086	215114	223541	232802	242793	252714
. lonen en salarissen	130860	136806	142376	148436	154605	161371	168615	175898
. bruto-exploitatieoverschot	38676	39974	40815	42498	44085	45702	47487	49148
. inkomens uit vermogen	22320	22739	22895	24180	24851	25730	26690	27668
2. Netto lopende overdrachten	-35836	-37456	-38029	-38933	-40667	-42692	-43607	-46094
. sociale uitkeringen min sociale premies	-3715	-3637	-3620	-4120	-4665	-5373	-6157	-6780
. belastingen op inkomen	-34174	-35963	-36925	-37462	-38996	-40409	-40628	-42578
. overige overdrachten	2054	2144	2516	2649	2994	3090	3177	3264
3. Beschikbaar inkomen	156020	162063	168057	176181	182874	190111	199186	206620
Vennootschappen								
1. Primair inkomen	44097	45412	45943	48867	51836	54112	57035	59319
2. Netto lopende overdrachten	-7124	-7113	-6978	-7656	-8137	-8534	-9004	-9373
3. Beschikbaar inkomen	36973	38299	38965	41210	43699	45578	48031	49947
Overheid								
1. Primair inkomen	18453	18365	19599	21287	22706	24089	25425	26732
2. Netto lopende overdrachten	40604	42120	42465	43929	46019	48311	49550	52258
3. Beschikbaar inkomen	59057	60485	62064	65215	68726	72400	74975	78990
Buitenland								
1. Beschikbaar inkomen	2383	2478	2571	2692	2817	2948	3096	3245
Bruto nationaal inkomen	254405	263297	271627	285268	298083	311004	325252	338765
(*) Huishoudens en izw's								

Tabel 14 VERDELING VAN HET NATIONAAL INKOMEN*(in procent)*

	00	01	02	03	04	05	06	07
Particulieren (*)								
1. Primair inkomen	75.4	75.8	75.9	75.4	75.0	74.9	74.6	74.6
. lonen en salarissen	51.4	52.0	52.4	52.0	51.9	51.9	51.8	51.9
. bruto-exploitatieoverschot	15.2	15.2	15.0	14.9	14.8	14.7	14.6	14.5
. inkomens uit vermogen	8.8	8.6	8.4	8.5	8.3	8.3	8.2	8.2
2. Netto lopende overdrachten	-14.1	-14.2	-14.0	-13.6	-13.6	-13.7	-13.4	-13.6
. sociale uitkeringen min sociale premies	-1.5	-1.4	-1.3	-1.4	-1.6	-1.7	-1.9	-2.0
. belastingen op inkomen	-13.4	-13.7	-13.6	-13.1	-13.1	-13.0	-12.5	-12.6
. overige overdrachten	0.8	0.8	0.9	0.9	1.0	1.0	1.0	1.0
3. Beschikbaar inkomen	61.3	61.6	61.9	61.8	61.3	61.1	61.2	61.0
Vennootschappen								
1. Primair inkomen	17.3	17.2	16.9	17.1	17.4	17.4	17.5	17.5
2. Netto lopende overdrachten	-2.8	-2.7	-2.6	-2.7	-2.7	-2.7	-2.8	-2.8
3. Beschikbaar inkomen	14.5	14.5	14.3	14.4	14.7	14.7	14.8	14.7
Overheid								
1. Primair inkomen	7.3	7.0	7.2	7.5	7.6	7.7	7.8	7.9
2. Netto lopende overdrachten	16.0	16.0	15.6	15.4	15.4	15.5	15.2	15.4
3. Beschikbaar inkomen	23.2	23.0	22.8	22.9	23.1	23.3	23.1	23.3
Buitenland								
1. Beschikbaar inkomen	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	1.0	1.0
Bruto nationaal inkomen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
(*) Huishoudens en izw's								

Tabel 15 PRODUCTIEFACTOREN EN PRODUCTIEKOSTEN

(groeivoeten)

	01^96	07^02	01	02	03	04	05	06	07
1. Productie van de ondernemingen	4.0	2.8	1.6	1.1	3.5	3.1	3.0	3.2	2.7
2. Arbeidsproductiviteit per hoofd									
a. Ondernemingen	1.5	1.7	-0.2	1.4	1.9	1.8	1.7	1.9	1.5
b. Verwerkende nijverheid	3.6	2.8	0.3	2.0	3.5	3.2	2.7	2.9	2.6
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	0.8	1.3	0.0	0.7	1.4	1.4	1.5	1.6	1.3
3. Nominaal brutoloon per hoofd									
a. Ondernemingen	3.1	3.3	2.9	3.7	2.7	3.2	3.3	3.4	3.5
b. Verwerkende nijverheid	3.1	3.4	2.9	3.6	2.9	3.3	3.5	3.6	3.7
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	3.2	3.3	3.0	3.7	2.6	3.2	3.3	3.4	3.4
4. Reëel brutoloon per hoofd									
a. Ondernemingen	1.3	1.4	0.7	1.6	0.8	1.4	1.5	1.5	1.5
b. Verwerkende nijverheid	1.3	1.5	0.7	1.5	1.0	1.5	1.7	1.7	1.7
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	1.4	1.4	0.8	1.6	0.7	1.4	1.5	1.5	1.5
5. Arbeidsproductiviteit per uur									
a. Ondernemingen	1.7	1.9	0.1	1.7	2.2	2.0	1.9	2.0	1.7
b. Verwerkende nijverheid	3.1	2.8	1.2	2.5	3.5	3.2	2.6	2.8	2.5
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	1.2	1.6	0.2	1.0	1.8	1.6	1.7	1.8	1.4
6. Nominale loonkosten per uur									
a. Ondernemingen	2.9	3.5	2.8	4.0	2.9	3.3	3.5	3.7	3.6
b. Verwerkende nijverheid	2.2	3.5	3.3	4.1	2.8	3.2	3.5	3.7	3.7
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	3.3	3.5	2.7	4.0	3.0	3.3	3.6	3.7	3.6
7. Reële loonkosten per uur									
a. Ondernemingen	1.1	1.6	0.6	2.0	1.0	1.5	1.7	1.7	1.7
b. Verwerkende nijverheid	0.5	1.6	1.1	2.1	0.9	1.4	1.7	1.8	1.8
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	1.5	1.6	0.5	1.9	1.1	1.5	1.7	1.8	1.7
8. Reële loonkosten per eenheid product in de ondernemingen	-0.3	-0.4	0.2	0.2	-1.3	-0.6	-0.2	-0.3	-0.0
9. Lange rente (>=6j.)	5.3	5.7	5.1	5.4	5.6	5.7	5.8	5.8	5.8
10. Bruto winstvoet in de ondernemingen (*) (in %)	27.3	28.1	27.6	27.3	27.9	28.2	28.3	28.4	28.5
11. Bruto winstvoet op het kapitaal (*) (in %)	13.4	13.9	13.3	13.1	13.7	13.9	14.1	14.3	14.3
12. Werkelijke arbeidstijd in de verwerkende nijverheid en de energiesector	0.5	-0.0	-0.8	-0.5	-0.0	0.0	0.1	0.1	0.1

(*) Bruto exploitatieoverschot gedeeld door de toegevoegde waarde tegen factorkosten (voor de winstvoet in bedrijven) en door de kapitaalvoorraad gewaardeerd aan vervangingskost (voor de winstvoet op het kapitaal) voor de ondernemingen exclusief de landbouwondernemingen

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 16 BEROEPSBEVOLKING, WERKGELEGENHEID EN WERKLOOSHEID

Situatie op 30 juni

	00	01	02	03	04	05	06	07
1. Totale bevolking								
In duizendtallen	10251.2	10289.1	10343.6	10368.0	10391.5	10414.4	10436.6	10458.2
Verschil in duizendtallen	24.8	37.9	54.5	24.3	23.6	22.9	22.2	21.6
2. Beroepsbevolking								
In duizendtallen	4558.5	4614.5	4631.8	4671.1	4704.4	4734.0	4767.2	4794.4
Verschil in duizendtallen	44.1	56.0	17.4	39.3	33.3	29.5	33.2	27.2
3. Activiteitsgraad	67.8	68.4	68.3	68.7	69.0	69.2	69.3	69.4
4. Binnenlandse werkgelegenheid								
Totaal								
. in duizendtallen	3913.0	3966.6	3965.6	4014.4	4049.0	4084.6	4120.8	4148.0
. verschil in duizendtallen	65.5	53.6	-1.1	48.9	34.6	35.5	36.2	27.3
Loon- en weddetrekkenden								
. in duizendtallen	2514.9	2569.9	2568.0	2617.0	2652.7	2689.0	2726.4	2755.6
. verschil in duizendtallen	54.4	55.0	-1.9	49.0	35.7	36.3	37.4	29.2
. zonder 'activering' in duizendtallen	2491.9	2544.8	2542.8	2582.5	2608.7	2640.0	2675.7	2704.0
. verschil in duizendtallen	52.7	52.9	-2.0	39.8	26.2	31.3	35.7	28.3
Zelfstandigen								
. in duizendtallen	684.8	680.9	674.0	673.0	671.8	670.5	669.3	667.8
. verschil in duizendtallen	-3.4	-3.9	-6.9	-1.0	-1.3	-1.3	-1.2	-1.5
Overheid								
. in duizendtallen	713.3	715.8	723.5	724.4	724.5	725.1	725.1	724.6
. verschil in duizendtallen	14.5	2.5	7.7	0.9	0.1	0.5	0.1	-0.5
5. Werkgelegenheidsgraad	59.0	59.6	59.3	59.9	60.3	60.6	60.8	60.9
6. Werkloosheid								
Definitie FPB								
. in duizendtallen	588.6	590.7	607.8	597.3	595.3	588.6	585.2	584.7
. verschil in duizendtallen	-25.8	2.2	17.0	-10.4	-2.0	-6.7	-3.4	-0.4
. werkloosheidsgraad	12.9	12.8	13.1	12.8	12.7	12.4	12.3	12.2
Definitie MTA								
. in duizendtallen	439.1	431.3	445.0	434.3	439.7	442.2	438.2	435.0
. verschil in duizendtallen	-36.0	-7.8	13.7	-10.8	5.4	2.5	-4.0	-3.2
. werkloosheidsgraad	10.0	9.7	10.0	9.6	9.7	9.6	9.5	9.4
7. Werkelijk arbeidsvolume (groeivoet)	2.0	1.3	-0.7	1.0	0.7	0.8	0.9	0.6

Tabel 17 UITVOER EN INVOER TEGEN LOPENDE PRIJZEN*(in miljoen euro)*

	00	01	02	03	04	05	06	07
1. Uitvoer	214277	218475	223534	240000	257664	276145	295951	317243
a. Goederen excl. energie	168636	172399	176218	189650	203877	218758	234703	251863
b. Diensten	31346	32235	33553	36161	38975	41924	45100	48514
c. Energie	8533	7879	7621	7747	8078	8440	8823	9225
d. Verbruik door niet-ingezetenen in het econ. gebied	5762	5961	6142	6442	6734	7023	7325	7640
2. Invoer	206241	208773	214879	229716	245868	263503	282839	303136
a. Goederen excl. energie	154876	156477	161350	173715	187011	201455	217314	234153
b. Diensten	26210	27205	28676	30248	31988	33885	35974	38171
c. Energie	16975	16200	15468	15708	16358	17092	17848	18648
d. Verbruik door ingezetenen in het buitenland	8180	8891	9385	10045	10511	11071	11704	12164
3. Netto uitvoer van goederen en diensten	8036	9701	8656	10283	11796	12642	13111	14106
a. Goederen excl. energie	13761	15922	14868	15935	16866	17303	17389	17710
b. Diensten	5136	5030	4877	5913	6987	8039	9126	10343
c. Energie	-8442	-8321	-7847	-7961	-8280	-8651	-9025	-9423
d. Overige	-2418	-2930	-3243	-3604	-3777	-4048	-4379	-4524
4. Factorinkomens								
a. Ontvangen van het buitenland								
1. Inkomen uit arbeid	4033	4140	4417	4652	4893	5140	5393	5656
2. Andere inkomens	31026	31957	32632	33302	33965	34642	35369	36109
b. Betaald aan het buitenland								
1. Inkomen uit arbeid	961	1155	1326	1441	1533	1618	1700	1780
2. Andere inkomens	26329	26912	27460	27974	28469	28977	29527	30087
5. Netto uitvoer (3+4)	15805	17731	16919	18823	20651	21829	22647	24004
6. Overige inkomensoverdrachten	-2580	-2621	-2718	-2847	-2979	-3117	-3273	-3429
7. Saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans	11721	13453	12765	14425	16274	17173	17683	18723

Tabel 18 EVENWICHT TUSSEN BESPARINGEN EN INVESTERINGEN*(in miljoen euro)*

	00	01	02	03	04	05	06	07
1. Middelen	64657	65808	67296	71751	76157	80271	84486	88609
a. Bruto besparingen	65151	65944	67475	71969	76491	80655	84932	89062
1. Ondernemingen	35585	36857	37397	39554	41963	43750	46080	47884
2. Gezinnen	23234	23954	25933	27460	28327	29384	31139	32077
3. Overheid	6499	5253	4216	5062	6290	7635	7871	9286
4. Izw's	-168	-120	-70	-107	-90	-114	-159	-184
b. Nettokapitaaloverdrachten	-494	-135	-180	-218	-334	-384	-446	-453
2. Bestedingen	53431	52491	54710	57544	60216	63482	67248	70339
a. Bruto kapitaalvorming	53431	52491	54710	57544	60216	63482	67248	70339
1. Ondernemingen	34383	32947	34959	36766	38498	40480	43118	45780
2. Gezinnen	14413	15244	15550	16113	16723	17330	18019	18858
3. Overheid	4431	4029	3925	4382	4704	5371	5800	5380
4. Izw's	203	215	219	227	236	244	254	266
3. Vorderingenoverschot	11226	13317	12585	14206	15941	16789	17238	18270

Tabel 19 EVENWICHT TUSSEN BESPARINGEN EN INVESTERINGEN*(in procent van het bbp)*

	01^96	07^02	01	02	03	04	05	06	07
1. Middelen	25.5	26.2	25.6	25.4	25.8	26.2	26.4	26.6	26.8
a. Bruto besparingen	25.5	26.3	25.7	25.5	25.8	26.3	26.6	26.7	26.9
1. Ondernemingen	14.0	14.4	14.3	14.1	14.2	14.4	14.4	14.5	14.5
2. Gezinnen	10.3	9.8	9.3	9.8	9.9	9.7	9.7	9.8	9.7
3. Overheid	1.2	2.2	2.0	1.6	1.8	2.2	2.5	2.5	2.8
4. Izw's	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.1	-0.1
b. Nettokapitaaloverdrachten	-0.0	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1
2. Bestedingen	20.5	20.9	20.4	20.6	20.7	20.7	20.9	21.2	21.3
a. Bruto kapitaalvorming	20.5	20.9	20.4	20.6	20.7	20.7	20.9	21.2	21.3
1. Ondernemingen	12.8	13.4	12.8	13.2	13.2	13.2	13.3	13.6	13.8
2. Gezinnen	5.9	5.7	5.9	5.9	5.8	5.8	5.7	5.7	5.7
3. Overheid	1.6	1.6	1.6	1.5	1.6	1.6	1.8	1.8	1.6
4. Izw's	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
3. Vorderingenoverschot	5.0	5.3	5.2	4.8	5.1	5.5	5.5	5.4	5.5

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 20 RENTEVOETEN

	01^96	07^02	01	02	03	04	05	06	07
1. Korte rente (3m.)									
Nominaal	3.6	4.3	4.1	3.6	4.4	4.4	4.4	4.4	4.4
Reëel	1.8	2.4	2.0	1.6	2.6	2.7	2.7	2.5	2.5
2. Lange rente (10j.)									
Nominaal	5.4	5.7	5.1	5.4	5.6	5.7	5.8	5.8	5.8
Reëel	3.6	3.8	2.9	3.4	3.7	3.9	4.0	3.9	3.9
3. Hypothecaire rente									
Nominaal	5.9	7.1	6.5	6.8	7.0	7.1	7.2	7.2	7.2
Reëel	4.1	5.2	4.3	4.8	5.2	5.3	5.4	5.3	5.3
Pro memorie:									
Korte rente eurozone (3m.)	-.-	4.5	4.3	3.8	4.6	4.6	4.6	4.6	4.6
Lange rente Duitsland (10j.)	5.2	5.5	4.8	5.2	5.4	5.5	5.6	5.6	5.6

(^) Gemiddelden van periodes

Sectorrekeningen

Tabel 21 SYNTHESE VAN DE TRANSACTIES VAN DE GROTE SECTOREN

(in procent van het bbp)

	01^96	07^02	01	02	03	04	05	06	07
1. Particulieren (*)									
a. Beschikbaar inkomen	63.9	62.9	63.0	63.4	63.3	62.9	62.6	62.7	62.4
b. Wijzigingen in de rechten op pens.fondsen	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6
c. Consumptie	54.2	53.8	54.3	54.3	54.0	53.8	53.6	53.6	53.4
d. Brutobesparingen	10.3	9.7	9.3	9.8	9.8	9.7	9.6	9.8	9.6
e. Kapitaaloverdrachten	0.0	0.2	0.1	0.0	0.1	0.2	0.2	0.2	0.3
f. Brutokapitaalvorming	6.0	5.8	6.0	6.0	5.9	5.8	5.8	5.8	5.8
g. Vorderingenoverschot	4.3	4.1	3.4	3.9	4.1	4.0	4.0	4.2	4.1
2. Vennootschappen									
a. Beschikbaar inkomen	14.6	15.0	14.9	14.7	14.8	15.0	15.0	15.1	15.1
b. Wijzigingen in de rechten op pens.fondsen	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6
c. Brutobesparingen	14.0	14.4	14.3	14.1	14.2	14.4	14.4	14.5	14.5
d. Kapitaaloverdrachten	0.6	0.2	0.1	0.3	0.3	0.3	0.2	0.2	0.2
e. Brutokapitaalvorming	12.8	13.4	12.8	13.2	13.2	13.2	13.3	13.6	13.8
f. Vorderingenoverschot	1.8	1.2	1.7	1.2	1.3	1.5	1.3	1.1	0.8
3. Overheid									
a. Beschikbaar inkomen	22.5	23.6	23.5	23.4	23.4	23.6	23.9	23.6	23.9
b. Consumptie	21.3	21.4	21.5	21.8	21.6	21.5	21.3	21.1	21.1
c. Brutobesparingen	1.2	2.2	2.0	1.6	1.8	2.2	2.5	2.5	2.8
d. Kapitaaloverdrachten	-0.7	-0.5	-0.3	-0.4	-0.5	-0.5	-0.5	-0.6	-0.6
e. Brutokapitaalvorming	1.6	1.6	1.6	1.5	1.6	1.6	1.8	1.8	1.6
f. Vorderingenoverschot	-1.2	0.1	0.2	-0.3	-0.3	0.0	0.2	0.1	0.6
4. Totale economie									
a. Brutobesparingen	25.5	26.3	25.7	25.5	25.8	26.3	26.6	26.7	26.9
b. Brutokapitaalvorming	20.5	20.9	20.4	20.6	20.7	20.7	20.9	21.2	21.3
c. Kapitaaloverdrachten	-0.0	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1
d. Vorderingenoverschot	5.0	5.3	5.2	4.8	5.1	5.5	5.5	5.4	5.5

(*) Huishoudens en izw's

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 22 REKENING VAN DE HUISHOUDENS

(in miljoen euro)

	00	01	02	03	04	05	06	07
I. Lopende transacties								
a. Middelen	228379	237498	246073	256512	266564	277331	289085	300840
1. Netto exploitatieoverschot	11014	11415	11593	12257	12882	13521	14240	14898
2. Gemengd inkomen	18678	19184	19458	20269	21028	21803	22663	23446
3. Beloning van werknemers	130860	136806	142376	148436	154605	161371	168615	175898
. Lonen	98512	103384	107638	112387	117182	122351	127772	133293
. Werkelijke sociale premies tlv werkgevers	25078	25861	26835	27894	28974	30289	31776	33182
. Toegerekende sociale premies tlv werkgevers	7270	7561	7904	8155	8448	8730	9068	9423
4. Netto inkomen uit vermogen	22296	22715	22871	24154	24824	25702	26662	27639
. Rente	11838	11735	11636	12445	12717	13130	13534	13956
. Winstuitkeringen	6283	6624	6687	6990	7213	7491	7846	8205
. Overige	4175	4356	4548	4719	4894	5081	5282	5478
5. Sociale uitkeringen	45050	46916	48953	50466	52022	53660	55548	57529
6. Overige netto inkomensoverdrachten	-907	-980	-746	-727	-532	-555	-594	-633
7. Overige (*)	1388	1442	1568	1657	1736	1828	1951	2063
b. Bestedingen	214044	222822	229797	238907	248288	258191	268389	279417
1. Belastingen op inkomen en vermogen	34134	35922	36883	37418	38950	40361	40577	42526
2. Sociale premies	48765	50553	52573	54586	56687	59033	61705	64309
. Werkelijke sociale premies	41495	42991	44669	46431	48239	50302	52637	54886
. Toegerekende sociale premies	7270	7561	7904	8155	8448	8730	9068	9423
3. Nationale consumptieve bestedingen	131145	136347	140342	146904	152651	158797	166107	172583
c. Netto besparingen	14335	14676	16276	17604	18277	19140	20696	21423
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	1016	1146	1030	1244	1489	1642	1880	2055
1. Kapitaaloverdrachten, ontvangen	1016	1146	1030	1244	1489	1642	1880	2055
b. Bestedingen	6726	7044	6969	7338	7874	8356	8927	9583
1. Investerings in vaste activa	14469	15300	15606	16169	16779	17387	18076	18914
2. Verbruik van vaste activa (-)	8899	9277	9657	9855	10051	10244	10443	10654
3. Vermogensheffingen	1176	1205	1230	1253	1275	1298	1322	1347
4. Veranderingen in voorraden	-56	-56	-56	-56	-56	-56	-56	-56
5. Saldo aan-en verkopen van kostbaarheden	-1	-1	-1	-2	-2	-2	-2	-2
6. Saldo aan-en verkopen van grond en overige materiële niet-geproduceerde activa	-192	-192	-192	-192	-192	-192	-192	-192
7. Overige kapitaaloverdrachten, betaald	229	65	39	22	121	166	222	226
III. Vorderingenoverschot	8626	8779	10337	11510	11891	12426	13649	13895
p.m. netto beschikbaar inkomen	144092	149581	155050	162852	169192	176109	184852	191943
(*) Correcties voor mutaties in voorzieningen pensioenverzekeringen								

Tabel 23 BESCHIKBAAR INKOMEN VAN DE HUISHOUDENS*(in miljoen euro)*

	00	01	02	03	04	05	06	07
I. Primair bruto inkomen								
1. Bruto exploitatieoverschot	19913	20692	21249	22112	22933	23766	24683	25552
2. Zelfstandigen	18678	19184	19458	20269	21028	21803	22663	23446
3. Lonen	130860	136806	142376	148436	154605	161371	168615	175898
. Privésector	99455	104112	107865	112762	117809	123439	129603	135607
. Ondernemingen	94091	98718	102236	106830	111573	116878	122680	128333
. Huishoudens	3236	3346	3448	3591	3731	3883	4052	4208
. Izw's	2127	2049	2180	2340	2505	2677	2871	3066
. Overheid	28337	29702	31414	32456	33429	34403	35311	36407
. Grensarbeiders	3072	2985	3091	3211	3359	3522	3693	3876
4. Inkomen uit vermogen	22296	22715	22871	24154	24824	25702	26662	27639
. Rente	11838	11735	11636	12445	12717	13130	13534	13956
. Winstuitkeringen	6283	6624	6687	6990	7213	7491	7846	8205
. Overige	4175	4356	4548	4719	4894	5081	5282	5478
Totaal (1 tot 4)	191747	199397	205954	214972	223389	232642	242623	252535
II. Sociale zekerheid en belastingen								
1. Werkgeversbijdragen	32364	33481	34825	36150	37534	39138	40969	42736
2. Werknemersbijdragen	12578	13205	13778	14352	14948	15576	16258	16931
3. Bijdragen van zelfstandigen	2398	2475	2544	2623	2698	2759	2854	2948
4. Bijdragen op vervangingsinkomens	706	715	739	753	770	789	817	848
5. Bijdragen van niet-ingezetenen	717	677	688	707	737	771	807	846
Totaal (1 tot 5)	48765	50553	52573	54586	56687	59033	61705	64309
6. Belastingen op inkomen en vermogen	34134	35922	36883	37418	38950	40361	40577	42526
Totaal (1 tot 6)	82899	86475	89455	92004	95637	99394	102282	106834
III. Overdrachten aan huishoudens								
1. Sociale uitkeringen	45050	46916	48953	50466	52022	53660	55548	57529
2. Overige netto overdrachten	-907	-980	-746	-727	-532	-555	-594	-633
Totaal (1+2)	44143	45936	48207	49739	51490	53105	54954	56896
IV. Beschikbaar inkomen	152991	158859	164706	172707	179242	186354	195295	202597

Tabel 24 BESCHIKBAAR INKOMEN VAN DE HUISHOUDENS TEGEN CONSTATE PRIJZEN*(groeivoeten)*

	00	01	02	03	04	05	06	07
I. Primair bruto inkomen								
1. Bruto exploitatieoverschot	1.0	1.7	0.7	2.2	1.9	1.8	1.9	1.6
2. Zelfstandigen	1.0	0.5	-0.6	2.3	1.9	1.9	2.0	1.5
3. Lonen	3.1	2.3	2.0	2.3	2.3	2.5	2.5	2.4
. Privésector	3.4	2.4	1.6	2.6	2.7	2.9	3.0	2.7
. Ondernemingen	3.6	2.7	1.5	2.6	2.6	2.9	3.0	2.6
. Huishoudens	-0.7	1.2	1.0	2.2	2.1	2.3	2.4	1.9
. Izw's	0.5	-5.8	4.3	5.4	5.1	5.0	5.2	4.8
. Overheid	1.6	2.6	3.7	1.4	1.2	1.1	0.7	1.2
. Grensarbeiders	7.7	-4.9	1.5	2.0	2.8	3.0	2.9	3.0
4. Inkomen uit vermogen	2.9	-0.3	-1.3	3.7	1.0	1.7	1.8	1.7
. Rente	3.8	-3.0	-2.8	5.0	0.4	1.4	1.2	1.2
. Winstuitkeringen	-0.4	3.2	-1.0	2.6	1.4	2.0	2.8	2.6
. Overige	5.5	2.1	2.3	1.9	1.9	2.0	2.0	1.8
Totaal (1 tot 4)	2.6	1.8	1.2	2.5	2.1	2.3	2.3	2.1
II. Sociale zekerheid en belastingen								
1. Werkgeversbijdragen	0.9	1.2	2.0	1.9	2.0	2.4	2.7	2.4
2. Werknemersbijdragen	2.0	2.7	2.3	2.3	2.3	2.4	2.4	2.2
3. Bijdragen van zelfstandigen	0.2	1.0	0.7	1.2	1.1	0.5	1.5	1.3
4. Bijdragen op vervangingsinkomens	3.3	-0.9	1.4	-0.0	0.5	0.6	1.6	1.9
5. Bijdragen van niet-ingezetenen	4.1	-7.6	-0.4	1.0	2.3	2.7	2.8	2.9
Totaal (1 tot 5)	1.2	1.5	1.9	1.9	2.0	2.3	2.6	2.3
6. Belastingen op inkomen en vermogen	3.9	3.0	0.6	-0.4	2.3	1.8	-1.3	2.8
Totaal (1 tot 6)	2.3	2.1	1.4	1.0	2.1	2.1	1.0	2.5
III. Overdrachten aan huishoudens								
1. Sociale uitkeringen	0.5	1.9	2.3	1.2	1.3	1.3	1.6	1.6
2. Overige netto overdrachten	12.7	5.8	-25.4	-4.3	-28.1	2.5	5.1	4.5
Totaal (1+2)	0.2	1.8	2.9	1.3	1.7	1.3	1.5	1.6
IV. Beschikbaar inkomen	2.1	1.6	1.6	2.9	2.0	2.1	2.8	1.8

Tabel 25 REKENING VAN DE IZW'S TEN BEHOEVE VAN DE HUISHOUDENS

(in miljoen euro)

	00	01	02	03	04	05	06	07
I. Lopende transacties								
a. Middelen	3080	3245	3389	3513	3672	3800	3936	4072
1. Netto exploitatieoverschot	0	0	0	-0	0	0	-0	-0
2. Sociale premies	96	97	104	111	119	127	136	146
3. Netto inkomen uit vermogen	24	24	24	26	26	27	28	29
. Rente	22	22	22	23	24	25	26	26
. Overige	2	2	2	2	2	2	3	3
4. Overige netto inkomensoverdrachten	2960	3124	3262	3377	3526	3645	3772	3897
b. Bestedingen	3333	3462	3567	3737	3887	4047	4236	4406
1. Belastingen op inkomen en vermogen	41	41	42	44	46	48	51	53
2. Sociale uitkeringen	96	97	104	111	119	127	136	146
3. Nationale consumptieve bestedingen	3197	3324	3421	3581	3721	3871	4049	4207
c. Netto besparingen	-253	-217	-178	-223	-215	-247	-300	-334
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	156	179	170	178	185	193	201	209
1. Kapitaaloverdrachten, ontvangen	156	179	170	178	185	193	201	209
b. Bestedingen	118	118	112	111	111	111	113	116
1. Investerings in vaste activa	203	215	219	227	236	244	254	266
2. Verbruik van vaste activa (-)	85	97	107	117	125	133	141	150
III. Vorderingenoverschot	-215	-155	-119	-156	-141	-166	-212	-241

Tabel 26 REKENING VAN DE ONDERNEMINGEN

(geconsolideerd, in miljoen euro)

	00	01	02	03	04	05	06	07
I. Lopende transacties								
a. Middelen	25345	25284	24682	26542	28455	29676	31546	32702
1. Netto exploitatieoverschot	28954	29315	29106	32107	34226	36022	38255	40012
2. Sociale premies	7993	8302	8707	9099	9523	9975	10480	10981
. werkelijke premies ten laste v.d. werkgevers	3956	4093	4294	4474	4659	4857	5070	5279
. premies ten laste v.d. werknemers	1907	1996	2058	2150	2245	2348	2458	2566
. toegerekende sociale premies	2130	2212	2355	2474	2619	2771	2952	3137
3. Netto inkomen uit vermogen	-3243	-3610	-4162	-5503	-5982	-6828	-7499	-8420
. rente	9897	11014	12701	16793	18253	20834	22882	25694
. winstuitkeringen en overige	-13140	-14624	-16863	-22297	-24235	-27662	-30381	-34114
4. Overige netto inkomensoverdrachten	520	516	504	520	535	550	571	592
5. Correctie IGDFI (*)	-8879	-9239	-9472	-9680	-9846	-10043	-10260	-10462
b. Bestedingen	17025	17373	17757	18931	19930	20887	22005	23009
1. Belastingen op inkomen en vermogen	8520	8552	8533	9309	9877	10375	10982	11476
2. Sociale uitkeringen	7118	7379	7656	7966	8318	8684	9073	9470
3. Mutaties in voorzieningen pensioen- verzekering	1388	1442	1568	1657	1736	1828	1951	2063
c. Netto besparingen	8321	7911	6925	7611	8525	8789	9541	9694
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	3316	2281	2191	2405	2482	2590	2706	2829
1. Ontvangen kapitaaloverdrachten	3316	2281	2191	2405	2482	2590	2706	2829
b. Bestedingen	8974	5933	5954	6291	6777	7389	8690	9877
1. Investerings in vaste activa	33366	34418	35034	36791	38470	40402	42990	45596
2. Verbruik van vaste activa (-)	27264	28946	30471	31943	33438	34961	36539	38190
3. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-fin. activa	568	1012	773	569	569	570	570	569
4. Veranderingen in voorraden	1017	-1472	-74	-25	27	78	128	184
5. Saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	1	1	1	2	2	2	2	2
6. Overige te betalen kapitaaloverdrachten	1286	918	692	897	1146	1299	1539	1717
III. Vorderingenoverschot	2663	4259	3162	3725	4231	3991	3558	2645

(*) Indirect gemeten diensten van financiële intermediairs

Tabel 27 REKENING VAN HET BUITENLAND

(in miljoen euro)

	00	01	02	03	04	05	06	07
I. Lopende transacties								
a. Middelen	208211	210876	217071	232207	248353	266279	285960	306622
1. Invoer van goederen en diensten	206241	208773	214879	229716	245868	263503	282839	303136
2. Beloning van werknemers	961	1155	1326	1441	1533	1618	1700	1780
3. Belastingen op productie en invoer	2395	2494	2276	2400	2253	2401	2561	2729
4. Netto inkomen uit vermogen (-)	4697	5045	5172	5328	5495	5665	5842	6022
5. Overige netto inkomensoverdrachten	1813	1877	1939	2038	2130	2222	2320	2412
6. Sociale premies	1007	1033	1103	1161	1221	1283	1346	1412
7. Sociale uitkeringen, excl. sociale overdrachten in natura	491	589	720	779	842	917	1035	1175
b. Bestedingen	219932	224329	229836	246632	264627	283452	303643	325345
1. Uitvoer van goederen en diensten	214277	218475	223534	240000	257664	276145	295951	317243
2. Beloning van werknemers	4033	4140	4417	4652	4893	5140	5393	5656
3. Subsidies (productgebonden en op invoer)	693	693	693	693	693	693	693	693
4. Belastingen op inkomen en vermogen	195	142	146	153	160	167	175	182
5. Sociale premies	337	405	465	505	537	567	596	624
6. Sociale uitkeringen, excl. sociale overdrachten in natura	396	475	580	628	679	739	835	947
c. Saldo van de lopende transacties	-11721	-13453	-12765	-14425	-16274	-17173	-17683	-18723
1. Goederen en diensten	-8036	-9701	-8656	-10283	-11796	-12642	-13111	-14106
2. Beloning van werknemers (netto)	-3072	-2985	-3091	-3211	-3359	-3522	-3693	-3876
3. Netto inkomen uit vermogen	-4697	-5045	-5172	-5328	-5495	-5665	-5842	-6022
4. Belastingen minus subsidies	1507	1659	1437	1553	1399	1541	1693	1853
5. Overige lopende overdrachten (netto)	2578	2620	2717	2845	2977	3115	3271	3428
II. Kapitaalverrichtingen	494	135	180	218	334	384	446	453
1. Netto kapitaaloverdrachten	120	-239	-195	-156	-41	9	71	79
2. Saldo aan- en verkopen van activa	-374	-374	-374	-374	-374	-374	-374	-374
III. Vorderingenoverschot	-11226	-13317	-12585	-14206	-15941	-16789	-17237	-18270

Openbare Financien

Tabel 28 REKENING VAN DE OVERHEID

(in miljoen euro)

	00	01	02	03	04	05	06	07
1. Ontvangsten	122883	126599	129811	134636	140125	145468	150224	156274
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	111642	114376	117359	121789	126869	131821	136132	141716
1. Fiscale ontvangsten	76682	78102	79680	82640	86219	89439	91772	95463
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	42928	44696	45644	46966	49076	50996	51830	54284
Huishoudens	34134	35922	36883	37418	38950	40361	40577	42526
Vennootschappen	8520	8552	8533	9309	9877	10375	10982	11476
Overige	275	222	228	239	249	260	271	282
b. Belastingen op productie en invoer	32577	32201	32806	34421	35867	37146	38620	39832
c. Vermogensheffingen	1176	1205	1230	1253	1275	1298	1322	1347
2. Werkelijke sociale premies	34960	36273	37679	39150	40650	42382	44359	46253
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	6234	7009	7045	7317	7586	7857	8157	8463
1. Inkomen uit vermogen	2477	2736	2461	2544	2621	2690	2771	2846
2. Inkomensoverdrachten	742	827	852	864	878	891	907	922
3. Kapitaaloverdrachten	93	224	81	88	95	103	113	124
4. Verkoop van goederen en diensten	2923	3222	3652	3821	3992	4172	4366	4570
C. Toegerekende sociale premies	5007	5214	5407	5530	5670	5789	5935	6095
2. Uitgaven	122731	126109	130549	135452	140109	144874	149925	154246
A. Primaire uitgaven	105874	109287	114528	119559	124115	128946	133804	138174
a. Lopende uitgaven	98257	103096	108263	112340	116470	120505	124796	129444
1. Beloning van werknemers	28344	29709	31421	32464	33437	34411	35320	36416
2. Intermediair verbruik	7768	8130	8581	9089	9488	9884	10339	10820
3. Subsidies	3708	3804	3782	3997	4074	4182	4292	4405
4. Sociale uitkeringen	53308	56090	58669	60719	62934	65275	67871	70613
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	37895	39516	41295	42500	43707	44984	46495	48095
- Uitkeringen in natura	15413	16574	17374	18219	19227	20291	21376	22519
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	2674	2900	2986	3093	3229	3382	3548	3722
6. Overdrachten aan vennootschappen	613	612	609	616	623	629	636	644
7. Overdrachten aan het buitenland	1842	1852	2216	2361	2685	2743	2791	2825
b. Kapitaaluitgaven	7616	6192	6265	7219	7645	8441	9008	8730
1. Investerings in vaste activa (bruto)	4437	4029	3925	4382	4704	5371	5800	5380
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-7	-446	-207	-3	-3	-3	-3	-3
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	301	340	325	339	353	367	382	397
4. Overdrachten aan vennootschappen	2577	2114	2024	2238	2316	2424	2540	2662
5. Overdrachten aan het buitenland	308	154	198	263	276	283	288	294
B. Rentelasten	16857	16821	16021	15893	15994	15927	16121	16072
3. Vorderingenoverschot	153	491	-738	-816	15	595	299	2028
Brutobesparingen	6499	5253	4216	5062	6290	7635	7871	9286
4. Primair saldo	17010	17312	15283	15077	16010	16522	16420	18100
p.m. consumptieve bestedingen	52529	55204	57818	60122	62403	64732	67068	69667

Tabel 29 REKENING VAN DE OVERHEID*(in procent van het bbp)*

	00	01	02	03	04	05	06	07
1. Ontvangsten	49.5	49.2	49.0	48.4	48.2	47.9	47.3	47.2
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	45.0	44.5	44.3	43.7	43.6	43.4	42.9	42.8
1. Fiscale ontvangsten	30.9	30.4	30.1	29.7	29.7	29.5	28.9	28.8
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	17.3	17.4	17.2	16.9	16.9	16.8	16.3	16.4
Huishoudens	13.7	14.0	13.9	13.4	13.4	13.3	12.8	12.9
Vennootschappen	3.4	3.3	3.2	3.3	3.4	3.4	3.5	3.5
Overige	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
b. Belastingen op productie en invoer	13.1	12.5	12.4	12.4	12.3	12.2	12.2	12.0
c. Vermogensheffingen	0.5	0.5	0.5	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4
2. Werkelijke sociale premies	14.1	14.1	14.2	14.1	14.0	14.0	14.0	14.0
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	2.5	2.7	2.7	2.6	2.6	2.6	2.6	2.6
1. Inkomen uit vermogen	1.0	1.1	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9
2. Inkomensoverdrachten	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
3. Kapitaaloverdrachten	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
4. Verkoop van goederen en diensten	1.2	1.3	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4
C. Toegerekende sociale premies	2.0	2.0	2.0	2.0	1.9	1.9	1.9	1.8
2. Uitgaven	49.4	49.1	49.3	48.6	48.2	47.7	47.2	46.6
A. Primaire uitgaven	42.6	42.5	43.2	42.9	42.7	42.5	42.1	41.8
a. Lopende uitgaven	39.6	40.1	40.9	40.3	40.1	39.7	39.3	39.1
1. Beloning van werknemers	11.4	11.6	11.9	11.7	11.5	11.3	11.1	11.0
2. Intermediair verbruik	3.1	3.2	3.2	3.3	3.3	3.3	3.3	3.3
3. Subsidies	1.5	1.5	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4	1.3
4. Sociale uitkeringen	21.5	21.8	22.1	21.8	21.6	21.5	21.4	21.3
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	15.3	15.4	15.6	15.3	15.0	14.8	14.6	14.5
- Uitkeringen in natura	6.2	6.4	6.6	6.5	6.6	6.7	6.7	6.8
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1
6. Overdrachten aan vennootschappen	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
7. Overdrachten aan het buitenland	0.7	0.7	0.8	0.8	0.9	0.9	0.9	0.9
b. Kapitaaluitgaven	3.1	2.4	2.4	2.6	2.6	2.8	2.8	2.6
1. Investerings in vaste activa (bruto)	1.8	1.6	1.5	1.6	1.6	1.8	1.8	1.6
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-0.0	-0.2	-0.1	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
4. Overdrachten aan vennootschappen	1.0	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8
5. Overdrachten aan het buitenland	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
B. Rentelasten	6.8	6.5	6.0	5.7	5.5	5.2	5.1	4.9
3. Vorderingenoverschot	0.1	0.2	-0.3	-0.3	0.0	0.2	0.1	0.6
Brutobesparingen	2.6	2.0	1.6	1.8	2.2	2.5	2.5	2.8
4. Primair saldo	6.8	6.7	5.8	5.4	5.5	5.4	5.2	5.5
p.m. consumptieve bestedingen	21.2	21.5	21.8	21.6	21.5	21.3	21.1	21.1

Tabel 30 REKENING VAN DE FEDERALE OVERHEID*(in miljoen euro)*

	00	01	02	03	04	05	06	07
1. Ontvangsten	72765	74200	72746	75086	78375	81330	83382	86722
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	68762	69413	68521	70803	74022	76903	78851	82076
1. Fiscale ontvangsten	67440	68087	67154	69413	72602	75455	77373	80564
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	40666	41834	41965	42899	44872	46690	47410	49658
- Huishoudens	32050	33237	33359	33509	34907	36220	36325	38070
- Vennootschappen	8341	8375	8377	9150	9715	10211	10814	11305
- Overige	275	222	228	239	249	260	271	282
b. Belastingen op productie en invoer	26640	26121	25115	26438	27652	28687	29882	30824
c. Vermogensheffingen	134	133	75	76	77	79	80	82
2. Werkelijke sociale premies	1322	1326	1367	1391	1420	1447	1479	1512
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	1950	2549	2190	2236	2283	2330	2382	2435
1. Inkomen uit vermogen	1002	1194	875	875	875	875	875	875
2. Inkomensoverdrachten	402	482	506	514	523	532	543	553
3. Kapitaaloverdrachten	15	161	12	12	12	12	13	13
4. Verkoop van goederen en diensten	532	712	797	836	872	911	951	994
C. Toegerekende sociale premies	1798	1845	1865	1880	1907	1937	1991	2056
D. Overdrachten binnen de overheid	256	393	171	167	164	160	157	155
1. Van de sociale-verzekeringsinstellingen	132	275	52	51	50	49	49	49
2. Van de gemeenschappen en gewesten	120	115	116	113	111	108	106	104
3. Van de lagere overheid	4	3	3	3	3	3	3	3
waarvan kapitaaloverdrachten	6	176	5	5	5	5	5	5
2. Uitgaven	73908	76702	74299	77530	79803	82061	84362	86634
A. Primaire uitgaven	58384	61201	59572	62874	64964	67225	69268	71536
a. Lopende uitgaven	18821	19322	19703	20532	21142	21634	22075	22690
1. Beloning van werknemers	6644	6916	6847	7098	7223	7453	7574	7869
2. Intermediair verbruik	2167	2267	2263	2431	2475	2495	2544	2593
3. Subsidies	1457	1417	1357	1475	1443	1469	1497	1526
4. Sociale uitkeringen	5916	6039	6148	6292	6433	6579	6760	6954
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	4799	4895	4962	5067	5163	5263	5397	5544
- Uitkeringen in natura	1116	1144	1187	1225	1269	1316	1364	1410
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	284	320	363	360	361	368	375	382
6. Overdrachten aan vennootschappen	520	520	517	524	531	536	544	552
7. Overdrachten aan het buitenland	1832	1843	2207	2352	2675	2733	2781	2814
b. Kapitaaluitgaven	1905	647	982	1742	1799	1904	1975	2049
1. Investerings in vaste activa (bruto)	536	307	345	675	700	751	766	779
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-0	-439	-200	4	4	4	4	4
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	31	13	16	16	16	16	17	17
4. Overdrachten aan vennootschappen	1062	643	654	816	835	883	934	989
5. Overdrachten aan het buitenland	276	123	167	232	244	251	256	260
c. Overdrachten binnen de overheid	37659	41232	38887	40600	42024	43686	45218	46796
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	27058	29057	27276	28728	29874	31279	32538	33834
2. Overige inkomensoverdrachten	10100	10681	11481	11732	12007	12264	12537	12818
3. Kapitaaloverdrachten	501	1493	130	141	143	142	143	144
B. Rentelasten	15523	15502	14727	14656	14839	14837	15094	15098
3. Vorderingenoverschot	-1142	-2502	-1552	-2444	-1428	-731	-980	88
Brutobesparingen	1108	-830	-531	-654	419	1220	1041	2181
4. Primair saldo	14381	12999	13174	12212	13411	14106	14114	15186
p.m. consumptieve bestedingen	9955	10187	10082	10511	10698	10966	11152	11512

Tabel 31 REKENING VAN DE GEMEENSCHAPPEN EN GEWESTEN

(in miljoen euro)

	00	01	02	03	04	05	06	07
1. Ontvangsten	32525	35312	35251	37040	38408	39983	41414	42939
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	2930	3094	5180	5538	5729	5928	6155	6376
1. Fiscale ontvangsten	2930	3094	5180	5538	5729	5928	6155	6376
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	20	82	746	1006	1044	1084	1127	1169
b. Belastingen op productie en invoer	1868	1940	3279	3355	3487	3625	3786	3942
c. Vermogensheffingen	1042	1073	1155	1177	1198	1219	1242	1266
2. Werkelijke sociale premies								
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	1452	1499	1764	1818	1872	1927	1987	2049
1. Inkomen uit vermogen	141	149	154	162	169	176	185	192
2. Inkomensoverdrachten	219	222	221	224	226	229	232	235
3. Kapitaaloverdrachten	17	17	17	17	18	18	18	19
4. Verkoop van goederen en diensten	1075	1111	1371	1415	1458	1504	1552	1603
C. Toegerekende sociale premies	2222	2347	2489	2581	2676	2753	2829	2909
D. Overdrachten binnen de overheid	25921	28372	25818	27103	28130	29375	30442	31604
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	23034	25298	22484	23650	24574	25733	26716	27791
2. Overige overdrachten	2888	3074	3334	3454	3556	3641	3726	3814
a. Van de federale overheid	2773	2959	3218	3336	3436	3519	3601	3687
b. Van de lagere overheid waarvan kapitaaloverdrachten	114	114	116	118	120	122	125	127
	129	1463	99	99	99	99	99	99
2. Uitgaven	31974	33392	35057	36279	37546	38717	39927	41158
A. Primaire uitgaven	31372	32797	34467	35700	37009	38227	39506	40820
a. Lopende uitgaven	22172	23311	24790	25737	26753	27682	28646	29642
1. Beloning van werknemers	12235	12890	13811	14272	14775	15217	15664	16121
2. Intermediair verbruik	2893	3004	3306	3494	3690	3899	4124	4364
3. Subsidies	1491	1493	1532	1608	1688	1745	1805	1868
4. Sociale uitkeringen	3601	3821	4012	4177	4348	4503	4662	4825
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	2575	2717	2849	2959	3071	3166	3261	3359
- Uitkeringen in natura	1026	1104	1163	1217	1277	1338	1401	1466
5 Overdrachten aan izw's	1883	2037	2061	2118	2182	2249	2321	2395
6. Overdrachten aan vennootschappen	59	59	59	59	59	59	59	59
7. Overdrachten aan het buitenland	10	8	9	9	10	10	10	10
b. Kapitaaluitgaven	3065	3193	3128	3266	3403	3544	3697	3849
1. Investerings in vaste activa (bruto)	1368	1486	1543	1616	1682	1751	1827	1899
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	0	0	0	0	0	0	0	0
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	229	287	268	281	294	307	321	334
4. Overdrachten aan vennootschappen	1436	1390	1287	1338	1395	1454	1517	1582
5. Overdrachten aan het buitenland	32	30	30	31	32	32	33	33
c. Overdrachten binnen de overheid	6135	6292	6549	6697	6854	7001	7163	7329
1. Inkomensoverdrachten	5405	5594	5854	5973	6098	6212	6338	6465
2. Kapitaaloverdrachten	729	698	695	724	756	789	825	863
B. Rentelasten	603	596	590	579	537	490	420	338
3. Vorderingenoverschot	551	1919	194	761	861	1266	1487	1780
Brutobesparingen	3254	4671	2775	3479	3725	4281	4667	5124
Primair saldo	1153	2515	784	1340	1398	1757	1907	2119
p.m. consumptieve bestedingen	17150	18002	19066	19767	20521	21228	21959	22714

Tabel 32 REKENING VAN DE LAGERE OVERHEID*(in miljoen euro)*

	00	01	02	03	04	05	06	07
1. Ontvangsten	16212	16889	18162	18845	19389	19878	20417	21064
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	4874	5442	5784	6088	6233	6337	6452	6664
1. Fiscale ontvangsten	4858	5425	5765	6069	6213	6317	6431	6642
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	1635	2116	2255	2350	2411	2434	2464	2587
b. Belastingen op productie en invoer	3223	3309	3510	3719	3802	3882	3967	4055
2. Werkelijke sociale premies	16	17	19	19	20	20	21	22
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	2639	2769	2898	3058	3217	3384	3567	3755
1. Inkomen uit vermogen	1218	1260	1299	1365	1426	1488	1557	1623
2. Inkomensoverdrachten	120	123	124	126	128	130	132	134
3. Kapitaaloverdrachten	42	47	52	58	65	73	82	92
4. Verkoop van goederen en diensten	1259	1339	1423	1508	1598	1694	1797	1906
C. Toegerekende sociale premies	975	1010	1041	1056	1073	1085	1100	1116
D. Overdrachten binnen de overheid	7725	7668	8440	8643	8866	9071	9297	9529
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	94	77	41	41	41	41	41	41
2. Overige overdrachten	7631	7590	8399	8602	8825	9030	9256	9488
a. Van de federale overheid	1661	1459	2012	2064	2126	2181	2241	2304
b. Van de gemeenschappen en gewesten	5916	6078	6334	6484	6644	6793	6958	7126
c. Van de sociale-verzekeringsinstellingen waarvan kapitaaloverdrachten	54	53	54	54	55	56	57	59
	1067	677	654	685	718	749	785	822
2. Uitgaven	16738	17079	17915	18515	19255	20297	21222	21340
A. Primaire uitgaven	15836	16157	16995	17616	18381	19435	20339	20414
a. Lopende uitgaven	13122	13814	14848	15338	15869	16372	16933	17511
1. Beloning van werknemers	8478	8883	9695	9978	10277	10545	10850	11158
2. Intermediair verbruik	2031	2161	2295	2434	2579	2733	2899	3076
3. Subsidies	309	317	322	328	333	339	346	353
4. Sociale uitkeringen	1915	2041	2101	2142	2197	2246	2301	2357
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	1552	1672	1715	1739	1774	1803	1836	1871
- Uitkeringen in natura	363	368	386	403	423	443	465	486
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	356	379	401	424	449	475	503	534
6. Overdrachten aan vennootschappen	33	33	33	33	33	33	33	33
b. Kapitaaluitgaven	2596	2226	2028	2158	2389	2938	3278	2773
1. Investerings in vaste activa (bruto)	2484	2111	1910	2038	2267	2814	3151	2643
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-7	-7	-7	-7	-7	-7	-7	-7
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	39	40	41	42	43	44	45	46
4. Overdrachten aan vennootschappen	80	82	83	84	86	87	89	91
c. Overdrachten binnen de overheid	118	117	119	121	123	125	127	130
1. Inkomensoverdrachten	114	114	116	118	120	122	125	127
2. Kapitaaloverdrachten	4	3	2	3	3	3	3	3
B. Rentelasten	902	922	920	899	874	862	883	926
3. Vorderingenoverschot	-525	-190	248	330	134	-419	-804	-276
Brutobesparingen	966	1315	1571	1747	1743	1699	1610	1586
4. Primair saldo	376	732	1168	1229	1008	443	78	650
p.m. consumptieve bestedingen	10890	11378	12285	12663	13062	13434	13851	14275

Tabel 33 OVERHEIDSSCHULD EN DE IMPLICIETE RENTEVOET

	00	01	02	03	04	05	06	07
Schuld in miljard euro								
Federale overheid	252.0	257.8	259.1	261.3	262.5	262.9	263.6	263.2
1. Schuld van de Schatkist	251.1	257.2	258.4	260.7	261.8	262.3	263.0	262.6
a. In euro (vanaf 1999)	242.5	250.1	253.4	256.5	258.9	259.7	260.5	260.1
1. Uitgegeven in euro of in Belgische frank	238.5	246.5	251.6	256.2	258.6	259.5	260.3	259.9
op lange termijn	205.2	211.7	217.9	224.9	231.1	236.7	237.3	237.0
op korte termijn	33.3	34.9	33.8	31.3	27.5	22.9	23.0	23.0
2. Uitgegeven in oorspronkelijke deviezen van de eurozone	3.9	3.5	1.8	0.3	0.3	0.2	0.2	0.2
b. In deviezen	8.6	7.1	5.0	4.2	2.9	2.5	2.4	2.4
2. Gedebudgetteerde schuld (partim)	0.9	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6
Gemeenschappen en gewesten	8.2	6.5	6.6	6.0	5.4	4.4	3.2	1.6
Lagere overheid	14.4	14.6	14.3	14.0	13.9	14.3	15.1	15.4
Sociale zekerheid (begrotingsgegevens)	1.5	0.3	0.3	0.3	0.2	0.3	0.3	0.4
Totaal	276.1	279.3	280.3	281.6	282.0	281.9	282.1	280.6
Schuld in % van het bbp								
Federale overheid	101.5	100.3	97.8	93.8	90.3	86.6	83.0	79.6
Gemeenschappen en gewesten	3.3	2.5	2.5	2.2	1.9	1.4	1.0	0.5
Lagere overheid	5.8	5.7	5.4	5.0	4.8	4.7	4.7	4.6
Sociale zekerheid	0.6	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Totaal	111.2	108.6	105.8	101.1	97.0	92.9	88.8	84.8
Impliciete rentevoet op de overheidsschuld (rentelasten in % van de schuld in t-1)	6.3	6.2	5.8	5.8	5.8	5.8	5.8	5.8

Tabel 34 REKENING VAN DE SOCIALE-VERZEKERINGSINSTELLINGEN*(in miljoen euro)*

	00	01	02	03	04	05	06	07
1. Ontvangsten	45747	48435	49578	51465	53350	55491	57936	60237
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	35076	36426	37874	39360	40885	42653	44672	46600
1. Fiscale ontvangsten	1453	1496	1580	1620	1674	1739	1813	1881
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	607	663	678	712	749	788	828	870
- Huishoudens (bijz. bijdr., hoge inkomens)	429	486	522	554	587	623	661	699
- Vennootschappen (overdr. aan F.A.O.)	179	177	156	158	161	164	167	171
b. Indirecte belastingen	846	832	902	908	926	951	985	1011
- op verzekeringspremies	628	651	683	708	719	738	763	781
- op farmac. producten, -industrie	117	87	92	97	102	108	114	121
- eenmalige bijdrage tlv vennootschappen	101	95	101	102	104	105	107	109
- terugvordering uitgaven klin. biologie	0	0	27	0	0	0	0	0
2. Werkelijke sociale premies	33623	34930	36294	37740	39210	40915	42859	44719
a. Verplichte werkgeversbijdragen	20841	21551	22340	23226	24122	25239	26510	27703
- van de ondernemingen	18359	18949	19538	20332	21132	22164	23344	24445
- van de overheid	2481	2602	2801	2894	2990	3075	3166	3258
b. Werknemersbijdragen	9895	10410	10889	11364	11853	12369	12927	13477
c. Verplichte bijdr. zelfstandigen	2134	2206	2276	2346	2412	2463	2549	2633
d. Verplichte bijdr. uitkeringstrekkers	706	715	739	753	770	789	817	848
e. Vrije verzekering D.O.S.Z.	47	48	50	51	53	54	56	58
f. Ledenbijdragen Vlaamse Zorgverzekering	0	10	39	39	39	40	40	40
B. Toegerekende sociale premies	12	13	13	13	13	14	14	14
C. Overige ontvangsten van de andere sectoren	463	460	459	482	506	512	532	549
1. Inkomen uit vermogen	386	401	398	420	443	448	465	481
2. Inkomensoverdrachten van gezinnen	0	0	0	0	0	0	1	1
3. Kapitaaloverdrachten van bedrijven	20	0	0	0	0	0	0	0
4. Verkoop van goederen en diensten	57	59	61	62	63	64	66	67
D. Overdrachten binnen de overheid	10196	11536	11232	11610	11945	12311	12718	13073
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	3930	3681	4751	5037	5259	5505	5781	6002
a. Bijz. bijdrage geïnd door Schatkist	173	184	230	247	265	281	298	316
b. Alternatieve financiering	3757	3489	4513	4781	4985	5214	5473	5675
c. Sociale revalidatie (Fonds Maron)	0	0	0	0	0	0	0	0
2. Overige overdrachten	6266	7855	6481	6572	6686	6806	6937	7071
a. Van de federale overheid	6167	7756	6382	6473	6587	6707	6837	6972
- Inkomensoverdrachten	6137	6392	6382	6473	6587	6707	6837	6972
- Kapitaaloverdrachten	30	1363	0	0	0	0	0	0
b. Van de gemeenschappen en gewesten	99	99	99	99	99	99	99	99
2. Uitgaven	44477	47172	49205	50928	52902	55012	57340	59800
A. Primaire uitgaven	44379	47102	49156	50892	52866	54977	57305	59766
a. Lopende uitgaven	44142	46649	48922	50733	52707	54817	57143	59601
1. Beloning van werknemers	987	1020	1068	1115	1161	1195	1231	1268
2. Intermediair verbruik	677	698	718	731	744	757	772	786
3. Subsidies aan bedrijven	451	577	570	587	609	629	644	658
- Sociale Maribel	281	395	411	416	424	432	440	449
- Diensten- en Plan-Activa-banen	54	62	36	46	59	68	72	75
- Tewerkstelling in hospitalen	117	120	123	124	127	129	132	134
4. Sociale uitkeringen	41876	44190	46407	48109	49956	51946	54148	56477
- Uitkeringen in geld	28969	30232	31769	32735	33698	34752	36001	37321
- Uitkeringen in natura	12907	13957	14638	15374	16258	17194	18147	19156
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	151	164	160	191	236	290	349	411
b. Kapitaaluitgaven	51	125	127	53	54	55	56	57
1. Investerings in vaste activa (bruto)	49	125	127	53	54	55	56	57
2. Overdrachten aan huishoudens	2	0	0	0	0	0	0	0
c. Overdrachten binnen de overheid	186	328	106	105	105	105	106	107
1. Inkomensoverdrachten	186	157	106	105	105	105	106	107
2. Kapitaaloverdrachten	0	171	0	0	0	0	0	0
B. Rentelasten	99	70	49	37	35	35	35	35
3. Vorderingenoverschot	1270	1263	373	537	448	478	596	436
Brutobesparingen	1172	97	401	490	403	434	553	394
Primair saldo	1368	1334	422	573	484	513	631	471
pm Consumptieve bestedingen	14535	15637	16384	17180	18122	19104	20106	21167

Tabel 35 DETAIL VAN DE SOCIALEZEKERHEIDSPRESTATIES

(in miljoen euro)

	00	01	02	03	04	05	06	07
1. Pensioenen	15062	15653	16359	16963	17612	18258	18958	19665
- werknemers	12474	12949	13546	14047	14598	15134	15718	16290
- zelfstandigen	1803	1866	1916	1972	2015	2068	2113	2165
- vastbenoemd personeel bij de RSZ-PPO	483	508	535	557	583	611	642	676
- aangeslotenen bij de DOSZ	302	330	362	387	416	445	486	534
2. Geneeskundige verzorging	13056	14120	14812	15560	16462	17413	18384	19417
- werknemers en ambtenaren	11941	12926	13558	14243	15072	15950	16846	17796
- zelfstandigen	892	954	999	1048	1100	1154	1208	1264
- aangeslotenen bij de DOSZ	22	23	24	24	25	26	27	28
- aan buitenlandse SZ-instellingen	149	163	174	186	204	219	237	261
- bij arbeidsong., kinderbewaarplaatsen, ...	52	54	57	59	61	63	66	69
3. Arbeidsongeschiktheid en invaliditeit	2857	3028	3221	3374	3526	3687	3869	4065
- werknemers	2714	2873	3064	3215	3363	3519	3699	3890
- zelfstandigen	143	154	157	159	163	168	171	175
4. Kinderbijslagen	3720	3804	3911	3956	4022	4088	4159	4233
- werknemers, RSZ-PPO inbegrepen	3326	3411	3487	3523	3579	3634	3692	3754
- zelfstandigen	342	325	346	351	358	364	372	380
- gewaarborgde gezinsbijslagen	40	55	65	68	72	76	80	84
- socialezekerheidsambtenaren	12	13	13	13	13	14	14	14
5. Werkloosheid	5774	6063	6548	6531	6636	6748	6966	7229
- werkloosheidsvergoedingen aan	4359	4622	5040	5028	5116	5202	5354	5541
. werkzoekende UVW	2374	2442	2722	2675	2789	2919	3021	3138
. niet-werkzoekende UVW	1247	1344	1398	1413	1359	1291	1315	1359
. vrijwillig deeltijdse werklozen	100	104	112	112	114	115	117	119
. deeltijds werklozen met behoud van rechten en IGU	146	159	174	181	188	195	202	208
. tijdelijke werklozen	282	332	388	390	397	403	410	418
. activeringsprogramma's: EWE en PWA (*)	96	105	108	113	121	128	134	140
. overige gerechtigden	167	202	211	216	221	227	233	239
. statistische aanpassing	-71	-67	-73	-72	-74	-75	-77	-80
- loopbaanonderbreking	236	275	338	361	400	437	470	500
- brugpensioenen (deel RVA)	1163	1166	1170	1142	1120	1109	1143	1189
6. Arbeidsongevallen	159	163	164	164	164	164	165	165
7. Beroepsziekten	317	311	309	303	298	293	289	285
8. Bestaanszekerheid	931	1039	1014	1164	1115	1170	1229	1286
9. Prestaties Vlaamse Zorgverzekering	0	10	69	95	122	125	129	132
Totaal	41876	44190	46407	48109	49956	51946	54148	56477

(*) Eerste Werkervaringscontract, Plaatselijke Werkgelegenheidsagentschappen. De vergoeding vanwege de RVA in geval van Herenschakelingsprogramma's, Doorstromingsprogramma's, dienstenbanen en Plan-Activa-banen wordt beschouwd als een loonsubsidie.

Tabel 36 SOCIALE ZEKERHEID DER WERKNEMERS, VOLGENS BEGROTINGSDEFINITIES*(in miljoen euro)*

	00	01	02	03	04	05	06	07
A. Ontvangsten	40200	41320	43148	44797	46394	48309	50495	52551
1. Bijdragen	29500	30381	31547	32772	34064	35557	37261	38926
pm vermindering van werkgeversbijdr.	2612	2927	3113	3352	3606	3714	3746	3831
vermindering van werknemersbijdr.	93	114	116	119	122	125	127	130
2. Alternatieve financiering (a)	3550	3357	4351	4629	4825	5045	5293	5487
3. Bijzondere bijdrage	631	672	751	800	852	904	958	1015
4. Rijkstoelagen (b)	4888	5613	5122	5193	5283	5376	5480	5540
5. Andere fiscale transferten	675	664	738	726	741	762	791	812
6. Te ontvangen intresten	103	57	58	72	91	103	124	150
7. Overige overdrachten aan de S.Z.	558	554	497	514	540	562	588	620
8. Recuperatie Maribel-bis en -ter	296	21	84	89	0	0	0	0
B. Uitgaven	38644	40958	42947	44403	46189	48010	50024	52143
1. Sociale prestaties, waarvan:	36513	38481	40434	41807	43506	45246	47175	49203
- RVP-Pensioenen	12348	12808	13397	13906	14454	14989	15571	16142
- ZIV-Geneeskundige zorgen	12012	12980	13610	14292	15118	15993	16885	17830
- ZIV-Uitkeringen	2682	2844	3040	3196	3347	3506	3687	3881
- NPM-inv., HVKZ-ZIV, Pool wachtgeld	45	29	24	20	16	13	11	9
- RKW-Kinderbijslagen	3112	3199	3276	3309	3360	3411	3465	3522
- FAO-Arbeidsongevallen	137	140	141	141	141	141	142	142
- FBZ-Beroepsziekten	321	315	313	306	302	297	293	288
- RVA-Werkloosheidsvergoedingen	4458	4725	5125	5135	5248	5350	5509	5700
waarin activering van vergoeding	179	199	183	210	243	266	278	288
- RVA-Brugpensioenen	1163	1166	1170	1142	1120	1109	1143	1189
- RVA-Loopbaanonderbreking	236	275	338	361	400	437	470	500
2. Werkingsonkosten	1329	1474	1575	1629	1682	1723	1768	1814
3. Diverse aan gezinnen en RJV	506	657	514	543	574	608	642	678
4. Transf. aan bedrijven: Sociale Maribel	247	315	402	413	420	427	436	444
5. Rentelasten	48	31	22	10	8	6	3	4
C. Financieringsvermogen (*)	1583	361	200	394	205	299	470	408
Aflossing van schulden (c)	235	622	45	45	45	45	45	1
D. Overschot of tekort	1348	-261	155	349	160	254	425	407
Pro memorie:								
Vanaf 2002 gecumuleerde saldi	0	0	155	505	665	920	1345	1751
Verdelingsreserves en gebouwen	5766	5421	5494	5766	5851	6033	6389	6729
Uitgifte van leningen	0	0	0	0	0	0	0	0
Schuldpositie	961	339	294	249	204	160	115	114

(a) In 2001 verminderd met 844 mln euro tengevolge van de schuldovername door het Rijk

(b) Bevat de rijkstoelagen gekoppeld aan de schuldovername: 578 mln euro voor de schulden aan banken in 2001, en tijdens de periode 2001-2006 jaarlijks het aflossingsgedeelte van de leningen tussen de SZ-instellingen

(c) Bevat de aflossing van de schuld aan banken en de aflossingen van de leningen tussen de SZ-instellingen

(*) recentere observaties uit VADEMECUM dan de ESR van juli 2001 verklaren sommige afwijkingen in 2000

Tabel 37 SOCIALE ZEKERHEID DER ZELFSTANDIGEN, VOLGENS BEGROTINGSDEFINITIES*(in miljoen euro)*

	00	01	02	03	04	05	06	07
A. Ontvangsten	3426	4024	3566	3641	3737	3820	3940	4055
1. Bijdragen	2058	2128	2184	2252	2316	2365	2447	2527
2. Alternatieve financiering (*)	186	118	149	139	147	157	168	176
3. Rijkstoelagen	981	1585	1025	1042	1061	1081	1102	1124
4. Andere fiscale transferten	176	167	183	182	186	190	195	199
5. Te ontvangen intresten	8	9	9	9	10	10	10	10
6. Overige overdrachten aan de S.Z.	17	17	17	17	17	18	18	18
B. Uitgaven	3266	3437	3547	3662	3773	3897	4010	4135
1. Sociale prestaties, waarvan (**)	3127	3299	3419	3530	3636	3754	3863	3983
- RSVZ-Pensioenen	1803	1866	1916	1972	2015	2068	2113	2165
- ZIV-Geneeskundige zorgen (***)	892	954	999	1048	1100	1154	1208	1264
- ZIV-Uitkeringen	143	154	157	159	163	168	171	175
- RSVZ-Kinderbijslagen	342	325	346	351	358	364	372	380
2. Werkingsonkosten	97	115	118	122	126	129	132	136
3. Diverse overdrachten aan gezinnen	8	10	10	10	10	11	11	11
4. Rentelasten	33	13	0	0	1	3	4	4
C. Financieringsvermogen	109	588	20	-21	-37	-77	-71	-79
Aflossing van vervallen schuld	0	583	0	0	0	0	0	0
D. Overschot of tekort	109	5	20	-21	-37	-77	-71	-79
Pro memorie:								
Vanaf 2002 gecumuleerde saldi	0	0	20	-1	-38	-115	-185	-265
Verdelingsreserves en gebouwen	788	792	812	792	792	792	792	792
Uitgifte van leningen	0	0	0	0	0	0	0	0
Schuldpositie	583	0	0	1	38	115	185	265

(*) Vanaf 2001 verminderd omwille van de schuldovername door het Rijk (hier geboekt via rijkstoelagen en schuldaflossing in 2001)

(**) recentere observatie uit VADEMECUM dan de opsplitsing per tak overeenkomstig de ESR van juli 2001

(***) Inclusief 50 % van de uitgaven voor rechthebbenden van beide stelsels, uitgaven voor internat. verdragen, fiscaal plafond

Resultaten per bedrijfstak

Tabel 38 BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE TEGEN CONSTANTE PRIJZEN

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	85//80	90//85	95//90	01//95	07//01
1. Landbouw	3.4	1.1	4.2	1.5	1.8
2. Energie	-0.0	2.1	0.3	2.1	2.5
3. Verwerkende nijverheid	3.3	3.1	0.3	3.1	2.2
a. Intermediaire goederen	5.3	3.1	1.4	3.6	2.0
b. Investeringsgoederen	4.1	0.7	-1.9	4.9	2.1
c. Verbruiksgoederen	0.5	5.0	0.6	1.1	2.5
4. Bouw	-6.1	5.6	0.6	1.6	2.5
5. Verhandelbare diensten	1.6	3.1	1.9	2.5	2.8
a. Vervoer en communicatie	1.3	3.2	1.3	2.8	2.5
b. Handel en horeca	-0.8	0.7	0.3	0.2	1.6
c. Krediet en verzekeringen	6.7	-0.7	7.1	10.9	3.1
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	2.8	3.6	-0.1	1.5	2.9
e. Overige marktdiensten	3.4	5.2	3.5	3.3	3.6
6. Niet-verhandelbare diensten	0.8	0.6	1.3	1.3	0.8
Totaal	1.3	2.7	1.4	2.4	2.4

(//) Gemiddelde groeivoeten

Tabel 39 STRUCTUUR VAN DE BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE TEGEN LOPENDE PRIJZEN

(in procent van het totaal)

	80	85	90	95	00	07
1. Landbouw	2.6	2.7	2.4	1.6	1.4	1.4
2. Energie	5.6	5.3	3.7	3.2	3.1	3.3
3. Verwerkende nijverheid	22.4	22.1	22.3	19.8	18.5	16.6
a. Intermediaire goederen	8.8	9.0	8.8	8.0	7.5	7.2
b. Investeringsgoederen	5.8	5.4	5.7	4.7	4.4	3.6
c. Verbruiksgoederen	7.9	7.7	7.8	7.1	6.6	5.9
4. Bouw	7.5	5.2	5.5	5.1	5.0	4.5
5. Verhandelbare diensten	44.6	48.2	51.6	55.1	57.4	60.4
a. Vervoer en communicatie	7.1	7.0	7.0	7.0	6.8	7.1
b. Handel en horeca	13.1	12.9	14.5	13.6	13.4	14.0
c. Krediet en verzekeringen	5.0	6.0	5.1	6.2	6.7	5.9
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	5.0	5.5	5.7	6.2	6.2	6.9
e. Overige marktdiensten	14.5	16.7	19.2	22.2	24.3	26.6
6. Niet-verhandelbare diensten	17.3	16.6	14.6	15.1	14.6	13.7
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Tabel 40 **INVESTERINGEN TEGEN CONSTATE PRIJZEN***(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	01//95	07//01
1. Landbouw	-0.4	4.6	-11.4	-0.7	0.5
2. Energie	-0.6	1.1	2.9	-5.5	4.4
3. Verwerkende nijverheid	4.2	15.4	-5.2	2.4	3.1
a. Intermediaire goederen	4.5	18.6	-3.0	0.4	3.4
b. Investeringsgoederen	6.0	9.1	-6.0	4.6	3.5
c. Verbruiksgoederen	2.9	16.7	-6.8	3.3	2.7
4. Bouw	-3.0	17.1	-3.2	2.4	0.9
5. Verhandelbare diensten	0.8	11.0	0.4	6.1	2.8
a. Vervoer en communicatie	-2.5	4.9	4.7	4.9	1.7
b. Handel en horeca	3.3	13.6	-2.3	4.8	1.0
c. Krediet en verzekeringen	3.0	4.7	-10.9	7.9	1.3
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	-10.2	7.2	3.4	-0.8	5.8
e. Overige marktdiensten	11.2	22.8	4.3	9.0	4.6
6. Woongebouwen	-9.9	11.6	1.6	1.1	1.8
7. Niet-verhandelbare diensten	-8.1	-7.1	3.3	-0.2	3.1
Totaal	-3.4	9.2	-0.4	3.1	2.6

*(//) Gemiddelde groeivoeten***Tabel 41** **INVESTERINGSQUOTE***(investeringen in procent van de toegevoegde waarde)*

	85^81	90^86	95^91	01^96	07^02
1. Landbouw	24.1	27.9	23.1	21.6	18.9
2. Energie	23.8	22.8	35.5	24.2	22.5
3. Verwerkende nijverheid	13.1	18.6	19.5	19.7	20.8
a. Intermediaire goederen	10.3	15.2	18.6	19.8	17.4
b. Uitrustingsgoederen	13.8	16.3	15.4	17.5	22.4
c. Verbruiksgoederen	15.9	24.2	23.2	21.1	23.7
4. Bouw	8.5	12.7	12.0	13.4	12.5
5. Verhandelbare diensten	13.9	15.7	15.6	16.6	17.3
a. Vervoer en communicatie	31.8	25.6	28.2	35.9	33.7
b. Handel en horeca	12.4	17.1	16.9	18.0	17.6
c. Krediet en verzekeringen	21.6	25.4	16.2	14.6	15.3
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	11.8	10.4	10.8	8.7	9.6
e. Overige marktdiensten	5.3	9.3	11.7	12.9	15.3
Totaal v.d. marktsectoren	14.3	16.9	17.3	17.5	18.0
6. Niet-verhandelbare diensten	24.2	15.8	13.5	12.4	12.8
Totaal (exclusief woongebouwen)	16.0	16.8	16.7	16.8	17.2

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 42 VRAAG EN AANBOD VAN ARBEIDSPLAATSEN PER 30 JUNI*(in duizenden personen)*

	80	85	90	95	00	07
1. Binnenlandse werkgelegenheid	3700.2	3560.8	3764.1	3712.3	3913.0	4148.0
a. Overheid	669.5	667.7	679.6	665.6	713.3	724.6
b. Ondernemingen	3030.6	2893.1	3084.5	3046.8	3199.7	3423.4
1. Loontrekkers	2424.2	2258.8	2409.3	2347.6	2514.9	2755.6
a. Landbouw	15.4	15.1	17.6	20.4	22.4	23.1
b. Energie	60.2	54.2	36.9	32.4	30.3	26.7
c. Verwerkende nijverheid	880.5	756.9	734.7	643.7	618.6	603.5
Intermediaire goederen	305.3	251.9	246.1	213.0	207.4	199.8
Uitrustingsgoederen	219.2	186.1	182.5	159.7	158.8	158.5
Verbruiksgoederen	356.0	318.9	306.2	271.0	252.4	245.2
d. Bouw	231.7	152.4	175.5	181.1	186.4	193.2
e. Vervoer en communicatie	270.2	255.4	253.2	248.3	265.7	283.1
f. Handel en horeca	380.6	365.1	410.1	410.4	446.5	502.9
g. Krediet en verzekeringen	115.7	122.1	130.5	124.1	127.2	126.2
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	193.3	229.7	277.0	306.5	356.1	447.4
i. Overige marktdiensten	173.0	210.5	287.1	293.3	353.3	438.8
j. Huispersoneel	103.7	97.3	86.6	87.5	108.4	110.7
2. Zelfstandigen	606.4	634.2	675.2	699.1	684.8	667.8
a. Landbouw	96.7	89.3	77.7	66.4	57.0	45.4
b. Energie	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1
c. Verwerkende nijverheid	57.8	34.4	32.0	32.7	30.0	27.9
Intermediaire goederen	7.8	4.7	4.5	4.3	3.9	4.0
Uitrustingsgoederen	3.2	2.4	2.5	2.7	2.6	2.7
Verbruiksgoederen	46.9	27.3	25.0	25.7	23.6	21.2
d. Bouw	29.8	29.8	34.5	44.6	45.7	47.2
e. Vervoer en communicatie	7.9	7.2	6.9	8.4	8.2	10.4
f. Handel en horeca	223.1	213.2	221.1	204.3	158.0	128.5
g. Krediet en verzekeringen	6.9	9.1	9.3	5.7	5.0	2.8
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	35.0	46.1	60.6	66.1	77.5	86.2
i. Overige marktdiensten	149.1	205.2	233.0	271.0	303.3	319.4
j. Huispersoneel	103.7	97.3	86.6	87.5	108.4	110.7
3. Totale werkgelegenheid	3030.6	2893.1	3084.5	3046.8	3199.7	3423.4
a. Landbouw	112.1	104.4	95.3	86.8	79.4	68.5
b. Energie	60.2	54.3	37.0	32.5	30.3	26.8
c. Verwerkende nijverheid	938.3	791.3	766.7	676.4	648.7	631.4
Intermediaire goederen	313.0	256.5	250.6	217.3	211.4	203.8
Uitrustingsgoederen	222.4	188.5	185.0	162.4	161.3	161.2
Verbruiksgoederen	402.9	346.2	331.1	296.6	276.0	266.4
d. Bouw	261.5	182.1	210.0	225.7	232.1	240.4
e. Vervoer en communicatie	278.1	262.6	260.2	256.6	273.9	293.5
f. Handel en horeca	603.7	578.3	631.2	614.7	604.6	631.4
g. Krediet en verzekeringen	122.6	131.2	139.8	129.8	132.2	129.0
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	228.3	275.9	337.6	372.6	433.6	533.6
i. Overige marktdiensten	322.0	415.7	520.1	564.3	656.5	758.1
j. Huispersoneel	103.7	97.3	86.6	87.5	108.4	110.7
2. Grensarbeid (saldo)	47.0	45.2	50.4	50.3	56.9	61.6
3. Werkloosheid	322.2	544.2	436.4	629.0	588.6	584.7
4. Beroepsbevolking	4069.4	4150.2	4250.9	4391.7	4558.5	4794.4

Tabel 43 VRAAG EN AANBOD VAN ARBEIDSPLAATSEN PER 30 JUNI

(wijziging in duizenden personen)

	85-80	90-85	95-90	01-95	07-01
1. Binnenlandse werkgelegenheid	-139.4	203.3	-51.8	254.3	181.4
a. Overheid	-1.8	11.9	-14.1	50.2	8.8
b. Ondernemingen	-137.6	191.4	-37.7	204.1	172.5
1. Loontrekkers	-165.4	150.5	-61.7	222.3	185.7
a. Landbouw	-0.4	2.5	2.8	2.4	0.4
b. Energie	-5.9	-17.3	-4.5	-2.3	-3.5
c. Verwerkende nijverheid	-123.6	-22.1	-91.1	-17.4	-22.8
Intermediaire goederen	-53.4	-5.8	-33.1	-0.2	-13.0
Uitrustingsgoederen	-33.1	-3.6	-22.8	3.4	-4.6
Verbruiksgoederen	-37.1	-12.7	-35.2	-20.5	-5.3
d. Bouw	-79.3	23.1	5.6	8.7	3.5
e. Vervoer en communicatie	-14.8	-2.2	-5.0	26.7	8.2
f. Handel en horeca	-15.5	45.0	0.3	52.5	40.0
g. Krediet en verzekeringen	6.4	8.4	-6.4	4.5	-2.4
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	36.4	47.2	29.5	59.1	81.8
i. Overige marktdiensten	37.6	76.6	6.2	66.0	79.4
j. Huispersoneel	-6.4	-10.7	0.9	22.0	1.2
2. Zelfstandigen	27.8	40.9	24.0	-18.2	-13.1
a. Landbouw	-7.4	-11.6	-11.3	-11.8	-9.2
b. Energie	-0.0	-0.0	0.0	-0.0	0.0
c. Verwerkende nijverheid	-23.5	-2.4	0.7	-3.1	-1.7
Intermediaire goederen	-3.1	-0.1	-0.2	-0.4	0.1
Uitrustingsgoederen	-0.8	0.1	0.2	-0.1	0.1
Verbruiksgoederen	-19.6	-2.3	0.7	-2.6	-1.9
d. Bouw	-0.1	4.8	10.1	1.1	1.6
e. Vervoer en communicatie	-0.7	-0.2	1.4	0.1	1.9
f. Handel en horeca	-9.8	7.9	-16.8	-55.6	-20.2
g. Krediet en verzekeringen	2.2	0.2	-3.6	-1.0	-1.9
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	11.1	14.5	5.5	13.7	6.4
i. Overige marktdiensten	56.1	27.8	38.0	38.4	9.9
j. Huispersoneel	-6.4	-10.7	0.9	22.0	1.2
3. Totale werkgelegenheid	-137.6	191.4	-37.7	204.1	172.5
a. Landbouw	-7.8	-9.1	-8.5	-9.5	-8.8
b. Energie	-5.9	-17.3	-4.5	-2.3	-3.4
c. Verwerkende nijverheid	-147.1	-24.5	-90.3	-20.5	-24.5
Intermediaire goederen	-56.5	-5.9	-33.3	-0.6	-12.9
Uitrustingsgoederen	-33.9	-3.5	-22.6	3.3	-4.5
Verbruiksgoederen	-56.7	-15.1	-34.5	-23.1	-7.1
d. Bouw	-79.3	27.9	15.6	9.8	5.0
e. Vervoer en communicatie	-15.5	-2.4	-3.5	26.8	10.1
f. Handel en horeca	-25.4	52.9	-16.5	-3.1	19.8
g. Krediet en verzekeringen	8.6	8.6	-10.0	3.5	-4.3
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	47.5	61.7	35.0	72.8	88.2
i. Overige marktdiensten	93.6	104.4	44.2	104.5	89.4
j. Huispersoneel	-6.4	-10.7	0.9	22.0	1.2
2. Grensarbeid (saldo)	-1.8	5.2	-0.1	6.8	4.5
3. Werkloosheid	222.0	-107.8	192.7	-38.3	-6.0
4. Beroepsbevolking	80.8	100.7	140.8	222.8	179.9
(-) Verschil					

Tabel 44 SITUATIE OP DE ARBEIDSMARKT PER 30 JUNI: DETAIL*(in duizenden personen)*

	01	02	03	04	05	06	07
I. Totale bevolking (II+III)	10289.1	10343.6	10368.0	10391.5	10414.4	10436.6	10458.2
I.bis Bevolking op arbeidsleeftijd	6747.4	6784.3	6798.7	6815.0	6839.2	6875.0	6912.3
II. Inactieve bevolking (concept FPB)	5674.7	5711.8	5696.9	5687.1	5680.4	5669.4	5663.8
<i>waarvan: met RVA-uitkering</i>	157.5	154.6	149.6	147.7	146.8	149.0	151.5
- Vrijgestelden om sociale en familiale redenen (1)	9.3	9.1	9.1	9.1	9.1	9.1	9.1
- Vrijgestelden om reden van studies (1)	8.0	8.0	8.0	8.0	8.0	8.0	8.0
- Volledige loopbaanonderbreking (1)(2)	30.3	30.2	29.1	31.0	32.9	34.2	34.6
- Conventioneel voltijds bruggensioen (1)	110.0	107.4	103.5	99.6	96.8	97.8	99.8
III. Beroepsbevolking (concept FPB) (IV+V+VI)	4614.5	4631.8	4671.1	4704.4	4734.0	4767.2	4794.4
IV. Binnenlandse werkgelegenheid	3966.6	3965.6	4014.4	4049.0	4084.6	4120.8	4148.0
<i>waarvan: ingeschreven bij RVA/BGDA/FOREM/VDAB (3):</i>	256.8	267.8	290.1	312.1	327.9	338.8	348.0
<i>- met RVA-uitkering:</i>	166.3	178.8	199.3	220.1	234.9	245.2	254.0
* Deelt. IGU (4) + onvrijw. deelt. met uitkering (1)	40.4	42.4	43.6	44.4	45.1	45.7	46.2
* Activering (PWA, HIP, PAC, HOW, DSP, EWE) (1)(5)	31.2	31.0	40.2	49.8	54.8	56.5	57.4
* Gedeeltelijke loopbaanonderbreking (1)(2)	81.7	92.0	101.8	112.1	120.9	128.7	135.9
* Deeltijdse bruggensioeneerden (1)	1.2	1.2	1.3	1.4	1.5	1.6	1.7
* Volledig werklozen tewerkgesteld in beschutte werkplaats (1)	0.8	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9
* Volledig werklozen in beroepsopleiding (1)	11.1	11.3	11.5	11.6	11.7	11.8	11.9
<i>- zonder RVA-uitkering:</i>	90.5	89.0	90.8	92.0	93.0	93.6	94.1
* Deeltijds zonder IGU (4)	28.9	25.9	24.4	23.4	22.9	22.4	21.9
* Deeltijds werkende jongeren in wachttijd	6.5	6.6	7.6	8.3	8.9	9.4	9.8
* Vrij ingeschreven werkzoekenden en andere	55.0	56.5	58.8	60.3	61.2	61.8	62.4
V. Grensarbeid (saldo)	57.1	58.5	59.3	60.1	60.8	61.3	61.6
VI. Werkloosheid (concept FPB)	590.7	607.8	597.3	595.3	588.6	585.2	584.7
(a) Werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen	343.9	349.2	338.9	344.5	348.1	344.7	341.7
(b) Overige verplicht ingeschreven werklozen	49.0	51.9	50.9	50.8	50.2	49.9	49.8
- Jongeren in wachttijd	21.9	18.9	18.6	18.5	18.3	18.2	18.2
- Andere, waarvan:	27.1	33.0	32.3	32.2	31.9	31.7	31.7
* Aanspraak op overbruggingsuitkering (1)	0.5	0.5	0.6	0.6	0.6	0.7	0.7
(c) Niet verplicht ingeschreven werkzoekenden	38.4	44.0	44.4	44.4	43.9	43.6	43.4
(d) Oudere niet werkzoekende UVW	159.4	162.7	163.0	155.6	146.4	147.0	149.7
p.m. Uitkeringsgerechtigd na vrijwillig deeltijdse betrekking (1)	26.3	23.3	22.8	22.8	22.5	22.4	22.4
(1) Stat Info definities (op basis van betalingen)							
(2) Inclusief tijdskrediet							
(3) Zonder inbegrip van de tijdelijke werkloosheid							
(4) IGU: inkomensgarantie-uitkering							
(5) Werkgelegenheid binnen de Plaatselijke Werkgelegenheidsagentschappen (PWA) - voor zover een voldoende aantal uren gewerkt wordt -, tewerkstelling via het Herinschakelingsprogramma (HIP), het plan 'Activa' (PAC), de herintegratie van oudere werklozen (HOW), de Doorstromingsprogramma's (DSP) of op basis van een Eerste Werkervaringscontract (EWE)							

Tabel 45 NETTO-UITVOER VAN GOEDEREN EN DIENSTEN*(in miljoen euro)*

	80	85	90	95	00	07
1. Landbouw	-1257	-2386	-1942	-1889	-1415	-2297
2. Energie	-4883	-9030	-4486	-3911	-8442	-9423
3. Verwerkende nijverheid	3738	12101	8618	14470	15175	20007
a. Intermediaire goederen	3472	6212	5906	9686	11108	12414
b. Uitrustingsgoederen	-109	1699	-977	982	-1224	634
c. Verbruiksgoederen	374	4189	3688	3802	5292	6959
4. Bouw	-330	-487	-698	-775	-1283	-1617
5. Verhandelbare diensten	714	1694	2836	2921	6418	11960
a. Vervoer en communicatie	683	1240	1973	2419	3728	5314
b. Handel en horeca	149	396	1037	989	2413	4776
c. Krediet en verzekeringen	-122	-160	-104	-134	-167	-187
d. Overige marktdiensten	4	218	-70	-353	444	2057
Totaal	-2018	1891	4328	10817	10454	18630

Tabel 46 ARBEIDSPRODUCTIVITEIT PER UUR*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	01//95	07//01
1. Landbouw	5.0	3.0	6.2	4.0	3.9
2. Energie	3.4	11.0	3.7	1.9	4.6
3. Verwerkende nijverheid	7.5	3.6	3.2	3.1	2.8
a. Intermediaire goederen	10.1	3.3	4.9	3.0	3.0
b. Uitrustingsgoederen	7.8	1.2	1.0	4.2	2.6
c. Verbruiksgoederen	4.5	5.9	3.1	2.0	3.0
4. Bouw	1.0	3.2	-0.9	0.9	2.2
5. Verhandelbare diensten	0.8	1.0	1.7	1.2	1.6
a. Vervoer en communicatie	2.6	3.6	1.7	1.5	2.0
b. Handel en horeca	0.6	-0.7	1.1	0.7	1.2
c. Krediet en verzekeringen	6.0	-1.8	9.0	10.5	3.7
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	-0.3	0.5	-1.7	-1.2	0.2
e. Overige marktdiensten	-0.8	0.9	2.0	0.7	1.6
Totaal	2.9	2.0	1.9	1.7	1.9

(//) Gemiddelde groeivoeten

Tabel 47 NOMINAAL BRUTO UURLOON PER SECTOR*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	01//95	07//01
1. Landbouw	6.7	6.1	6.1	4.1	3.4
2. Energie	8.7	3.7	5.3	1.3	3.5
3. Verwerkende nijverheid	7.6	3.1	3.6	2.6	3.5
a. Intermediaire goederen	8.0	1.9	4.2	2.5	3.5
b. Uitrustingsgoederen	8.3	3.3	3.0	2.3	3.5
c. Verbruiksgoederen	7.0	4.2	3.4	2.7	3.5
4. Bouw	1.6	6.3	2.5	2.6	3.5
5. Verhandelbare diensten	6.1	3.5	6.0	3.6	3.5
a. Vervoer en communicatie	6.2	2.6	5.4	3.6	3.5
b. Handel en horeca	6.4	4.3	4.6	2.4	3.6
c. Krediet en verzekeringen	8.2	2.8	6.3	3.1	3.4
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	4.7	3.0	6.7	3.3	3.5
e. Overige marktdiensten	5.4	4.5	8.6	5.6	3.7
Totaal van de marktsectoren	6.4	3.3	4.8	3.2	3.5
<i>(//) Gemiddelde groeivoeten</i>					

Tabel 48 NOMINALE LOONKOST PER HOOFD*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	01//95	07//01
1. Landbouw	6.9	5.8	5.0	3.7	3.6
2. Energie	7.9	6.8	5.3	3.8	3.5
3. Verwerkende nijverheid	7.7	4.4	4.1	2.7	3.5
a. Intermediaire goederen	8.2	3.6	4.7	2.6	3.5
b. Uitrustingsgoederen	8.6	4.3	3.7	2.2	3.4
c. Verbruiksgoederen	6.7	5.2	3.9	3.1	3.6
4. Bouw	4.4	5.5	2.7	2.4	3.5
5. Verhandelbare diensten	5.8	3.6	5.2	2.9	3.3
a. Vervoer en communicatie	6.7	3.8	5.1	2.8	3.4
b. Handel en horeca	6.4	4.4	4.3	1.9	3.4
c. Krediet en verzekeringen	7.2	3.7	5.7	2.5	3.3
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	3.9	2.6	5.0	2.6	3.2
e. Overige marktdiensten	4.4	3.8	7.2	5.1	3.5
Totaal van de marktsectoren	6.5	3.9	4.5	2.8	3.3
<i>(//) Gemiddelde groeivoeten</i>					

Tabel 49 REELE LOONKOST PER HOOFD*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	01//95	07//01
1. Landbouw	0.1	3.8	2.6	1.8	1.7
2. Energie	1.0	4.8	2.9	2.0	1.6
3. Verwerkende nijverheid	0.8	2.4	1.7	0.9	1.6
a. Intermediaire goederen	1.3	1.6	2.2	0.8	1.6
b. Uitrustingsgoederen	1.6	2.3	1.3	0.4	1.5
c. Verbruiksgoederen	-0.1	3.2	1.5	1.3	1.7
4. Bouw	-2.3	3.6	0.3	0.7	1.6
5. Verhandelbare diensten	-1.0	1.7	2.8	1.1	1.4
a. Vervoer en communicatie	-0.2	1.8	2.7	1.0	1.5
b. Handel en horeca	-0.4	2.4	1.9	0.1	1.5
c. Krediet en verzekeringen	0.3	1.8	3.3	0.7	1.4
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	-2.7	0.7	2.6	0.8	1.3
e. Overige marktdiensten	-2.3	1.8	4.7	3.2	1.6
Totaal van de marktsectoren	-0.4	1.9	2.1	1.0	1.4
<i>(//) Gemiddelde groeivoeten</i>					

Tabel 50 DE CONSUMPTIE VAN DE GEZINNEN PER PRODUCT IN CONSTATE PRIJZEN*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	01//95	07//01
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	-0.7	1.4	0.4	1.0	1.2
a. Voedingsmiddelen	-0.2	1.5	0.3	0.5	1.0
b. Alcoholvrije dranken	-0.4	9.7	2.2	2.7	1.9
c. Alcoholhoudende dranken	-3.5	0.7	0.9	2.5	1.6
d. Tabak	-0.5	-3.8	-1.2	1.0	1.1
2. Kleding en schoeisel	0.2	2.2	-0.4	-0.9	1.2
3. Huur	2.5	2.4	1.7	1.6	1.9
4. Verwarming	-2.0	-2.9	2.6	-0.3	0.9
5. Verlichting	3.5	3.5	3.3	1.9	2.1
6. Huishoudelijke hulp	-1.1	-1.5	0.4	14.7	1.3
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	-1.6	5.7	0.2	-0.4	1.2
8. Aankoop van voertuigen	-0.5	6.1	-3.2	7.4	2.4
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	-0.6	3.8	2.0	0.7	1.3
a. Benzine	-2.2	0.1	2.0	-0.6	-0.5
b. Diesel	16.9	13.8	8.0	5.4	5.0
10. Vervoersdiensten	-1.2	0.3	0.9	1.2	2.0
11. Verkeer	2.5	5.2	4.0	10.9	3.5
12. Genees-, heerk. en aanverwante zorgen	3.3	2.1	2.4	1.8	3.0
13. Ontspanning en ontwikkeling	2.4	5.4	2.2	3.5	1.6
14. Overige goederen en diensten	1.6	3.8	2.9	3.3	3.0
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	-1.6	3.9	6.0	7.1	3.6
Totaal	0.6	3.1	1.5	2.5	2.1
<i>(//) Gemiddelde groeivoeten</i>					

Tabel 51 STRUCTUUR VAN DE CONSUMPTIE VAN DE GEZINNEN IN LOPENDE PRIJZEN*(in procent van het totaal)*

	80	85	90	95	00	07
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	22.0	21.9	19.6	17.4	15.8	15.2
a. Voedingsmiddelen	16.4	16.7	14.4	12.3	10.8	10.6
b. Alcoholvrije dranken	1.2	1.1	1.5	1.5	1.4	1.4
c. Alcoholhoudende dranken	2.7	2.3	2.2	2.0	1.9	1.8
d. Tabak	1.7	1.8	1.5	1.6	1.6	1.4
2. Kleding en schoeisel	7.1	6.6	7.0	6.3	5.1	4.7
3. Huur	12.7	14.4	15.1	16.9	15.8	15.7
4. Verwarming	4.6	5.0	2.3	2.0	2.1	1.8
5. Verlichting	2.2	2.7	2.4	2.5	2.2	2.1
6. Huishoudelijke hulp	0.3	0.3	0.2	0.2	0.4	0.4
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	6.7	5.6	6.5	5.9	4.8	4.6
8. Aankoop van voertuigen	4.3	4.4	5.7	4.5	5.8	5.9
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	3.4	3.4	2.8	2.9	3.1	2.7
a. Benzine	2.9	2.6	1.8	1.7	1.8	1.3
b. Diesel	0.1	0.4	0.5	0.6	0.9	0.9
10. Vervoersdiensten	1.5	1.3	1.1	0.9	0.8	0.8
11. Verkeer	1.1	1.2	1.3	1.5	2.1	1.9
12. Genees-, heelk. en aanverwante zorgen	2.8	3.0	3.1	3.6	3.5	3.9
13. Ontspanning en ontwikkeling	8.3	8.4	9.3	8.9	9.0	8.8
14. Overige goederen en diensten	19.2	18.7	19.9	22.0	23.4	24.7
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	3.8	3.3	3.8	4.5	6.0	6.7
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Tabel 52 PRIJSEVOLUTIE VAN DE CONSUMPTIE VAN DE GEZINNEN PER PRODUCT*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	01//95	07//01
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	8.2	1.4	1.0	1.9	2.0
a. Voedingsmiddelen	8.2	0.6	0.3	1.9	2.2
b. Alcoholvrije dranken	6.5	2.0	1.5	0.4	2.1
c. Alcoholhoudende dranken	7.6	3.0	1.0	1.3	2.0
d. Tabak	9.6	5.3	7.0	3.5	0.7
2. Kleding en schoeisel	5.6	4.1	2.3	0.9	2.1
3. Huur	7.6	3.7	4.5	1.7	1.8
4. Verwarming	11.5	-7.7	-0.7	4.9	0.7
5. Verlichting	7.7	-0.4	1.4	0.1	0.9
6. Huishoudelijke hulp	5.1	2.7	2.6	2.0	2.0
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	5.5	2.4	1.8	1.1	2.2
8. Aankoop van voertuigen	8.4	4.1	2.5	1.6	1.8
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	8.3	-2.8	2.6	4.5	0.9
a. Benzine	7.8	-2.1	0.9	4.4	0.1
b. Diesel	11.1	-2.7	1.8	4.3	0.3
10. Vervoersdiensten	5.6	0.8	-0.6	1.6	2.5
11. Verkeer	6.2	1.4	2.6	-1.2	-0.0
12. Genees-, heelk. en aanverwante zorgen	5.6	4.2	4.2	2.5	2.5
13. Ontspanning en ontwikkeling	5.4	1.7	0.7	1.3	1.9
14. Overige goederen en diensten	5.3	2.6	3.0	2.0	1.9
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	6.5	3.9	1.7	2.8	1.7
Totaal	6.9	2.0	2.3	1.8	1.9

(//) Gemiddelde groeivoeten

Tabel 53 ENERGIEBALANS, ALLE PRODUCTEN*(in miljoen ton olie-equivalent)*

	85//80	90//85	95//90	01//95	07//01
Primaire productie en recuperatie	10.8	-1.8	-1.2	1.8	0.5
Import	-5.1	5.2	0.9	2.6	1.2
Totale export	-5.4	7.0	-1.2	3.1	1.1
Bunkers	-0.6	12.2	-0.9	2.9	2.4
Bruto binnenlandse consumptie	-1.1	1.9	1.2	2.6	1.0
Transformatie input	-5.1	4.4	-0.1	2.6	1.0
Thermische elektriciteitscentrales	-11.8	5.1	2.1	-1.9	2.8
Kerncentrales	22.8	4.2	-0.7	2.1	0.6
Cokesovens	-0.6	-1.6	-8.0	-3.4	-0.7
Hoogovens	-4.1	0.2	-1.9	-1.9	-0.8
Raffinaderijen	-9.3	5.9	0.9	4.4	1.0
Transformatie output	-6.7	4.3	-0.0	3.3	1.1
Thermische elektriciteitscentrales	-11.8	4.4	3.1	1.3	4.9
Centrales op basis van kernenergie	22.5	4.3	-0.6	1.9	0.6
Cokesovens	-0.0	-2.5	-7.1	-2.7	-0.9
Hoogovens	-1.2	-1.4	-6.0	-2.7	-0.7
Raffinaderijen	-9.3	5.9	0.8	4.4	1.0
Consumptie van de energiesector	-5.9	0.9	-0.3	3.3	1.0
Verlies door distributie	2.1	2.9	1.8	2.8	1.5
Beschikbaar voor eindverbruik	-1.6	1.1	3.1	3.6	1.0
Niet-energie-eindverbruik	1.0	1.6	2.8	6.7	1.0
Energie-eindverbruik	-2.2	1.5	2.4	1.5	1.2
Industrie	-4.2	1.9	0.7	2.5	0.8
Transport	0.4	4.8	1.8	1.9	1.8
Gezinnen	-1.9	-1.9	4.1	0.2	1.1
Handel, diensten en landbouw	-1.3	0.8	4.6	0.4	1.2